

จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมวิทยาทาน
เพื่ออันอุดมเกตุอันอุดมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศล
เนื่องในวโรกาสมหาศุภพิธีฉัตรมงคลที่
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงเจริญพระชนมายุ ครบ ๕๓ พรรษา
วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘
โดย
คณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรม หอสมุดธรรมสถาน

พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลงยสูตร

จัดพิมพ์น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศล
แต่

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

วิศวภัทร มณีปัทมเกตุ แปล

โดย

คณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรม หมั่นคุณธรรมสถาน

สำนักงานเลขที่ ๒๕๖-๗ หมู่ ๘ แขวงอนุสาวรีย์

เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๕๗๐-๕๕๕๒

พิมพ์ครั้งแรก เมษายน ๒๕๔๙

ดำเนินการผลิตโดย บริษัท ส่องสยาม จำกัด

ออกแบบปก ทองทิพย์ สุทธกรณ

พระพุทธาวตังสกะ

มหาไวปุลงยสูตร

(๗ จุลวรรค)

大方廣佛華嚴經

(七品)

สยามมกุฎราชกุมารวชิราวุธ

(กมลฉันทน์ ๑๒)

ประสูติอรุณรุ่ง	อรุณรุ่งกิตติการ
คุณสายวลีนิตถาวร	ทิพเทพประสิทธิ์ไทย
สุริย์ฉายประกายฉาน	ศุภกานันต์ดิศชัย
ฉวีราชอุไรสุโขทัย	กิตติคุณนรินทร์กาล
อุบลลาพระเกริกเกรียง	ฉวีแสงวิเชียรฉาน
“วชิรา”อสังการ	ยุวราชพิลาศสวรรค์

(อุเปณหวิเชียรฉันทน์ ๑๑)

นิกรไทยหทัยรัก	ดิพพิทักษ์พระทรงธรรม
มกุฎราชกุมารสวรรค์	คุณเทพไพฑูริย์
ประชากรมลัน	สิริสวัสดิ์พญาเนียร
ประสิทธิ์ไต่ ธิ หมายถึง	อภิชาติพิสิฐฉิม

(อรุณศศิฉันทน์ ๑๔)

อัญชลีพระไตรรัตน์รัก	ษพิทักษ์พระวงศ์พรหม
เจ้าเรงสวราวุธศิริกรม	ยวิโรจน์นรินทร์
พรุ่งพรอุมพระพรอตุรพิช	ศุภกิตติ์ฉายาฉัตร
เนืองเนืองอนันต์สรวร	นิรโคติวิโยคเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
 ข้าพระพุทธเจ้า
 คณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแพร่ธรรม
 “หมั่นคุณธรรมสถาน”
 (นายประยอม ขອງทอง ประพันธ์)

พระวชิราวุธเกล้าฯ พระราชทาน

ที่ พว ๐๐๐๕.๑/๓๐๒๖

สำนักงานราชเลขาการในพระองค์
กองกิจการในพระองค์
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร
วังศุโขทัย

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระฉายาลักษณ์
เรียน นายชาติรี มณีปัทมเกตุ ประธานคณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแพร่ธรรม
หมื่นคุณธรรมสถาน

อ้างถึง หนังสือ คณะหมื่นคุณธรรมสถาน ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๗
สิ่งที่ส่งมาด้วย พระฉายาลักษณ์ จำนวน ๑ พระรูป

ตามหนังสือที่อ้างถึง ขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล สมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เรื่อง ขอพระราชทานพระฉายา
ลักษณ์ จำนวน ๑ พระรูป เพื่ออัญเชิญลงพิมพ์ในหนังสือพระธรรมสูตร หลัก
สำคัญของพุทธศาสนิกนิยามนิกายที่มีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี ขึ้นเพื่อเผยแพร่
และน้อมเกล้าฯ ถวาย ในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ และแสดงออก
ถึงความจงรักภักดี ความละเอียดแจ้งอยู่แล้วนั้น

สำนักงานราชเลขาการในพระองค์ ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
ทรงทราบฝ่าละอองพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ตามที่ขอรับพระมหากรุณาธิคุณ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

พลอากาศเอก

(เกษม อยู่สุข)

หัวหน้าสำนักงานราชเลขาการในพระองค์
กองกิจการในพระองค์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร

ธุรการ/สารบรรณ

โทร. ๐-๒๒๔๑-๔๘๒๗

หน้า (๖) วาง
(ข้างหลังภาพสี หน้า (๕))

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เนื่องในวโรกาสอภิเษกสมรสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๕๓ พรรษา วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ปวงอาณาประชาราษฎร์ทั่วเขตชั้นต่าง ยินดีปรีดา รวมถึงคณะ หมั้นคุณธรรมสถาน ที่น้อมใจกระทำความดีเพื่อขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ในวโรกาสอันมงคลยิ่งนี้ โดยการแปลและนำ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายร่วมกันจัดพิมพ์พระธรรมสูตรมหานาม ว่า “พระพุทธรูปตั้งสกะ มหาไวปุลยสูตร” ในภาคภาษาไทย ซึ่ง แปลจากต้นฉบับภาษาจีนโบราณ จำนวน ๗ จุลวรรค

โดยประการที่ว่าพระสัทธรรมแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็น ธรรมรัตนะ หนึ่งในรัตนสามของพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นสิ่ง อันสูงสุด ประเสริฐสุด บริสุทธิ์ที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึง อัญเชิญพระธรรมนี้ออกเผยแผ่ เพื่อขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ น้อม กระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอัน ประเสริฐยิ่งต่อประเทศชาติ ด้วยความจงรักภักดีอย่างหาที่สุดมิได้

ทั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยคณะพุทธศาสนิกชนผู้มีจิต ศรัทธาทั้งหลาย ขออาราธนาอัญเชิญพระคุณอันวิเศษไพสิฐแห่ง พระไตรรัตน์และบรรดาพระโพธิสัตว์ผู้เป็นธรรมราชากุมาร โปรด แผ่พุทธรังสีอภิบาลบันดาลดลให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน พระพลานามัย สมบูรณ์แข็งแรง พระราชสัมภารกิจน้อยใหญ่บรรดามีจงสัมฤทธิ์ซึ่ง ผลอันบริบูรณ์ทั้งปวง พระเกียรติคุณแผ่ปกไปไพศาลทั่วทิศานุทิศ ทรงยิ่งด้วยพระเดชานุภาพบารบให้บรรดาอริราชไพรีที่ระคายเบื้อง

พระยุคลบาทได้สยบพ่ายแก่พระบารมีไปสิ้น

อีกขออัญเชิญพระบารมีปกเกล้าฯ ค้ำเกศประชาไทยและ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยจะขอเทิดทูนพระมหากรุณาธิคุณของ พระองค์ไว้เหนือเกล้าฯ เหนือกระหม่อม และเพื่อเป็นสิริพัฒนา มหา มงคลอันสูงสุดของคณะฯ หมั้นคุณธรรมสถานตราบจรกาล.

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

นายชาติรี มณีปัทมเกตุ

ประธานคณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรม หมั้นคุณธรรมสถาน

สารภาพจน

ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาเริ่มจะได้รับความสนใจจากชาวโลกมากกว่าก่อน เห็นได้จากมีผู้สนใจใฝ่รู้พุทธธรรมมากขึ้น ทั้งด้านปริยัติคือ การศึกษาหาความรู้ความเข้าใจจากหนังสือธรรมที่มีเผยแพร่อยู่ในที่นั้นๆ และด้านปฏิบัติคือ การฝึกฝนอบรมจิตและปัญญาด้วยการทำสมาธิ การกำหนดจิตและการทำวิปัสณา ไม่ว่าจะชาวไทยที่มีพื้นนับถือพระพุทธศาสนาแต่เดิมหรือชาวต่างชาติจากซีกโลกตะวันตก และในทวีปเอเชียด้วยกัน ต่างเริ่มแสวงหาปัญญาจากพระพุทธศาสนา เพราะก่อนหน้านี้ก็รู้จักพระพุทธศาสนาเพียงแค่ว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีอยู่ในโลก โดยมีวัด มีพระสงฆ์ มีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น หากได้สัมผัสเรียนรู้ว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรไม่ ต่อเมื่อมนุษย์มีความขัดแย้งกันรุนแรงจนถึงเบียดเบียนเข่นฆ่ากัน เอาวัดเอาเปรียบกัน เกิดความเดือดร้อนกันถ้วนหน้าทุกมุมโลก แต่ในหมู่ผู้คนชาวพุทธหรือในประเทศที่นับถือพุทธกลับสงบเงียบด้วยสันติ แม้จะมีความวุ่นวายเกิดขึ้นบ้างก็สามารถแก้ปัญหาให้บรรเทาเบาบางหรือสงบไปได้โดยใช้หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความสงสัยใคร่รู้ว่าหลักธรรมนั้นๆ มีว่าอย่างไร จึงได้สนใจมาเรียนรู้กัน

จริงอยู่ พระพุทธศาสนาแม้จะมีแนวหลักธรรมแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือเถรวาทหรือสรวีรวาท ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เป็นต้น และมหายานหรืออาจารย์วาท ซึ่งเจริญรุ่งเรืองในประเทศทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น แต่ก็ยังถือว่ามีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกันคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอน และพระสงฆ์สาวกเป็นสรณะที่พึ่งเป็นที่เคารพกราบไหว้เช่นเดียวกัน

ผู้นับถือพระพุทธศาสนาสายนิกายหนึ่งก็ได้ปฏิบัติเสณิกายที่ตนมิได้นับถือ หากแต่ให้ความสำคัญเท่าเทียมกันทั้งสองนิกาย นี่คือข้อดีข้อวิเศษของพระพุทธศาสนาที่สามารถหลอหลอมจิตใจชาวพุทธให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้เกิดสันติในหมู่ชาวพุทธด้วยกัน จนเป็นที่สนใจของชาวโลกต่างชาติต่างศาสนา

สิ่งหนึ่งที่ชาวพุทธเราให้ความสำคัญมากคือ หลักธรรมของศาสนา มีการท่องบ่นจำทรง ศึกษาเล่าเรียน แนะนำสั่งสอนและแพร่ขยายให้กว้างไกลออกไปมาแต่โบราณ ในตอนหลังมีจาริกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษาดั้งเดิมคือภาษามคธหรือภาษาบาลีบ้าง ภาษาล้านนักษัตรบ้าง ภาษาของประเทศที่ผู้จาริกอาศัยอยู่บ้าง สิ่งที่ใช่เป็นที่จาริกนั้นมีทั้งศิลา ใบลาน หนังสือ ไม้ไผ่ เป็นไปตามยุคสมัย แต่ทั้งปวงล้วนจาริกพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น และการจาริกนั้นก็ทำกันด้วยความพิถีพิถันวิจิตรบรรจง ตรวจทานถ่วงถ่วงมิให้เกิดความบกพร่องผิดเพี้ยน เพราะนอกจากจะมุ่งถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังมุ่งความเป็นบุญเป็นกุศลด้วย นอกจากพระธรรมคำสอนแล้วยังมีการจาริกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเรื่องราวต่างๆ ของบุคคลสำคัญและสถานที่ที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นๆ เป็นต้นเข้าไว้ด้วย ทำให้เกิดมีคัมภีร์และจาริกต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากมาย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคัมภีร์และจาริกเหล่านั้นได้เสียหายไปโดยประการต่างๆ เสียมากต่อมาก เนื่องด้วยกาลเวลาบ้าง ถูกทำลายโดยตั้งใจบ้าง ไม่ตั้งใจบ้าง ถูกปล่อยปละละทิ้งด้วยไม่เห็นความสำคัญบ้าง ถึงกระนั้นที่ยังเหลืออยู่ก็เพียงพอให้สืบค้นและนำมาปะติดปะต่อกันจนได้เรื่องที่สำคัญๆ ครบถ้วนสมบูรณ์

อีกประการหนึ่งที่น่าจะเป็นบุญกุศลคือ มีการรักษาคัมภีร์และจาริกที่ยังเหลืออยู่ไว้เป็นอย่างดี โดยเก็บไว้ในที่ปลอดภัยบ้าง คัดลอกจากต้นฉบับเดิมออกไว้เพื่อศึกษาค้นคว้าเพื่อไม่ให้กระทบถึง

ต้นฉบับเดิมบ้าง แปลหรือถ่ายถอดจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง บ้าง ทำให้หลักธรรมและเรื่องราวของพระพุทธศาสนาแพร่ขยายออกไปได้ทั่วโลก อันเป็นอุปการะต่อการศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาของคนทุกชาติทุกภาษาที่สนใจใฝ่รู้ทั้งหลาย

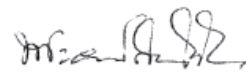
เป็นที่น่ายินดีต่อคุณวิศวกัทร มณีบัณฑิต ที่ยอมทุ่มเท กำลังกาย กำลังความคิดและเวลาแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่าย มหายาน ซึ่งจารึกไว้ด้วยอักษรภาษาจีนเมื่อพันกว่าปีมาแล้ว ด้วย ความวิริยะอุตสาหะสำเร็จมาแล้วหลายเล่ม แล้วจัดพิมพ์ออกเผย แพร่เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศล แด่พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ โดยคณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรม หมั่นคุณธรรมสถาน ซึ่งมีคุณชาติรี มณีบัณฑิต เป็นประธาน นับเป็นเรื่องที่ทำได้อย่างยิ่งและเสริมสร้าง ประโยชน์ไพศาล เพราะเป็นธรรมทานอย่างหนึ่งที่ดีว่าเป็นยอดยิ่ง กว่าทานทั้งหลาย ดังที่พระจอมไตรสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง” ดังนี้

การแปลคัมภีร์ศาสนานั้นมิใช่ทำได้ง่าย ผู้ทำได้จำต้องมี คุณสมบัติพิเศษต่างจากคนทั่วไป เป็นต้นว่าต้องมีศรัทธาแรงกล้า มีวิริยะอุตสาหะเป็นเลิศ ต้องมีความรอบรู้ทางภาษาที่เป็นต้นฉบับ และภาษาที่แปลออกมาเป็นอย่างดี ที่สำคัญที่สุดก็ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธ ศาสนาและเรื่องที่กำลังแปลเป็นอย่างดีและลึกซึ้งพอ หาไม่แล้วการ แปลนั้นอาจผิดพลาด ไม่ตรงประเด็นข้อเท็จจริง ทั้งจะขาดความ ไพเราะสละสลวยทางภาษาทำให้ไม่น่าอ่านและผลงานไม่น่าสนใจ

สำหรับหนังสือ *พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร* ที่คุณ วิศวกัทร มณีบัณฑิต แปลไว้เล่มนี้ ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาจีนสมัย ราชวงศ์ถัง มีอายุกว่า ๑,๓๐๐ ปี นับเป็นคัมภีร์เก่าแก่หาค่ามิได้เล่ม หนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสนทนาโต้ตอบธรรมของคณะพระโพธิ-

สัตว์หลายพระองค์ต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า แม้พระพุทธองค์ จะมีได้ตรัสโดยตรงแต่ก็ทรงรับรองด้วยการเปล่งพระรัศมีออกมา ให้ปรากฏ เท่ากับเป็นตราประทับรับรองว่าคำสนทนาโต้ตอบนั้น ถูกต้องถ่องแท้ เหมือนกับเป็นคำสอนของพระองค์เองฉะนั้น จึงนับ ได้ว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอีกเล่มหนึ่ง จึงขออนุโมทนาสาธุการต่อ ผู้แปลและผู้ร่วมพิมพ์เผยแพร่ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง เนื่องจากคณะผู้จัดพิมพ์มีความประสงค์เพื่อน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายบุญสมบัติอันเกิดจากงานแปลและพิมพ์ถวาย เป็นพุทธบูชา สรรเสริญพระธรรม และสร้างปัญญาบารมีนี้เป็น พระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในมงคลวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๕๓ พรรษา วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ อันเป็นกาลสมัยที่น่าความปลื้มปีติมาแก่ พสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า จึงขอเจริญพรเชิญชวนท่านทั้งหลาย ที่กำลังอ่านหนังสือเล่มนี้ ได้น้อมกัลยาณจิตนึกถึงคุณพระศรี- รัตนตรัยและบุญทั้งมวลที่ปฏิบัติกันมาเป็นนิพัทธกุศล ตั้งดวงกมล ให้ผ่องใสบริสุทธี น้อมถวายเป็นพระราชกุศลและถวายพระพร ชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขอให้ทรงมีพระชนมายุยืนนาน มีพระพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ สถิตเสถียรเป็นมิ่งขวัญกำลังใจแก่พสกนิกรชาวไทยตลอดจักรกาล ผ่านพันอุปสรรคภัยพาลอันจะพึงมีด้วยพระบารมีบุญญาธิการอัน ล้ำเลิศ เป็นที่ตั้งที่เกิดแห่งสรรพสิริสวัสดิมงคลทั้งหลาย สำเร็จ สมหมายในสิ่งที่ทรงประสงค์ทุกประการ.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

สารภาพจน

บรรดาพระสูตรของพระพุทธศาสนานิกายมหายานมีทั้งพระธรรมสูตรที่สำหรับน้อมนำจิตสาธุชนให้ศรัทธาก่อนในเบื้องต้น กล่าวคือเป็นการพรรณนาถึงผลานิสงส์ และความอัศจรรย์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ หรือคือการพิจารณาออกไปภายนอก อย่างเช่นพระอมิตาภะพุทธสูตร (อ้อมีทอง) สมันตมุขปริวรรค (โพวมิ่งพิง) กษิตีกรรมมูลปณิธานสูตร (ตั้งจั่งเกง) เป็นต้น พระสูตรเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาเพื่อการปฏิบัติในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งนับว่ามีความสำคัญมาก เพราะถ้าผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมในระดับจิตหรือขั้นปรมาตมแล้ว มิศรัทธา มิเชื่อในกฎแห่งกรรมหรือการกระทำ (เช่นอรรถธรรมในกษิตีกรรมมูลปณิธานสูตร ที่ว่าด้วยกฎแห่งกรรม ความเกรงกลัวและละอายต่อบาป เป็นต้น) ก็อาจจะนำข้อธรรมที่ลึกซึ้งมาไขในทางที่ผิด เพราะตนไม่มีความเข้าใจและไม่มีความศรัทธาที่แท้จริง ปัญญาที่บริสุทธิ์แท้จริงจึงไม่มีตามไปด้วย และยังอาจนำพาผู้อื่นให้เห็นผิดตามอีกด้วยดังในพระพุทธรูปปางสหัสสุต ในภัททศรียวรรค โศลกที่ ๑๐ ที่กล่าวว่า

“...ศรัทธา คือ มารดาแห่งกุศลมรรค
 (เป็นเครื่อง)เลี้ยงดูกุศลธรรมทั้งปวงให้วัฒนา
 ให้โภชนาขาดสิ้นในวิภิจิจฉาหาละ-
 แลยังให้ออกจากต้นหาราคะได้
 ทั้งเผยให้เห็นพระนิรวาณ แลพระอนุตรมรรค...”

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความศรัทธาเป็นที่ก่อกำเนิดความดีงามทั้งหลาย ศรัทธาทำให้ไม่เคลือบแคลงสงสัย เมื่อไม่สงสัยแล้วก็จะปฏิบัติบำเพ็ญได้อย่างสุดกำลัง จนได้พบพระนิรวาณอันเป็นจุดมุ่งหมายได้

จากนั้นหากเรามีพื้นฐานมั่นคงดีแล้ว ก็ค่อยมาศึกษาพระธรรมสูตรที่ว่าด้วยการบำเพ็ญจิต หรือการพิจารณาที่ภายในตนเองบ้าง อย่างเช่นปรัชญาปารมิตาสุต (ปอแยเกง) วัชรสูตร (กิมกั้งเกง) รวมถึงพุทธรูปปางสหัสสุต (ฮัวเจี่ยมเกง) ฉบับนี้ ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ศรัทธาที่บริสุทธิ์ จึงทำให้เราไม่สับสน ไม่ตระหนกระย่อในอรรถธรรมที่ลึกซึ้งและไม่หลอกตัวเอง เพราะหลักเกณฑ์ที่ว่า “ธรรมทั้งปวงมีความสมภาพเสมอกัน” โดยระหว่างพระธรรมที่น้อมศรัทธาหรือการพิจารณาธรรมภายนอก กับพระธรรมระดับการพิจารณาจิตหรือการพิจารณาภายในนั้น ก็มีความเหมือนกัน เพียงแต่ภูมิธรรมของผู้พิจารณาต่างหากที่เห็นต่างกัน

หากเราพิจารณาตามอักษรอักษรสถานเดียว โดยไม่พิจารณาอรรถธรรมก็จะเป็นการพิจารณาธรรมที่ภายนอก แต่ถ้าเราพิจารณาอรรถธรรมที่แผ่แผ่ไว้ในพระธรรมที่ประกอบด้วยอภิปาฏิหาริย์ต่างๆ แล้ว ไม่ว่าจะศึกษาธรรมใดๆ หรือแม้แต่โลกธรรมทั้ง ๘ ก็คือการพิจารณาธรรมภายในทั้งสิ้น ซึ่งที่แท้แล้วพระสูตรที่น้อมศรัทธานั้นก็แผ่ด้วยนัยยะที่ลึกซึ้งอยู่ภายใน แต่เพราะเรายึดติดยึดมั่นอยู่จึงหลงไปตามความหมายของอักษรที่เห็นปรากฏในเล่มคณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรม ห่มั่นคุณธรรมสถาน โดยการนำของคุณโยมชาติรี มณีปัทมเกตุ เป็นประธาน และคุณโยมวิศวกัทร มณีปัทมเกตุ เป็นผู้แปลพระสูตร พร้อมด้วยบรรดาพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่ให้การสนับสนุนบริจาคทรัพย์ในการจัดพิมพ์เผยแผ่พระธรรมมหายานมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาเกือบ

๑๐ ปี มีสาธุชนร่วมพิมพ์พระธรรมมหาจุฬาลงกรณธรรมทานองนี้มากกว่า ๑,๐๐๐ คน และผลิตหนังสือพระธรรมในภาคภาษาไทยที่หาอ่านที่ไหนไม่มีกว่า ๕๕,๐๐๐ เล่มแล้ว จึงถือเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและน่าอนุโมทนา ยินดียิ่งนัก อาตมาขอเป็นกำลังใจและขอสนับสนุนมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ในครั้งนี้นี้คณะฯ หมั้นคุณธรรมสถาน จะได้พิมพ์หนังสือพระสูตรมหายานขึ้นอีกเล่มชื่อว่า **พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร** ภาษาจีนแต่ใจว่า **ไต ฮึง ก่วง ฮุก ฮั่ว เจี่ยม เกง** ซึ่งมีความยาวและลึกซึ้งมาก ทั้งเป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนมหายานในประเทศจีน ฯลฯ มาก ที่หาอ่านหาศึกษาได้ยาก เพราะบรรยายถึงเรื่องศุขนยตาหรือสภาวะความว่างอย่างพิศดาร โดยการอุปมาอุปไมยมุ่งให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจศุขนยตภาวะอย่างรวดเร็วและถูกต้อง เพราะมีภาษาที่ล้าลึกและอรรถธรรมที่คัมภีร์ภาพมากจึงทำให้พระสูตรนี้เป็นที่นิยมสำหรับนักศึกษาระดับชั้นสูง ได้มาให้อาตมาเขียนสารภาพจนเพื่อเป็นอนุสรณ์ในเล่ม อาตมาได้อ่านแล้วพบว่าผู้แปลได้เขียนปฐมบทแนะนำพระสูตรนี้อย่างละเอียดแล้ว ส่วนอรรถธรรมภายในก็มีคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมอยู่ด้วย จึงเป็นที่น่าชื่นใจนักที่พระสูตรนี้จะได้แผ่ขยายออกไปสู่ผู้ใฝ่ศึกษา โดยจะเป็นประโยชน์อย่างหาขอบเขตมิได้ หากผู้อ่านได้เข้าใจถึงแก่นของพระธรรมสูตรนี้ และนำไปปฏิบัติเพื่อละวางสังขตธรรมอันเป็นคู่ด้วย

เนื่องในพระราชวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงมีวันคล้ายวันพระราชสมภพในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘ บรรดาอาณาประชาราษฎร์ โดยคณะฯ หมั้นคุณธรรมสถานจะได้น้อมเกล้าฯ ถวายคุณความดีอันเกิดจากการเผยแพร่พระธรรมสูตรอันมีค่าและลึกซึ้งยิ่งนี้ เป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ด้วยแล้ว ก็เห็นจะเป็นสิ่งที่สมควร เพราะกุศลที่ได้จากการสร้าง

พระพุทธปฏิมา ๑ องค์นั้นยิ่งใหญ่นัก แต่การสร้างหนังสือพระธรรมสูตรนี้มีนับพันนับหมื่นอักษร จึงเทียบได้กับการสร้างพระพุทธปฏิมา นับพันนับหมื่นองค์ นับว่ามีกุศลที่ไม่อาจประมาณได้ เพราะพระธรรมนี้แลที่เป็นสิ่งแทนพระพุทธองค์อย่างแท้จริง เป็นสิ่งยังให้โลกสันติสุขร่มเย็น เป็นสิ่งยังให้พระศาสนาไม่เสื่อมสูญ และเป็นเครื่องมือสร้างพระอริยเจ้าให้อุบัติมีขึ้นในโลก พระธรรมจึงเป็นสิ่งประเสริฐและสูงค่ายิ่ง

ด้วยมหากุศลนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายที่มีส่วนร่วมในการสืบพระศาสนาครั้งนี้ จงเป็นผู้ที่มากด้วยปัญญาญาณ สมบูรณ์ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นผู้ที่มีศรัทธาบริสุทธิ์คงมั่น มีทอถอยในการเพียรบำเพ็ญธรรม และจงได้สำเร็จผลประสงคืทั้งทางโลกและอริยผลทางธรรมทุกท่านเทอญ

ขออนุโมทนาในความเพียรและจิตกุศลอย่างยิ่ง.

หลวงจีนธรรมนิทัศน์ประพัทธ์ (เย็นซิม)

หลวงจีนธรรมนิทัศน์ประพัทธ์ (เย็นซิม)

ที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์จีน คณะฯ หมั้นคุณธรรมสถาน

รองปลัดขวาจีนิกาย

เจ้าอาวาสวัดเทพพุทธาราม (เข็ญฮุดยี่)

คำนำ

ศาสนาทุกศาสนา ล้วนมีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติตนในทางที่ชอบเพื่ออยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ไม่เบียดเบียนกัน ไม่รังแกกัน ถึงแม้แต่ละศาสนาจะมุ่งในทางดีอย่างไร แต่ศาสนิกชนส่วนมากอยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน มีผู้นำหรือผู้อบรมสั่งสอนต่างกัน มีอุดมคติต่างกัน บางคนอาจมีนโยบายต่างกัน จะเป็นเพราะความบีบบังคับทางการครองชีพ ทางสังคม หรือความจำเป็นทางอื่น จึงทำให้การอบรมสั่งสอนแยกเป็นหลายแบบ หลายนิกาย แล้วแต่สภาพดินฟ้าอากาศ และสภาพสังคมจะบันดาลให้เป็นไป

พระพุทธศาสนาที่เราเห็นว่าเป็นศาสนาที่มุ่งสู่ความสงบ ก็ไม่พ้นจากความจริงข้อนี้ จึงจำต้องแยกออกเป็นหลายนิกายเช่น มหายาน เถรวาท วัชรยาน เซน (บางคนเข้าใจว่ามาจากฌาน) ลัทธิชินโต ลัทธิทิเบต และนิกายอื่นๆ อีกร้อยแปด ต่างก็เข้าใจว่าลัทธิของตนดีที่สุด ประเสริฐสุดแล้ว แม้แต่ในประเทศไทยเราเองก็ยังมีคำสั่งสอนเป็นหลายนิกายเช่นมหายานและเถรวาทเป็นต้น แต่ละนิกายก็มีลัทธิธรรมเนียมของตน มีปูชนียสถานของตน เช่น โบสถ์ วัด หรือศาลเจ้า

ทางพระพุทธศาสนาเองไม่มีข้อขัดแย้งกัน ทั้งมีระดับการศึกษาถึงขั้นมหาวิทยาลัย ก็มีมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรราชวิทยาลัย เป็นต้น ในทางมหายานก็มีการศึกษาอบรมทางจีนนิกายและอนันนิกายเป็นต้น แม้ในคณะสงฆ์ก็มีพระราชกณะในส่วนนิกายของตน ถ้าศึกษาต่อไปถึงการที่พระพุทธศาสนาเข้ามาถึงเมืองไทย ก็ทราบว่ามีมาจาก

ประเทศอินเดียผ่านศรีลังกา จีน ตะวันออกกลาง กลายเป็นอิสลาม เสียก็มาก ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจึงมักเป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต ซึ่งกว่าจะมาถึงก็ผ่านภาษาสิงหล อารบ ขอม และจีน ซึ่งหาผู้รู้จริงได้ยาก หนังสือธรรมะที่นิยมพิมพ์แจกกันในงานศพ งานกุศล และงานบุญต่างๆ ที่เป็นภาษาไทย ส่วนมากก็เป็นหนังสือธรรมะฝ่ายเถรวาท ต้นแบบคัมภีร์ฝ่ายมหายานที่จารึกเป็นอักษรขอมบ้าง อริยกะบัง เทวะนาครีบัง (อักษรเทวะนาครียังคงใช้เป็นภาษาราชการของประเทศเนปาลและดินแดนบางส่วนของอินเดีย) แต่หนังสือเหล่านั้นที่แปลมาจากภาษาสันสกฤต ก็มักเป็นหนังสือเกี่ยวกับวรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเดินเรือและคณิตศาสตร์ คัมภีร์ทางฝ่ายศาสนาจะมีบ้างที่แปลเป็นภาษาอังกฤษและเยอรมัน แต่ต้นฉบับก็หาได้ไม่ค่อยจะสมบูรณ์ คำแปลที่นับว่าพอจะหาได้มากหน่อยก็คือจากจีนและญี่ปุ่น แต่เราก็ขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญที่จะรู้ลึกซึ้งในภาษาจีน

คณะฯ หมิ่นคุณธรรมสถาน ซึ่งเป็นองค์กรที่สนใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคกลางในประเทศไทย บังเอิญมีพระคัมภีร์เหล่านี้มาก ได้พิมพ์เผยแผ่ไปแล้วหลายเล่ม และคุณชาตรี มณีปัทมเกตุ ประธานคณะศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ธรรมของมูลนิธินี้มีบุตรชายคือคุณวิศวกัทร มณีปัทมเกตุ ซึ่งมีความสามารถในการแปลภาษาจีนดี สนใจในพระพุทธศาสนา และเคยแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามาแล้วหลายเล่ม มีความประสงค์จะช่วยเผยแผ่ธรรมะฝ่ายมหายานอยู่ด้วย ได้มาหารือเรื่องจะเผยแผ่ตำราฝ่ายมหายานเรื่องนี้

ผมเห็นว่าหนังสือจะแพร่หลายและได้รับความนิยมน่าจะควรจะต้องอาศัยพระบารมีของเจ้านายผู้มีพระคุณอันประเสริฐและเป็นผู้ทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนาด้วย นับเป็นวาระอันเป็น

มหามงคลใกล้วันพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
 สยามมกุฎราชกุมาร องค์อุปถัมภ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
 ซึ่งทรงสนพระทัยในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ถ้าคณะฯ
 หมั่นคุณธรรมสถานจะจัดพิมพ์พระคัมภีร์อันหาค่ามิได้นี้ น้อมเกล้า
 น้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลด้วยก็เป็นการสมควรยิ่ง

หวังว่าผู้ได้รับพระราชทาน**พระพุทธรูปปางสมาธิมหาไวยุทธ**
สูตรฉบับนี้ จะสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและเป็นที่พอใจทั่วกัน
 ทั้งจะร่วมใจกันอนุโมทนาต่อคณะฯ หมั่นคุณธรรมสถาน คุณชาตรี
 และคุณวิศวกัทร มณีปัทมเกตุ ผู้อุทิศสละและจัดพิมพ์พระสูตร
 อันมีค่านี้ถวายเป็นพระราชกุศล และเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธ
 ศาสนาต่อไปให้รุ่งเรืองตราบกาลนาน.

พลอากาศเอกพระริน หงสกุล

ราชองครักษ์พิเศษ

ประธานอุปถัมภ์กิตติคุณสูงสุดคณะฯ หมั่นคุณธรรมสถาน

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยสงฆ์

สภาการศึกษามหามกุฎราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ประธานกรรมการมูลนิธิปริยัติศึกษา ญสส. ในพระสังฆราชูปถัมภ์

คำนำ

พระพุทธศาสนามหายาน ถือกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณพุทธ
 ศตวรรษที่ ๖-๗ อันเป็นผลของการรวมตัวของนิกายต่างๆ ในฝ่าย
 มหาสังฆิกะ ตั้งเป็นลัทธินิกายใหม่เพื่อปรับปรุงคำสอนของพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ในขณะนั้น

การปรับปรุงคำสอนของฝ่ายมหายานนั้นเป็นไปในสองแนว
 คือแนวคิดที่ให้ทุกคนปรารถนาพุทธภูมิบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์
 โดยมีพระบรมโพธิสัตว์เป็นที่พึ่ง และแนวทางการอธิบายพุทธธรรม
 โดยวิธีทางตรรกวิทยาและปรัชญา โดยยึดหลัก ๓ ประการ คือ

๑) **หลักมหาปัญญา** พระโพธิสัตว์ต้องเป็นผู้รู้แจ้งใน
 ศูนย์ตา (สูญญตา) ทั้งสอง คือบุคคลศูนย์ตา และธรรมศูนย์ตา
 พิจารณาเห็นความว่างในบุคคลและธรรม ไม่ตกอยู่ในอำนาจกิเลส
 เทียบได้กับอนัตตาในฝ่ายเถรวาท

๒) **หลักมหากุณา** พระโพธิสัตว์ต้องมีจิตใจกรุณาต่อสัตว์
 ไม่มีขอบเขต

๓) **หลักมหาอุบายะ** พระโพธิสัตว์ต้องมีอุบายอันชาญ
 ฉลาดเพื่อสั่งสอนให้บุคคลอื่นพ้นจากทุกข์และบรรลุนิพพาน

เนื่องจากชาวพุทธมหายานต้องดำเนินตามแนวทางโพธิ-
 สัตวมรรค เพิ่มเติมจากอริยมรรคในฝ่ายเถรวาท การยอมรับหรือ
 ความศรัทธาในพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ก็มีต่างๆ กันไป ฝ่ายมหายาน
 จึงแตกออกเป็นนิกายต่างๆ มากมาย ในประเทศอินเดียเองมี ๔
 นิกาย รวมทั้งนิกายพุทธตันตระซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นวัชรยาน แต่
 ในประเทศจีนนั้นมีมากมายนับไม่ถ้วน อาทิ นิกายลัทธิธรรมปฎนทริก
 นิกายเซ็นหรือฉาน นิกายอวตังสกะ นิกายสุขาวดี ฯลฯ

พระมหาพุทธาวตังสะ มหาไวปุลยสูตร นี้เป็นคัมภีร์หลัก
 ประจำกายอวตังสะ ซึ่งแนวคำสอนใหญ่ๆ ก็คือ การชี้ให้มนุษย์
 เข้าถึงความรู้แจ้งในความเป็นศูนย์กลาง ตระหนักถึงทุกข์ เหตุแห่ง
 ทุกข์ โดยใช้อุบายการบูชา วิสัชนา ระหว่างพระมัญชุศรีโพธิสัตว์
 พระโพธิสัตว์ที่มีความสามารถพิเศษในการเทศนาให้คนเกิดปัญญา
 และพระโพธิสัตว์องค์อื่นๆ ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เป็นผู้
 ตอบให้กระจ่างในแต่ละเรื่อง

พระพุทธรูปไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเถรวาทหรือมหายานต่าง
 ก็มีจุดประสงค์เดียวกันในเบื้องต้น คือการสอนให้มนุษย์ก้าวล่วง
 พ้นจากความทุกข์ จะแตกต่างกันก็ที่อุบายการสอน การที่นาย
 วิศวภัทร มณีปัทมเกตุ นักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และ
 นายชาติรี มณีปัทมเกตุ ประธานคณะฯ หมิ่นคุณธรรมสถาน ใช้
 ความอุตสาหะนำพระสูตรมาแปลและจัดพิมพ์เผยแพร่ น้อมเกล้า
 น้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมโอรสา-
 ธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จึงนับเป็นเรื่องที่ควรยกย่องยินดี
 เนื่องจากทำให้ผู้ที่ไม่เคยได้สัมผัสกับหลักธรรมของฝ่ายมหายานมา
 ก่อน นอกจากจะได้มีโอกาสอ่านโคลกอันไพเราะจำนวน ๖๒๒ บทที่
 แปลอยู่ในเล่มแล้ว ยังได้เรียนรู้หลักธรรมอันลึกซึ้งที่แฝงอยู่ในแต่ละ
 โคลก ดังตัวอย่างวิสัชนาของพระธรรมาจารย์โพธิสัตว์ตอนหนึ่งว่า

เมื่อพิจารณากายโดยวิภาค
 ภายในนั้นผู้ใดคือเรา
 หากสามารถจำแนกเห็นได้ดังนี้
 ก็ารู้แจ้งว่าตัวตนนั้นหาไม่มี

สังขารนี้ก็ไปปดว่าได้มีการตั้งอยู่
 (ที่แท้) ไร้ซึ่งสถานอันอาศัย
 เมื่อพินิจแล้วเห็นแจ้งว่ากายนี้
 ไร้ซึ่งการยึดมั่น ถือมั่นได้

เมื่อพิจารณาต่อกายอย่างดีแล้วไซ้
 ก็เห็นแจ้งในสรรพสิ่ง
 เข้าใจว่ากฎเกณฑ์ล้วนแต่ไปปดทั้งสิ้น
 มิพึงเกิดจิตแบ่งแยกแตกต่าง...

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตขอชื่นชมและร่วมสนับสนุน
 เจตนารมณ์อันดีดังกล่าว พร้อมทั้งขออวยพรให้อุบายในการเผยแผ่
 หลักธรรมแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวิธีนี้ จงประสบความสำเร็จดัง
 ที่มุ่งปรารถนาทุกประการ

ขอร่วมอนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้.

ม.ร.ว. รมนิยฉัตร แก้วกิริยา
 รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปฐมบท

พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร (Da Fang Guang Fo Hua Yan Jing) มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า *The Flower Garland Sutra* หรือ *The Flower Ornament Sutra* หรือ *The Great and Vast Buddha Garland Sutra* เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยศูนยตาภาวะ (สูนยตา) ที่มีจุดประสงค์มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาได้ละวางความแตกต่างระหว่างกันและความมีอยู่ของกันและกัน ให้เข้าถึงสภาวะที่เรียกว่า เอกภาพ หรือตตตา หรือก็คือสิ่งสากลชนิดหนึ่งของสรรพสิ่ง ว่ามีลักษณะร่วมบางอย่าง(มูลฐาน)ที่เหมือนกัน โดยเป็นการแสดงตามหลักปรัชญาการที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันโดยตลอด ซึ่งให้ความหมายว่าประดุจอินทราขาละ หรือตาข่ายของพระอินทร์ที่ถักทอร้อยเรียงเข้าด้วยกัน ด้วยแก้วรัตนมณีจำนวนมหาศาลที่สาดแสงส่องประกายถึงกันตลอดทั้งหมดด้วยเหลี่ยมมุมบ้าง ความกลมมนบ้าง เหมือนกับหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องกัน สะท้อนถึงกัน เพราะมีสภาวะเดิมแท้ที่ว่างเปล่า คือการยึดมั่นถือมั่นไม่ได้เหมือนกัน จึงไม่มีอุปสรรคแก่กัน ซึ่งท่านจะได้พบความพิสดาร อัศจรรย์และอัศจรรย์ภาพได้ต่อไปนี้ โดยขอให้ท่านได้กระทำจิตตนให้เหมือนอากาศธาตุที่กว้างใหญ่ไพศาล ไร้สี กลิ่น รส ปราศจากความสูงต่ำและปราศจากสิ่งกีดขวาง อันเป็นคุณสมบัติของอากาศที่สามารถแทรกซึมไปในทุกอณูของสรรพสิ่ง และทุกสถานที่เสียก่อน แล้วจึงเปิดใจศึกษาพระธรรมที่ไร้อาการนี้ อันพระสูตรนี้มีความหมายตามภาษาจีนว่า

Da/มหา = ความยิ่งใหญ่ของพระธรรมสูตรหรืออรรถธรรมนี้ อันสามารถนำไปสู่พระมหาปริณิราถ แบ่งเป็น

- ๑) วิสัยอันเป็นมหา คือ ๑.๑ ได้ยึดมั่นในผลวิสัยอันเป็น

มหา และ ๑.๒ เทียงในผลวิสัยอันเป็นมหา

- ๒) มีหทัยอันเป็นมหา

- ๓) มีจริยาอันเป็นมหา ดังเช่นในจุลวรรคที่พระสุธนกุมารออกเดินทางเพื่อแสวงหาโมกขธรรม

- ๔) อารังฐานะอันเป็นมหาทั้งห้าประการ มี ๔.๑ ฐานะที่มีมหาศรัทธา ๔.๒ ฐานะที่มีมหาวิภาค รู้จำแนกธรรมอย่างไพบุลย์ ๔.๓ ฐานะที่มีมหาจริยา ๔.๔ ฐานะที่มีมหาปณิธาน ๔.๕ ฐานะที่มีมหาบรรล

- ๕) ได้บรรลความเป็นมหา

- ๖) มีเหตุอันเป็นมหา

- ๗) มีผลอันเป็นมหา ดังเช่นอจินไตยจุลวรรค

- ๘) มีสัจฐานอันเป็นมหา

- ๙) มีประโยชน์อันเป็นมหา

- ๑๐) มีความเป็นธรรมอันเป็นมหา แบ่งได้เป็นอีกสามประการ มี ๑๐.๑ การสั่งสอนอันเป็นมหา ดังเช่นในแต่ละประโยคล้วนแสดงถึงธรรมธาตุทั้งปวงในทศทิศ ๑๐.๒ มีอรรถอันเป็นมหา ๑๐.๓ มีกิจกรรมอันเป็นมหา กล่าวคือในอณูหนึ่งๆ ยังได้แสดงถึงสรรพสิ่งอันความเป็นมหาโดยอรรถทั้งสิบประการนี้ได้รวบรวมไว้ซึ่งธรรมธาตุแล้ว

Fang/ตำรา, วิธี, แบบแผน = มีสามนัยยะ ดังนี้ ๑) เป็นแบบแผนอันถูกต้อง อันจะยังให้ออกจากมิจฉาที่ฐิตตามนัยยะแห่งความเป็นมหาทั้งสิบประการข้างต้น ๒) เป็นตำราแห่งพระธรรม ๓) เป็นวิธีแห่งแพทย์ คือนำคุณแห่งอรรถทั้งสิบข้างต้นมาเยียวยาทุโรคาทั้งปวง

Guang/ไวบุลย์ = ความไพบุลย์ กว้างขวาง มีสองนัยยะ ดังนี้ ๑) แผ่ขานไปทั่วในสถาน(เทศะ) ทั้งหลาย ดังเช่น ในธรรม

ประการหนึ่งก็ได้ครอบคลุมถึงสรรพสิ่งในโลกธาตุจำนวนไม่มี
ประมาณ ๒) ครอบคลุมถึงช่วงเวลา (กาละ) ทั้งปวง เช่นว่า ใน
ตริกาลล้วนระลึกแจ้งได้ในขณะเดียว แลด้วยนัยยะทั้งสองนี้ยังบ่ง
ถึงนัยยะอีกสองประการว่า ประดุจอินทชะลา หรือ ตาข่ายของ
พระอินทร์ที่ถักทอดด้วยรัตนแวววาอันประกายแสงถึงกันเป็นระยะๆ
จนทั่ว คือ ๒.๑ แม่น้ำเอกภาพก็สงเคราะห์รวบรวมไว้ซึ่งสรรพสิ่ง
เรียกว่าเป็น “มหา” ๒.๒ หากความเป็นหนึ่งแผ่ขานไปสู่สรรพสิ่ง
ทั้งปวง เรียกว่าเป็น “ไพบูลย์”

Fo/พุทธ = แสดงถึงความสมบูรณ์ในพระโพธิญาณ มีนัยยะ
คือสามารถถึงมนุษย์ได้ หรือเป็นวิสัยแห่งการรู้แจ้ง หมายถึงการ
ได้รู้แจ้งในปัญญาญาณ

Hua/คัมภีระ = ดอกไม้ เป็นการเปรียบถึงจรรยาทั้งปวง ว่า
เป็นดั่งกลีบมาลา (บางแห่งว่า พวงดอกไม้ที่ร้อยเรียงไว้ด้วยกัน) ที่
แม้จะต่างกลีบ/ดอก แต่คือดอก/พวงเดียวกัน มีสามนัยยะ ดังนี้
๑) มีอรรถอันวิเศษงดงาม ๒) มีอรรถอันให้ผลรับรู้ได้แก่ใจ ๓) มี
อรรถอันตบแต่งไว้อย่างแล้ว กล่าวว่พระสูตรนี้มีอรรถที่ยังให้สรรพ
กุศลอันประเสริฐเลิศเลอแห่งจรรยาของพระโพธิสัตว์ทั้งปวงได้บังเกิด
อุปมาดั่งมาลีผลิดอกงดงาม

Yan/วายุหะ = อุปมาเป็นเครื่องตบแต่งกายให้อลังการ กล่าว
ว่าทั้งหมื่นจรรยานั้นดุจมาลีที่ไว้ประดับในสัถยภาวะ ด้วยในหลักการ
และเหตุผลจึงได้ปรับปรุงเป็นหลากประการ หรือว่า อันสัถยภาวะก็
เป็นดั่งมาลีไว้ประดับ เพื่อความอลังการแห่งการบำเพ็ญจรรยาทั้ง
ปวงเช่นกัน ด้วยจรรยาทั้งปวงที่เกิดแต่หลักการและเหตุผลนี้ จึง
กล่าวได้ว่า มิมีสิ่งใดที่หลงไหลจากกายคือธรรมนี้ และมีสิ่งใดที่
ได้หวนสู่กายคือธรรมนี้ด้วย กล่าวคือเป็นการปฏิเสรมติทั้งสอง
ประการ ถือเป็นศูนย์ตา คือไร้ซึ่งการเกิดและดับจากสิ่งหนึ่งสู่สิ่ง

หนึ่ง จึงเรียกว่า มาลีอันเป็นเครื่องประดับแห่งพระพุทธะ

Jing/สูตร = เป็นการเรียกขานหนังสือที่ให้ความเคารพ เช่น
คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ หรือปกรณ์โบราณของจีน เช่นคัมภีร์เต๋า ในที่นี้
รวมถึงตำราทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด

กล่าวความหมายโดยรวมคือ “พระสูตรที่แสดงถึงความ
สมบูรณ์ในจรรยาแห่งพระโพธิญาณ (การรู้แจ้ง) อันประดุจพวง
มาลาที่ตบแต่งไว้อลังการ ด้วยการกล่าวขยายความอย่างไพบุลย์
และยิ่งใหญ่”

โดยมีการดำเนินกิจกรรมในสถานที่ ๗ แห่ง และในธรรม
สันนิบาต ๙ ครั้ง ดังนี้

๑. ณ วัชระมณฑลที่พระมหาศาสดาจารย์ศากยมุนีทรงตรัสรู้
พระอภิธรรมโพธิญาณ เมืองมคธ ขณะยังเสวยวิมุตติสุข ใน
ครั้งนั้นทรงแสดงถึงทศโลกธาตุ ฯลฯ สถานที่แห่งนี้พระองค์
ทรงประกาศรัศมีจากพระทนต์ แสดงถึงว่าจักทรงสั่งสอนซึ่ง
มรรคผล และจากพระอุณาโลมแสดงว่าได้ทรงสำเร็จบริบูรณ์
แล้วซึ่งมรรค แบ่งเป็น ๖ จุลวรรค ๑๑ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาต
ที่ ๑)
- ๑.๑ จากนั้นคือสมัยที่พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ร่มเงา
ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในครั้งนั้นทรงประกาศรัศมีจาก
เบื้องพระพุทธบาทไปทั่วทิศคี่อย่างไม่มีประมาณ แสดง
ว่าจักทรงยังให้สรรพสัตว์ดำเนินตามด้วยความศรัทธา
และวิริยะ ประดุจกายต้องอาศัยเท่านั้นพาและค้ำยัน ครั้ง
นั้นทรงแสดงถึงทศพุทธเกษตร ฯลฯ และทั้ง ๔ จุลวรรค
แรกในปกรณ์นี้ก็จัดอยู่ในช่วงเวลานี้ด้วย แบ่งเป็น ๖
จุลวรรค ๔ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๒)

- ๒. **ณ ดาวดึงส์สวรรค์** คักรินทร์เทวราชมณฑล ในครั้งนั้นพระศากยมหามุนีพุทธเจ้าทรงประกาศรัศมีจากพระองค์สืบเนื่องพระบาท **พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์** แสดงการดำรงในทศวิหาร ฯลฯ หลังออกจากสมาธิ อันเป็นธรรมสืบเนื่องไปถึง การดำรงซึ่งทศจริยาในธรรมสันนิบาตที่ ๔ โดยมีพระพุทธเจ้าจากหมื่นโลกธาตु อันล้วนแต่มีพระนามว่า **ธรรมปรัชญา** เสด็จมาเป็นสักขีพยาน และ ๓ ปวีวรรคท้ายสุดของปกรณ์ก็อยู่ในช่วงเวลานี้ แบ่งเป็น ๖ จุลวรรค ๓ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๓)
- ๓. **ณ ยามาสวรรค์** ยามาเทวราชมณฑล ในครั้งนั้นทรงประกาศรัศมีเช่นเดียวกับธรรมสันนิบาตที่ ๒ เพราะเป็นธรรมที่สืบเนื่องกัน **พระคุณธยานโพธิสัตว์** แสดงการดำรงในทศจริยา ฯลฯ หลังออกจากสมาธิ โดยมีพระโพธิสัตว์จากหมื่นโลกธาตु อันล้วนแต่มีพระนามว่า **คุณธยาน** เสด็จมาเป็นสักขีพยาน แบ่งเป็น ๔ จุลวรรค ๓ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๔)
- ๔. **ณ ดุสิตสวรรค์** สันดุสิตเทวราชมณฑล ในครั้งนั้นทรงประกาศรัศมีจากพระขานูทั้งสอง **พระวัชรวัชโพธิสัตว์** เป็นผู้แสดงการดำรงในการอุทิศทั้ง ๑๐ ประการ ฯลฯ หลังออกจากสมาธิ โดยมีพระพุทธเจ้าจากแสนโลกธาตु อันล้วนแต่มีพระนามว่า **วัชรวัช** เสด็จมาเป็นสักขีพยาน แบ่งเป็น ๓ จุลวรรค ๑๒ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๕)
- ๕. **ณ ปรมิตตวสวัตตีสวรรค์** ปรมิตตวสวัตตีเทวราชมณฑล ในครั้งนั้นทรงประกาศรัศมีจากหว่างพระอุณาโลมเพื่อรับรองการ แสดงจริยาแห่งทศภูมิของ **พระวัชรครรภโพธิสัตว์** (ขณะนี้อยู่

ระหว่างการแปล) หลังออกจากสมาธิ โดยมีพระพุทธเจ้าจากสิบโกฏีโลกธาตु อันล้วนแต่มีพระนามว่า **วัชรครรภ** เสด็จมาเป็นสักขีพยานในการแสดงทศภูมิตัว แบ่งเป็น ๑ จุลวรรค ๖ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๖)

- ๖. **ณ เมืองมคธ** ในครั้งนั้นแสดงซึ่งการดำรงที่ประเสริฐต่างๆ แบ่งเป็น ๑๑ จุลวรรค ๑๓ ปกรณ์ เป็นการสนทนาระหว่าง**พระพุทธศรียศากยมหามุนี** กับ**พระสมันตเนตรโพธิสัตว์** และ**พระสมันตภัทรโพธิสัตว์** (ธรรมสันนิบาตที่ ๗)
 - ๖.๑ **ณ เมืองมคธ** ทรงประกาศรัศมีจากหว่างพระอุณาโลม หมายความว่า ทรงรู้แจ้งในธรรมธาตุ และธรรมทวารวิถี ทั้งปวง แสดงทศสมาธิ จริยา ๒,๐๐๐ ประการ ฯลฯ แบ่งเป็น ๑ จุลวรรค ๗ ปกรณ์ (ธรรมสันนิบาตที่ ๘)
- ๗. **ณ อนาถปิณฑิกราม** (เขตนาราม) เมืองสาวตถิ เป็นการแสดงวิสัยแห่งธรรมธาตุ ฯลฯ แบ่งเป็น ๑ จุลวรรค ๒๑ ปกรณ์ ในจุลวรรคนี้เป็นบทที่ว่าด้วยการจาริกเพื่อแสวงหากัลยาณมิตรจำนวน ๕๕ ท่าน ของ**สุธณกุมาร** เรียกว่า **เคารวศึกษา** ๕๕ หรือ **กัลยาณมิตร ๕๕** (ทางจีนว่า ๕๗) และปกรณ์สุดท้ายคือพระสมันตภัทรโพธิสัตว์จริยาปณิธานวรรค (ถือว่ามี ความสำคัญเท่ากับพระสูตรฯ หนึ่ง) และเป็นบทสรุปของจุลวรรคนี้ ในการแสดงธรรมที่อนาถปิณฑิกรามถือเป็นจุลวรรคใหญ่ที่สุดในพระพุทธานุสติกะ มหาไวปุถุสสูตร และมีชื่อเรียกเฉพาะจุลวรรคนี้ว่า **“พระคันทวยุสสูตร”** (ธรรมสันนิบาตที่ ๙)

พระคัมภีร์โยคจารย์ภูมิศาสตร์ ได้ให้ความหมายในการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าจากโลกธาตุอื่นๆ ที่ล้วนมีพระนามเดียวกัน เหมือนกับพระโพธิสัตว์ที่แสดงธรรมองค์นั้นๆ ว่า พระโพธิสัตว์เหล่านั้นเป็นเสมือนองค์แทนพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เสด็จมาเป็นลักขีพยาน หรือกล่าวได้ว่าพระโพธิสัตว์องค์นั้นได้แสดงธรรมแทนพระพุทธเจ้าจำนวนทั้งหมดที่ได้เสด็จมา ถือเป็น การแสดงธรรมโดยพระพุทธประสงค์ที่ทรงบันดาลให้เป็นไปนั่นเอง

พระโพธิธิจุมหาเถระ กล่าวว่า พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตรนี้ ในธรรมสันนิบาตห้าอันดับแรก (จาก ๘ ธรรมสันนิบาตในครั้งนั้นมีการแปลและแบ่งจำนวนธรรมสันนิบาตเป็น ๘ หรือรวมธรรมสันนิบาตที่ ๗ และ ๘ ไว้ด้วยกัน ทำให้ธรรมสันนิบาตที่ ๙ ในปัจจุบันเป็นธรรมสันนิบาตที่ ๘ ในครั้งนั้น) เป็นไปในเวลาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ๗ วันแรก (วันที่ ๑ ถึง ๗) และในทศภูมิสูตรก็ว่าธรรมสันนิบาตที่ ๖ เกิดขึ้นเมื่อ ๗ วันชุดที่สอง (วันที่ ๘ ถึง ๑๔) โดยให้เหตุผลว่าเมื่อพระองค์ทรงบรรลุอาสาวิภังคญาณแล้วในปัจจุบัน ทรงพระปรีชาสามารถทำอาสวกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้นไปด้วยปัญญาพิจารณาในปัจจัยการแห่งปัจจุสมุปบาท ทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาปัจจุสมยุรุงอรุโณทัย ในวันวิสาขปุณณมี ก่อนพุทธกาล ๔๕ ปี นั้น เหตุเพราะทรงพิจารณาในธรรมที่ทรงตรัสรู้อยู่ ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าพระองค์ยังมีตรัสธรรมใดๆ ใน ๗ วันแรก จึงทำให้ธรรมสันนิบาตที่ ๑ ถึง ๕ เป็นการบูชา-วิสันหาระหว่างพระโพธิสัตว์ด้วยกัน หรือพระโพธิสัตว์กับเทพยดาบนทิพย์โลกที่มีช่วงเวลายาวนานกว่ามนุษย์โลก และว่าหลังจาก ๗ วันชุดที่สาม (วันที่ ๑๕ ถึง ๒๑) เป็นต้นมา พระพุทธองค์เริ่มตรัสพระธรรมเทศนาด้วยพระองค์เอง ในสภาวะของธรรมกาย และสัมโมคคกาย

อันหนึ่ง ภัทศรีวรรค(ออกเสียงในภาษาจีนกลางว่า เสียน-โซ่ว ซึ่งเป็นพระนามที่บูรพาจารย์ผู้ก่อตั้งนิกายอวตังสกะในจีน อัญเชิญมาเป็นชื่อนิกาย บ้างก็แปลว่า ภัทรรุฏ) แบ่งเป็นภาคต้นและภาคปลาย ข้าพเจ้าเลือกแปลเฉพาะภาคต้น เนื่องจากในอรรถาธิบายกล่าวว่า ภัทศรีวรรคภาคต้นและปฐมโพธิจิตกุศลวรรค ซึ่งทั้งสองจุลวรรคนี้ แสดงถึงจิตอันยิ่งใหญ่ไพบุลย์ อันเป็นคุณสมบัติของคำว่า “มหา” ตามนามแห่งพระสูตรนี้ ส่วนภัทศรีวรรคภาคปลายนั้นเป็นการพรรณนาถึงอานุภาพแห่งสมาธิ อันมีความโอฬารพันลึกมาก ข้าพเจ้าจึงเลือกแปลตามจุลวรรคดังที่ปรากฏในปกรณ์นี้

พระพุทธาวตังสกะสูตรนี้มีทั้งสิ้น ๓๙ จุลวรรค ๘๐ ปรกณ ซึ่งแต่ละจุลวรรคมีความยาว และสำคัญเทียบเท่ากับพระสูตรหนึ่งๆ อีกกล่าวได้ว่าเป็นการรวบรวมไว้ซึ่งพระสูตรต่างๆ เช่น ทศภูมิสูตรในธรรมสันนิบาตที่ ๖ เป็นต้น และยังแบ่งได้เป็นการแสดงธรรมบนโลกมนุษย์ ๓ แห่ง บนเทวพิภพ ๔ แห่ง ซึ่งเป็นธรรมที่ต่างวาระ ต่างสถานที่ ต่างสัตว์ ต่างปัญญา ตามแต่กำลังรับรู้ของสัตว์แต่ละแดนนั้นๆ โดยผ่านพระมหาโพธิสัตว์ทั้งปวง เหตุเพราะทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วนั้นว่า เป็นธรรมที่ประณีตละเอียด สุขุมคัมภีรภาพ ยากที่บุคคลจะรู้ได้ ทำให้ท้อแท้พระทัย จึงทรงแสดงธรรมนี้แก่เหล่าพระมหาโพธิสัตว์ผู้เป็นธรรมราชา कुमार และเทพพรหมผู้เป็นพระโพธิสัตว์ที่เที่ยงต่อพระพุทธภูมิ โดยนิรมาณกายของพระองค์ในขณะที่เสวยวิมุตติบรมสุข ไปยังเทวพิภพภูมิต่างๆ (ธรรมสันนิบาตที่ ๓-๖) โดยพระวรกายยังคงประทับอยู่เดิมแล้ว กลับมาสู่ไตรัมพระศรีมหาโพธิ์บนโลกมนุษย์อีกครั้ง (ธรรมสันนิบาตที่ ๗-๘) บางแห่งว่าพระวรกายที่ประทับในโลกมนุษย์คือนิรมาณกาย ส่วนพระวรกายที่อยู่บนเทวภูมินั้นคือสัมโมคคกาย (ตามทฤษฎีตรี-

กายที่ว่า ๑. ธรรมกาย แทนด้วยพระไวโรจนะพุทธเจ้า ๒. สัมโภค-
กาย แทนด้วยพระโลจนะพุทธเจ้า และ ๓. นิรมาณกาย แทนด้วย
พระศากยมหามุนีพระพุทธรูปที่เห็นได้ในโลก) เพราะด้วย
ความอัศจรรย์และอจินไตยเช่นนี้ จึงส่งผลให้พระสูตรนี้ได้ปรากฏ
ขึ้นในโลกภายหลังพระพุทธมหายานปริณิรวาณล่วงแล้ว ๖๐๐ ปี มี
ตำนานว่าก่อนนั้นพระสูตรนี้ถูกรักษาไว้ในเมืองบาดาล และได้แปล
สู่ภาษาจีนอีก ๓๖๑ ปีต่อมา (พ.ศ. ๙๖๑)

โดยหากรวบรวมบรรดาอรรถาธิบายในพระสูตรนี้โดยตลอด
แล้ว อาจจะแบ่งได้เป็น ๖ ปกรณ์ใหญ่ๆ ดังนี้

๑. ปกรณ์ที่ถือเป็นต้นฉบับ กล่าวกันว่ามีปริมาณมหาศาล
มีอาจจะรวบรวมได้หมดสิ้นเป็นอจินไตย

๒. ฉบับใหญ่ กล่าวหาว่าหากนำสุเมรุราชบรรพตมาแทนพู่กัน
และนำน้ำในมหาสมุทรทั้งสี่แทนน้ำหมึก มาเขียนอรรถาธิบายก็ยังมี
หมดสิ้น โดยหากปฏิบัติตามแล้วก็จะยังให้ล่องพ้นจากกิเลสสาหัสได้

พระครูนาคราชุนโพนีสัตว์ซึ่งแต่ก่อนนั้นท่านได้ศึกษาใน
เถรวาทธรรม ต่อมาท่านได้จาริกไปทั่วจนได้ประสบกับภิกษุชรารูป
หนึ่งที่ภูเขาคิมะ (เข้าใจว่าเป็นเขาคิมาลัย) แล้วภิกษุชรานั้นจึงพา
พระนาคราชุนไปยี่งนาคณเฑียรเพื่อชมพระสูตรมหายานจำนวนมาก
และได้พบกับอจินไตยวิมุตติธรรมสูตรนี้จำนวน ๓ ฉบับ คือ

๓. ฉบับแรก มีจำนวนโคลกเท่ากับละอองธุลีในตรีสหัส
มหาโลกธาตุ ๑๐ แห่งรวมกัน มีจำนวนจุลวรรคเท่ากับละอองธุลีใน
จตุรทวีป (บางตำราแปลว่ามีจำนวนไม่มีประมาณ)

๔. ฉบับกลาง มี ๔๙๘,๘๐๐ โคลก แบ่งเป็น ๑,๒๐๐ จุลวรรค
โดยฉบับแรกและฉบับกลางนั้น ยังคงซ่อนเร้นในนาคณเฑียร มี
อรรถธรรมคัมภีร์ภาพมาก ชาวชมพูทวีปมีอาจจะหึงใจให้ยอมรับ

ได้ (พันวิสัยปุถุชน)

๕. ฉบับหลัง มีอยู่ ๑๐๐,๐๐๐ โคลก แบ่งเป็น ๓๘ จุลวรรค
พระครูนาคราชุนโพนีสัตว์นำพระสูตรฉบับนี้ปรากฏที่ภารตะประเทศ
พร้อมกับบรรณาอจินไตยศาสตร์ เพื่ออรรถาธิบายความของโคลก
จำนวนหนึ่งแสนนี้ด้วย ในบันทึกเรื่องราวของเมืองเล็กๆ แห่งหนึ่ง
ทางตะวันตกของอินเดียโบราณ กล่าวว่า ถ้าหินของภูเขาในป่าลึก
ที่มากด้วยภัยอันตราย ของเมืองแห่งหนึ่งในโชนประเทศ มีพระ
สูตรฉบับนี้อยู่ พร้อมกับพระมหารัตนกุฎสูตร พระศุรางคมธารณีสูตร
พระไวปุลยสูตร และอื่นๆ รวม ๑๒ สูตรด้วยกัน ซึ่งล้วนแต่มี ๑๐๐,๐๐๐
โคลก และด้วยภิกษุในสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออกไคร้ธรรม และ
ศรัทธาในมหายานธรรมยิ่งนัก เมื่อได้ทราบข่าวว่าที่เมืองดังกล่าว
มีมหายานสูตรอยู่มากมายจึงตั้งจิตแน่วแนโดยไม่หวังชีวิตของตน
เดินทางไกลห่มนลินีมายังเมืองแห่งนี้ เพื่อค้นหาพระพุทธรูปตั้งสกะ
มหาไวปุลยสูตร จากนั้นจึงได้พบกับพระสูตรนี้ในฉบับย่อ

๖. ฉบับย่อ คือฉบับที่เผยแพร่อยู่ในปัจจุบัน มี ๖๐ ปกรณ์
๑๐๐,๐๐๐ โคลก สรุปความในภาษาสันสกฤตแล้วได้ ๓๖,๐๐๐ โคลก

ซึ่งฉบับภาษาจีนโดยพระมหาสมณะศึกษานันทะ มีอยู่
๔๕,๐๐๐ โคลกนี้ ก็คือฉบับสรุปที่รวบรวมทั้ง ๖ ฉบับที่เป็นภาษา
สันสกฤตข้างต้นนั้นไว้ และมีโคลกถึงปัจจุบัน ๔๕,๐๐๐ โคลก ซึ่งมี
จำนวนโคลกเพิ่มจากฉบับย่อในภาษาสันสกฤต (๓๖,๐๐๐ โคลก) ถึง
๙,๐๐๐ โคลก เพราะว่าฉันทลักษณ์ และการขยายความในภาษาจีน
ทำให้โคลกเพิ่มจำนวนขึ้น และพระสูตรฉบับนี้ยังถือเป็นปรัชญา
และวรรณคดีชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาของจีนด้วย

ต้นฉบับแปลจีนที่สมบูรณ์มีอยู่ ๒ ฉบับคือ

๑. ฉบับที่แปลโดย พระพุทธภักตมมหาเถระ (มีอายุในช่วง พ.ศ.

๙๐๒-๙๗๒ ออกบวชเมื่ออายุ ๑๗ ปี) แปลเป็นหนังสือ ๖๐ ปรกณ ในสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก ใช้เวลา ๓ ปีเต็ม คือปี พ.ศ. ๙๖๑-๙๖๓ มี ๓๖,๐๐๐ โศลก ๓๔ จุลวรรค (ครั้งนั้นยังมีการแปลหรือแบ่งแค่เพียงธรรมสันนิบาตที่ ๘ เท่านั้น) โดยมี ๕๐ ปรกณ ต่อมาภายหลังได้แบ่งย่อยเป็น ๖๐ ปรกณ มีชื่อเรียกฉบับแปลของท่านว่า “**อวตังสกะ ๖๐ ปรกณ**” ท่านอาจารย์พุทธภัทรมรณภาพเมื่ออายุ ๗๑ พรรษา อย่างไรก็ตามแม้ว่าอวตังสกะ ๖๐ ปรกณนี้จะแปลสำเร็จแล้ว แต่ภายในพระสูตรนั้นยังมีอรรถมิครบถ้วนและเนื้อความมีกระจ่างพอ ครั้งนั้นพระทิวากรมหาเถระ (โพธิสัตว์) ภิกษุชาวอินเดียกลาง (พ.ศ. ๑๒๑๙-๑๒๓๑) ซึ่งท่านได้แปลพระสูตรประมาณ ๑๘-๑๙ สูตรสู่ภาษาจีน ในครั้งนั้นพระฝ่าจาง มหาเถระผู้ซึ่งนับว่าเป็นปราชญ์ในสมัย ได้เคยแสดงธรรมกถาของอวตังสกะ ๖๐ ปรกณนี้ และพบว่ายังมีข้อที่มีกระจ่างอยู่ จึงอาราธนาให้พระทิวากรมหาเถระอธิบายสั่งสอน ซึ่งพระทิวากรได้นำพระอวตังสกะสูตรมาจากอินเดียด้วย จึงได้ช่วยกันตรวจทานอีกครั้ง จนถึงจุลวรรคที่ ๘ ที่ว่าด้วยการจาริกของพระสุธนกุมารนั้น พบว่าเนื้อความในจุลวรรคนี้ตอนหลังจากที่พระสุธนกุมารได้พบกับพระนางสิริมหามายา ก่อนได้พบพระเมตไตรยโพธิสัตว์ ระหว่างนั้นที่ได้พบกับท่านสุเรนทราภาท่านวิสวามิตร ท่านคิลปาภิขญา ท่านภัทโรตตมะ ฯลฯ รวม ๑๐ ท่าน และตั้งแต่ที่ได้พบกับพระเมตไตรยเป็นต้นไป จนถึงการได้รับการสั่งสอนจากกัลยาณมิตรจำนวนเท่ากับละอองธุลีในตรีสหัสมหาสหัสโลกธาตุแล้วนั้น ระหว่างนั้นพระมัญชุศรีได้เอื้อมพระหัตถ์ไปสัมผัสศีรษะของพระสุธนกุมารเป็นระยะทาง ๑๑๐ โยชน์ (ประมาณ ๙๙๐ ไมล์) แล้วจึงได้แก้ไขเพิ่มเติมจนสมบูรณ์ในครั้งนั้น

๒. ฉบับแปลของ **พระมหาสมณะศึกษานันทะ** (มีอายุในช่วง พ.ศ. ๑๑๙๕-๑๒๕๓) พระเถระชาวเมืองโขตาน(อยู่ในประเทศเตอร์กิสถาน พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้าไปถึง รุ่งเรืองอยู่จนกระทั่งมุสลิมเข้าครอบครอง) โดยมี**พระมหาสมณะโพธิรุจิ**และ**พระมหาสมณะอิจิง**เป็นผู้แปลร่วม ซึ่งได้ทำการแปลในสมัยราชวงศ์ถัง ทันทที่ที่พระสูตรนี้ในภาคสันสกฤตถึงเมืองลั่วหยาง เมื่อปี พ.ศ. ๑๒๓๘ ซึ่งการแปลในครั้งนี้พระโพธิรุจิและพระอิจิงเป็นผู้สาธยายจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต โดยมีพระศึกษานันทะเป็นผู้แปล และมีพระฝ่าจางและพระหยวนเซ่อ ร่วมกันบันทึกด้วยอักษรจีน รวมเป็นหนังสือ ๘๐ ปรกณจบ ภายในมี ๔๕,๐๐๐ โศลก ๓๙ จุลวรรค แบ่งเป็น ๙ ธรรมสันนิบาต (เพิ่มเติมจากเดิม ๕ จุลวรรค) แปลเสร็จในปี พ.ศ. ๑๒๔๒ (รวม ๔ ปี) นอกนั้นยังแปลมหายานลัทธิดาวตารสูตร และมีญชุศรีวยาภรณ์สูตร รวมแล้วมี ๑๙ ผูก ๑๐๗ ปรกณ และพระศึกษานันทะเดินทางกลับเมืองโขตานในปี พ.ศ. ๑๒๔๗ หลังจากนั้นพระศึกษานันทะยังรับนิมนต์มาประเทศจีนอีก ๓ ครั้ง และมรณภาพที่ประเทศจีนในปี พ.ศ. ๑๒๕๓ เดือน ๑๐ ตามจันทรคติ สิริอายุได้ ๕๙ พรรษา และเมื่อมาปณกิจสรีระท่านแล้ว ปรากฏว่าชีวหาไม่ได้รับความเสียหายแม้แต่น้อย ยิ่งความอัศจรรย์ใจและธรรมปิติแก่ผู้คนที่ฟัง ครั้นแล้วจึงอัญเชิญชีวหาและสรีระธาตุกลับยังเมืองโขตานพร้อมกับสร้างพระเจดีย์ ๗ ชั้นขึ้น ณ ที่มาปณกิจนั้นโดยให้ชื่อว่า “**อวตังสกะตรีปิฎกเจดีย์**”

๒.๑ กาลต่อมา (ยังอยู่ในสมัยราชวงศ์ถัง) คือในปี พ.ศ. ๑๓๓๘-๑๓๕๓ (บางตำราว่าปี พ.ศ. ๑๒๗๗) **พระปรัชญามหาเถระ** ชาวเมืองกปีศา ในอินเดียเหนือ ออกบวชเมื่ออายุ ๗ ปี แล้วได้ศึกษาพระสูตรต่างๆ ภายหลังได้ล่องเรือ

มายังประเทศต่างๆ ทางทะเลใต้ ได้แปลและพิมพ์อักษรนิทานิกายวัชรยาน อยู่เป็นเวลา ๖ ปี ๗ เดือน (พ.ศ. ๑๓๓๓) โดยเผยแพร่และทำนุบำรุงพระศาสนารุ่งเรืองเป็นอันมาก จนได้รับพระราชทานนามจากองค์กษัตริย์ว่า “**ปรัชญาตรีปิฎกธรรมาจารย์**” ซึ่งท่านได้แปล **พระพุทฺธาวตังสกะมหาไวปุลยสูตร**นี้เพิ่มเติมเป็นหนังสืออีก ๔๐ ปกรณ์

ต่อมาในภายหลัง **พระพุทฺธาวตังสกะมหาไวปุลยสูตร**นี้ได้เป็นคัมภีร์หลักประจำนิกายอวตังสกะ (ฮวาเหยียนจง) ของจีนตั้งพระสังฆกรรมปฐมนิกายอวตังสกะ เป็นคัมภีร์หลักของนิกายสังฆกรรมปฐมนิกาย (เทียนไท่จง) และพระอมิตาภะพุทฺธวายุหะสูตร เป็นคัมภีร์หลักของนิกายสุขาวดี (จิ่งถู่จง) โดยนิกายสุขาวดีมีพระอริยเจ้าทั้งสามแห่งบูรพาทิศ (Xi Fang Zan Shen) คือพระอมิตาภะพุทฺธเจ้าพระอวโลกิตศวารโพธิสัตว์ และพระมหาสถาปนปราชิตโพธิสัตว์ และนิกายอวตังสกะก็มีพระอริยเจ้าทั้งสามแห่งอวตังสกะ (Hua Yan Zan Shen) เช่นกัน คือพระศรีศากยมุนีพุทฺธเจ้า บ้างก็ว่าคือพระไวโรจนพุทฺธเจ้า พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ และพระสมันตภัทรโพธิสัตว์ (ดังเช่นภาพปกหน้าของเล่ม)

ซึ่งบูรพาจารย์ของนิกายอวตังสกะนี้ กล่าวว่าได้สืบทอดมาจากพระไวโรจนพุทฺธเจ้า ตั้งแต่สมัยอินเดียเป็นพระโพธิสัตว์ ๕ องค์ คือพระสมันตภัทรโพธิสัตว์ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ พระอศ्वโฆษาโพธิสัตว์ พระนาครชุนโพธิสัตว์ พระวสุพันธูโพธิสัตว์ และต่อมาถึงจีนเป็นมหาเถระอีก ๕ รูป คือพระตู้ชุนมหาเถระ พระจื่อเหยียนมหาเถระ พระฝ่าจ้งมหาเถระ (ท่านเดียวกับที่ช่วยพระทิวากรตรวจทานพระสูตรนี้ในฉบับ ๖๐ ปกรณ์, ท่านเดียวกับที่จารึกพระสูตรนี้เป็นภาษาจีนในสมัยที่พระมหาสมณะศึกษานันทะแปลฉบับ

๘๐ ปกรณ์และเป็นผู้ก่อตั้งนิกายอวตังสกะในชื่อว่า “**เสียนโฆ่วจง**” หรือ “**ภัทรศรีนิกาย**”) พระเจิ้งกวนมหาเถระ พระเจิ้งมีมหาเถระรวมเป็น ๑๐ ท่านโดยลำดับ มาทางจีนจะยกย่องมหาเถระทั้ง ๕ นี้ว่า “**เบญจบูรพาจารย์**” บางครั้งจะรวมเอาพระอศ्वโฆษาโพธิสัตว์ และพระนาครชุนโพธิสัตว์ไว้ด้วยรวมเป็น “**สัปตบูรพาจารย์**”

ข้าพเจ้าแปลจากฉบับแก้ไขสมบูรณ์ที่สุดซึ่งชำระโดยประเทศญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยพระสูตรนี้มีอีก ๓ ฉบับด้วยกัน คือฉบับสมัยราชวงศ์หนานซ่ง ใน พ.ศ. ๑๗๘๒ ฉบับราชวงศ์หยวน ใน พ.ศ. ๑๘๓๓ และฉบับราชวงศ์หมิง ใน พ.ศ. ๒๑๔๔ (และยังมีชุดในพระราชวังซึ่งมีบรรยายภาพ ประกอบเนื้อหา ใน พ.ศ. ๑๖๔๗ ถึง พ.ศ. ๑๖๕๑) โดยมีฉบับที่แปลโดยพระมหาสมณะศึกษานันทะแห่งราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๒๓๘-๑๒๔๗) ที่ถือว่าถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดเป็นต้นฉบับ โดยทั้งหมดนั้นหาได้มีอรรถธรรมที่แตกต่างไปจากดั้งเดิมไม่ หากแต่ต่างกันเพียงอักษรจีนบางตัวที่มีการเขียนใกล้เคียงกัน สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะมีการถ่ายถอดกันมาฉบับปีจึงทำให้การจดบันทึกผิดแผกไปเรื่อยๆ โดยมากจะเป็นคำบุพบทและคำวิเศษณ์เท่านั้นที่ต่างไป เพิ่มขึ้น และขาดหายไปเท่านั้น และในพระอารามที่ภูเขาอู๋ไถ มณฑลชานซี ประเทศจีน มีการจารึกพระสูตรนี้ด้วยผงทองคำอร่ามไปทั้งปกรณ์ มีชื่อว่า “**พระคัมภีร์ทองคำ**” ทำให้เราทราบว่าการพระสูตรนี้มีความสำคัญและเป็นที่เคารพนับถือยิ่งนัก

ในพระสูตรนี้จะมีการกล่าวถึงสมภาพภาวะ หรือสภาพอันเท่าเทียมเสมอกันมากเป็นพิเศษ โดยจะมุ่งให้ผู้ศึกษาได้ละวางการวิภาคจิต หรือการที่ไม่ทอดทศนาสรรพสิ่งบนโลกด้วยมติดีที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สรรพสิ่งทั้งปวงก็คือ **พุทฺธคิตะ** เสียงดนตรีแห่งความรู้แจ้ง กรรมทั้งปวงก็คือ **พุทฺธจริยา** การกระทำอันยังไปสู่

ความรู้แจ้ง การตรึกคิดทั้งปวงก็คือ พุทธจินตนา คือความคิดอัน
 รู้แจ้งเห็นจริง หากได้พิจารณาด้วยความสมภาพว่าสรรพสิ่งล้วน
 อุดมแต่ธาตุเกิดอันเดียวกัน จักได้ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุดดุจเดียว
 กันทั้งสิ้น อาจเป็นการกล่าวที่สรุปรวบรัด แต่ทว่าการตั้งอยู่และ
 ดำเนินไปนั้น บางท่านก็ว่ามันมีความแตกต่างกันอยู่มากมายใน
 ระหว่างนั้น เช่น รูปพรรณ ปัญญา โรคา อายุที่แตกต่างกันบ้าง
 เหมือนกันบ้าง ในพระสูตรนี้ได้แถลงไว้มากมายเช่น ประดุจเมล็ด
 พืชพันธุ์ที่เกิดแต่พื้นนา พื้นนานั้นหาใช่ผู้กำหนดไม่ ฯลฯ คือ สิ่งขารนี้
 ประดุจพื้นนา ให้รูปพรรณอายุตนะนานา ฯลฯ ได้ตั้งอยู่ ล้วนเกิด
 แต่เมล็ดพันธุ์ คือผลแห่งกรรมที่มีพลังเหนือสิ่งอื่นใด ส่งผลให้เห็น
 แตกต่างกันนานา แต่กล่าวโดยเนื้อแท้แล้วไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์
 ชั้นเลิศ หรือชั้นเลวก็ดี ตามเนื้อธาตุหรือสภาวะแท้แล้วก็คือ เมล็ด
 ดุจกันนั่นเอง และว่าเมล็ดนั้นก็คือ เบญจขันธ์อันประดุจมายาคือ สิ่ง
 อันไปปิดแสรังทำขึ้นไม่เป็นความจริง ดุจขยับแคด ที่เปลี่ยนแปลง
 ตลอดเวลา ดุจเมฆที่คงรูปอยู่ไม่นาน ดุจต้นกล้วยที่ไม่มีแก่นสาร
 ซึ่งล้วนแต่ไม่ใช่ปัญหาอะไร โดยถืออยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ หรือ
 ตถตาธรรมทั้งสิ้น ฉะนั้นหากเมื่อสามารถทำลายกำแพงแห่งความ
 แบ่งแยกต่างนี้ลงได้แล้ว ก็จะได้เข้าสู่พุทธสมภาพ คือการทอด
 ทศนาสรรพสิ่ง ดำรงและดำเนินด้วยความเสมอภาพ ความรู้ ความ
 ตื่น ความเบิกบาน และให้มีความเข้าใจว่าการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
 ในจักรวาลล้วนแต่อยู่ภายในจิตตน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ใจเรา
 เองนี่คือจักรวาล เป็นผู้รังสรรค์สรรพสิ่งทั้งปวง และสรรพสิ่งทั้งปวง
 นั้นก็เป็นปัจจัยการสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยตลอด เปรียบได้กับพระ
 สูตรนี้ที่แต่ละประโยคนั้นล้วนแต่เป็นการชักนำจิตให้ไปยังหน้าประตู
 แห่งแดนนิรวาณทั้งสิ้น หากแม้ผู้ใดที่สามารถเข้าใจเพียงธรรม
 โสลกหนึ่งเดียวในพระธรรมสูตรนี้อย่างถ่องแท้ก็จักเข้าใจตลอดสิ้น

ซึ่งพระธรรมทั้งปวง

ข้าพเจ้าขอนำบทความภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับใจความของ
 พระสูตรนี้มาแสดงด้วย อาจทำให้ได้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังนี้

"All is in one - One is in all.

All things are present in oneness. Oneness is present in all things.

My ego-ness is present in the absolute. The absolute is present in my ego-ness.

All beings are present in the Buddha. The Buddha is present in all beings.

Nirvana is present in Samsara. Samsara is present in Nirvana.

The cosmos is present in each separate thing. Each separate thing is present in the cosmos." และ

"The one is the many. The many are the one.

In the word the meaning is to be found. In the meaning word is to be understood.

Non being is being. Being is non-being.

Formlessness is Form. Form is Formlessness.

Non being is being. Being is Formlessness."

ครั้งจะกล่าวถึงพระธรรมคัมภีร์ของมหายานล้วนได้ถูกถ่ายทอดจากภาษาสันสกฤตสู่ภาษาจีนแล้วเกือบทั้งสิ้นรวมถึงพระสูตร
 ปกณนี้ อีกทั้งคำศัพท์เฉพาะก็ได้แปลอรรถไว้อย่างเรียบร้อย โดย
 จะหาคำทับศัพท์สันสกฤตแทบไม่มี ดังคำกล่าวของท่านอาจารย์
 เสถียร โพธิ์นันทะ ที่ได้กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือปรัชญามหายาน

ว่า “เป็นความจริงอย่างยิ่งว่า หากจะศึกษาวรรณคดีฝ่ายลัทธิมหายานแล้ว ก็จำต้องรู้จักประวัติศาสตร์จีนเป็นปัจจัยสำคัญ ข้าพเจ้าอยาก จะกล่าวเสียด้วยซ้ำว่าภาษาสันสกฤตไม่จำเป็นเลย ถ้าไม่เกิดปัญหา ในการแปลศัพท์เทคนิคบางคำ ทั้งนี้เพราะวรรณคดีฝ่ายมหายานได้ ถูกแปลถ่ายทอดสู่ภาษาจีนมากมายจนเกือบหมด แต่ในยุคโบราณ แล้ว มีอยู่ส่วนน้อยที่ยังมิได้แปล” และ “สำหรับศัพท์เทคนิคใน หนังสือปกรณ์นี้ มีทั้งภาษาสันสกฤตและจีนปนกัน ข้อนี้เป็นความ ลำบากแก่ข้าพเจ้ามาก ด้วยศัพท์เทคนิคสันสกฤตส่วนใหญ่ จีนได้ แปลออกมาเป็นอรรถหมวด เช่น พุทธภาวะ จีนแปลว่า สุดแล้ว ตาม ความหมายของศัพท์ ในบางแห่งจีนใช้วิธีทับศัพท์เอา ทั้งนี้เพราะ อักษรจีนไม่สะดวก สระการ์นต์ การออกเสียงถ่ายจากสันสกฤต จำ ไกลจากต้นศัพท์เดิม ยกตัวอย่างเช่นคำว่า มนตร จีนทับศัพท์เอาไว้ว่า มั่นแต่ล้อ” สำหรับข้าพเจ้าแล้วก็เห็นจริงตามนั้นทั้งสิ้น

อนึ่งในการแปลครั้งนี้ ข้าพเจ้าพยายามแปลแบบอักษรต่อ อักษร ประโยคต่อประโยค เพื่อให้ตรงตามต้นฉบับที่สุด (Download ได้ที่ www.mahaparamita.com) โดยไม่ได้แปลตั้งแต่ จุลวรรคเริ่มแรกของพระสูตร แต่เลือกแปลในจุลวรรคที่มีชื่อเสียง และมีกล่าวถึงมากเป็นพิเศษก่อน จากนั้นถ้ายังมีวาสนาก็จะพยายาม แปลให้บริบูรณ์ทั้งพระสูตรในโอกาสต่อไป หากมีข้อผิดพลาดใดที่ เกิดขึ้นแล้ว ขอให้ท่านผู้รู้แท้ รู้จริง ผู้ใจเป็นธรรมและใจกว้างโปรด ชี้แนะ เพื่อจักได้ปรับปรุงให้ถูกต้องสมบูรณ์ต่อไป เหตุที่ข้าพเจ้ายังคงด้อยซึ่งคุณวุฒิ วิทยุฒิและวุฒิอันเป็นที่ยอมรับใดๆ ทั้งปวงอยู่ แต่ ยังได้บังอาจแปลพระสูตรนี้เมื่อตอนอายุ ๒๔ ปี และพระสูตรอื่นๆ เมื่ออายุน้อยกว่านั้น ให้ยังความสงสัยเคลือบแคลงและครหาต่อ งานแปลที่เกิดขึ้นตามที่เห็นนี้แก่ผู้ไม่รู้เป็นธรรมดา จึงขอเชิญชวน

และพร้อมสำหรับการพิสูจน์ด้วยอ่อนน้อมและยินดีทุกเมื่อ และขอ อภัยที่มีอาจถ่ายทอดความลึกซึ้งคัมภีรภาพแห่งอรรถและอักษรแห่ง พระธรรมสูตรนี้ได้สมดังพระอาจารย์ศึกษานันทะและบูรพาจารย์ใน อดีต แต่เพียงหวังใจว่าจะเป็นประโยชน์ให้ผู้ที่ได้มีโอกาสพบแล้ว ได้น้อมใจศึกษา และยึดถือไว้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์อันอุดมเฉพาะตน ต่อไป

ขอกราบขมากรรมต่อพระรัตนตรัย หากมีกรรมหนึ่งใดเกิดขึ้นระหว่าง การแปลนี้อาจด้วยโลภะ โทสะ โมหะ หรือด้วยมลทินทั้ง ปวงทำให้พระธรรมนี้แปดเปื้อน หรือเกิน หรือพร่องไป ขอข้าพเจ้า จงเว้นเสียจากทิววิบากนั้นด้วยจิตศรัทธาบริสุทธิ์ที่ในตน และขอ พระโพธิสัตว์ธรรมบาลทั้งปวงโปรดค้ำจุนอยู่ทุกเมื่อ

กราบสำนึกในพระคุณแห่งแผ่นดินอันสงบสุขสันติ และ อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ โดยจะขอนำพระสูตรอันมีค่ายิ่งกว่ารัตนะ สถิต ไว้ยังประโยชน์ในแผ่นดิน

พระพุทธานุศาสน์อันนิตินทรีย์ ที่กล่อมเกลาจิตแห่งข้าพเจ้าและ สำสัตว์ให้คลายรุ่มร้อน และลุ่มหลง รู้แยกแยะชั่วดี ให้เห็นเป้าหมายและหนทางที่แท้จริงแห่งชีวิต

องค์ราชฎีร์บิตรจอมกษัตริย์แห่งสยามประเทศ และพระ บรมวงศานุวงศ์ผู้ประเสริฐทุกพระองค์ ที่พระราชทานพระมหา เมตตากรุณาธิคุณแก่ทวยราษฎร์เสมอมา ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเป็น บุญอย่างยิ่งที่ได้อาศัยได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร และให้ปลาบปลื้ม ใจในทุกคราที่ระลึกถึง อันเทิดทูนพูนทวีขึ้นทุกเวลา

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระบรม โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ที่พระราชทานพระกรุณาแก่ ข้าพระพุทธเจ้าถึง ๓ ครั้ง คือ ๑. ทรงพระราชทานรางวัลเชิดชู เกียรติ ในโอกาสที่ได้รับเลือกเป็นเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ สาขา

คุณธรรมและจริยธรรมเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๕ ๒. ทรงพระราชทานพระฉายาลักษณ์จำนวน ๑ พระรูป เพื่อประดิษฐานในหนังสือพระธรรมนี้ และ ๓. ทรงพระราชทานผ้าไตรจำนวน ๑ ชุด แก่ข้าพระพุทธเจ้าเพื่ออุปสมบทเป็นภิกษุจีนแห่งวัดเทพพุทธาราม (เซียนฮุกยี่) จังหวัดชลบุรี ในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระบารมีคุณของพระองค์ที่ปกเกล้าปกกระหม่อม ยังให้พระสูตรปกรณ์นี้สำเร็จขึ้นได้ สมดังเจตนารมณ์ของข้าพระพุทธเจ้าและคณะผู้จัดทำ ที่หมายจะขอพระราชทานน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศล ด้วยความจงรักและภักดี

พระคุณบุพการีและบรรพบุรุษทั้งหลายที่ให้งำเนิด เลี้ยงดู และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี ทำให้เข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องแท้จริง ผลงานแปลทั้งหลายนั้นล้วนคือผลิดผลของท่าน

พระสูตรฉบับแปลที่ท่านถืออยู่นี้ ข้าพเจ้ามีศรัทธาอย่างยิ่งว่าหาได้สำเร็จด้วยความสามารถของมนุษย์ที่ด้อยวาสนาและปัญญาเช่นข้าพเจ้าไม่ แต่เพราะได้พระเมตตาแห่งปวงพระโพธิสัตว์ที่ชี้แนะตั้งแต่การได้พบและได้เลือกสรรจลวรรคที่เหมาะสมจากพระสูตรจำนวน ๘๐ ปกรณ์ จนแปลได้สำเร็จในเวลาอันรวดเร็วทั้งที่มีเคยได้ศึกษาภาษาจีนมาก่อน การมีพระสูตรล้ำค่าต่างๆ ให้แปลและศึกษาได้พบตำราค้นคว้าโดยบังเอิญ และให้ก่อเกิดปัญญาระหว่างแปลอีกได้รับความเมตตาช่วยเหลือ สนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิวิยวุฒิและผู้มีจิตศรัทธาทูท่านเมื่อแรกพบ เพราะด้วยความจงรักภักดีบริสุทธิ์ศรัทธา และความร่วมใจของปราชญ์ทั้งหลายประสานกันยังให้สำเร็จได้ จึงทำให้หนังสือปกรณ์นี้ทรงไว้ซึ่งคุณค่าและพลังแห่งความดี รวมถึงนิมิตมงคลทั้งปวงที่เป็นกำลังให้ไม่รู้จักทอดอวยเหินดีเหน้อย ด้วยอัศจรรย์เช่นนี้ ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าสิ้นสงสัยว่าพระ

โพธิสัตว์ทั้งปวงเป็นผู้บันดาลให้เป็นไปโดยแน่แท้ ฉะนั้นความดีใดๆ ที่จักเกิดขึ้นก็ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาต่อพระโลกวิทูรผู้ประเสริฐทั้งปวงจนหมดสิ้น

ข้าพเจ้าขอโอกาสได้ชี้แจงสำหรับเรื่องของรายนามผู้มีจิตศรัทธาที่ในปกรณนั้น เหตุที่คณะกรรมการผู้จัดทำมิได้ใส่จำนวนเงินไว้ด้วยนั้นเพราะว่า ๑. หนังสือพระธรรมนี้ทำขึ้นเพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศล ด้วยความจงรักภักดีที่เปี่ยมล้นเสมอกันของสาธุชน จึงมิใคร่ใส่จำนวนเงินเพื่อแสดงถึงความเลื่อมล้ำทางฐานะและตัวเงินไม่ได้สำคัญไปกว่าเจตนาที่ศรัทธา ๒. ด้วยที่ผ่านมาผู้มีศรัทธาจำนวนมากได้แจ้งความประสงค์เพื่อขอพิมพ์รายชื่อในปกรณ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ โดยร่วมบริจาค ๒๐ บาทบ้าง ๕๐ บาทบ้างจนถึง ๕ บาทก็มี คณะกรรมการจัดทำพิจารณาแล้ว เห็นว่าพึงต้องลงรายชื่อในปกรณ์เพื่อสนองแก่ศรัทธาของท่านนั้น แต่หากจะลงจำนวนเงินด้วยแล้วก็เห็นจะไม่งาม และตัวเงินทั้งปวงนั้นก็มิได้มีค่า ยิ่งไปกว่าศรัทธาของผู้บริจาคและความเพียรในตัวของข้าพเจ้าเลย จึงขอให้ท่านทั้งหลายผู้มีความสงสัยในเจตนารมณ์ของผู้จัดทำนี้โปรดได้เข้าใจ และเห็นใจ

ตลอดการเผยแผ่พระธรรมจนถึงปัจจุบัน (ปี ๒๕๔๙) เป็นเวลา ๑๐ ปีเต็ม ได้แปลและตีพิมพ์พระสูตรออกเผยแผ่รวม ๗ เรื่อง มีจำนวนพิมพ์แล้วกว่า ๓๕,๐๐๐ ปกรณ์ ได้ยังให้ผู้ที่ไม่รู้ไม่รู้ ที่ไม่เข้าใจได้เข้าใจ ที่ไม่ศรัทธาได้ศรัทธานั้น หวังว่าคงจะดูไม่น้อยค่าเท่าไรนักสำหรับผู้แปลที่ไม่เคยร่ำเรียนอักษรจีนมาก่อนในสายตาของผู้ทรงภูมิทั้งหลาย ย่อมให้ข้อแก้บ้างเพราะการพิมพ์ต้องใช้ศรัทธา วิริยะ เวลาและทุนทรัพย์จำนวนมาก ซึ่งที่ผ่านมาเราแจกให้โดยไม่คิดมูลค่าและไม่หวงแหน ถึงแม้ยังมีการครหาของผู้ไม่เห็นประโยชน์และไม่ส่งเสริมอยู่ก็ตาม แต่มีเคยทอดอวย กลับจะมีปณิธาน

แนวแน่ยิ่งไปอีกว่าจะขอแปลและเผยแพร่งานธรรมนี้จนกว่าชีวิตจะหาไม่ ถึงแม้ยังมีเพศเป็นฆราวาส และใช้ชีวิตตามแบบสังคมปุถุชนก็ตาม

ด้วยเข้าใจความจริงที่เป็นอยู่ตามยุคสมัยว่าแม้แต่พระพุทธปฏิมาที่ไม่เคยให้โทษแก่ผู้ใดยังถูกมนุษย์ผู้ลัทธิมานะแรงกล้าวิจารณ์และตีค่าเลย จักประสาอันใดกับผู้เฒ่าและแปดเปื้อนเช่นข้าพเจ้าที่ปรารถนาจักเผยแผ่ธรรมในยุคที่ศีลธรรมเสื่อมทรามเช่นนี้ได้เล่าโดยข้าพเจ้ามีเพียงเห็นว่านี่เป็นกิจแต่เพียงของสงฆ์หรือผู้คงแก่เรียนผู้มากด้วยอายุหรือพรชชา ผู้อ่านและฟังมากทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของเราชาวพุทธทุกคน ที่ใครเมื่อเห็นประโยชน์ก่อนจึงเพียรเร่งทำก่อน จึงจะเรียกว่าไม่ประมาทในการยังประโยชน์ตนให้เกิดพร้อมกับประโยชน์ท่านที่จะตามมา อันพระตถาคตเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญแล้ว และเป็นกิจที่ต้องร่วมกันจรโลงและสืบสานพระศาสนาให้รุ่งเรืองตามแต่ถนัดและศรัทธาของตน ขอท่านทั้งหลายจงสิ้นสงสัย หยุดบาปในจิตตน หันมาร่วมอนุโมทนาและมีส่วนร่วมในการกระทำสิ่งดีที่ยังประโยชน์ อันยอมจักดีกว่าการเพ่งโทษและกล่าวโทษของผู้อื่นโดยจิตอกุศลของตนโดยแท้

ขออธิษฐานแต่ท่านผู้ได้ศึกษาธรรมโดยธรรมแล้ว จงอย่าได้ระย่อหรือหน่ายห่างต่อพระธรรมที่คัมภีรภาพ หรือปิดกั้นเห็นว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับตน หรือปิดกั้นด้วยทิฐิมานะส่วนตน หากท่านเปิดใจรับด้วยจิตคารวะแล้วย่อมจะได้พบดวงอาทิตย์ที่รุ่งโรจน์กว่าดวงเดิม และจิตตนก็จักเป็นเช่นดวงอาทิตย์นั้นด้วย มิเช่นนั้นแล้วอาจเปรียบว่าท่านที่มีได้เห็นความงามและอัศจรรย์ของดวงจันทร์เพ็ญนั้น ก็เป็นเพราะดวงตาของเราพิการบกพร่องเอง หากใช้ความผิดของดวงจันทร์ที่บกพร่องไม่ ครั้นจะกล่าวโทษว่าดวงจันทร์นั้น ก็

เห็นจะไม่ควร

ขอท่านจงได้บันเทิงในความอิสระแห่งจิตที่ปราศจากเครื่องยึดติด ถือกั้นในสิ่งสมมุติทั้งปวงตามอรรถภาพ เพื่อทอดทัศนาสรรพสิ่งตามสภาพที่ควรเป็นเช่นนั้นๆ ไร้ซึ่งการเพ้อฝัน ลวงล่อ วิปลาส แม้ในตนเองและผู้อื่น ให้รู้ได้ว่าจักรวาลได้สำแดงเห็นชัดอยู่ในตนเอง และตนเองก็ได้สะท้อนอยู่ซึ่งจักรวาลทั้งปวงอย่างสมบูรณ์ที่สุดแล้วอย่างที่มีอาจค้นพบได้จากที่อื่นใดเลย ด้วยการระลึกเพียงครู่ ก็จงได้รู้แจ้งตลอดในไตรกาล

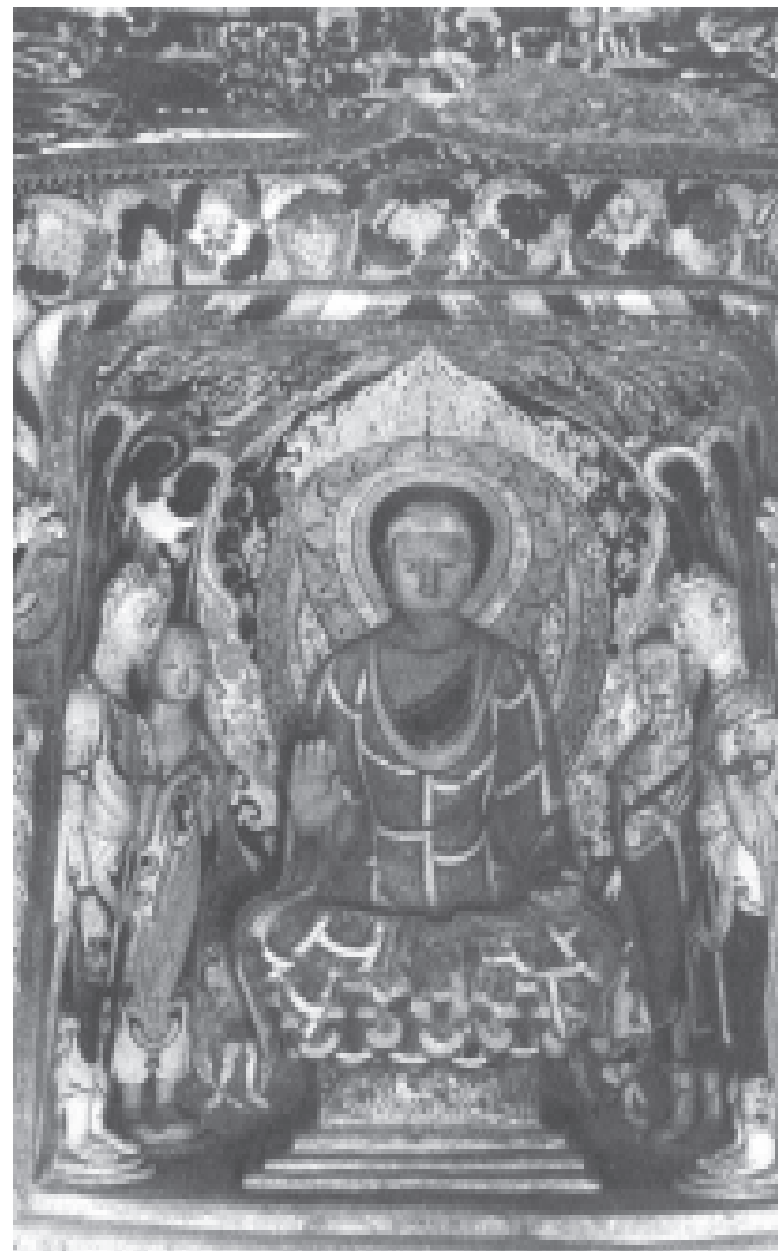
ด้วยธรรมานิสงส์นี้ ข้าพเจ้าขออุทิศแด่ปวงเทพธรรมาบาล พระนางหาริติมหายักษ์นิพร้อมด้วยบุตรบริวาร สรรพสัตว์ผู้เวียนว่าย ผู้ครหาว่าร้ายและผู้ที่มีวิชาทิฐิ รวมทั้งพญามารและสมุนมารรูปแบบต่างๆ ขอให้มารทั้งหลายจงมีปัญญา เมตตาและกรุณา ขอให้ภัยพิบัติของโลกจงทุเลาเบาบางจนมลายสิ้นไปโดยพลัน ขอให้กุศลนี้เป็นเครื่องโอฬาสีกรรมแต่ผู้มุ่งร้ายด้วยใจจริง ขอให้สรรพสัตว์และมารทั้งปวงบังเกิดพระอนุตรลัมมาสัมโพธิจิตโดยสมบูรณ์แท้จริงทั่วกันเทอญ.

ขอนอบน้อมต่อพระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตรนี้ด้วยเศียรเกล้า
วิศวกัทร มณีปัทมเกตุ
เขาวชนดีเด่นแห่งชาติ สาขาคุณธรรมและจริยธรรม ปี ๒๕๔๕

สารบัญ

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ	(๘)
สาธุการพจน์ โดย พระธรรมกิตติวงศ์	(๑๐)
สาธุการพจน์ โดย หลวงจันทรมั่นที่เงินประพัตร์ (เย็นซิม)	(๑๔)
คำนำ โดย พลอากาศเอกหะริน หงสกุล	(๑๘)
คำนำ โดย ม.ร.ว. รมณีย์ฉัตร แก้วกิริยา	(๒๑)
ปฐมบท	(๒๔)

ประกาโพธิวรรค (光明覺品, 第九, 卷十三)	๑
โพธิสัตว์ปฐจาวิทยาวรรค (菩薩問明品, 第十, 卷十三)	๓๗
วิสุทธิจริยาวรรค (淨行品, 第十一, 卷十四)	๖๘
ภัทรศรีวรรค (賢首品, 第十二之一, 卷十四)	๘๙
พรหมจรรย์วรรค (梵行品, 第十六, 卷十七)	๑๑๙
ปฐมโพธิจิตตกุศลวรรค (初發心功德品, 第十七, 卷十七)	๑๒๗
วิทยาธรรมวรรค (明法品, 第十八, 卷十八)	๑๗๕
พระพุทธรูปตั้งสกะ มหาไวปุลยสูตร	
มูลฐานแห่งนิกายอวตังสกะ	
โดย... อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ	๒๐๘
กตเวทิตาประกาศ	๒๑๔
รายนามผู้ให้การสนับสนุน	๒๑๖

พระศาสดามุนีพุทธเจ้า

พระศากยมุนีพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระโพธิสัตว์

พระอวโลกิตศวรมหาโพธิสัตว์

พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์

光明覺品 ประกาไพธิวรรค

ว่าด้วยประกาสแห่งการรู้แจ้ง
ให้เห็นสมภาพภาวะแห่งโลกธาตุทั้งปวง
อันแสดงถึงการดำเนินที่ตงกัน
มีพระโพธิสัตว์นามเดียวกัน
ทวีปเดียวกัน ภพภูมิเดียวกัน เป็นต้น
มีนัยยะบ่งถึงการเห็นแจ้ง
ระหว่งการเป็นหนึ่งเดียว
และความแตกต่างแห่งพระสัมมาพุทศคุณ

ประกาโพธิวรรค

(ปกรณ์ที่ ๑๓ จุลวรรคที่ ๙)

ก็โดยเมื่ออุดมดิเรกสมัยครั้งนั้นแล องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาสรัศมีโอภาส มาแต่เบื้องพระพุทธทิวาบาท มีแสงจำนวนสิบลโกฏิเป็นอเนก ส่องสว่างไปยังตรีสหัสมหาสหัสโลกธาตุ^๑ ฉายต้องแดนชมพูทวีปจำนวนสิบลโกฏิ ปูรววิเทหทวีปจำนวนสิบลโกฏิ อมรโคยานทวีปจำนวนสิบลโกฏิ อุตตรกูรวทวีปจำนวนสิบลโกฏิ มหาสาครจำนวนสิบลโกฏิ จักรวาพคิริราชจำนวนสิบลโกฏิ พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติอยู่จำนวนสิบลโกฏิ พระโพธิสัตว์ที่เสด็จออกมหาอภิเชกเนกขัมภกรรมณจำนวนสิบลโกฏิ พระตถาคตที่ได้สำเร็จพระสัมพุทธมรรคจำนวนสิบลโกฏิ พระตถาคตที่หมุนเคลื่อนกงพระลัทธิธรรมจักรจำนวนสิบลโกฏิ พระตถาคตที่เสด็จเข้าสู่พระมหาปรินิรวาณจำนวนสิบลโกฏิ สุเมรุคิริราชจำนวนสิบลโกฏิ เทวบริวารของจตุเทวราชจำนวนสิบลโกฏิ ไตรตรึงส์สวรรค์จำนวนสิบลโกฏิ ยามาสวรรค์จำนวนสิบลโกฏิ ดุสิตาสวรรค์จำนวนสิบลโกฏิ นิมมานรดีสวรรค์

^๑ ตรีสหัสมหาสหัสโลกธาตุ คือ หนึ่งพันยกกำลังสาม เท่ากับโลกธาตุจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ แห่ง เปรียบว่าทั่วทั้งจักรวาล

จำนวนสิบลโกฏิ ประนิมิตวสวัตีสวรรคจำนวนสิบลโกฏิ พรหมบริษัท ภูมิจำนวนสิบลโกฏิ อาภัสสรพรหมภูมิ^๒ จำนวนสิบลโกฏิ สุภิกงพรหมภูมิ^๓ จำนวนสิบลโกฏิ เวหูปผลพรหมภูมิ^๔ จำนวนสิบลโกฏิ อกนิฐฐาพรหมภูมิ^๕ จำนวนสิบลโกฏิ

ในบรรดา (สถานที่) เหล่านั้นต่างปรากฏสำแดงให้เห็นอยู่แจ่มชัดประดุจที่แห่งนี้^๖ ที่ได้พบเห็นพระพุทธโลกนาถประทับอยู่ในห้องครรโกทรแห่งปุนทริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดาพระโพธิสัตว์จำนวนคนนาด้วยละอองธุลี^๗ ซึ่งเสด็จมาแต่สิบลพุทธเกษตรห้อมล้อมอยู่ ภายในชมพูทวีปจำนวนสิบลโกฏินั้น พระตถาคตจำนวนสิบลโกฏิก็ประทับนั่งอยู่เช่นนี้ ซึ่งล้วนอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ^๘

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทีศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคนนาได้เท่าละอองธุลีในสิบลพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธองค์ อันมีนามว่า มัญชุศรีโพธิสัตว์ โพธิศรีโพธิสัตว์ ธนศรีโพธิสัตว์

^๒ พรหมอันดับสูงสุดของผู้ที่สำเร็จ ทุตติยฌาน

^๓ พรหมอันดับสูงสุดของผู้ที่สำเร็จ ตุตติยฌาน

^๔ พรหมอันดับสูงสุดของผู้ที่สำเร็จ จตุตถฌาน

^๕ พรหมขั้นสูงสุดของรูปพรหม ๑๖ ชั้น

^๖ ความหมายคือ ลำแสงจำนวน ๑๐ โภฏิน (๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐) จากพระบาทของพระศากยมุณีพุทธเจ้าที่ฉายส่องไปยังโลกธาตุจำนวน ๑๐ โภฏินั้น แต่ละโลกธาตุเหล่านั้นล้วนแต่มีทวีปต่างๆ สวรรคต่างๆ จำนวนสิบลโกฏิ และมีพระพุทธเจ้าจำนวน ๑๐ โภฏินพระองค์ ซึ่งกำลังมีกิจกรรมเช่นเดียวกับโลกแห่งนี้ครั้งนั้น เป็นนัยยะของพระอวตังสกุสูตรนี้ที่แสดงถึงปัจจัยการ หรือความสมภาพ เสมอเหมือนหนึ่งเดียวแห่งจักรวาลทั้งปวง

^๗ เปรียบเทียบว่า มีพระโพธิสัตว์เสด็จมาจำนวนมหาศาลเท่ากับฝุ่นละอองที่มีอยู่ในอากาศจำนวนนับไม่ถ้วน

^๘ เป็นการแสดงให้เห็นถึง พุทธภาวะที่สมภาพเสมอกัน อันปรากฏแสดงไปทั่วทั้งจักรวาลด้วยความเหมือนกันทุกประการ เป็นนัยยะถึงการเปิดวิสัยทัศน์ในการมองโลกและจักรวาลตามวิถีของ “พระอวตังสกุสูตร” นี้

รัตนศรีโพธิสัตว์ คุณศรีโพธิสัตว์ เนตรศรีโพธิสัตว์ วิริยศรีโพธิสัตว์
 ธรรมศรีโพธิสัตว์ ปรัชญาศรีโพธิสัตว์ ภัทรศรีโพธิสัตว์ นี่คือ บรรดา
 โพธิสัตว์ที่เสด็จจากนิवासสถานแดนต่างๆ อันมีสุวรรณรูปโลกธาตุ
 สุรูปโลกธาตุ ปุณทรिरูปโลกธาตุ จมปกรูปโลกธาตุ อุตปลรูปโลก-
 ธาตุ สุวรรณรูปโลกธาตุ รัตนรูปโลกธาตุ วัชรรูปโลกธาตุ ผลักรูป-
 โลกธาตุ สมภาพรูปโลกธาตุ พระโพธิสัตว์เหล่านี้ต่างดำรงแล
 ประพฤติในพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์แห่งพระพุทธรูป อันมีพระนามว่า
 อจลปรัชญาพุทธเจ้า อภิญาจนปรัชญาพุทธเจ้า วิโมกษปรัชญา-
 พุทธเจ้า อิริยาบถปรัชญาพุทธเจ้า วิทยาลักษณะปรัชญาพุทธเจ้า
 อุตตรปรัชญาพุทธเจ้า อุษณีวิชัยปรัชญาพุทธเจ้า วจิตาปรัชญา-
 พุทธเจ้า พรหมปรัชญาพุทธเจ้า วิปสยนาปรัชญาพุทธเจ้า เป็นอาทิ
 กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิवासสถานทั้งปวง
 ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธรูปพักรัตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
 เดียวกัน ด้วยโคลงว่า

หากได้พบพระอภิสมโพธิญาณ
 แลได้คู่แก้วมุตติมรรค ไกลจากปวงราคะ
 มิเคลือบข้อมด้วยสรรพโลกธาตุ (โลกธรรม)
 อันผู้นั้นจะมีได้คู่แก้วมรรคจักชุกก็หาไม่

หากได้ล่วงรู้ในพระตถาคต
 ว่าสังขารลักษณะนั้นหาไม่
 ปฏิบัติภาวนาจนลุลถึงความเห็นแจ้ง
 บุคคลนี้ย่อมได้กระทำซึ่งความเป็นพระพุทธรูปอย่างรวดเร็ว

สามารถยลโลกธาตุแห่งนี้
 ด้วยจิตมิไหวหวาด
 อันพระพุทธรูปก็ดูจะนี่
 จึงจักสำเร็จในปัญญาญาณอันวิเศษ

หากดำรงในพระพุทธรูปและพระธรรม
 ในจิตนั้นมีความสมภาพแล้ว
 ความระลึกในสิ่งอันเป็นสองมิได้ปรากฏมีขึ้น
 ก็จักดำเนินตามพระผู้มีฐานะอันยากแก่การจินตนา

หากพบพระพุทธรูปและกาย (ของตน)
 มีความเสมอภาคอีกดำรงมั่น
 ทั้งมีอาจตั้งอยู่แลมีอาจเข้าถึงได้^๕
 ก็จักสำเร็จเป็นพระผู้ประสพได้ยาก

รูป แลเวทนามีจำนวนนับด้วยสองไชย
 สัญญา สังขารแลวิญญาณก็ดูจกัน
 หากสามารถทราบเช่นนี้
 ก็จักได้กระทำซึ่งความเป็นพระมหา牟尼

^๕ เป็นนัยยะ แสดงถึงคุณยตาธรรม ที่มีใจทั้งการตั้งอยู่และการมีตั้งอยู่ ซึ่งมีอาจจะเข้า
 ถึงสภาวะเช่นนี้ได้ เนื่องจากเป็นสภาวะที่ว่างเปล่า หากเข้าถึงได้ก็ถือว่ามิใช่ศูนยตา
 ประโยคนี้มุ่งให้ละวางบัญญัติทั้งปวงอันเป็นมูลเหตุแห่งความเกิด - ดับ

อันโลกียะทีฐิ และโลกุตระทีฐิ
 ทั้งมวลล้วนก้าวล่วงได้แล้วไซ้^{๑๐}
 อีกสามารถรับรู้ธรรมโดยข้าของ
 ก็ย่อมจักสำเร็จเป็นพระมหาประกาศ

หากดำรงในสรวชญาณ^{๑๑}
 บังเกิดปริณามนาจิตอันอุทิศในสิ่งทั้งปวง
 ได้พบวจิตไรซึ่งการเกิด
 ก็ย่อมจักได้เสวยในพระมหายศนาม

สรรพสัตว์ (ธาตุ) ไรซึ่งการอุปติ
 แลจักมีเสื่อมสลาย
 หากลู่ถึงปัญญาญาณเช่นนี้
 ก็จักสำเร็จในพระอนุตรบรมมรรค

ในความเอกภาพก็วิภาคได้อเนกอนันต์
 แลในความอนันต์นั้นก็วิภาคในเอกภาพ
 ว่าทั้งสิ้นนั้นล้วนเกิดขึ้นเป็นปัจจัยการแก่กัน
 จึงจักสำเร็จซึ่งความมหิวาดกลัวทั้งปวง ฉะนี้แล.

^{๑๐} ธรรมประการนี้ มิได้แสดงถึงการก้าวล่วงหรือการละวางเฉพาะความเห็นทางโลกียะเท่านั้น ซึ่งแม้แต่ความเห็นทางโลกุตระก็ยังคงต้องละวาง ด้วยจะยึดมั่นมิได้เช่นกัน

^{๑๑} บาลีคือ พระสัมพันธัญญ์ ผู้รู้สิ่งทั้งปวง ผู้รู้ธรรมทั้งปวง พุทธคุณบทหนึ่ง

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
 บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไป ฉายส่องไปยังสิบพุทธโลกธาตุ
 ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่า ทักขินทิศ บังฉิมทิศ อุตฺรทิศ ทั้งจตุรทิศ
 รวมถึงอุปริมทิศ เหมฐิมทิศก็เป็นเช่นนี้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จน
 ถึงมีอกนิภูฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
 ปรากฏอย่างแจ่มชัดประดุจที่แห่งนี้ ที่ได้พบเห็นพระพุทธโลกนาถ
 ประทับอยู่ในห้องครรภคฤหะแห่งปุณฺฑริกมาตเหนือสิงหบัลลังก์ มี
 บรรดาพระโพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละออธูลี ซึ่งเสด็จมาแต่สิบ
 พุทธเกษตรห้อมล้อมอยู่ ต่างก็มีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ อีกพระ
 ตถาคตจำนวนร้อยโกฏิก็ทรงประทับนั่งอยู่เช่นนี้ ต่างด้วยอาศัย
 พระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทีศละ ๑ พระองค์ แต่ละ
 พระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าพระโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคณนาได้เท่า
 ละออธูลีในสิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธ-
 องค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ
 เสด็จมาแต่นิवासสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ
 อันเป็นกิจของพระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่निवासสถานทั้งปวง
 ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
 เดียวกัน ด้วยโคลกว่า

สรรพสัตว์ปราศจากซึ่งปัญญาญาณ
 ด้วยต้นหาราคะเป็นดังพิษร้ายที่ให้โทษภัย
 ยังให้บุคคลนั้นได้ปรารถนาในพระโพธิญาณ
 พระสัทธิธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เยี่ยงนี้

ทัศนาศในสรรรพธรรมทังปวงโดยสมันตะ
 ได้อุเบกขาแลไกลจาก (ความเป็น) ที่สุดแห่งมติทังสองประการ^{๖๒}
 มรรคยอมสำเร็จได้โดยมิเสื่อมถอย
 แลจักเป็นผู้หมุนเคลื่อนในพระอสมจักรนี้

ในกัลป์^{๖๓} อ้นอจินไตย
 ได้วิริยะบำเพ็ญในจรियाทังปวง
 เพื่อปรกโปรดเหล่าสรรรพสัตว์
 นี่คือพละกำลังแห่งพระมหาหมุนินทร

พระผู้เป็นครุชี้้นำบาราบซึ่งหมุมาร
 มีวิรภาพอันผู้ใดอาจขำนะมิได้
 หว่างประกออันโอภาสทรงแสดงซึ่งอรรณะอันอัศจรรย์
 ด้วยความเมตตากรุณาเป็นเหตุดังนี้

ด้วยจิตแห่งปัญญาญาณนั้น
 ภินทนาซึ่งอุปสรรคคือความเศร้าหมองทังปวง
 ด้วยการระลึกเพียงครู่ก็เห็นแจ้งได้ในสรรรพสิ่ง
 นี้แลคือพระพุทฺธเตชพละ

^{๖๒} คือ อ้นตคาหทิฎฐิ ความเห็นสุดโต่ง ความเห็นที่ถือเอาส่วนสุด แบ่งเป็น สัสสตทิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิ มีความหมายโดยนัยยะคือ ให้ถือมัชฌิมาปฏิปทาทางสายกลาง
^{๖๓} ๑ กัลป์มีก่อกันว่าเท่ากับ ๑๕,๙๙๘,๐๐๐ ปี คติฮินดูว่าเท่ากับ ๘,๓๒๐ ล้านปี

ร่ำย่ำพระสัทธิธรรมเกรี
 ปลุกโลกธาตุในทศทิศให้ตื่นคีนสติ
 ยังให้ (สรรรพสัตว์) ทังหมดได้มุ่งเข้าสู่พระโพธิญาณ
 ด้วยพละกำลังอันเป็นอิสระจึงอาจกระทำได้

มิทำลายในเขตแคว้นอันประมาณมิได้ทังปวง
 แต่กลับจาริกไปในโลกธาตุจำนวนโกฏฐิ
 ในความมี (ภพ, ภาว, ชาติ) ก็มีได้ติดมั่น
 ผู้นี้ยอมมีอิสรภาพประดุจพระพุทฺธา

พระพุทฺธะทังปวงทรงประดุจอากาศ
 มีความบริสุทธิ์เป็นที่ยิ่งโดยนิจศีล
 ทรงเกิดปีติสุขในมโนระลึก
 ด้วยปณิธานทังหลายนั้นบริบูรณ์

ท่ามกลางนิริยสถานหนึ่งๆ
 ทรงได้ประสพมาแล้วหาประมาณกลับมิได้
 เหตุเพื่อการโปรดอนุเคราะห์สรรรพสัตว์
 ยังให้ทรงสามารถขันตีทนผืนตอกองทุกขนี้ได้

มิเสียดายในชีวิตวันแลสังขาร
 เพื่ออภิบาลพระธรรมของพระพุทฺธเจ้าทังปวง
 ด้วยจิตอนาตมัน (มีอัตตา ไม่มีตัวตน) อันประณีต
 ให้สามารถลูถึงพระตถาคตมรรคอันนิวัติคัย ฉะนี้แล

ลำดับนั้น ประภาโอภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้เป็นสิบโลกธาตุ ฉายส่องไปยังร้อย
พุทธโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺรทิศ
ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีชมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จน
ถึงมือกนิษฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางชมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
นั่งในห้องครรโกทรแห่งปุนทริกมาศเหนือสิงหบัลลังก์ มีบรรดา
พระโพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละอองธุลี ซึ่งเสด็จมาแต่สิบพุทธ-
เกษตรห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ ใน
ทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้น
พร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคณนาได้เท่าละอองธุลีใน
สิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธองค์ พระ
มหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมาแต่
นิवासสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจของ
พระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิवासสถานทั้งปวง
ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
เดียวกัน ด้วยโคลงว่า

พระพุทธองค์ทรงทราบว่าปวงธรรมประดุจการมายา
ทรงเห็นแจ้งไว้ซึ่งเครื่องกีดขวางเครื่องกังวล
พระหทัยบริสุทธิ์ไกลจากสังโยชน์ผูกมัดทั้งปวง
แล้วจึงทรงบำราบอบรมซึ่งเหล่าเวไนย^{๑๔}

^{๑๔} ด้วยคุณสมบัติต่างๆ นี้ ทำให้ได้เห็นพระพุทธองค์ในกิริยาอาการต่างๆ ตามพระพุทธ-
จริยาดังโคลงต่อๆ มา

บ้างว่าพบผู้อุบัติในคราแรก
มีรูปพรรณพิลิจจุจสุวรรณศิริ
แลธำรงอยู่เช่นนี้จนถึงกายสุดท้าย^{๑๕}
อันยอมกระทำซึ่งความเป็นจันทรานิพพาน

บ้างพบในคราที่ยาตราอยู่
ก็เปรียบพร้อมในกุศลตั้งามพันประมาณ
ประกอบด้วยปัญญาอันล้วนอุปายโกศล
เป็นนายสารถิที่ย่างก้าวประดุจพญาสิงหราช

บ้างพบว่ามึนย่นเนตรถมึงทิง
พิจารณาด้วยปัญญาในทิศทิศ
บางคราก็แย้มสรวลให้ปรากฏ
เพื่ออนุโลมตามความต้องการของสรรพสัตว์

บ้างพบว่าบันลือสุรสิงหนาท^{๑๖}
มีกายินทร์ยวิเศษมีใใดเหมือน
สำแดงซึ่งการอุบัติครั้งสุดท้าย
เพื่อกล่าวแสดงในสัตยวิโมกษธรรม

^{๑๕} กายสุดท้าย หรือชาติสุดท้ายในการเกิด

^{๑๖} หมายถึง การประกาศมหาปณิธานยิ่งใหญ่ ประกาศศาสนาหรือการแสดงธรรม คือ
เปรียบเทียบเสมือนพญาราชสีห์ ที่ถือว่าเป็นเจ้าป่า แมดเสียงคำรามก้องไปทั่วป่าโดยไม่เกรงกลัวใคร และสัตว์ใดที่ได้ยินเสียงคำรามนั้น ก็พากันเกรงกลัว เช่นใน สัทสูตร
ขันธ.ส (๑๕๕,๑๕๖) บางตอนว่า พุทธดำรัสตอบ "...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พญาสีห์มฤค-
ราชออกจากที่อาศัยในเวลาเย็นแล้วเหยียดกาย แล้วเหยียดแลดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ แล้ว

บ้างพบว่าสละเรือนอกบวช
แล้วหลุดพ้นจากสังโยชนร้อยรัดทั้งปวง
อันว่าการประพฤติในจริยาแห่งพระพุทธรูทะทั้งหลายนั้น
คือการยินดีในการพิจารณาซึ่งนิโรธธรรมเป็นนิจศีล

บ้างพบว่าประทับอยู่โพธิมณฑล
เกิดรู้แจ้งในสรรพธรรม
ได้บรรลุถึงฝากกุศลฝั๊งกระโค้นัน
โมหะ อวิชชาและกิเลสพลันสูญสิ้น

บ้างว่าพบพระมหาบุรุษผู้ขำณะ
สมบุรณ์ในพระทัยอันเปี่ยมมหากรุณา
ทรงหมุนเคลื่อนพระสัทธิธรรมจักรวิเศษ
โปรตอนุเคราะห์สรรพสัตว์อันมีมีประมาณ

บันลือสีหนาท ๔ ครั้ง แล้วออกเดินไปเพื่อหากิน...พวกสัตว์ดิรัจฉานทุกหมู่เหล่าได้ยิ้น
เสียงพญาสีหมฤคราชบันลือสีหนาทอยู่ โดยมากยอมถึงความกลัว...พญาสีหมฤคราช
มีฤทธิ์ศักดิ์คานาภาพยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายเช่นนี้แล ...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฉันทัน
เหมือนกัน เมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรง
แสดงธรรมว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน เป็นต้น เหตุเกิดขึ้นแห่งรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญานเป็นดังนี้ ความดับแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน
เป็นดังนี้ แม้เทวดาที่มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข ซึ่งดำรงอยู่ได้นานในวิมาน
สูง ได้สดับธรรมเทศนาของพระตถาคตแล้ว โดยมากต่างก็ถึงความกลัว ความสังเวช
ความสะดุ้ง ว่าผู้เจริญทั้งหลายได้ยิ้นว่าเราทั้งหลายเป็นผู้ไม่เที่ยง แต่เข้าใจว่าแน่นอน...
ได้ยิ้นว่าถึงพวกเราที่เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่แน่นอน ดิตอยู่ในกายตน...ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ตถาคตมีฤทธิ์ศักดิ์คานาภาพยิ่งใหญ่มากกว่าโลก กับเทวโลกเช่นนี้แล”

บ้างว่าพบการบันลือสุรสิงหนาท
ทรงไว้ซึ่งเดชานุภาพเป็นที่สุด
ล่งกว่าสรรพจักรวาลทั้งปวง
มีอภิญาพละที่มีอาจเทียมได้

บ้างพบว่าพระหทัยได้เข้าสู่ความสงบระงับ
เพียงประทับแห่งโลกจะต้องดับสูญ^{๖๗}
จึงสำแดงเป็นอภิญาพฤทีรณานา (ตามที่กล่าวมา)
พระผู้ทศพล^{๖๘} จึงสามารถเช่นนี้แล.

ลำดับนั้น ปรภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไปร้อยโลกธาตุ ฉายส่องไปยังพัน
พุทธโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺรทิศ
ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหมฐิมทิศก็เป็นเช่นนี้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิจนถึง
มีอกนิฐฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิจ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
นั่งในห้องครรโกทรแห่งปุนชริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดา
พระโพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละอองธุลี ซึ่งเสด็จมาแต่สิบพุทธ-
เกษตรห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

^{๖๗} อาจตีความได้ว่า พระพุทธรูทะทรงประสงค์จะชี้ให้เห็นไตรลักษณ์ในสรรพสิ่ง ฉะนั้น
การสำแดงว่าทรงเสด็จสู่มหาปรินิพพาน จึงเป็นการแสดงอภิญาพฤทีรณานาหนึ่ง
^{๖๘} กำลังของพระตถาคตเจ้า ๑๐ ประการ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่เชิงอรธ ๖๖ ถึง ๗๕

ในทศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทีศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคนหนาได้เท่าละอองธุลีในสิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธองค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมาแต่นิวาสสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจของพระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิวาสสถานทั้งปวงต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียงเดียวกัน ด้วยโคลงว่า

พระพุทธองค์ทรงดำรงอยู่ในคัมภีรธรรม
 อันผู้ใดมีอาจรู้แจ้งยิ่งกว่า
 ทั้งสรรพสัตว์ก็มีอาจลวงรู้
 ฉะนี้ จึงทรงกล่าวแสดงโดยลำดับ

อตตภาวะนั้นเดิมเคยมีไม่
 มมังการก็ล้วนแต่ศุณยตา
 เช่นไรฤฯ พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย
 ยังทรงมีพระวรกายดังว่านั้นอีกหนอ

ผู้ดำเนินจรियाเมื่อแจ้งแก่วิมุตติ
 มีพจนวจีจำนวนอนินไตย อันมีอาจหาใดมาเสมอ
 ไม่ว่าจักด้วยเหตุทั้งปวงในจักรวาล
 ก็หาความผิดพลาดมิได้

พระพุทธองค์ได้ทรงสำเร็จด้วยกฎเกณฑ์แห่งขันธ
 ธาตุ อายตนะ^{๑๔} สังสารวัฏ
 ฤๅด้วยกฎเกณฑ์คำนวณ
 เหตุฉะนี้แลจึงทรงมีพระสมญาว่า “พระนรสิงห์”

อันภาวะแต่เดิมนั้นศุณยตา
 หลุดพ้นเสียจากภายในแลภายนอก
 ไกลจากกระสิกันไปปดทั้งปวง
 พระอสมธรรมก็ดุจฉะนี้

สังขารสภาวะมิหวั่นไหวอยู่เป็นนิจ
 ไร้อดีตา ไร้ซึ่งการมาแลการไป
 ทั้งสามารถปลุกจักรวาลให้ฟื้นคืน
 บำราบอบบรมทั้งหมดโดยไร้ขอบเขต

ยินดีในการพิจารณานิโรธธรรมเป็นนิจ
 ว่ามีแต่เอกลักษณ์ไร้ซึ่งทวิลักษณ์^{๒๐}

^{๑๔} ธรรม ๓ ประเภท คือ ขันธ มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน หรือเบญจขันธ อายตนะ ๑๒ แบ่งเป็นภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ และภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ธาตุ มี ๑๘ คือ อายตนะภายในรับเอาอารมณ์ ๖ และอายตนะภายนอก ๖ เกิดวิญญานรู ๖ (๖ + ๖ + ๖ = ๑๘) เรียก ธาตุ ๑๘

^{๒๐} เอกลักษณ์ คือ อสังขตธรรม คือธรรมอันไม่เป็นคู่ ไม่ตั้งอาศัยเหตุปัจจัยก่อให้เกิดขึ้น ส่วนทวิลักษณ์ คือ สังขตธรรม อันมีความหมายตรงข้ามกันนี้ แต่พึงเข้าใจว่า อสังขตธรรมในที่นี้ ไม่ใช่ด้านตรงข้ามของสังขตธรรม ถ้าเข้าใจผิด อสังขตธรรมก็จะกลายเป็นธรรมด้านคู่ของสังขตธรรมไปในทันที กล่าวคือถ้าจิตมียึดมั่นว่าสิ่งนั้นคือ อสังขตธรรม หรือสิ่งนี้คือสังขตธรรมแล้วไซ้ จึงเรียกได้ว่าเข้าถึงเอกลักษณ์ หรืออสังขตธรรมได้อย่างแท้จริง หรือคือศุณยตา ไร้ซึ่งอสังขตธรรม และสังขตธรรม ในแง่การเปรียบเทียบ

ในหทัยนั้นมีเพิ่มขึ้นแลลดลง
จึงสำแดงในฤทธาพละได้อย่างอนเอนอนันต์

มีกระทำเหตุปัจจัยแห่งผลกรรม
ของสรรพสัตว์ให้เกิดขึ้น
อีกทั้งสามารถในพระสุคตธรรม
อันไร้อุปสรรคเช่นนี้

บรรดาสรรพสัตว์ทั้งปวง
ที่ว่ายเวียนทั่วไปในทิศทิศ
พระตถาคตเจ้าหาได้ทรงแบ่งแยกไม่
แต่กลับโปรดอนุเคราะห์อย่างมีมีขอบเขตในโคตรพันธุ์

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงมีพระรูปดุจสุวรรณบริสุทธี
งามมีซึ่งภพทั้งปวงไม่
ด้วยอนุโลมตามความสขุใจของสรรพสัตว์
จึงกล่าวแสดงนิโรธธรรมอันอุดม ฉะนี้แล^{๒๐}

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้เป็นพันโลกธาตุ ฉายส่องไปยังหมื่น
พุทธโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺรทิศ
ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้

^{๒๐} ในแง่หนึ่ง การกล่าวแสดงนิโรธธรรม ก็คือการไขบัญญัติของชาวโลก ผู้ที่รู้แจ้งพันทุกข์
แล้ว ย่อมเห็นนิโรธเป็นปัจจัยการแก้แค้น หาไขภาวะใดในตัวเอง

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จน
ถึงมือกนิฏฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
นั่งในห้องครรโกทรแห่งปุนฺธุริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดา
พระโพธิสัตว์จำนวนคนนาคด้วยละออธูลีซึ่งเสด็จมาแต่สิบพุทธ-
เกษตรห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละ
พระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัจำนวนคนนาคได้เท่า
ละออธูลีในสิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุท-
องค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ
เสด็จมาแต่นิवासสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ
อันเป็นกิจของพระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิवासสถานทั้งปวง
ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
เดียวกัน ด้วยโคลงว่า

เมื่อยังมหากรุณาจิตให้บังเกิดขึ้น
เพื่ออนุเคราะห์ปกปักรักษาสรรพสัตว์ทั้งปวง
พึงต้องออกจากเทวดาบริษัทและมนุษย์บริษัทโดยนිරันดร
ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

มีมโนศรัทธาชื่นชมในพระพุทธรูปอยู่ปัจฉิม
ด้วยจิตที่มีเสื่อมถอย
(ประดุจว่า) ได้อยู่ใกล้ชิดพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

มุ่งมั่นในพระพุทธสัมมากุศล
 ด้วยจิตที่ยืนยงมิเสื่อมถอย
 แลดำรงในญาณอันล้ำชั้น
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

ในอิริยาบถทั้งปวง
 มีสติระลึกรู้เพียงพระพุทธคุณเป็นนิจ
 ทั้งทิวาแลราตรีก็นิหิตุดพักขาตช่วง
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

ทอดทัศนาศรีกาลอันไร้ขอบเขต
 แล้วศึกษาในพระพุทธสัมมากุศลนั้น
 ด้วยจิตที่มีระอาเป็นนิจ
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

ทัศนากายว่าดุจสัตตยลักษณะ^{๒๒}
 สรรพสิ่งล้วนนิโรธดับสูญ
 ไกลซึ่งการเคลือบข้อมในอิตตาและอนัตตา^{๒๔}
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

^{๒๒} ตามศัพท์ แปลว่าการมองแบบพิจารณาให้เกิดปัญญา
^{๒๓} คือลักษณะที่เที่ยงแท้ จริงแท้ ความหมายคือ กายนี้มีความเสื่อมสลายไปเป็นที่เที่ยงแท้
 จริงแท้ หากทัศนากายนี้เที่ยงไม่ หรือหมายความว่าความไม่เปลี่ยนแปลงของ
 ปรากฏการณ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตถตา
^{๒๔} คือ หยั่งเห็นศูนยตาในทางทวิลักษณ์ทั้งปวง (แม้แต่การแบ่งแยกในอิตตา-อนัตตา ก็
 บังถึงธรรมด้านคู่เหมือนกัน)

ด้วยทัศนาคจิตแห่งสรรพสัตว์
 แล้วมิเกิดการวิภาคทั้งปวง
 จึงได้เข้าสู่สัตตยวิสัยอันจริงแท้
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

ซึ่งจักยกเอาโลกธาตุอันไร้ขอบเขต
 แลดีมวาริในสมุทรรชลทั้งปวงได้
 ด้วยอภิญาพละ
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

เมื่อจินตนาถึงโลกธาตุทั้งหลาย
 ลักษณะการแห่งรูปและอรูปรูปนั้น
 ล้วนสามารถล่วงรู้ได้
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้

โลกธาตุในทิศทิศ (อันมีปริมาณมาก) ดุจละอองธุลี
 ในธุลีหนึ่งมีพระพุทธเจ้าหนึ่งพระองค์^{๒๕}
 ก็จักล่วงรู้ถึงปริมาณนั้นได้
 ดังเช่นกรรม (การกระทำ) อันสมควรนี้แล.

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
 บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไปห่มื่นโลกธาตุ ฉายส่องไปยังแสน
 พุทธโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺตรทิศ
 ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอูปริมทิศ เหมฐิมทิศก็เป็นเช่นนี้

^{๒๕} เปรียบเทียบว่ามีพระพุทธเจ้าจำนวนมากมายเหมือนกับละอองธุลีในอากาศที่นับไม่ได้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จนถึงมือกนิษฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับนั่งในท้องครุฑทวารแห่งป้อนทริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดาพระโพธิสัตว์จำนวนคนนาคด้วยละอออรุสีซึ่งเสด็จมาแต่ลึงพูทศเกษตรห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคนนาคได้เท่าละอออรุสีในลึงพูทศเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธองค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมาแต่นิวาสสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจของพระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิวาสสถานทั้งปวงต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียงเดียวกัน ด้วยโคลงว่า

หากด้วยฤทธานุภาพหลากหลายประการ
ยังให้พบครูผู้เป็นสารถี (ผู้ฝึกบุคคลผู้ควรฝึก) ในหมู่ชน
แต่ด้วยว่ามีดวงเนตรพิการบกรบรองจึงมีทิววิปลาส
ผู้นั้นย่อมมีอจาจรบุรีในวิษยธรรมอันวิเศษสุด

รูปพรรณของพระตถาคตอันประกอบด้วยลักษณะนานา
จักรวาลทั้งปวงมีอจาจรจะเนหยังวัดได้

ในโกฏิณยุคกลับ^{๒๖} ก็ยังอาจคิดประมาณได้
แต่รูปลักษณ์และเดขานุภาพ (หรือพระคุณธรรมแห่งพระตถาคต)
นั้นกลับเป็นอนันตะไรซึ่งขอบเขต

พระตถาคตหาได้อาศัยในคุณแห่งนิमितลักษณะว่าคือสังขารไม่
แต่ทว่าอาศัยในอนิมิตนิโรธธรรม^{๒๗}
อิริยาบถแห่งพระวรกายจึงบริบูรณ์
แลด้วยจักรวาลพึงใจ (เช่นไร) ย่อมจักได้ยลถึง (เช่นนั้น)

พระพุทธธรรมคัมภีรภาพยากแก่การคาดประมาณ
ในวจีพจน์ทั้งปวงมีอจาจรเทียบเท่าได้^{๒๘}
ว่าคือสิ่งพ้องกันก็หาไม่ แลจักมีใช้สิ่งพ้องกันก็หาไม่
สังขารสภาวะ^{๒๙} ล้วนนิโรธดับสิ้นไรซึ่งลักษณะทั้งปวง

พระพุทธกายไรซึ่งการเกิด พ้นจากวาจาเข้าหยาอก
ทั้งมิใช่ที่ประชุมแห่งขันธ์ฤฎาวิภาคธรรม
ทรงบรรลู่ในอิสรานุภาพ มีพระมดีที่แน่วแน่
บรรดาจริยาอันมิหวั่นกลัวย่อมไกลจากการเอ่ยอ้างได้

^{๒๖} นยุค ชื่อสังขยาจำนวนนับ เท่ากับ ลิบล้าน ยกกำลัง ๔ หรือเลข ๑ มี ๐ ตาม ๒๔ ตัว
^{๒๗} อนิมิต คือการหลุดพ้นด้วยการหยั่งเห็นอนิจจัง โดยปราศจากนิमितเครื่องหมาย ใจที่ไม่ยึดถือความหมาย และสัญลักษณ์ใดๆ
^{๒๘} หมายควมว่า บรรดาคำกล่าวและภาษาต่างๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดจนมีจำนวนมากมาย ก็ยังมากไม่เท่ากับพระพุทธธรรม
^{๒๙} ในที่นี้อาจหมายถึง คำกล่าว และอักษรทั้งหมด เรื่อยไปถึงความคิดปรุงแต่ง ที่ก่อให้เกิดสัญลักษณ์และความหมายต่างๆ (สังขารภาวะ)

กายแลจิตล้วนสมภาพ
 ภายนอกแลภายในต่างหลดพัน
 ในกัลป์อันนิรันดรได้ดำรงในสัมมาสติระลึกชอบ
 มิถูกเคลือบย้อมแลมิผูกมัด

พระผู้มีมีโนจินต์บริสุทธิ์เรื่องโรจน์
 บรรดาจริยาข้อมไรมลทินเคลือบย้อม
 ญาณจักษุจักมิแจ้งทั่วก็หามิได้
 ย่อมยังมหาคุณแก่สรรพสัตว์อย่างไพบุลย์

กายหนึ่งเป็นอประมาณ
 อประมาณคืนสู่หนึ่ง^{๗๐}
 รู้แจ้งว่าจักรวาลทั้งปวง
 ย่อมปรากฏด้วยรูปพรรณนานา

กายนี้ไร้ซึ่งที่มา
 แลมิได้ประชุมกัน^{๗๑}
 ด้วยสรรพสัตว์มีทิววิภาคเป็นเหตุ
 จึงพิศพระพุทธรด้วยกายสารพัน

^{๗๐} หนึ่งคือเอกภาพ เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยการต่อกัน (ทุกสิ่งก็ล้วนคือสิ่งเดียวกัน) ไม่ใช่เห็นเอกภาวะ (ความเป็นเอกเทศหนึ่งเดียวเฉพาะอย่าง) หรือความจริงสมบูรณ์ตามคติพราหมณ์

^{๗๑} บังถึงศูนย์ตาธรรม แม้พระวรกายทั้งหลายของพระตถาคตเจ้าก็ว่างจากแก่นสาร แต่เพราะปุณฺชนยังมีความเห็นที่เกิดจากปัญจกิลเลส (ตัณหา มานะ ทิว) จึงเข้าใจว่าพระกายของพระพุทธรองค์มีลักษณะต่างๆ แตกต่างกันไป

จิตวิภาคจักรวาล
 อันว่าจิตจะมีอยู่ที่หาไม่
 พระตถาคตเจ้าทรงเข้าพระทัยในธรรมนี้
 ว่าเช่นนี้จึงจักได้พิศพระพุทธรกาย ฉะนั้นแล

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธรบาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไปแสนโลกธาตุ ฉายส่องไปยังล้านพุทธรโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺรทิศ ทังจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จนถึงมืออณิฏฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับนั่งในห้องครรโกทรแห่งปุณฺชริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดาพระโพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละอองธุลีซึ่งเสด็จมาแต่สิบพุทธรเกษตร ห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคณนาได้เท่าละอองธุลีในสิบพุทธรเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธรองค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมาแต่นิวาสสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจของพระพุทธรเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิวาสสถานทั้งปวง ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธรพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียงเดียวกัน ด้วยโคลงว่า

พระตถาคตเจ้าทรงมีอิสรภาพเป็นที่สุด
 ล่วงพ้นซึ่งโลกียะอันจักยึดมั่นมิได้
 ทรงสมบูรณพร้อมในสรรพคุณ
 แลหลุดช่วย (สรรพสัตว์) ให้หลุดพ้นจากภพ (ความมี) ทั้งปวง

ไร้มลทิน ไร้การเคลือบย้อม
 ไร้สัญญา (จึงไม่เสวยในเวทนา) ไร้การยึดมั่น
 สังขารภาวะจึงหาปริมาณมิได้
 ผู้ที่ได้ยลแล้วล้วนยอมจกกล่าวสรรเสริญสุดดี

พระรัศมีบริสุทธิยิ่งนัก
 ละอองรุสสีที่สั่งสมได้รับการชำระล้างเสียสิ้น
 มีวันไหวไกลจากมติดันเป็นที่สุดโต่งทั้งสอง
 นี้แลคือพระตถาคตปัญญา

หากมั่นได้พบพระตถาคตเจ้า
 กายแลจิตไกลจากความแบ่งแยก
 ก็ยอมจกดำรงในสรรพธรรม
 ได้พ้นจากวิจิกิจณาที่ติดขัดขวางกันทั้งปวง

ณ ท่ามกลางสรรพจักรวาล
 ย่อมหมุนเคลื่อนพระสัทธรรมจักรอยู่ทุกแห่งหน
 (ด้วย) ไร้ซึ่งกฎเกณฑ์ (จึง) ไร้ซึ่งการพลิกผัน^{๓๒}

^{๓๒} อาจหมายถึงบัญญัติที่คนสร้างขึ้น เมื่อไม่ติดในบัญญัติ ก็ย่อมไม่ยึดมั่นต่อความคิดที่
 ประดูแต่งใดๆ ความพลิกผัน (ตามกฎไตรลักษณ์) จึงไม่ปรากฏ

ครูผู้ชี้ นำย่อมแสดงโดยอุปายโกศล

ดำรงในพระธรรมด้วยมิวิจิกิจณาสนเทห์
 แลสิ้นจากการวิวาทะทั้งปวงได้โดยตลอด^{๓๓}
 ทั้งมิเกิดวิภาคจิตแบ่งแยก
 นี้แลคือการระลึกถึงพระพุทธโพธิญาณ

รู้แจ้งในวิภาคธรรมอันต่างกัน
 มิเคลือบย้อมในวจีพจน์^{๓๔}
 ปราศจากแม้เพียงหนึ่งหรือมากหลาย
 นี้แลคือการอนุโลมตามพระพุทธศาสน์

ท่ามกลางความมากมายก็ปราศจากซึ่งเอกภาวะ
 แลในความเป็นเอกก็ปราศจากซึ่งความมากมาย
 ดังการอุเบกขาในสิ่งทั้งสองนี้ได้
 ก็จักเข้าสู่พระพุทธกุศล

สรรพสัตว์และแคว้นประเทศ
 ทั้งหมดล้วนดับสิ้น
 มียึดมั่นแลวิภาค
 จึงสามารถเข้าสู่พระพุทธโพธิญาณ

^{๓๓} การวิวาทะ หมายถึงการโต้แย้งเพื่อค้นความจริง เมื่อสิ้นจากวิวาทะแล้วย่อมหมายถึง
 ถึง เป็นผู้ต้องแสวงหาความจริงโดยการโต้แย้ง

^{๓๔} หมายถึง ไม่ถูกเคลือบย้อมด้วยนาม หรือคำกล่าวเรียก หรือคำสมมุติบัญญัติ ที่ให้เป็น
 อัดตาทั้งปวง

สรรพสัตว์และแคว้นประเทศ
 แม่นหนึ่งที่แตกต่างกันก็หามิได้
 เมื่อพิจารณาโดยกุศลเช่นนี้
 จึงชื่อว่าได้ล่วงรู้ในอรรถแห่งพระพุทธธรรม ฉะนี้แล

ลำดับนั้น ประภาโองาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
 บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้เป็นล้านโลกธาตุ ฉายส่องไปยังหนึ่ง
 โลกธาตุโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ
 อุตฺรทิศ ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้

ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีชมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏิ จน
 ถึงมีอภินิฏฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
 ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางชมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
 นั่งในท้องครุฑทวารแห่งป้อนทริกมาศเหนือสิงห์บัลลังก์ มีบรรดาพระ
 โภธิสัตว์จำนวนคนนาคด้วยละอออรุสีซึ่งเสด็จมาแต่ลิบพุทธเกษตร
 ท้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละ
 พระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคนนาคได้เท่า
 ละอออรุสีในลิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธองค์
 พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมา
 แต่นิवासสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจ
 ของพระพุทธเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่่นิवासสถานทั้งปวง
 ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
 เดียวกัน ด้วยโคลงว่า

ปัญญาญาณอันเป็นอสม^{๓๕} และอนันตเขต
 ล่วงพ้นสรรพภพสาคร^{๓๖} แล้วลุถึงฝากฝั่งกระโน้น
 อันการคาดประมาณถึงอายุกาลอันเรื่องโรจนก็มีอาจเทียบเท่าได้
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้ทรงไว้ซึ่งกุศลคุณ

พระพุทธธรรมบรรดามีล้วนรู้แจ้ง
 พิจารณาตรีกาลด้วยความมิหน่ายแห่งอยู่เป็นนิจ
 แม่นว่าปัจจัยแห่งวิสัย ก็มีได้เห็นวิภาค
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้ยากแก่การจินตนาการได้

ยินดีในการพิจารณาสรรพสัตว์โดยมิเกิดสัญญา^{๓๗}
 พินิจสัญญาที่พึงใจและสัญญาที่มีพึงใจทั้งปวงโดยสมันตะ
 แลธำรงมาน ปราศจากเครื่องสังโยชน์ผูกมัดจิต
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้ทรงปัญญาอันปราศจากเครื่องขวางกั้น

ขำนาญการและรู้แจ้งในสรรพธรรม
 มีสัมมาสติระลึกชอบ แลวิริยะบำเพ็ญในพระนิรวาณมรรค
 ยินดีในวิโมกษสุข ท่างไกลจากอสมภาพภาวะ
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้สงบระงับ

^{๓๕} อสม หมายถึง หาที่สมมิได้ หาที่จะเทียบได้ไม่มี
^{๓๖} ภพ หมายถึง ความมีทั้งปวง ที่ใช้คำว่าสาคร ก็โดยแปลตามภาษาจีน ซึ่งมีความหมาย
 โดยนัยยะว่า มีอาณาเขตกว้างขวาง มีจำนวนมากมาย และมีความลึกล้ำ มีอาจหยั่ง
 หรือวัดประมาณได้โดยประการทั้งปวง
^{๓๗} ความจำได้หมายรู้ เกิดมีความรู้สึก มีความระลึก ให้จดจำได้ คือจำรูป เสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ

สามารถพากเพียรเพื่ออุทิศแด่พระพุทธโพธิญาณ
 แลยินดีในสรรพปัญญาแห่งธรรมธาตุ^{๓๔}
 สั่งสอนสรรพสัตว์ให้เข้าสู่ความสัตย์จริงได้อย่างชำนาญการ
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้ดำรงในพุทธจิต
 บรรดาธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสล้วนเข้าถึงได้
 ด้วยโวลยปัญญาญาณอันปราศจากอุปสรรค
 สถานที่ดำเนินทั้งปวงล้วนได้ลุถึงแล้ว
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้มีอิสรภาพในการบำเพ็ญ
 ดำรงในพระนิรวาณอยู่เป็นนิตย์ ประดุจดั่งอากาศ^{๓๕} (อนิมิต)
 แลยังปรากฏสำแดงได้ดั่งมโนสารพัน (นิमित)
 ด้วยการอาศัยอนิมิต พร้อมด้วยนิमितนี้
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้เข้าถึงแดนที่ยากเข้าถึง
 ทั้งทิวาราตรี วารมาศแลศกัลป์
 เมื่อโลกธาตุถึงแก่การจบสิ้น จึงให้สำเร็จเป็นรูปลักษณะ
 แห่งการเสื่อมสลาย

^{๓๔} ธรรมธาตุ ในที่นี้เป็นคำที่ใช้เรียกแทนความจริง ปรมาตถ์ แต่เพราะเป็นความจริงสากล จึงมีการใช้อยู่หลายนัยยะ ธรรมธาตุอาจหมายถึง จักรวาล หลักการสากล อาณาจักร แห่งธาตุทั้งหมด อาณาจักรแห่งธรรม อาณาจักรของพระโวลยโรจนพุทธะคือตถาคต ครรรค์ (แปลว่าจิตหนึ่ง) ไขในความหมายเป็นพระสัพพัญญูตาญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ได้ (อ้างอิงจากพุทธศาสนานิกายของอาจารย์สุเมธมหารัตนชัย)

^{๓๕} หมายถึงอากาศเป็นนิตย์ อยู่คงที่มีได้เปลี่ยนแปลง จึงนำมาเป็นบุคลาธิษฐานของการที่ได้ดำรงในพระนิรวาณ

ด้วยมโนระลิกะนี้ย่อมจักล่วงรู้ได้สิ้น
 นี้แลคืออุปายพละแห่งปัญญาที่สามารถคำนวณกาล^{๓๖}

สรรพสัตว์ทั้งปวงมีการเกิดขึ้นแลดับสูญ
 รูปแลอรูปรูป สัญญาแลอสัญญา
 นามที่อยู่ภายในนั้นย่อมล่วงรู้ได้สิ้น
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้ดำรงในอจินไตยวิสัย

โลกธาตุในอดีตกาล ปางปัจจุบันแลอนาคตภาค
 พจนารถาภิบรรดามีทั้งสิ้นล้วนแต่สามารถ
 อีกเข้าใจในตรีกาลว่าสมภาพเสมอกัน
 นี้แลคืออุปายพละแห่งพระผู้จำแนก (ธรรม) ที่จักหาผู้ใดเทียบมิได้

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
 บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไปหนึ่งโกฏิลอกธาตุ ฉายส่องไปยัง
 สิบโกฏีพุทธโลกธาตุ ทางเบื้องบูรพาทิศ อันว่าทักษิณทิศ บังฉิมทิศ
 อุตริทิศ ทั้งจตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหมภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้
 ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนร้อยโกฏี จน
 ถึงมีอกนิภูฐาพรหมภูมิจำนวนร้อยโกฏี แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
 ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
 นั่งในห้วงครรโกทรแห่งปุณชริกมาศเหนือสิงหบัลลังก์ มีบรรดาพระ
 โพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละออธูลีซึ่งเสด็จมาแต่สิบพุทธเกษตร
 ห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

^{๓๖} หมายถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงมีญาณรู้ถึงอดีตและอนาคตได้ไม่มีขอบเขต

ในทศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทีศละ ๑ พระองค์ แต่ละพระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคนหนาได้เท่าละของอสูรีในสิบพุทธเกษตร ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธรองค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จมาแต่นิवासสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็นกิจของพระพุทธรเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิवासสถานทั้งปวงต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธรพัทตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียงเดียวกัน ด้วยโคลกว่า

ทุกรกิริยาอันไพศาลล้วนประพฤติแล้วทั้งสิ้น

ทั้งทิวาแลราตรีก็พากเพียร อย่างมิหน่ายแห่งเกียรจร้าน
ได้ก้าวข้ามแล้วซึ่งภูมิอันข้ามได้ยาก แล้วจึงบรรลือสุรสีหนาท
เพื่ออนุศาสนสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งปวง นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

สรรพสัตว์เวียนวายในห้วงมหรณพแห่งราคะตัณหา
มีวิชาโง่หลงเป็นแห่ขายคลุมปิดไว้ให้โศกาแลบีบคั้น
ตราบด้วยความอารีแลความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวจึงจักปหารได้สิ้น
ด้วยปฏิญาณที่แน่อนอนฉะนี้ นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

ด้วย (สัตว์ใน) จักรวาลประมาท จึงถูกเคลือบย้อมด้วยเบญจกามคุณ^{๕๐}

ไม่รู้จำแนกเห็นซึ่งสัตยธรรมจึงต้องเสวยสรรพทุกข์เวทนา
จึงน้อมประพฤติในพระพุทธรศาสนาเพื่อสงเคราะห์แก่จิตอยู่นิจศีล

^{๕๐} เบญจกามคุณ หมายถึง สิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โภจจุฬพะ (สัมผัสทางกาย)

ด้วยปณิธานปารมีนี้แลหนอ คือจรียาแห่งวัตรนั้น

สรรพสัตว์เคลือบย้อมในอิตตา จึงเข้าสู่ห้วงโสมกัณดาร
เมื่อแสวงหาฟากฝั่งกระโน้น แต่ยังมีอาจเข้าถึง
จึงกระทำกิจทั้งปวงของพระตถาคต เพื่อจักได้สวຍในพระสัทธรรม
อันว่าการกล่าวแสดง (พระสัทธรรม) นั้นแล คือจรียาแห่งวัตรนั้น

สรรพสัตว์ไรที่พึ่งพิง แลถูกพันผูกไว้ด้วยโรคาพาธ
ทั้งจมสู่อบายมรรคอยู่เนื่องนิจ ให้บังเกิดเป็นพิษร้ายสามประการ^{๕๑}
มีมหาอัคคีอันร้อนแรงเผาพลาญอยู่โดยนิตย
แลด้วยวิสุทธิจิตจึงข้ามล่วงสิ่งเหล่านั้นได้ นี้คือจรียาแห่งวัตรนั้น

สรรพสัตว์โมหะลุ่มหลง ยังให้พลาดสูญในสัมมามรรค
ได้ดำเนินบนเส้นทางแห่งมิจฉาบาดแลความเห็นผิด-
แล้วเข้าสู่เนวศอันมีตมณ

ด้วยเพื่อเป็นมหาประทีปแห่งพระสัทธรรมนั้น
จึงฉายประกายโอภาสอยู่ชั่วนิรันดร์ นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

สรรพสัตว์ถูกสาตจรมในห้วงสาครแห่งภพทั้งปวง
มีความเศร้าโศกแลเภทภัย อันเป็นขอบเขตที่ไร้ฝั่ง
ด้วยความมีโชคดี (ของสรรพสัตว์) นั้น ที่ (พระพุทธรองค์)-
ได้ทรงรังสรรค์ธรรมนาวาใหญ่
ยังให้ได้ข้ามพ้นโดยทั่วกัน นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

^{๕๑} อุปมาถึงอุกตมูล ๓ ประการ คือ โลกะ โทสะ โมหะ

สรรพสัตว์ปราศจากความเข้าใจจึงมีพบบูลฐานภาวะ
ให้ลุ่มหลงมกมายมากด้วยโมหะวิปลาสพันเพื่อน-
แลอยู่ท่ามกลางทุรภัยสารพัน
ด้วยพระสัมพุทธองค์ทรงเวทนาสงสาร (สรรพสัตว์นั้น)-
จึงนิรมิตสะพานแห่งธรรม
ยังให้ผู้มีสัมมาสติได้ขึ้นสู่ นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

คราได้พบสรรพสัตว์ทั้งหลายดำเนินอยู่ที่มรรคาอันตราย
อันมีทุกข์แห่งความชรา ความมีโรค-
และความมรณะบีบคั้นรุมเร้าอยู่อาจิน

จึงได้ประพฤตินุบายโกศลนานัปการอันมีจำนวนประมาณมิได้
แลยังปฏิญาณว่าจักโปรดให้หมดสิ้น นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

ได้สดับพระสัทธรรมแล้วบังเกิดอริมุกตวิศรัทธาอย่างยิ่ง-
ไร้ซึ่งความเคลือบแคลงแลสงสัย

เห็นแจ้งในภาวะว่าศูนฺยเปล่า จึงมีเกรงกริ่งในประการทั้งปวง^{๓๓}
อนุโลมตามลักษณะการแห่งคติทั้งหก^{๓๔} ในทศทิศ
เพื่ออนุศาสนสั่งสอนเวไนยที่ลุ่มหลงทั้งปวง นี้แลคือจรียาแห่งวัตรนั้น

ลำดับนั้น ประภาโสภาส (ที่เปล่งจากพระศากยมุนีพุทธ-
บาท) ได้ฉายผ่านโลกธาตุแห่งนี้ไปล้านโลกธาตุ ฉายส่องไปยังเบื้อง
บูรพาทิศผ่านสิบลึงกุฑฐโลกธาตุ ร้อยโกฏิโลกธาตุ พันโกฏิโลกธาตุ
แสนนยุตโลกธาตุ สิบลึงกุฑฐนยุตโลกธาตุ ร้อยโกฏิโลกธาตุ พัน
โกฏิโลกธาตุ นับด้วยสองขยค่านวนมิได้ ประมาณมิได้ หายอบ
เขตมิได้ หาสิ่งเสมอมิได้ อันมีอาจนับ มีอาจพรธนา มีอาจคาดคิด

^{๓๓} ไม่เกรงกลัวในการเกิดและการมรณะ รวมถึงไม่กลัวในอรรถธรรมอันลึกซึ้ง
^{๓๔} คติ ๖ มี ๑) นรกคติ ๒) เปตคติ ๓) เตียรัจฉานคติ ๔) อสุรกายคติ ๕) มนุษยคติ
๖) เทวคติ

มีอาจประมาณ มีอาจกล่าว หมดสิ้นทั้งธรรมชาติ อากาศธาตุ
สรรพโลกธาตุบรรดามี ทางเบื้องทักษิณทิศ ปัจฉิมทิศ อุตฺรทิศ ทั้ง
จตุรทิศ รวมถึงอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็เป็นเช่นนี้
ในแต่ละโลกธาตุนั้นๆ ล้วนมีขมพูทวีปจำนวนสิบลึงกุฑฐิ จน
ถึงมีอกนิภูฐาพรหมภูมิจำนวนสิบลึงกุฑฐิ แลบรรดามีเหล่านั้น ต่างก็
ปรากฏอย่างแจ่มชัด

ในท่ามกลางขมพูทวีปหนึ่งๆ ต่างเห็นพระตถาคตเจ้าประทับ
นั่งในห้วงครรโกทรแห่งปุณฺฑริกมาศเหนือสิงหนบัลลังก์ มีบรรดาพระ
โพธิสัตว์จำนวนคณนาด้วยละอองธุลีซึ่งเสด็จมาแต่สิบลึงกุฑฐิ
ห้อมล้อมอยู่ ต่างด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

ในทิศทิศต่างมีพระมหาโพธิสัตว์ทิศละ ๑ พระองค์ แต่ละ
พระองค์นั้นพร้อมด้วยเหล่าโพธิสัตว์บริษัทจำนวนคณนาได้เท่า
ละอองธุลีในสิบลึงกุฑฐิ ได้มาเฝ้าอยู่แทบมูลบาทของพระพุทธร-
องค์ พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้นมีพระนามว่า มัญชุศรี เป็นอาทิ เสด็จ
มาแต่นิวาสสถานแดนต่างๆ มี สุวรรณรูปโลกธาตุ เป็นอาทิ อันเป็น
กิจของพระพุทธรเจ้าทั้งปวง มี อจลปรัชญาตถาคต เป็นอาทิ

กาลนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ที่เสด็จแต่นิวาสสถานทั้งปวง
ต่างมาพร้อมอยู่เฉพาะเบื้องพระพุทธรพักตร์ แลกกล่าวเป็นสำเนียง
เดียวกัน ด้วยโคลงว่า

ในความระลึกเพียงหนึ่งย่อมพิจารณาได้ทั่วในอนันตกาลป์
ไร้ซึ่งการไปสู่ ไร้ซึ่งการมาถึง แลไร้ซึ่งการอ้างมั่น
ดังการเห็นแจ้งกิจกรรมในตริกาลเช่นนี้
ย่อมก้าวล่วงสรรพอุปายโกศล แล้วสำเร็จในความเป็นพระตพพล^{๓๕}

^{๓๕} กล่าวคือ เมื่อเข้าใจสังขธรรมประการนี้แล้ว (ไตรลักษณ์) จึงไม่ต้องใช้อุปายใดๆ มาจง
จิตให้เห็นแจ้งใดๆ อีก แล้วจึงสำเร็จพระพุทธรคได้

ทั่วทิศที่ไร้ซึ่งนามสรรเสริญใดมาเทียบเคียงได้
อีกไกลห่างจากทूरภัยทั้งปวงเป็นนิตย์ ทั้งปิตุเกษมโดยนิจศีล
จาริกไปทั่วในทิศทิศโลกธาตุ
เพื่อกล่าวแสดงอย่างไพบูลย์ดั่งเช่นพระสังฆธรรมนี้

เพื่อยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ให้ได้อวยพระพุทธบูชา
ดั่งมโน (แห่งตน) นั้นที่จักเสวยในผลอันคล้ายคลึงกัน
ด้วยรู้แจ้งในสรรพธรรมโดยตลอดแล้ว
จึงสำแดงกฤษดาภิหารทั่วไปในทิศทิศ

จากได้อวยพระพุทธบูชาในเริ่มแรกในจิตพลันอ่อนโยนแลขันธ์
จึงเข้าสู่สมาธิมานอันคัมภีรภาพเพื่อพิจารณาธรรมธาตุ
กลม่อมเดือนสรรพสัตว์ในจักรวาลให้จิตเกิดมรรคผล
ด้วยการสำเร็จในพระอนุตรมรรคอย่างรวดเร็วนี้

ผู้เฝ้าธรรมในทิศทิศมีปราณ^{๔๖} มีต่างกัน
เพื่อให้ได้บำเพ็ญกุศลครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว
ความมีและความไร้ซึ่งทวิลักษณ์ล้วนดับสิ้น
อันบุคคลนี้ย่อมเพ่งทิศพระพุทธองค์ด้วยความสัตย์จริง

จาริกไปในสรรพโลกธาตุทั่วทิศ
เพื่อกล่าววิภาษาแสดงพระสังฆธรรม อันเปี่ยมด้วยอรรถประโยชน์

^{๔๖} ตามศัพท์แปลว่าผู้มีลมปราณ หมายถึงสัตว์ในคติทั้ง ๖ พุทธศาสนิกเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายสามารถตรัสรู้ได้โดยอาศัยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ ดังนั้นจึงเน้นที่มนุษย์ภูมิ

ได้สถิตยังฟากฝั่งแห่งความสัตย์จริงโดยมิไหวคลอน
อันกุศลแห่งบุคคลนี้ย่อมเสมอดังพระพุทธา

พระตถาคตเจ้าทรงหมุนเคลื่อนพระสังฆธรรมจักร
ทั้งมวลนั้นคือโพธิปักขิยธรรม^{๔๗}
หากสามารถดับแล้วเห็นแจ้งในธรรมธาตุ
บุคคลนี้ย่อมประสบพระสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐอยู่เป็นนิจ

มิได้พบพระศพล เห็นมีความว่างเปล่าดูจมาया
แม้ไม่ได้พบหรือไม่พบก็ดูจผู้มีดวงเนตรพิการ
หากว่ายึดถือการวิภาคในลักษณะ ย่อมมิพบพระพุทธร
ที่สุดแล้วหากแม้ไกลจากสิ่งเคลื่อนย้ายย่อมจึงอาจได้พบพาน

สรรพสัตว์ด้วยอนุโลมตามกรรมจึงแตกต่างกันานา
สิ่งภายในแลภายนอกในทิศทิศยากแก่การพบเห็นได้หมดสิ้น
แต่พระพุทธกายไร้ซึ่งสิ่งกันขวาง จึงปรากฏอยู่ทั่วในทิศทิศ
ด้วยการมีอาจพบเห็นได้หมดสิ้นเช่นกันนี้

ครุณาโลกธาตุที่มีจำนวนอนันต์มีอาจประมาณได้ในอากาศ
ไร้ซึ่งการมาถึงแลการไปสู่ในทิศทิศ
การอุบัติขึ้น สถิตอยู่ แลสลายลง ย่อมมีอาจยึดมั่นได้
พระสัมพุทธเจ้าจึงทรง (มีคุณ) ดุจอากาศธาตุด้วยประการฉะนี้แล.

จบ...ประภาโพธิวรรคแต่เพียงเท่านี้

^{๔๗} มี ๓๗ ประการ หมายถึงองค์หรือทางที่จะให้ตรัสรู้

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์

菩薩問明品

โพธิสัตว์ปุจฉาวิทยาवरค

เป็นการปจฉา-วิสัชนาธรรม

ของพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระองค์

ว่าด้วยกรรมวิสัย ธรรมวิสัย พุทธวิสัย ฯลฯ

อันล้วนแต่คืออจินไตยวิสัย

โดยหยิบยกเอาจตุรธาตุมาน่าเป็นเครื่องอุปมา

ด้วยอาศัยทฤษฎีที่ว่า

“ทุกสรรพสิ่งคือหนึ่งเดียว

หนึ่งเดียวคือทุกสรรพสิ่ง”

(The all is one and one is all)

หมายให้ผู้ที่น้อมใจศึกษาแล้ว

ได้ทำลายกำแพงแห่งอตวิสัยลงได้

แล้วจึงเข้าใจในวิสัยทั้งปวงว่ามีได้แตกต่างกันเลย

โพธิสัตว์ปุจฉาวิทยาวรรค

(ปกรณที่ ๑๓ จุลวรรคที่ ๑๐)

กาลบัดนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เฝ้าบูชาต่อพระโพธิ-
ศรีโพธิสัตว์ ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันว่าทภัยธาตุ^{๔๔} นั้นเป็นเอก เช่น
ไฉนหรือจึงกล่าวว่าได้เห็นมีความแตกต่างด้วยประการทั้งปวง

ฤาที่เรียกว่า การมุ่งสู่ความดี การมุ่งสู่ความชั่ว

มีอายุตนะสมบุรณ์ ฤาสมบุรณ์

เสวยภพชาติดุจกัน ฤาต่างกัน

เสวยในศุภลักษณะ ฤาอัปลักษณ์

เสวยทุกข์ ฤาสุขต่างกัน

กรรมมีรับรู้ในจิต ฤาจิตมีรับรู้ในกรรม

เวทนามีรู้จักตอบสนอง ฤาการสนองตอบนั้นมีรู้ในเวทนา

จิตมีรู้เวทนา ฤาเวทนามีรู้จิต

เหตุมีรู้แก้ปัจจัย ฤาปัจจัยมีรู้เหตุ

ปัญญามีรู้ถึงอินทรีย์ (ที่รับอารมณ์) ฤาอินทรีย์มีรับรู้ถึง

ปัญญาหนอ

^{๔๔} ธาตุ แปลว่าสภาวะเดิม มูลเดิม รากฐานเดิม ตั้งเดิม สิ่งเดิมแท้ ซึ่งมีความหมายเหมือน
กัน ในที่นี้อาจจะเลือกใช้ต่างกัน

ครานั้น พระโพธิศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า...

พระคุณท่านเอ๋ยบูชาตั้งอรรณนี้
เพื่อให้เหล่าเวไนยได้เห็นแจ้ง
ข้าพเจ้าก็จะวิสันนาตามธาตุนั้น
ขอพระคุณท่านโปรดสดับเทอญ

อันว่า สรรพธรรมไรซึ่งกิริยาอาการ
เสมือนว่าปราศจากสังขารธาตุ
ด้วยเหตุฉะนี้แล สรรพธรรมทั้งปวงนั้น
ล้วนแต่มีอาจรับรู้ได้

ครูนากระแสอุทกในคงคาชล
ที่ไหลเชี่ยวผ่านไปอย่างรวดเร็ว
ล้วนแต่มีอาจรับรู้ได้
สรรพธรรมก็เป็นเช่นนี้

ฤาเปรียบดั่งมหาอัคคีที่เกรี้ยวกราดร้อนแรง
มีเปลวเพลิงที่ประทุเกิดขึ้นในคราเดียวกันนั้น
ล้วนแต่มีอาจรับรู้ได้
สรรพธรรมก็เป็นเช่นนี้

ฤาเปรียบดั่งกระแสวาโย
คราสัมผัสกับวัตถุฤายามกระพือพัด
ล้วนแต่มีอาจรับรู้ได้
สรรพธรรมก็เป็นเช่นนี้

ฤาเปรียบดังสรรพสิ่งบนผืนพสุธา
จะกลอกกลิ้งไปตามสิ่งที่ตั้งอยู่
ล้วนแต่มีอาจารย์รูได้
สรรพธรรมก็เป็นเช่นนี้

จักขุทวาร โสตทวาร มานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร
และมโนทวาร

ก็เปลี่ยนผันอยู่เป็นนิจศีลเช่นนี้
อีกทั้งมีผู้ใดอาจเปลี่ยนแปลงได้

ธรรมชาติแต่เดิมนั้นไร้ซึ่งการเกิดมี
แต่ก็ปรากฏแสดงว่ามี การเกิด
ที่จริงแล้วในธรรมชาติมีอาจแสดงได้
อีกทั้งมีอาจปรากฏเป็นวัตถุ

จักขุทวาร โสตทวาร มานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร
และมโนทวาร

ล้วนแต่คุ้นเคย ไร้ซึ่งสภาวะ
แต่จิตไปปิดแบ่งแยกว่ามีขึ้น^{๔๙}

เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลเช่นนี้
ว่าสรรพสิ่งล้วนปราศจากซึ่งธาตุ

^{๔๙} ตรงกับ นหว สจจานิ พุทธิ นานา แปลว่า ความจริงที่แตกต่างเป็นหลายอย่างไม่มี
จาก พระวินัยและพระสูตร พร้อมทั้งอรรถกถาแปล ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย เล่ม ๖๖
หน้า ๑๙๔

ก็จักมีธรรมจักขุอันอินโดย
พึงมีความเห็นอันมึนทึบเช่นนี้

หากสัตย์จริง ฤาสัตย์
หากไปปิด ฤามีไปปิด

แม้ว่าในสากลจักรวาล ฤาหลุดออกจากสากลจักรวาล
ถึงกระนั้นก็ยังมิอาจไปปิดอยู่แล

เพลา นั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เฝ้าบูชาต่อพระธนศรี-
โพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร ในบรรดาสรรพสัตว์และมีใช้สรรพสัตว์
ทั้งปวง อันใดหนอถึงกล่าวได้ว่า พระตถาคตเจ้าทรงอนุโลมตาม
สภาวะแห่งกาละ อันมี สภาวะแห่งอายุ สภาวะแห่งสังขาร สภาวะ
แห่งจรिया สภาวะแห่งการวิภาค^{๕๐} สภาวะแห่งคำกล่าว สภาวะ
แห่งจิตปิติ สภาวะอันชอบด้วยอุปายะ สภาวะแห่งการตรึกคิด สภาวะ
แห่งการพิจารณา ด้วยประการเยี่ยงนี้แล จึงทรงแสดงพระพุทธกาย
เพื่อสั่งสอนและบาราบอยู่ท่ามกลางสรรพสัตว์ทั้งปวง
ครานั้น พระธนศรีโพธิสัตว์ จึงวิสังขนาเป็นโคลงว่า...

นี่แลคือสุขแห่งพระนิรวาณ^{๕๑}
เป็นวิสัยของผู้เป็นพหูสูต
เราขอแกล้งแก่พระคุณท่าน
ขอพระคุณท่านพึงได้สดับเทอญ

^{๕๐} การวิภาค หรือการแบ่งแยกแบ่งเป็น ๓ มี ๑) สภาวะ วิกลป การแบ่งแยกเพราะถือ
แก่นสาร ตามสภาพที่เป็นจริง ๒) อนุสมรณ วิกลป การแบ่งแยกความจำเหตุการณ์
หรือเรื่องราวในอดีต ๓) อภินิรูปณ วิกลป การแบ่งแยกตามความคิดคะเน
^{๕๑} พระนิพพาน ในบาลี

เมื่อพิจารณากายโดยวิภาค
ภายในนี้ผู้ใดคือเรา
หากสามารถจำแนกเห็นได้ดังนี้
ก็จะรู้แจ้งว่าตัวตนนั้นหาไม่มี

สังขารนี้ก็ไปดว่ามีที่ตั้งอยู่
(ที่แท้) ไร้ซึ่งสถานอันพึงอาศัยได้
เมื่อพินิจแล้วเห็นแจ้งว่ากายนี้
ไร้ซึ่งการยึดมั่น ถือมั่นได้

เมื่อพิจารณาต่อกายาอย่างดีแล้วไซ้
ก็จะเห็นแจ้งในสรรพสิ่ง
เข้าใจว่ากฎเกณฑ์ล้วนแต่ไปดทั้งสิ้น
มีเพียงจิตแบ่งแยกแตกต่างกัน

อายุกาลนั้นผู้ใดหนอเป็นผู้ก่อกำเนิด
อีกเป็นเพราะผู้ใดหนอที่ทำให้ดับสิ้นลง
ดูจงตั้งความผันผวนแห่งกงล้ออัคคี
การตั้งต้นและภายหลังมีอาจารย์รู้อย่างไร

ผู้ทรงปัญญาย่อมจักพิจารณา
ว่าสรรพสิ่งล้วนอนิจจัง
สรรพธรรมก็ล้วนคุณยตา ไร้ซึ่งอัตตาตัวตน
สรรพลักษณะทั้งปวงก็ (คุณยตา) เช่นนี้เสมอไป

การสนองผล^{๕๒} ทั้งปวงล้วนเป็นไปตามกรรมอันเป็นประธาน
ตั้งความผันไร้ซึ่งความจริงแท้
เมื่อระลึกอยู่เนื่องนิจย้อมถึงการสิ้นสูญ (พระนิรวาณ) ได้
ว่าดังก่อนหน้าฤาหลังจากนี้ก็เป็นเช่นนี้เอง

สรรพธรรมทั้งปวงที่พานพบในจักรวาลนี้
แต่ด้วยมีใจเป็นประธาน
ย่อมจำแนกอนุโลมเป็นรูปลักษณะการทั้งปวง
ให้วิปลาสพลิกผันไร้ซึ่งความสัจยจริง^{๕๓}

บรรดาวจีคำกล่าวในจักรวาล
นั้นล้วนผิดแผกแตกต่างกัน
แต่ยังมีเคยมีแก่นหนึ่งเดียว
ที่เข้าถึงในธรรมชาติ

พละแห่งปัจจัยสามารถยังให้
ธรรมทั้งปวงบังเกิดขึ้น
แลจักดับสูญไปอย่างรวดเร็วมีรั้งรอ
พึงจะเข้าใจและระลึกไว้เป็นนิจยอยู่อย่างนี้แล

^{๕๒} วิชาภ คือ ผลกรรม ผลที่ทำให้แตกต่างกัน ผลแห่งการกระทำ ผลแห่งกรรมดีและชั่ว ที่ได้กระทำไว้

^{๕๓} จตวาโร วิปริยาสา: วิปริยาสา (วิปลาส) คือความเห็นคลาดเคลื่อน ๔ มี ๑) นิตย วิปริยาสา คือสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๒) สุข วิปริยาสา คือสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าสุข ๓) ศุจิ วิปริยาสา คือสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ๔) อาตม วิปริยาสา คือสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่ไม่ใช่ตนว่าเป็นตน

เวลานั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยปจฉาต่อ พระรัตน-
 ตรีโพธิสัตว์ว่า *ดูก่อนพุทธบุตร บรรดาสรรพสัตว์ ล้วนมีแต่จตุรธาตุ
 ไร้ซึ่งอาตมมัน^{๕๔} ไร้ซึ่งมมังการ^{๕๕} เช่นใดฤาหน่อยังมีการเสวยซึ่งทุกข
 เสวยซึ่งสุข มีคุณลักษณะ อัปลักษณ์ะ มีภายในงาม ภายนอกงาม
 มีรับรู้น้อย รับรู้มาก ฤาเสวยผลในปัจจุบัน ฤาเสวยผลในภายหลัง
 ดังเช่นท่ามกลางธรรมชาติที่ไร้ซึ่งความสวยงาม แลไร้ซึ่งบาปโทษ
 หนอ*

ครานั้น พระรัตนศรีโพธิสัตว์ จึงกล่าววิชันนาเป็นโคลงว่า...

*ย่อมเป็นไปตามการดำเนินแห่งกรรม
 ก็ดูจกการเกิดของผล (กรรม) ที่สนอง
 อันว่าผู้กระทำ (ให้วิบากสนองนั้น) ก็หาไม่มี
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ตรัสไว้*

*ปานประหนึ่งคั่นฉ่องที่พิสุทธิ์ใส
 ย่อมคล้อยตามธาตุที่มากระทบ
 ปรากฏเป็นรูปลักษณะอันแตกต่างกัน
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

^{๕๔} อตตยา ตัวตน ตรงข้ามกับ อนาตมมัน (อนัตตา)

^{๕๕} ความยึดถือว่าเป็นของเราหรือตัวเรา ความถือตัว ความเห็นแก่ตัว ความเห็นว่าตัวตน
 และวิญญาณมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง

*ฤาจุดดั่งเมล็ดพันธุ์บนนาเกษตร
 ล้วนแต่มีอาจทราบได้
 อันอุปัติขึ้นเองโดยธรรมชาติ
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

*ทั้งยังประดุจมายาบุรุษ
 อยู่บนถนนทั้ง ๔ สาย
 ก็ยังปรากฏแสดงเป็นปวงรูปลักษณะต่างๆ
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

*เปรียบดั่งกลไกของหุ่นไม้
 ที่สามารถยังสรรพสำเนียงต่างๆ ให้เกิดขึ้น
 นั้นเป็นอนาตมมัน ไร้ซึ่งอาตมมัน ไร้ซึ่งตัวตน
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

*ฤาตั้งหมู่วิหคเหล่าพันธุ์ต่างๆ
 ที่หลุดออกจากเปลือกไข่
 ศัพท์สำเนียงล้วนมีเหมือนกัน
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

*ครูนานว่าการตั้งครรรภ
 อายตนะทั้งมวลล้วนสำเร็จมีขึ้นได้
 อันว่าสังขารนั้นแล ล้วนปราศจากที่มา
 กรรมธาตุก็เป็นเยี่ยงนี้*

เปรียบว่าอยู่ ณ นิริยภูมิ
ทุกขเวทนาประการต่างๆ
นั้นก็ล้วนแต่ปราศจากซึ่งที่มา
กรรมธาตุก็เป็นเฮียงนี้

ครุณาจักรพรรดิราชา
ยอมสำเร็จด้วยสัปตรัตนะอันยอดเยี่ยม
ที่มากก็มีอาจทราบได้
กรรมธาตุก็เป็นเฮียงนี้

ฤาตั้งว่า ในโลกธาตุทั้งปวง
มหาอัคคีจะเผาผลาญ
อันมหาอัคคีนี้แล ปราศจากซึ่งที่มา
กรรมธาตุก็เป็นเฮียงจะนี้แล

เพลา นั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยปุจฉาต่อ พระคุณ-
ศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันว่าความรู้แจ้งของพระตถาคตเจ้า
ถือว่าเป็นเอกยอดเยี่ยม เช่นใดฤาหนอพระองค์ยิ่งตรัสถึงบรรดาธรรม
จำนวนมากมายมีมีประมาณ

ปรากฏพระวรกายไป ณ ดินแดนต่างๆ มากมายมีมีประมาณ
นิรมานกายได้มากมายมีมีประมาณ
กล่าวสรรพสำเนียงต่างๆ มากมายมีมีประมาณ
แสดงรูปกายได้มากมายมีมีประมาณ
เข้าใจล่องรู้ในจิตมากมายมีมีประมาณ

สำแดงซึ่งอภิญญาฤทธิ์ได้มากมายมีมีประมาณ
สามารถยังให้โลกาญโลกจำนวนมากมายมีมีประมาณสิ้น
สะท้อนได้

ปรากฏแสดงความอลังการอันยอดเยี่ยมมากมายมีมีประมาณ
ปรากฏให้เห็นถึงเขตแดนต่างๆ อันไรซึ่งขอบเขตประมาณ
แลด้วยท่ามกลางสภาวะดังกล่าวนี้ ในรูปลักษณะอันแตกต่าง
กันเช่นนี้ พระตถาคตเจ้าจักมีอาจเข้าถึงได้กระนั้น
ฤาหนอ

ครานั้น พระคุณศรีโพธิสัตว์ จึงกล่าววิสันหาเป็นโคลงว่า...

ท่านพุทธบุตรเอ๋ยปุจฉาอรรถ
อันคัมภีรภาพยิ่งนัก
อันผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา ก็จะสามารถรับทราบดังนี้
และจะเกษมยินดีในพระสัมมาพุทธคุณอยู่เป็นนิจ

ประดุจปฐวีธาตุ
สรรพชีวิตต่างอาศัยอยู่โดยแตกต่างกัน
แต่ทว่าปฐวีนั้นก็มีระลึกรู้ว่ามีความแตกต่างกันเลยแต่น้อย
สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่าอัคคีธาตุ
สามารถเผาผลาญซึ่งสรรพสิ่ง
เปลวเพลิงก็หาได้แบ่งแยกกันไม่
สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่ามหาสมุทรสาครชล
 มีเกลียวคลื่นที่แตกต่างกันนับพันหมื่น
 แต่ทว่าวารินนั้นก็หาต่างกันไม่
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่าวาโยธาตุ
 อาจพัดพามวลสรรพสิ่ง
 แต่ลมนั้นก็หาได้ระลึกว่าแตกต่างกันแต่น้อยไม่
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่ามหาพลาหก
 โปรยปรายสายพรชไปทั่วแผ่นดินธรณิน
 อันว่าหยาดพรชนั้นก็หาแตกต่างกันไม่
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่าแผ่นดินธรณิน
 สามารถให้กำเนิดซึ่งเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ได้
 นั่นก็ใช้ว่าผืนธรณินมีความแตกต่างไม่
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่าดวงรพีมาศ ไรซึ่งเมฆมาปิดบัง
 ฉายส่องรังสีไปทั่วในทศทิศ
 อันว่าประการค์มีนั้นจะมีธาตุอันแตกต่างกันก็หาไม่
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้

ตั้งว่าดวงศศิธรกลางนภาภาค
 จะมิได้พบเห็นในสากลจักรวาลก็หาไม่
 อันว่าจันทร์เองก็มิได้เคลื่อนจากสถานที่ไปแห่งใดๆ นั้น
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้^{๖๖}

ครุณาทำมหาพรหมราช
 พึงนิรมานกายทั่วตรีสหัสโลกธาตุ
 ในกายเหล่านั้นก็มีแตกต่างกัน
 สัทธิธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เป็นดุจนี้แล.

เพลา นั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยปฐกถาต่อพระเนตร-
 ศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร บุญเกษตรแห่งพระตถาคตเจ้าทั้งมวล
 แม้นหนึ่งก็มีแตกต่างกัน เช่นใดๆ จึงพบว่า ผลแห่งการบำเพ็ญ
 จากะทานของสรรพสัตว์มีเสมอกันหนอ อันว่ามี รูปต่างๆ ลักษณะ
 ต่างๆ เศหาสน์ต่างๆ อินทรีย์ต่างๆ ธนสารต่างๆ ผู้ได้เป็นบิณฑต่างๆ
 พงษาต่างๆ ยศฐาต่างๆ กุศลต่างๆ ปัญญาญาณต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้
 นั้นสำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จิตนั้นมีความเสมอภาค มิได้มี
 มโนจิตที่แตกต่างกันเลย

ครานั้น พระเนตรศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า...

^{๖๖} อุปมาว่า ดวงจันทร์ที่เห็นบนท้องฟ้า หากมองตามสภาวะของโลกซึ่งบางคราวก็เห็น
 ในเวลาค่ำคืน ซึ่งไม่เห็นในเวลากลางวัน เต็มดวงบ้าง เสี้ยวบ้าง แต่ตามสภาวะจริง
 แท้ของจักรวาลแล้ว ดวงจันทร์นั้นก็คงอยู่ตามเดิม หากแต่จุดที่เรามองเองต่างหากที่
 เปลี่ยนแปลงไป แสดงให้เห็นถึง พระพุทธธรรมที่เป็นสัจย์และนิรันดร์ ชาวโลกที่มีหยาบใน
 สัตยภาวะ และนิตยภาวะ จึงได้เห็นไปว่าแตกต่างตั้งดวงจันทร์ที่ผันแปร

ดูจดด้วยมหาปฐพีดิน
 ย่อมอุบัติด้วยเมล็ดพืชตามพันธุ์นานา
 แต่จะเคียดแค้นชิงชังต่อพืชพันธุ์ต่างๆ นั่นก็หาไม่
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้

ฤาดูจวารีที่มีเอกรส
 แต่เหตุที่ใจคอก็มีความแตกต่าง
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 จิตแห่งสรรพสัตว์เองเล่าที่เป็นเหตุให้แตกต่าง^{๕๓}

ดูจดด้วยมายาจารย์
 ที่สามารถยังความบันเทิงรื่นรมย์
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 สามารถยังสรรพสัตว์ให้ได้นอบน้อมแลชื่นชม

^{๕๓} เทียบได้กับ นิทานเปรียบเทียบในพระสังฆธรรมปุณทริกสูตร บทที่ ๕ ในตอนที่ว่าด้วย นิทานเปรียบเทียบเรื่องพืชสมุนไพรมหาขนาด ว่ามหาเมฆได้ตั้งเค้าขึ้นปกคลุมทั่วตรี สหโลกธาตุ แล้วได้หลังสายฝนลงไปทั่ว ยังให้สรรพสิ่งรวมถึงพืชสมุนไพรมหาขนาด (๑.ขนาดเล็ก คือผู้ที่สดับฟังแล้วน้อมรับไว้ปฏิบัติต่อ ๒.ขนาดกลาง คือพวกที่ เข้าใจพระธรรม ลึกถึงความไม่มีอาสวะ ได้บรรลุนิพพาน ได้อภิญญา ๖ วิชชา ๓ หรือ ปฏิบัติตามผู้เดียวได้สำเร็จเป็นพระปัจเจกโพธิ์ และ ๓.ขนาดใหญ่ คือผู้ที่ใฝ่ฝันและ บำเพ็ญให้ถึงความ เป็นพระพุทธเจ้า) และต้นไม้สองขนาด (๑.ขนาดเล็ก คือผู้ที่ปฏิบัติ พุ้มเทเพื่อพระโพธิญาณอย่างเดียว มีความเมตตากรอุณาเสมอ และ ๒.ขนาดใหญ่ คือผู้ที่ ได้ลดช่วยสรรพสัตว์จำนวนนับไม่ถ้วน) ได้รับฝนนั้นโดยเท่าเทียมกันแล้วก็เจริญเติบโต ขึ้นตามลำดับด้วยลักษณะเฉพาะตนที่ต่างกัน โดยเปรียบเทียบมหาเมฆคือพระพุทธเจ้า สายฝนคือพระธรรม พืชพรรณคือสรรพสัตว์ ซึ่งสายฝนก็เป็นสายฝนเดียวกันแต่ยังผล ให้เกิดขึ้นต่างกัน มีนัยยะบ่งถึงความเสมอภาคแห่งพระพุทธธรรม และจิตเดิมแท้ของ สรรพสัตว์ที่บริสุทธิ์มาแล้วแต่เดิมเสมอกัน

ดูจดด้วยว่าราชาผู้ทรงปฏิภาณเป็นเลิศ
 สามารถยังมหาชนให้เกษมสราญ
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 สามารถยังมหาชนให้ศานติสุขได้

ครุวนาดด้วยคันทองใสสะอาด
 ย่อมจักคล้อยตามรูปที่ปรากฏ
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 ย่อมจักได้ส่วยผลทั้งปวงสมดังมโนมัย

ดูจดด้วยโอสถอคตะ^{๕๔}
 สามารถรักษาเยียวยาสรรพพิษทั้งปวง
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 ดับสิ้นซึ่งโรครภัยแห่งความเศร้าหมองทั้งปวง

ดูจดด้วย คราอรุโณทัยสมัย
 มีแสงรั้งสีอันฉายต้องจักรวาล
 บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นละนี้
 กำจัดซึ่งความมืดมนทั้งปวง

^{๕๔} อคตะ เป็นคำคุณศัพท์ ในความหมายว่า แข็งแรง สุขภาพดี ถ้าใช้เป็นคำนาม แปลว่า ยาบำบัดโรค ชื่อยาบำบัดแก้พิษได้ เป็นยาที่อยู่ในพระหัตถ์หรือบาตรของพระโภษณ- ครุพุทธเจ้า

ดูจดด้วย ดวงจันทร์อันมองเพ็ญ
ที่สาตส่องรัศมีทั่วไปในมหาธรณี
บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นฉะนี้
ทุกสถานล้วนสมภาพุดจกัน

ครุรณา ไวรหมกवाद (ลมที่ทำลายล้างโลก)
ที่โหมพัดไปทั่วมหาปฐพี
บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นฉะนี้
สามารถปลุกสรรพสัตว์ในภพทั้งสามได้

ครุรณา การอุปบัติแห่งมหาอัคคี
สามารถเผาผลาญซึ่งสรรพสิ่ง
บุญเกษตรแห่งพระพุทธเจ้าก็เป็นฉะนี้
เผาผลาญในสังสกฤตธรรมบรรดามีแล.

เพลานั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยปฐนาต่อพระวิริย-
ศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร พุทธศาสน์มีความเป็นเอก สรรพ-
สัตว์ได้พบเจอแล้ว อย่างไรก็ดียังมีอาจปหารสังโยชน์เครื่องเศร้า
หมองที่ร้อยรัดทั้งปวง ฤาหลุดพ้นไกลห่างออกมาได้สิ้นหนอ เช่นว่า
รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ กามภ
รูปภพ อรูปภพ อวิชชา ราคะตัณหา ก็มีแตกต่างกัน ดังว่าในพุทธ-
ศาสน์นั้นยังคุณประโยชน์ ฤาคุณประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย
กันแน่หนอ

ครานั้น พระวิริยศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลกว่า...

ท่านพุทธบุตรจงได้สดับแลพิจารณาโดยดีเทอญ
เราจะขอวิสันนาตามความลัทธิ
ณ บัดนี้ แน่นว่าได้บรรลุวิมุตติโดยเร็ว
ฤาว่าภัยพาล^{๕๙} ได้ไกลห่างแล้วไซ้

หากปรารถนาขจัดสิ้น
ในอกุศลอบายอันมีประมาณทั้งปวง
พึงดำรงอยู่ในพระสัมมาพุทธรธรรม
แลเพียรวิริยะอย่างหาญกล้าโดยนิจศีล

ประหนึ่งเพลิงอันน้อยนิด
ยังหมายมุ่งให้พินที่ขึ้นและสูญสิ้นได้โดยเร็วฉนั้นใด
สำหรับพุทธรธรรมศาสน์แล้ว
ในผู้เกียจคร้านก็ฉนั้น

ประหนึ่งนำไม้มาเสียดสีหมายให้เกิดอัคคี
แต่ยังมีเกิดแก่นกระทำอยู่หลายครา
อัคคีอันทรงฤทธิ์ย่อมระงับและดับสิ้นไปฉนั้นใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉนั้น

ประหนึ่งแม้คนบุคคผู้ทรงไว้ซึ่งดวงแก้วสุริยัน^{๖๐}
ก็ยังมีอาจดำรงคงไว้ได้ (ซึ่งเพลิง)

^{๕๙} ในที่นี้ คือ อวิชชา ความลุ่มหลง

^{๖๐} แก้วที่เปล่งแสงเจิดจรัส เหมือนดวงอาทิตย์ เปรียบคือ พระพุทธรธรรมที่รุ่งโรจน์แน่นว่า
มีผู้ที่ได้เจอและศึกษามามาก แต่เกียจคร้านในการปฏิบัติ จึงทำให้มิได้รับประโยชน์ใดๆ

จนเพลิงจะดับสิ้นลงแล้วก็ยังมีสามารถคงไว้ฉันใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้น

ประหนึ่งประกาสเจิดจรัสแห่งดวงสุริยัน
แต่ทว่าเด็กน้อยผู้เยาว์วัยปิดบังดวงเนตรไว้
ครั้นจะกล่าวติติงว่ามีพบเห็นได้ฤากระไรฉันใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้น

ประหนึ่งบุคคลผู้ไร้ซึ่งมือเท้า
มาตรหมายจะใช้ตฤณศร
ແผลงไปเพื่อทำลายท้าวมหาปฐพีฉันใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้น

ปานว่า ณ ปลายโลมาชาติหนึ่ง
จะทำให้อุทกในห้วงมหาสาคร
เหือดแห้งไปได้ฉันใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้น

ฤาว่าเมื่อเพลิงบรรลัยกัลป์อุบัติขึ้นแล้ว
ก็ยังหมายใจว่าจะนำวาริอันน้อยนิดมาดับให้สิ้นได้ฉันใด
สำหรับพุทธธรรมศาสน์แล้ว
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้น

ประหนึ่งว่าได้พบอากาศ
แต่กลับบอญ่หนึ่งไม่ติงไหว
กลับเอ่ยว่าจะทะยานสู่เบื้องบนฉันใด
ในผู้เกียจคร้านก็ฉันนั้นแล.

เพลา นั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยพจน์ต่อพระธรรม-
ศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร ดังพระพุทธวจนะที่ว่า “หากมีสรรพ-
สัตว์ ที่จดจำภาวณาในพระสัทธรรม ก็จะไม่พินาศจากกิเลสสาละ-
เศร้าหมองทั้งปวงได้” ประการใดฤายังมีผู้ที่จดจำปฏิบัติในพระสัท-
ธรรมแล้วยังมีอาจพินาศได้สิ้นหนอ

ราคะ ความกำหนัด

ภฺกฺษิฆะ ความกระทบกระทั่งแห่งจิต

โมหะ ความลุ่มหลงไม่รู้จริง

มานะ ความถือตน

มกฺกฆะ ความลบลบลูกุณท่าน

โกธะ ความโกรธ

อุปนาหะ ความเข้าไปผูกโกรธ

อิสสา ความริษยา

มัจฉริยะ ความตระหนี่

สาถะยยะ ความเป็นคนโอ้อวด

มายา ความเป็นคนเจ้าเล่ห์ ซึ่งล้วนแต่มีอำนาจเปลี่ยนแปลง
ผัน มิได้ไกลห่างจากจิต ในผู้สามารถจดจำปฏิบัติในพระสัทธรรม
เหตุใดฤา ความเป็นไปแห่งจิตยังเกิดมีความเศร้าหมองทั้งปวงอีก
หนอ

ครานั้น พระธรรมศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า...

ขอพุทธบุตรพึงสดับแลตริกตรองโดยดีเทอญ

ดังที่ได้เอื้อนเอ่ยพจน์อันเป็นสัจย์นี้

มิใช่แต่ด้วยอาศัยพหูสูต

ก็จะสามารถเข้าถึงในตถาคตธรรมได้

ตั้งเช่นบุคคลผู้ซึ่งลอยคว้างในวารี
 ก็ย่อมเกรงกริ่งการจมน้ำตาย อีกทั้งก็กระหายน้ำเป็นที่ยิ่ง
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นบุคคลที่ได้จัดตั้งภัตตาคารอันประณีตไว้
 เมื่อตนเองหิวแต่ก็มิได้บริโภค
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นบุคคลผู้มีตำราโสตอันวิเศษเลิศ
 เมื่อตนเองเจ็บไข้แต่มีอาจช่วยเหลือ
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นบุคคลที่คำนวณนับริตนะของผู้อื่น
 ตนเองกลับมิได้มีส่วนแบ่งแม้เพียงครึ่ง
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นว่าถือกำเนิดในราชมณฑลเชียร
 แต่กลับได้รับความอดอยาก ยากจนและต่ำต้อย
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นบุคคลผู้โสดหนวกบรรเลงเครื่องสังคีต
 เป็นที่ตรึงจิตบันเทิงใจแก่ผู้อื่น แต่ตนเองนั้นหาได้สดับไม่
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งเช่นบุคคลผู้ดวงเนตรมืดบอด ได้ถักทอแพรพรรณชั้นดีหลากหลายรูปแบบ
 ได้แสดงต่อผู้อื่น แต่ทว่าตนกลับมิได้ยล
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ดุจดั่งผู้ชำนาญการนาวาในสมุทรชล
 แต่กลับต้องวายชนม์ในห้วงสมุทร
 ในพระธรรมมั่นว่ามีบำเพ็ญจริยาแล้วไซร้
 ผู้พหุสูตก็เป็นดังนี้

ตั้งว่าอยู่ ณ มรรคาใหญ่ทั้งสี่สาย
 ป่าวประกาศเรื่องราวอันมงคลทั้งปวง
 แต่ภายในตนเองนั้นไร้ซึ่งคุณธรรมอันสัตย์
 ผู้มีบำเพ็ญจริยาก็เป็นดังนี้แล.

เพลา นั้น พระมัชฌุศรีโพธิสัตว์ ได้เฝ้าบูชา ต่อพระ-
 ปรีชญาศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร ในพระสัมมาพุทธธรรม มี
 ปัญญาเป็นเครื่องนำ เหตุไฉนพระตถาคต เพื่อสรรพัสต์แล้ว จึง
 ทรงสรรเสริญในการบำเพ็ญทาน

ฤาสรรเสริญการสมาทานศีลาจาร
 ฤาสรรเสริญในขันติความอดทน

ฤาสรรเสริญในวิริยะ

ฤาสรรเสริญในญาณสมาธิ

ฤาสรรเสริญในปัญญา

ฤายกย่องสรรเสริญในเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถึงที่สุดแล้วก็มีได้มีแต่เพียงธรรมประการเดียวเท่านั้น (ที่ทรงสรรเสริญ) รวมทั้งการบำเพ็ญในเนกขัมมะ (การออกจากกาม) จนได้สำเร็จ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณหนอ

ครานั้น พระปรัชญาศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า...

ดูก่อนพุทธบุตร หาได้ยากยิ่งนัก
ที่จะรับรู้เข้าใจในจิตของสรรพสัตว์ได้

ดังที่พระคุณท่านได้ปัจจุบันนี้

ของจงได้สติบเทอญ เราจะขอกล่าว ณ บัดนี้

อดีตภาค อนาคตกาล

แลปางปัจจุบันบรรดาอาจารย์ผู้นำทั้งปวง

มิได้กล่าวแต่ธรรมประการเดียว

ที่จะยังให้เข้าถึงและดำรงอยู่ในมรรคอันอุดม

พระพุทธองค์ทรงทราบถึงจิตของสรรพสัตว์

ว่ามีความแบ่งแยกมิเสมอกัน

จึงทรงโปรดตามความเหมาะสม

เช่นนี้แล้วจึงแสดงธรรม

เพื่อผู้มีจรัลวิริยะ จะทรงสรรเสริญการบำเพ็ญทาน

ผู้นิบทา จะทรงสรรเสริญในศีล

ผู้มากด้วยราคะ จะทรงสรรเสริญในขันติ

ผู้มากด้วยกุสิดความเกียจคร้าน-

จะทรงสรรเสริญในวิริยะความเพียร

เพื่อผู้มีจิตขัดส่าย จะทรงสรรเสริญในสมาธิญาณ

ผู้ไม่หะ จะทรงสรรเสริญในปัญญา

ผู้มีเมตตา จะทรงสรรเสริญความเมตตาสงสาร

แลในผู้อำมาต จะทรงสรรเสริญในมหากรุณา

ผู้โศกาอาดูร วิตกกังวล จะทรงสรรเสริญในมุทิตา

ผู้มีใจคดโกง จะทรงสรรเสริญในอุเบกขา

จะทรงขัดเกลาอยู่เป็นลำดับเช่นนี้

ทีละน้อยจนสมบูรณ์ในพุทธธรรมทั้งปวง

ประดุจการก่อตั้งแนวปราการที่มั่นคงก่อน

แล้วจึงสร้างปราสาทในภายหลัง

อันว่าจาคะศีลก็เป็นฉะนี้

ถือว่าเป็นมูลฐานแห่งจริยาของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง

ครูนการปลูกสร้างมหานครอันไพศาล

เพื่อปกปักเหล่าประชา

อันว่าขันติและวิริยะก็เป็นฉะนี้

ถือเป็นเขตแนวป้องกันของเหล่าพระโพธิสัตว์

ครูนการมหาพละราชา

แลนายทัพต้องสวมใส่ชุดเกราะ

อันว่าสมาธิและปัญญาก็เป็นฉะนี้
ถือเป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ต้องถือครองปฏิบัติ

กล่าวที่ตั้งองค์มหาจักรพรรดิราช
สามารถอำนวยสรรพสุข
อันว่าพรหมวิหารทั้งสี่ก็ฉะนี้
ที่อำนวยปิติสุขแก่พระโพธิสัตว์ทั้งปวงแล.

เวลานั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้เอ่ยปูลงมาต่อพระภัทร-
ศรีโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร บรรดาพระพุทโธโลกนาถ มีความ
เฉพาะเป็นเอกหนึ่งเดียว อีกทั้งได้เข้าถึงการประพุดติในเนกขัมม
(ดูจเดียวกัน) เหตุไฉนฤๅ บัดนี้ยังพบว่าในสรรพพุทโธโลกธาตุทั้งปวง
บรรดาเรื่องราวทั้งปวง ล้วนแต่มีเสมอเหมือนกันเลยหนอ

อันว่าโลกธาตุ สัตวธาตุ
การที่ทรงแสดงธรรมเพื่อบาราบอบรม
การมีช่วงอายุกาลที่รุ่งโรจน์
การมีอภิญาฤทธิอันแสดงแก่สโมสรทั้งปวง
แลเมื่อสั่งสอนอรรถธรรมก็ยังคงแตกต่างกัน ซึ่งล้วนแล้วแต่
ปราศจากซึ่งความอสมบรูณ์ในพุทธธรรมทั้งปวง อีกทั้งปราศจาก
ความอสมบรูณ์ในผู้ที่สำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วย
หนอ

ครานั้น พระภัทรศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันหาเป็นโคลงว่า...

เป็นมัญชุธรรมอันคัมภีรภาพยิ่งนัก
องค์ธรรมราชามีเพียงเอกธรรมหนึ่งเดียว

ล้วนแต่ไร้อุปสรรคกิดขวางมนุษย์
เป็นมรรคาเอกแห่งการออกจากชาติและภพ

กายแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง
มีเพียงธรรมกายหนึ่งเดียว
มีเอกจิต เอกปัญญาหนึ่งเดียว
มีผลกำลังอันมิหวาดหวั่นดังนี้

พระตถาคตเจ้าทรงยินดีในโพธิ
ทรงมีจิตอุทิศซึ่งสรรพสิ่งทั้งมวล
ทรงได้ลุถึงเกษตรเช่นนี้
จึงทรงแสดงพระสัทธรรมแก่สโมสรทั้งปวง

บรรดาพุทธเกษตรทั้งปวง
ล้วนแต่บริบูรณ์อลังการเทียบพร้อม
แลคล้ายตามจริยาอันแตกต่างกันของสรรพสัตว์
อย่างนี้แลถึงเห็นว่ามีดูจกัน

พุทธเกษตรแลพุทธกาย
สโมสรสมาคมต่างๆ และพจนารถจี
ก็เสมือนหนึ่งธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงนี้
สรรพสัตว์ทั่วไปมิอาจเห็นได้^{๖๐}

^{๖๐} กล่าวคือ ความเป็นไป กิจกรรมและเสียงสำเนียงต่างๆ ไม่ว่าเสียงเพลง เสียงธรรมชาติ
ก็ล้วนแต่เป็นธรรมของพระพุทธเจ้า คือเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ เป็นธรรมที่
พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญญาของผู้พิจารณาเป็นสำคัญ

เมื่อในจิตนั้นวิสุทธิแล้ว
 ปณิธานทั้งปวงก็จักบริบูรณ์
 ดั่งบุคคลผู้เห็นแจ้งแทงตลอดนี้
 จึงจะสามารถพบเห็นเช่นนี้ได้

ย่อมจะอนุโลมตามความพึงใจของสรรพสัตว์
 แลด้วยกำลังแห่งผลกรรม
 ดั่งเช่นความต่างที่พึงเห็นได้
 นี้แลเป็นเหตุแห่งพระพุทธรูทธา

พุทธเกษตรปราศจากซึ่งการแบ่งแยก
 ปราศจากความชิงชังและตมฺหา
 แต่ทว่ากลับคล้อยตามจิตของสรรพสัตว์
 ดั่งเช่นความมหัศจรรย์ที่เห็นได้ปานนี้

ตั้งในโลกธาตุแห่งนี้
 ก็พบว่ามีความแตกต่างกันานา
 นั้นหาใช่ความผิดพลาดของพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
 ฤาของมหาเทพไม

สรรพโลกธาตุทั้งปวง
 ย่อมมีผู้สามารถปฏิบัติได้
 จึงจักพบเห็นสัตบุรุษอยู่ท่ามกลางหมู่ชนเป็นนิจศีล
 พระสัทธรรมแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ฉะนี้แล

เพลา นั้น บรรดาพระโพธิสัตว์ ได้กล่าวต่อพระมัญชุศรี-
 โภธิสัตว์ว่า ดูก่อน กุลบุตร เราทั้งหลายต่างได้ชี้แจงแถลงรรถตาม
 อัตมตีแห่งตนแล้ว ขอพระคุณท่าน ได้อาศัยปฏิภาณอันวิเศษคัมภีร์-
 ภาพ โปรดแสดงวิสัยบรรดามีทั้งปวงของพระตถาคตเจ้า ตามแต่
 เห็นควรเถิด ว่า

- เช่นไรหนอคือพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือเหตุแห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือขนาดแห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือการเข้าไปสู่พุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือปัญญาญาณแห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือธรรมแห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือทฤษฎีแห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือการทำนาครู้แห่งพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือการเข้าถึงพุทธรวิสัย
- เช่นไรหนอคือการปรากฏแห่งพุทธรวิสัย
- แลเช่นไรหนอคือความไพบูลย์แห่งพุทธรวิสัย

ครานั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า...

ตถาคตวิสัยอันคัมภีร์ภาพ
 ภายในนั้นมีปริมาณดุจอากาศ
 สรรพสัตว์ทั้งปวงได้เข้าสู่
 แต่ที่จริงแล้วกลับมิได้เข้าถึง

วิสัยอันคัมภีรภาพแห่งพระตถาคต
 ล้วนเกิดแต่เหตุอันวิเศษยอดเยี่ยม
 มาตรแม่นยำจะกล่าวแสดงอยู่ตลอดทั้งโกฏิกัลป์
 ก็มีอาจกล่าวได้หมดสิ้น

ย่อมอนุโลมตามจิตอันประกอบด้วยปัญญา
 ที่จักชักนำเข้าสู่ประโยชน์
 การโปรดสรรพสัตว์เช่นนี้
 คือวิสัยแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ดินแดนทั้งปวงในจักรวาล
 ล้วนเข้าสู่ได้
 แต่กายแห่งปัญญานั้นไร้ซึ่งรูป
 มิมีผู้ใดสามารถพบเห็นได้

ขณานวติตา (ปัญญาอันอิสระ) ของปวงพระพุทธเจ้า
 ที่ในตริกกาลไร้ซึ่งอุปสรรค
 ด้วยมีปัญญาวิสัยเช่นนี้
 จึงมีความสมภาพประดุจอากาศ

เหล่าสรรพสัตว์ในธรรมธาตุ
 ที่สุดแล้วไร้ซึ่งความแตกต่าง
 จึงเห็นแจ้งในสรรพสิ่งทั้งปวง
 นี้คือวิสัยแห่งพระตถาคตเจ้า

สรรพสิ่งในจักรวาล
 สรรพสำเนียงต่างๆ บรรดามี
 พุทธปัญญาล้วนอนุโลมตามได้
 ประดุจว่าไร้ซึ่งการแบ่งแยก

ความกำหนดรู้มิได้และความสามารถกำหนดรู้
 ก็มีใช้วิสัยแห่งจิต
 มูลธาตุเดิมนั้นวิสุทธิยิ่งนัก
 แสดงให้เห็นได้ในสรรพสัตว์ทั้งปวง

ไร้กรรม ไร้กิเลสเศร้าหมอง
 ไร้สรรพสิ่ง ไร้อายตนะ
 ไร้การเปรียบเทียบ ไร้ซึ่งจรรยาทั้งปวง
 ดำเนินอยู่ในโลกธาตุด้วยความเสมอภาคดุจกัน

เหตุแห่งปวงสรรพสัตว์
 ที่อยู่ทั่วในตริกกาล
 พระตถาคตเจ้าทรงระลึกพิจารณาเพียงครู่
 ก็จักทรงเข้าใจแจ่มแจ้งในสิ่งทั้งปวงแล

ครั้งนั้น ท่ามกลางสภาโลกธาตุ^{๖๒}แห่งนี้ บรรดาสรรพสัตว์
 เหล่าที่มีธรรมต่างกัน มีกรรมต่างกัน มีจักรวาฬต่างกัน มีกายต่าง
 กัน มีอินทรีย์ต่างกัน เสวยชาติต่างกัน ผลแห่งการสมทานศีลต่าง

^{๖๒} สหาลอธาตุ เป็นชื่อเรียกโลกที่เราอยู่นี้ มีความหมายว่า โลกที่จะต้องอยู่ด้วยความ
 อดทนด้วยประการทั้งปวง

กัน ผลแห่งการละเมิดศีลต่างกัน ผลแห่งประเทศต่างกัน ด้วยอาศัย
 พุทธเดชาพละ ให้ล้วนประจักษ์แจ้งชัดโดยทั่วกัน ทางเบื้องบูรพา
 ทิศในโลกธาตุจำนวนร้อยพันโกฏินยุต อันนับคำนวณมิได้ ประมาณ
 มิได้ หาขอบเขตมิได้ หาสิ่งเทียบเท่ามิได้ อันมิอาจคำนวณ มิอาจ
 กล่าว มิอาจคิด มิอาจกะเกณฑ์ มิอาจวิจารณ์ หมดทั้งสิ้นธรรมธาตุ
 อากาศธาตุ ในท่ามกลางโลกธาตุทั้งปวง บรรดาสรรพสัตว์ที่มีความ
 ต่างกัน จนถึงที่มีประเทศต่างกัน เหตุด้วยอาศัยพุทธเดชาพละ ก็ให้
 ปรากฏแจ้งชัดอย่างละเอียด ณ เบื้องทักษิณ ประจิม อุดรด้วย ทั้ง
 จตุรทิศ อีกอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็ปรากฏเหมือนกัน ด้วยประการ
 ฉะนี้แล.

จบ...โพธิสัตว์ปูลงฉนวนาวรรคแต่เพียงเท่านี้

พระศากยมุนีพุทธเจ้า

淨行品
วิศุทธิจริยาวรรค

ว่าด้วยการดำเนินจริยาด้วยความบริสุทธิ์
อันแสดงให้เห็นถึงทุกอิริยาบถ
ของผู้ที่มุ่งเฝ้าพระโพธิญาณ
ว่าพึงกำหนดเอา
ความปราศจากทุกข์และสุขอันอุดม
ของสรรพสัตว์มาไว้ในทุกวาระจิตของตน
โดยเป็นกุศโลบายธรรมในการดำเนิน
และการมองโลกด้วยความปรารถนาดี

วิศุทธิจริยาวรรค

(ปกรณ์ที่ ๑๔ จุลวรรคที่ ๑๑)

ครั้งนั้น พระปรัชญาศรีโพธิสัตว์ ได้กล่าวพจนาต่อพระ
มัญชุศรีโพธิสัตว์ ผู้ยังด้วยปัญญาและมหามติว่า *ดูก่อนพุทธบุตร
อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่ละเมิดในกายกรรม
วจีกรรม มโนกรรม*

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เข้าถึงการไม่
เบียดเบียนต่อกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่บั่นทอน
ทำลายกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่ต่างพร้อย
เสื่อมเสียในกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่เสื่อมถอย
(ย้อนกลับ) ในกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม (อันดีงาม)

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่หวั่นไหว
ในกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

อย่างไรๆจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เข้าถึงความ
วิเศษแลอัศจรรย์ของกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้สะอาด
บริสุทธิ์ในกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่เกี่ยวพัน
ไม่เคลือบข้อมในกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เข้าถึง
ปัญญา โดยการประพฤติในกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เข้าถึงและ
กำเนิดในสถานที่บริสุทธิ์ มีชาติตระกูลบริบูรณ์ มีครอบครัวบริบูรณ์
มีรูปพรรณบริบูรณ์ มีรูปลักษณะบริบูรณ์ มีระลึกบริบูรณ์ มีปัญญา
บริบูรณ์ มีจริยาบริบูรณ์ มีความไม่หวั่นกลัวบริบูรณ์ และมีสติ
สัมปชัญญะบริบูรณ์

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ถึงแก่ปัญญา
ญาณอันขำชะ ปัญญาญาณอันเป็นเอก ปัญญาญาณอันสูงสุด
ปัญญาญาณอันเป็นที่สุดแห่งการขำชะ ปัญญาญาณอันมีอาจ
ประมาณ ปัญญาญาณอันมีอาจคำนวณนับ ปัญญาญาณอันมีอาจ
คาดคิดประมาณการณัน ปัญญาญาณอันมีอาจเทียบเคียง ปัญญา
ญาณอันมีอาจดวงวัด และปัญญาญาณอันมีอาจกล่าวถึงได้

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ถึงแก่พระ
แห่งเหตุปัจจัย พระแห่งต้นเหตุทะยานอยาก พระแห่งความสะดวง
พระแห่งความสัมพันธ์ พระแห่งความสัมพันธ์ทั้งปวง ถึงแก่
สมุฏฐานแห่งพระ ถึงแก่พระแห่งอภิชณี พระแห่งสมณะ^{๖๓} พระแห่ง
วิปศยนา^{๖๔} และพระแห่งการตรีกคิดจินตนา

^{๖๓} การทำจิตให้สงบ การทำจิตให้หยุดนิ่งโดยใช้อารมณ์เป็นเครื่องยึด

^{๖๔} วิปัสสนา การพิจารณาปัญญาเห็นตามความเป็นจริง กำหนดเห็นสามัญลักษณ์ทั้ง ๓
คือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ถึงแก่อุบาย
โกศลแห่งขันธ อุบายโกศลแห่งธาตุ อุบายโกศลแห่งอายตนะ อุบาย
โกศลแห่งการยังผลให้เกิดขึ้น อุบายโกศลแห่งกามาวจรธาตุ อุบาย
โกศลแห่งรูปาวจรธาตุ อุบายโกศลแห่งอรูปาวจรธาตุ อุบายโกศลใน
บรรพอดีต อุบายโกศลในอนาคตภาค และอุบายโกศลในปัจจุบันกาล

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ปฏิบัติใน
สติสัมโพชฌงค์ อัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์ ปิตีสัมโพช
ฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมာธิสัมโพชฌงค์ อุเพกขาสัมโพชฌงค์
สุปฏิบัติในศูนยตาภาพ อนิมิตต อปรณิหิต^{๖๕}

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้สมบูรณ์ใน
ทานปารมี ศิลปารมี ขันติปารมี วิริยะปารมี ปัญญาปารมี และ
สมบูรณ์พร้อมในเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

อย่างไรฤาจึงจักกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ถึงแก่ฐานา
ฐานญาณพระ^{๖๖} กรรมวิปากญาณพระ^{๖๗} นานาอิมุตติญาณ
พระ^{๖๘} นานาธาตุญาณพระ^{๖๙} อินทริยโปรปรียัตตญาณพระ^{๗๐}
สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณพระ^{๗๑} ฌานาที่สังกิเลสาญาณพระ^{๗๒}

^{๖๕} ตริณิ วิโมกษมุขานิ ทางแห่งความหลุดพ้น ๓ มี ๑)ศูนยตา ความหลุดพ้นด้วยการ
ดับสูญอัตตา ๒)อนิมิตต ความหลุดพ้นด้วยการดับอนิจจัง โดยปราศจากนิमितเครื่อง
หมาย ๓)อปรณิหิต ความหลุดพ้นเพราะไม่มีกิเลสเป็นที่ตั้ง

^{๖๖} ปรีชากำหนดรู้ฐานะและมีใจฐานะ

^{๖๗} ปรีชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม

^{๖๘} ปรีชากำหนดรู้ธรรมาศัยต่างๆ ของสัตว์ทั้งหลาย

^{๖๙} ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่างๆ

^{๗๐} ปรีชากำหนดรู้ความหย่อนและยิ่งแห่งอินทริย์ ๕ ของสรรพสัตว์

^{๗๑} ปรีชากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวงของสรรพสัตว์

^{๗๒} ปรีชากำหนดรู้การมีความเศร้าหมองแห่งธรรม มีฌานเป็นต้น

**บุพเพนิวาสานุสสติญาณผล^{๗๓} จุตูปปาตญาณผล^{๗๔} อาสัทธิ-
ขยญาณผล^{๗๕}**

อย่างไรจึงจกกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ได้รับการ
ปกป้องอารักขา คารวะแลสักการะจากผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทพ ผู้เป็น
ใหญ่ในหมู่นาคา ผู้เป็นใหญ่ในหมู่นักษ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คนธรรพ์
ผู้เป็นใหญ่ในหมู่สุร ผู้เป็นใหญ่ในหมู่ครุฑ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มนุษ
ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มโหระคะ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่
พรหม โดยเนื่องนิจ

อย่างไรจึงจกกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ประดุจที่พึง
พึง ประดุจผู้ช่วยเหลือ ประดุจผู้วินิจฉัย ประดุจจุดหมาย ประดุจ
คบเพลิง ประดุจแสงสว่าง ประดุจแสงตะวัน ประดุจผู้ชี้นำ ประดุจ
ผู้ชี้นำอันยอดเยี่ยม ประดุจผู้ชี้นำสิ่งทั้งปวงของบรรดาสรรพสัตว์

อย่างไรจึงจกกล่าวได้ว่า เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เป็นเอกยอด
ยิ่ง เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้ยอดเยี่ยมที่สุด เป็นผู้วิเศษ
อัศจรรย์ เป็นผู้วิเศษอัศจรรย์ที่สุด เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สูงส่งสุดมีผู้ใด
เทียบเท่าได้ เป็นผู้หาที่เปรียบมิได้ เป็นผู้มีผู้อื่นใดเสมอเหมือนได้
ในหมู่เวไนยสัตว์ทั้งปวง

เมื่อนั้น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้กล่าววิชันนาต่อพระ-
ปรัชญาศรีโพธิสัตว์ว่า สาธุ สาธุ พุทธบุตร ด้วยท่านเมตตาสงสาร
ในสัตว์โลก ปรรณนาจะยังประโยชน์และความสุขสานต์อันมหาศาล
ให้สำเร็จแก่ทวยเทพและหมู่มนุษย์ จึงได้เฝ้าบูชาเช่นนี้ ตุก่อน

^{๗๓} ปรัชชากำหนดรู้ระลึกชาติหนหลังได้

^{๗๔} ปรัชชากำหนดรู้การจติ (ตาย) และการอุบัติ (เกิด) ของสรรพสัตว์

^{๗๕} ปรัชชากำหนดรู้ในการทำอาสะให้สิ้นไป

พุทธบุตร หากบรรดาพระโพธิสัตว์ประกอบด้วยกุศลจิตอันดีงามนั้น
ย่อมจักได้รับกุศลอันวิเศษยอดเยี่ยมมีประมาณ จกมันอยู่ในพุทธ-
ธรรมโดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สถิตในมรรคผลแห่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ปัจจุบัน อนาคต สถิตตามอยู่ในสรรพ-
สัตว์ มีนิงเฉยแลไกลห่าง สามารถรู้แจ้งธรรมลักษณะทั้งปวง ยัง
เหล่ากุศลให้เป็นสมุจเฉท เปรียบพร้อมในกุศลความดี ครุวนาดัง
พระสมันตภัทร ผู้มีรูปลักษณะอันเป็นเอก สรรพจริยาแลปณิธาน
ล้วนถึงพร้อม อีกในสรรพธรรมทั้งปวงจักมีมีธรรมใดที่มีอิสระ ดังว่า
เป็นผู้ชี้นำที่ ๒ ของสรรพสัตว์นั้นเทียว

ตูก่อนพุทธบุตร พึงกระทำจิตประการใดๆ ถึงอาจเสวยซึ่ง
กุศลอันยอดเยี่ยมและมีมีประมาณทั้งปวงนั้น พุทธบุตร

อันว่าคฤหัสถ์โพธิสัตว์นั้น พึงปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ได้เข้าใจแลรับรู้ว่ครว้เรือนวงศานันไซ้ มูลเดิมนี้เป็นศุนยตา-
ภาวะ มิพึงได้ระทมเศร้า

กตัญญูตาต่อบิดา มารดา พึงปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ดำรงอยู่ในความดีงาม ประดุจพระพุทธเจ้าที่ทรงปกป้องแลเลี้ยงดู
สรรพสัตว์ทั้งปวง

แลบรรดาบุตรภริยาที่อยู่ร่วมกัน พึงปณิธานหมายให้
สรรพสัตว์ ที่ครอบครั้วมีความเคื่องโกรธ บังเกิดความเสมอภาค ได้
ไกลห่างจากความโลภ และยึดมั่น

หากเกิดมีเบญจรชคุณ พึงปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้
กำจัดถอดถอนศรแห่งฉันทราคะ แลสงบระงับได้จนถึงที่สุด

มั่นในสำนักโสภณิ พึงปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มี
ความบันเทิงยินดีในธรรม รู้แจ้งว่า โสภณิมิใช่สิ่งจริงแท้

หากอยู่ในปราสาทมณฑิเยร พึงปณิธานหมายให้สรรพ-
สัตว์ ได้เข้าถึงอริยภูมิ กำจัดราคะอันลามกได้สิ้น

เพลาสวมเกยूरระดับคอ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ได้
 วางอุเบกขาต่อเครื่องประดับทั้งปวง ได้ถึงข้อัจฉธรรมที่แท้จริง
 คราขึ้นอยู่บนหอสุง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ขึ้นสู่
 หอสุงแห่งพระสัทธรรม ได้เห็นสรรพสิ่งได้อย่างแจ่มแจ้งทั่วถึง
 หากมีการอุทิศทาน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สามารถ
 อุเบกขาในสรรพสิ่ง ในจิตมียึดติดในความรัก
 แลร่วมในสมาคมและสังคมาต่างๆ ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ ได้อุเบกขาในหมู่ชนมาสถิตในธรรม แลได้สำเร็จใน
 ปัญญาทั้งหมด
 หากอยู่ในภาวะคับขันอันตราย ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ได้มีอิสระตั้งใจหมาย ปราศจากอุปสรรคในหนทางทั้งปวง
 เปลาที่ได้อุเบกขาในครว้เรือน ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ปราศจากอุปสรรคในการออกบวช จิตได้ลู่แก่วิมุตติ
 แล้วเมื่อเข้าสู่สังฆาราม ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 สามารถเทศนาธรรมต่างๆ ได้โดยมีขัดแย้ง
 ได้เข้าคารวะมหาจารย์ จุลจารย์ ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ ได้ปฏิบัติต่ออาจารย์อย่างเหมาะสม ได้ศึกษาในจริยา
 และธรรมอันดีงาม
 แลเมื่อปรารถนาออกบวช ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้สำเร็จถึงอนิวัตรธรรม จิตปราศจากอุปสรรค สิ่งกีดขวาง
 ครั้นสละอาภรณ์แพรพรรณทางโลก ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ มีวิริยะพากเพียรในการบำเพ็ญกุศลอินทรีย์ อุเบกขาใน
 บาบทั้งปวง ที่เปรียบดั่งแอก (บนหลัง)
 เปลาที่กั้นตลิ่งทั้งเกศาและหนวดเครา ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ ได้ไกลห่างจากเครื่องเศร้าหมองจนถึงพระนิรวาณ ดับ
 ลิ่นกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง

เมื่อสวมใส่ผ้ากษายะ^{๗๖} ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มี
 จิตที่ไม่เคลือบย้อม (ดั่งสีของผ้ากษายะ) ได้สมบุรณ์ในมหรษิมรรค^{๗๗}
 เปลาที่ออกบวช ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ออกบวช
 ดุจพระพุทธรองค์ เพื่อช่วยเหลือและปกป้องสรรพสัตว์ทั้งปวง
 เมื่อตนเองได้ถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ ฟังปณิธาน
 หมายให้สรรพสัตว์ ได้สืบทอดพุทธพันธุ์ให้รุ่งโรจน์วัฒนา บังเกิดมี
 พระอนุตรสัมโพธิจิตอันประเสริฐ
 ได้ถือพระธรรมเจ้าว่าเป็นสรณะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ มีความรู้แจ้งลึกซึ้งในพระธรรมปิฎก ได้มีปัญญาปฏิภาณ
 ลึกล้ำดุจห้วงมหาสมุทร
 ได้ถือพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นสรณะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ได้สืบทอดพระพุทธอนุศาสน์คำสอนแด่มหาชน โดยปราศจาก
 อุปสรรคทุกประการ
 ครั้นได้ศึกษาศีล ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ศึกษา
 ศีลนั้นโดยกุศลตั้งงาม มิกระทำอกุศลทั้งปวง
 แลได้รับการสอนสั่งจากอาจารย์ ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ ได้สมบุรณ์ฝั่งผายในการดำเนินจริยาอันแท้จริงทั้งปวง
 ได้รับการสั่งสอนจากภิกษุ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้เข้าถึงอนุตปาตญาณ^{๗๘} แลได้ถึงในอาลัยมณฑล^{๗๙}

^{๗๖} ผ้ากษายะ ซึ่งย้อมด้วยน้ำฝาด อุปมาว่ากิเลสมีสีดั่งน้ำฝาด
^{๗๗} หรือ มหาฤาษี เป็นคำยกย่องพระพุทธเจ้า ว่าทรงเป็นดั่งฤาษีผู้ยิ่งใหญ่ บ้างก็แปล มหา
 มุนี
^{๗๘} ญาณที่ทำให้รู้นิพพาน
^{๗๙} มณฑลที่ปราศจากอาลัย หรือโพธิมณฑล หมายถึงขอบเขตแห่งธรรมที่สิ้นอาสวะ
 ทั้งปวง

แลได้สมาทานศีลบริบูรณ์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้สมบุรณ์ในความสะดวกสบาย (อุปายโกศล) ทั้งปวง ลุถึงพระ วิชยธรรมที่ประเสริฐสุด

หากเข้าไปในเคหสถาน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ ขึ้นเคหะแห่งอนุตระ แล้วสถิตอย่างสงบไม่หวั่นไหว

หากจัดแต่งเสนาสนะและอาสนะ ฟังปณิธานหมายให้ สรรพสัตว์ ได้จัดแต่งกุศลธรรม พบลักษณะการอันแท้จริง

แล้วเมื่อตั้งกายลงนั่งอย่างสำรวม ฟังปณิธานหมายให้ สรรพสัตว์ ได้ประทับอยู่เหนือโพธิบัลลังก์ ในจิตมียึดมั่นในสิ่งทั้งปวง

แลคู้สมาธิบัลลังก์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีกุศล อินทรีย์มั่นคง เข้าถึงอจลภูมิ^{๕๐}

บำเพ็ญในสมณะสมาธิจริยา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ใช้สมาธินั้นยังจิตให้สงบลง จนถึงที่สุดมีเหลือเชื่อ

ฤหากำบำเพ็ญวิปศยนาสมาธิ^{๕๑} ฟังปณิธานหมายให้สรรพ สัตว์ ได้พบสังขธรรมที่แท้จริง โดยมีขัดแย้งต่อกัน

เมื่ออุเบกขาในการคู้สมาธิ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้พิจารณาว่าธรรมจริยาทั้งปวง ย่อมจักหวนคืนสู่การดับซึ่งแก่น สาร

เพลาวางบาทลง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์มีจิตถึงแก่ วิมุตติ ได้สถิตอย่างสงบไม่ไหวหวั่น

หากยกเอื้องบาท ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ออก จากห้วงมหรรมพแห่งสังสารวัฏ ได้อุดมคติแรกในกุศลธรรมทั้งมวล

^{๕๐} อจลภูมิ คือภูมิที่ ๘ ของพระโพธิสัตว์ แปลว่า ภูมิที่ไม่หวั่นไหว

^{๕๑} วิปัสสนา ในบาลี

หากคราเปลื้องผ้าห่มออก ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้สวมใส่ในสรรพกุศลอินทรีย์ สมบุรณ์ในหิริโอตตัมปะ

แล้วเมื่อจัดแต่งจีวรผูกมัดสายประคุด ฟังปณิธานหมาย ให้สรรพสัตว์ ได้สำรวจและระมัดระวังกุศลอินทรีย์ (ของตน) มิให้ ย่อหย่อน พลาดพลั้งได้

หากสวมใส่จีวร ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้มีกุศล อินทรีย์อันยอดเยี่ยม ได้ถึงธรรมนำพาไปสู่ฟากฝั่งกระโน้นได้^{๕๒}

เมื่อสวมใส่สังฆาฏิ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เข้าถึง ความเป็นเอก ได้ลุถึงอาจลธรรม^{๕๓}

ในหัตถ์หากจับถือกิ่งหลิว ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ล้วน ได้เข้าถึงพระสัทธรรม ได้เข้าถึงความบริสุทธิ์อันเป็นอุตตระ^{๕๔}

เพลาเคียวกิ่งหลิว^{๕๕} ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ปรับ กมลนั้นให้บริสุทธิ์ กัดกินในกิเลสทั้งปวง

แลเมื่อขับถ่ายทั้งหนักเบา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ละทิ้งโลภะ โทสะ โมหะ ล้มเลิกในอาญาโทษทัณฑ์

เสร็จกิจชำระชำระด้วยวาริ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ดำรงอยู่ในธรรมที่พ้นโลก อย่างฉับพลันรวดเร็ว

ชำระล้างรูปลักษณะอันอัปลักษณ์ ฟังปณิธานหมายให้ สรรพสัตว์ ได้บริสุทธิ์และปรับแต่ง (รูปลักษณะภายในคือจิตใจ) ให้ อ่อนโยน ไรซึ่งมลทินอย่างที่สุด

แลเมื่อไขว้วาริชำระฝ่าหัตถ์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ลุถึงวิมลหัตถ์ ได้ดำรงรักษาในพระพุทธรธรรม

^{๕๒} คือ ข้ามจากทะเลทุกข์ ถึงฝั่งกระโน้นคือ พระนิรวาณ

^{๕๓} ธรรมอันไม่หวั่นไหว

^{๕๔} อุตตระ มีนัยยะคือ อิศรภาพ

^{๕๕} สมัยโบราณใช้กิ่งไม้เคียวให้ละเอียดเพื่อสีฟัน เรียก ทนตกาษฐ์ แปลว่า ไม้สีฟัน

ฤๅใช้วารีชำระวงพักตร์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้
 ถึงวิสุทธิธรรมทวาร^{๗๖} ไรซึ่งระคะมลทินตลอดกาลนาน
 แม้นในมือถือคทาขั้กขระ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้จัดตั้งพิธีมหาทาน รู้ว่านี่แลคือสังจมารค
 แลหากประคองบาตรไซ้ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้สำเร็จในธรรมภันท์ ได้รับการสักการะจากเทวนิกร
 แล้วเยื้องบาทมุ่งสู่หนมรรคา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ยึดมั่นในพระพุทธจริยาบรรดามี ได้เข้าถึงอาลยมณฑล
 หากอยู่บนมรรคา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สามารถ
 ประพฤติในพระพุทธมรรค มุ่งสู่นุปาทีเสสนิรวาณ^{๗๗}
 ดำเนินไปบนหนทาง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้
 ดำเนินตามธรรมธาตุอันบริสุทธิ์ ในหทัยไรซึ่งอุปสรรคกีดขวาง
 เมื่อได้ประสบหนทางลาดชัน ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ได้ออกจากตริภูมิ^{๗๘} ฤดีไรซึ่งความขลาดกลัวอ่อนแอ
 ฤๅพบหนทางที่ลาดต่ำ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มี
 จิตที่อ่อนน้อม แลเจริญในพุทธกุศลอินทรีย์
 ฤๅพบหนทางที่เบี่ยงเอียง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 อุเบกขาในมิจฉามรรค แลกำจัดอบายทีฐิได้ตลอด
 ฤๅหากพบหนทางที่เอียงตรง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 มีหทัยซื่อตรง มีสอพลอ มีไป่ปิด
 แม้นพบหนทางที่มากด้วยธูลี ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ได้ไกลห่างจากละอองธูลี (ของกิเลส) ได้รับในวิศุทธิธรรม

^{๗๖} วิถีแห่งธรรมอันบริสุทธิ์

^{๗๗} ความหลุดพ้นแบบที่ไม่มีกัมมัชรูป และวิบากขันธ์เหลืออยู่

^{๗๘} ภูมิทั้ง ๓ มี ๑) กามาวจร ๒) รูปาวจร ๓) อรูปาวจร

ฤๅพบหนทางที่ปราศจากธูลี ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ ดำเนินจริยาแห่งมหากุณยาอยู่เนื่องนิจ ในจิตฉ่ำชื่นร่มเย็น
 หากพบมรรคาทุรกันดาร ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งพระสัทธรรม ไกลห่างจากโทษภัยทั้งปวง
 ฤๅหากได้พบสมาคมขุมมุนมชนต่างๆ ฟังปณิธานหมายให้
 สรรพสัตว์ ได้แสดงพระสัทธรรมอันคัมภีรภาพ มหาชนต่างสมาน
 สามัคคี
 หากพบหลักไม้ใหญ่ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ไกล
 ห่างจากจิตอึดตา ปราศจากโกรธารมณและอาฆาต
 ฤๅหากพบพุ่มไม้พนาลี ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ เป็น
 ผู้ที่สมควรด้วยประการทั้งปวง แก่การคารวะนบอบจากหมู่เทพ
 เจ้าและมวลมนุษย์
 หากพบคีรีมาสอันสูงลิ่ว ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มี
 กุศลอินทรีย์ที่เลิศล้ำ จนมีอาจทราบถึงส่วนอันสูงสุดได้
 ฤๅพบต้นพุทราจีนที่บิ่นบาก ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 มีความเจ็บปวดที่ทุเลาเบาบาง จากการเสียดแทงของตริอูกุลมูล^{๗๙}
 ฤๅพบรุกขชาติผลิใบงอกงาม ฟังปณิธานหมายให้สรรพ
 สัตว์ได้ใช้เป็นร่มเงา ในการบำเพ็ญสมาธิ เพื่อการหลุดพ้น
 ฤๅหากพบมาลีวัลย์แย้มบาน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 ได้ลุถึงอภิญาวิติ ประดุจมาลีมาศที่แย้มบานอยู่ทั่วไป
 หากพบกุสุมาลย์พฤษชาติ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
 มีมวลลักษณะที่วิจิตรประดุจมาลีมาศ บริบูรณ์ในรูปลักษณะอัน
 ประเสริฐ ๓๒ ประการ

^{๗๙} มี โกละ โทสะ โมหะ

ฤหากพบผลาผลไม้ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้รับ
ธรรมผลอันยอดเยี่ยม และได้เข้าถึงพระโพธิมรรค

หากพบมหาห้วงชลธิ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สามารถ
คาดคะเนในธรรมกระแส ได้เข้าสู่ห้วงสาครแห่งพุทธปัญญา

ฤหากพบทะเลสาบ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้
สัมผัสถึงปวงพระพุทธเจ้าอย่างรวดเร็ว แลได้รับรู้ในเอกรสแห่งธรรม

หากพบสระธาร หนองบึง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
มีวิจิตรกรรมที่สมบูรณ์ สามารถกล่าวธรรมโดยอุปายโกศล

หากพบบ่อน้ำ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สมบูรณ์ด้วย
ปฏิภาณ กล่าวแสดงบรรดาธรรมได้อย่างอัศจรรย์

ฤหากพบน้ำพุ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีอุปาย-
โกศลวัฒนาไพบุลย์ มีกุศลอินทรีย์ที่ไร้จุดสิ้นสุด

หากพบสะพาน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ลุดช่วย
เหล่าเวไนยอย่างกว้างขวาง ดุจดั่งสะพาน (ที่นำพาสรรพสัตว์ข้าม
ไปถึงฝั่งนิรวาณ)

ฤหากพบกระแสน้ำไหลริน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ได้ลุดแก้ความพึงใจในกุศลจิต ขำระได้สิ้นในอาสวะมลทิน

หากพบสวนอันตบแต่งไว้ดีแล้ว ฟังปณิธานหมายให้สรรพ-
สัตว์ ในสวนแห่งเบญจขรรค์ (ของตน) นั้น ได้เโคราดตฤณต้น-
หา^{๗๐} จนสิ้น

ฤหากพบโศกไพรวัลย์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ไกล
ห่างจากความโลภในต้นหา มิเกิดความโศกาอาดูร

แม้หากพบอุทยานสถานลดาวัลย์ ฟังปณิธานหมายให้
สรรพสัตว์ ได้พากเพียรบำเพ็ญจริยาทั้งปวง อันจะนำไปสู่พระพุทธ-

^{๗๐} อุปมาต้นหา ว่าคือต้นหญ้าที่ขึ้นรก

โพธิญาณ

ฤกว่าพบบุคคลที่ตบแต่งกายด้วยวิภูษิต ฟังปณิธานหมาย
ให้สรรพสัตว์ ได้มีมหาลักษณะทั้ง ๓๒ ประการอันเป็นเครื่องประดับ
ที่อลังการ

ฤหากพบผู้ใ้ไรเครื่องประดับตบแต่งกาย ฟังปณิธานหมายให้
สรรพสัตว์ อุเบกขาในวิภูษณลังการทั้งปวง แลสมบูรณ์ในจุดงคัตริ

หากพบบุคคลที่ร่าเริงยินดี ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
บันเทิงสราญในพระธรรมด้วยตนเอง แลอย่าได้ละทิ้งในธรรมอัน
ปราโมทย์นั้น

ฤหากพบบุคคลที่มีเริงร่าปรีดา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ในกิจธุระบรรดามีนั้น จิตมีพึงยินดีในกิจ (ทางโลก) ทั้งปวง

แม้หากพบบุคคลที่สุขเกษม ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ได้เสวยความสุขศานต์อยู่เนื่องนิจ มีความบันเทิงยินดีในการบูชา
พระพุทธองค์

ฤหากพบบุคคลที่ทุกข์เวทนา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
ได้สำเร็จในสมุฏฐานแห่งปัญญาญาณ ดับสิ้นสรรพทุกข์ทั้งมวล

ลางว่าพบบุคคลที่ปราศโรคาพาธ ฟังปณิธานหมายให้
สรรพสัตว์ ได้เข้าไปในสัจจปัญญา ไร้ซึ่งโรคาพาธคอยเบียดเบียน

ฤหากพบบุคคลที่ป่วยไข้ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ รับรู้
ว่ากายนั้นคือศุนยตา ดวงจิตได้ไกลห่างเล่ห์เหลี่ยมและความวุ่นวาย

แม้หากพบบุคคลผู้สง่าสมภาคภูมิ ฟังปณิธานหมายให้สรรพ-
สัตว์ เกิดปาริสุทธิศรัทธาต่อพระพุทธโพธิสัตว์อยู่เป็นนิจศีล

ฤหากพบบุคคลผู้อัปลักษณ์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์
มียินดีในกิจอุกุศล

หากพบบุคคลผู้กตเวทิตาสนองคุณ ฟังปณิธานหมายให้
สรรพสัตว์ สามารถสำนึกรู้ในพระคุณ แห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธ-

เจ้าแลพระโพธิสัตว์

หากพบบุคคลผู้ทรยศอกตัญญู ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ในบุคคลบาปนั้น กรรมอย่าได้เพิ่มพูนวิบากสนองผลแก่เขาอีก

หากพบสงฆ์ภิกษุ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีศานติอ่อนโยน แลถึงความเป็นเอกไดโนที่สุด

หากพบพราหมณ์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ปฏิบัติในพรหมจรรย์นิรันดร์กาล แลห่างไกลจากสรรพบาปทั้งปวง

เมื่อพบบุคคลผู้บำเพ็ญทุกรกิริยา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ที่ได้ดำรงในทุกรกิริยานั้น จงได้สัมฤทธิ์ผลในกิริยานั้น อย่างถึงที่สุด

หากว่าพบบุคคลผู้ชำระล้างมรรคา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้มันต์ต่อจรียาที่ชื่อตรง ไม่สละซึ่งพระพุทธมรรค

หากพบบุคคลผู้สวมเสื้อเกราะและหมวกเกราะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้สวมใส่ชุดเกราะแห่งความดี มุ่งสู่ธรรมอันปราศจากผู้สอน (รู้แจ้งด้วยตน)

หากพบบุคคลผู้ไร้ชุดเกราะและศาสตราวุธ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ไกลห่างจากกรรมอันเป็นอกุศลทั้งปวง

หากพบบุคคลผู้เฝ้าวาทะอันโต้แย้งเพื่อค้นหาความจริง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สามารถเข้าใจ ทำลายและบาราบในวาทะอันแตกต่างเหล่านั้นได้

หากหากพบบุคคลผู้มีชะตาवासนา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ถึงในชะตาที่บริสุทธิ์ โดยมีต้องแอบอ้างแสรังทำสง่า

หากพบองค์ราชาธิราช ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ สำเร็จเป็นธรรมราชา หมุนเคลื่อนธรรมจักรตราบจิริกาล

หากหากพบราชกุมาร ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้อุปบัติจากพระลัทธิธรรม ถือกำเนิดเป็นพุทธบุตรแล

หากพบคฤหบดี ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีปรีชาสามารถในการตัดสินใจซื้ขาด (สิ่งดี-ชั่ว) ไม่ดำเนินในอกุศลธรรม

หากหากพบมหาเสวกามาตย์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ รักษาสัมมาสติมั่นอยู่ตลอด แลศึกษาในสรรพกุศลจรียาทั้งปวง

หากหากพบนครบุรีอันไพศาล ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีกายาที่มั่นคงแข็งแรง มีจิตที่ไม่ยอมแพ้

หากหากพบราชธานีอันเกริกไกร ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ เป็นที่รวมแห่งกุศลทั้งปวง มีหทัยปิติปราโมทย์อยู่ทุกเมื่อ

หากหากพบสถานป่าไพรแลบึงใหญ่ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ เป็นผู้สมควรแก่การสรรเสริญสักการจากเทพยดา

แม้ว่าเข้าบิณฑบาตภายใน (เมือง) ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เข้าสู่ธรรมธาตุอย่างลึกซึ้ง จิตปราศจากอุปสรรคกีดกัน

แล้วแลลถึงหน้าทวารแห่งเคหสถาน ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เข้าไปในทวารแห่งพระพุทธธรรมทั้งปวง

เมื่อได้เข้าสู่ครวเรือนแล้ว ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เข้าถึงพระพุทธญาณ (เห็นแจ้งว่า) ทั้งตริกาล^{๗๖} ล้วนสมภาพเสมอ

หากได้พบบุคคลที่มีได้นิ่งเฉย ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ อย่านิ่งเฉยไกลจากกุศลธรรมอันยอดเยี่ยมเป็นนิจ

หากหากพบบุคคลที่เพิกเฉย ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ จงได้เพิกเฉย ไกลห่างจากทุกข์ของอบายภูมิ ๓^{๗๗}

หากหากพบว่าบาตรว่างเปล่า ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีจิตที่สะอาดบริสุทธิ์ มีภาวะตั้งศูนย์ตา ไร้ซึ่งกิเลสเครื่องเศร้าหมอง

^{๗๖} เวลาทั้ง ๓ คือ อดีตกาล ปัจจุบันกาล อนาคตกาล

^{๗๗} มี นรกคติ เปรตคติ ตีรัจฉานคติ

หากพบว่าเป็นบาตรเต็มเปี่ยม ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ บริบูรณ์สำเร็จพร้อมด้วยกุศลธรรมตั้งงามทั้งปวง

หากได้รับการอบน้อมคารวะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้นอบน้อมต่อการบำเพ็ญจริยาในพระพุทธธรรมทั้งปวง

หากได้รับการคารวะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีดำเนินในอกุศลธรรมวิถีทั้งปวง

เมื่อได้พบบุคคลผู้มีหิริโอตตปปะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ถึงพร้อมในการดำเนินหิริโอตตปปะจริยา รักษาไว้ซึ่ง (กุศล) อินทรีย์ทั้งปวง

หากพบบุคคลผู้ไร้หิริโอตตปปะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้อุเบกษาห่างไกลจากการไร้ความละอายบาป โดยมาดำรงในมหาเมตตามรรค

หากได้รับกัตถอันประณีต ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้สมบูรณ์ในปณิธาน ในฤดีไร้ซึ่งความละโมภ

หากได้รับกัตถอันมิประณีต ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เสวยในรสแห่งสมาธิทั้งปวง

ได้รับกัตถอันอ่อนนุ่ม ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีมหากรุณาจิตบ่มรมจิตใจ จนอ่อนโยน

ได้รับกัตถอันหยาบกระด้าง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีจิตที่ไม่เคลือบข้อม เว้นจากโลภะและตัณหาของโลก

หากครากกระทำกตกิจ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีรสญาณเป็นอาหาร มีธรรมปิติบริบูรณ์

หากเพลาน้ำที่รับรู้ในรสชาติ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้รับพระพุทธรสอันสูงส่ง อันเป็นอมฤตที่เปี่ยมสมบูรณ์

เมื่อเสร็จกตกิจ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีปฏิภาณในกิจทั้งปวง แลได้ประสบพระพุทธธรรมบรรดามี

หากเพลาน้ำแสดงธรรม ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ถึงปฏิภาณอันไม่มีที่สิ้นสุด แสดงอรรถธรรมได้อย่างไพบุลย์

แลคราออกจากเคหะ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้เข้าถึงพุทธมตಿಯาลึกซึ้ง แลได้ออกจากตรีภุมิ^{๓๓}

หากเพลาน้ำเข้าสู่วาริ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ เข้าสู่ปริชาญาณแห่งปัญญาทั้งปวง^{๓๔} ได้รับรู้วาทริกาลันไชรส์ล้วนเสมอภาคกัน

แล้วแลชำระกายอินทรีย์ ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ มีกายและจิตไร้ซึ่งราคะมลทิน ผุดผ่องใสทั้งในนอก

หากพิช (อากาศ) ร้อนปะทุขึ้น ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ อุเบกษาและไกลห่างจากความเศร้าหมองทั้งปวง แลล้วนดับสูญสิ้น

เมื่อความร้อนเริ่มผ่นคลายแลเย็นลง ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้บรรลุพระอนุตรธรรม ได้พบกับความร่มเย็นเป็นที่สุด

ครั้นเพลาสายพระสูตร ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้สาธยายธารณีต่างๆ อันพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ดีแล้วอย่างมีลิ้มเลือน

หากได้พบพระพุทธปฏิมา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ได้ลุถึงจักขุอันปราศจากอุปสรรค ได้พบเห็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งปวง

คราเมื่อทัศนาศนาพระพุทธปฏิมา ฟังปณิธานหมายให้สรรพสัตว์ ล้วนมีรูปลักษณะไพจิตราลังการ ประดุจพระสมันตภัทร

^{๓๓} ตรีภุมิ มี กามภุมิ รูปภุมิ และอรุภุมิ

^{๓๔} ตามศัพท์ แปลว่า ความเป็นสัมพััญญ

ฤาเพลลาได้พบพระพุทธสฤบ พึงปณิธานหมายให้สรรรพสัตัว
ได้รับการเคารพประดุจองค์สฤบ ได้รับการบูชาจากเหล่าเทพเจ้า

เมื่อน้อมจิตพิจารณาพระสฤบ พึงปณิธานหมายให้สรรรพ-
สัตัว ว่าอันหมู่เทพเจ้าและมนุษย์ต่างพิศมอองด้วยความเลื่อมใส

แลน้อมเศียรคารวะต่อพระสฤบนั้น พึงปณิธานหมายให้
สรรรพสัตัว ว่าอันเทพเจ้าทั้งปวงมิสามารถพบเห็นศิรัชะ (ของตน)
ได้^{๙๕}

หากกระทำทักษิณาวรรตต่อพระสฤบนั้น พึงปณิธาน
หมายให้สรรรพสัตัว มีผิตพลาดในจิริยาทั้งปวง ได้สำเร็จในความ
เป็นพระสัพพัญญู

โดยทักษิณาวรรต ๓ รอบ พึงปณิธานหมายให้สรรรพสัตัว
วิริยะมุ่งหวังพระพุทธรมรรค ทหัยมีเกียรจคร้านและลัมเล็ก

เมื่อคราได้สรรรเสริญในพระพุทธรคุณ พึงปณิธานหมายให้
สรรรพสัตัว ถึงพร้อมคุณธรรมทั้งปวง อันสฤดีได้มีลันสุด

แลทั้งสรรรเสริญในพระพุทธรลักษณะ พึงปณิธานหมายให้
สรรรพสัตัว สำเร็จในพระพุทธรกาย ได้เข้าถึงอลักษณ์ธรรม

หากเพลลาชำระบาท พึงปณิธานหมายให้สรรรพสัตัว
บริบูรณในอภิญญาพละ ไร้อุปสรรคในจิริยาทั้งปวง

แลเวลาผ่นคลายหยุดพัก พึงปณิธานหมายให้สรรรพสัตัว
มีกายลู่ถึงความผาสุก จิตมิวุ่นวาย ชัดส่าย

เมื่อเริ่มมีสตีตื่นจากการหลับไหล พึงปณิธานหมายให้
สรรรพสัตัว มีปัญญาอรอบรูสรรรพสิ่งทั้งปวงในทคทิด

ดูก่อนพุทธรบุตร หากพระโพธิสัตัวทั้งหลายยังจิตเช่นนี้ ย่อม
จักได้ส่วยในกุศลอันยอดเยี่ยมทั้งปวง เหล่าเทพเจ้า มาร พรหม
ภิกษุ พราหมณ กิณนร อสุรในโลกธาตุ และในสาวก บัจเจกพุทธร
ทั้งหลาย ล้วนมิสามารถทำให้หวั่นไหวได้ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ...วิศฤทธิจิริยาวรรคเพียงเท่านี้

^{๙๕} มีนัยยะถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือการได้สำเร็จพระพุทธรญาณ มีพระวรกายคือ
พระคุณธรรมบารมีสูงส่งยิ่งกว่าเทพเจ้าและมนุษย์ทั้งปวง ยังให้มีผู้ใดเห็นศิรัชะได้

พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์

賢首品 ภัทราศรืวรรด

เป็นการบรรยายถึง “ศรืธา”
ว่าเป็นดั่งมารดาแห่งกุศลมรรค
ซึ่งคอยหล่อเลี้ยงโอบอุ้มสรรพกุศลให้คงอยู่
และวัฒนาตราบถึงพระโพธิญาณ
ด้วยว่าหากปราศจากศรืธาที่บริสุทธิตั้งมั่นแล้ว
ย่อมไปไม่ถึงฟากฝั่งนิรวาณ
กุศลที่มีอยู่ก็จะถดถอยมีอาจวัฒนาได้อีก
อันแสดงเป็นโคลกที่ว่าด้วยสรรพสิ่งทั้งปวง
ย่อมมีความเกี่ยวเนื่องเป็นปัจจัยการแก่กันตลอด
โดยอาศัยบริสุทธิศรืธาเป็นปฐม

ภัทรศรีวรรค

(ปกรณ์ที่ ๑๔ จุลวรรคที่ ๑๒ ภาคที่ ๑)

บัดนั้นแล พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ได้แสดงมหากุศลแห่งพรหมจรรย์อันไร้ซึ่งมลทินแล้ว ด้วยปรารถนาจักแสดงกุศลแห่งโพธิจิต จึงปฐกาพระภัทรศรีโพธิสัตว์ด้วยโคลงว่า

“เพื่อเหล่าพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย บัดนี้เราได้แสดงการบำเพ็ญพรหมจรรย์ที่ผ่านมาของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐแล้ว ขอพระคุณท่านจงได้แสดงถึงกุศลอันยอดเยี่ยมในการบำเพ็ญโพธิจรรย์าแก่ธรรมสันนิบาตแห่งนี้ด้วยเถิด”

ครานั้น พระภัทรศรีโพธิสัตว์ จึงวิสันนาเป็นโคลงว่า

๑. สาธุ พระคุณท่าน ฟังได้ลำดับตามสมควรเกิด
ในปวงกุศลเหล่านั้นมีอาจประมาณได้
ด้วยกำลังของเรานี้จักกล่าวได้โดยสังเขปเท่านั้น
ดุจดั่งพินทุวารีเพียงหนึ่งในห้วงมหาสาครฉะนั้น
๒. หากมีพระโพธิสัตว์เริ่มบังเกิดโพธิจิต
เพียงปฏิญาณมุ่งมาดจะลู่ถึงพระพุทธโพธิญาณให้จงได้
อันว่ากุศลนั้นก็ไร้ซึ่งขอบเขตประมาณ

- มีอาจสรรเสริญได้หมดสิ้น แลไม่มีสิ่งใดเสมอได้
๓. ประสาอันใด ในกัลป์อันมีมีประมาณ ไร้ซึ่งขอบเขตจำกัด
ที่ได้บำเพ็ญสั่งสมในสรรพกุศลอย่างสมบูรณ์แล้ว
พระตถาคตเจ้าทั้งปวงในทศทิศ
ล้วนจักทรงสรรเสริญอยู่มีฐัจจับสิ้น
 ๔. ด้วยมหากุศลอันไร้ประมาณเช่นนี้
เราจึงกล่าวได้แต่เพียงสังเขป
ครูนารอยเท่าบักษีที่ย่ำเหยียบในนภากาศ
แลเปรียบดั่งละอองธุลีหนึ่งในแผ่นพื้นมหาปฐพี
 ๕. พระโพธิสัตว์ผู้บังเกิดจิตปรารถนาในโพธิ
จักปราศจากซึ่งเหตุแลปัจจัยก็หาไม่
แล้วจึงเกิดศรัทธาที่บริสุทธิ์ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ดังนี้แลจึงได้มีมหาจิตอันไพบลย์
 ๖. มีวอนขอในเบญจกามคุณและราชคัคคี
ความร่ำรวย สุขส่วนตนและสรรเสริญ
แต่เพื่อจะดับความทุกข์ของสรรพสัตว์ให้สิ้น
เพื่อยังติดตามุทิศประโยชน์อันอุดมแก่โลกจึงได้ประกาศ
มโนธิฐานอันยิ่งใหญ่
 ๗. ปรารถนาจักยังประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์
จึงนำโลกธาตุที่อลังการถวายสักการะแด่พระพุทธองค์
น้อมรับปฏิบัติในพระสัทธรรม
แลบำเพ็ญในปัญญาญาณทั้งปวง
อันการลู่ถึงพระโพธิญาณก็ด้วยการประกาศมโนธิฐานนี้
 ๘. มีศรัทธาจิตอันลึกซึ้งแลบริสุทธิ์อยู่เป็นนิจ
การระนอบน้อมในพระพุทธเจ้าทั้งปวง
ในพระธรรมและพระสงฆ์ก็เช่นกัน

โดยได้ถวายสักการะด้วยจริงใจแล้ว จึงได้ประกาศมนโธิช-
ฐานอันประเสริฐนี้

- ๙. มีศรัทธาจิตลึกซึ้งต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธธรรม
ศรัทธาในพุทธบุตรที่บำเพ็ญจริยามรรค
และศรัทธาในพระอนุตรมหาโพธิ
พระโพธิสัตว์(ด้วยศรัทธา)เช่นนี้จึงเริ่มประกาศมนโธิชฐาน
- ๑๐. ศรัทธา คือ มารดาแห่งกุศลมรรค
(เป็นเครื่อง)เลี้ยงดูกุศลธรรมทั้งปวงให้วัฒนา
ให้โภชนาขาดสิ้นในวิจิทจินาชาละ
 และยังให้ออกจากต้นหาราคะได้
 ทั้งเผยให้เห็นพระนิรวาณ แลพระอนุตรมรรค
- ๑๑. อันศรัทธาวิศุทธิ์ยิ่งนักไรซึ่งมลทินแปดเปื้อน
 ดับสิ้นมทะความเมาเมา และมานะความถือตัว
 ให้มีความนอบน้อมเป็นสมุฏฐาน
 ดุจคลังแห่งธรรมคือสมบัติอันเป็นเอก
 เพื่อให้หัตถ์ที่บริสุทธิ์ได้ใช้สอยสำหรับจรรยาทั้งปวง
- ๑๒. ศรัทธา สามารถยังให้จิตเอื้อเพื่อในทาน
 มิตระหนึ่งทวงแหนไว้
 ศรัทธา สามารถยังให้ปิตินดีในการเข้าสู่พระพุทธธรรม
 ศรัทธา สามารถยังให้กุศลปัญญาเจริญวัฒนา
 ศรัทธา สามารถยังให้ถึงตถาคตภูมิเป็นแน่นอน
- ๑๓. ศรัทธา ยังให้อินทรีย์ทั้งมวลวิมลใส
 ศรัทธาพละนั้นมีความแข็งแกร่งมีอาจทำลายได้
 ศรัทธา จะดับสลายมูลฐานแห่งกิเลส
 ศรัทธา จะยังให้มุ่งมั่นในกุศลแห่งพระพุทธองค์

- ๑๔. ศรัทธา ย่อมมีถูกผูกมัดด้วยวิสัย
 ยังให้ไกลห่างจากเภทภัยทั้งปวงได้ถึงแก่ความนิรภัย
 ศรัทธา สามารถยังให้ข้ามออกจากหนทางแห่งเหล่ามาร
 ยังให้สำแดงปรากฏในพระอนุตรวิมุติมรรค
- ๑๕. ศรัทธา คือกุศลที่มีอาจทำลายได้
 ศรัทธา สามารถยังให้โพธิพฤษ์งอกงาม
 ศรัทธา สามารถพูนเพิ่มสติปัญญาอันยอดเยี่ยม
 ศรัทธา อาจสำแดงเป็นพระพุทธเจ้าทั้งปวง
- ๑๖. ด้วยเหตุที่ยึดมั่นในจรรยาอันได้กล่าวแล้วตามลำดับ
 สุขแห่งศรัทธานั้นยอดเยี่ยมเป็นที่สุดและยากยิ่งนักจะเข้าถึง
 ครุวนา ท่ามกลางโลกธาตุทั้งปวง
 ที่ยังมีมโนรถจินตามณีอันวิเศษ
- ๑๗. หากมีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
 จึงสามารถสมาทานศีลและศึกษาบำเพ็ญ
 หากสมาทานศีลและศึกษาบำเพ็ญโดยนิจศีลแล้วไซ้
 ก็จักสมบุรณ์ได้ในกุศลทั้งปวง
- ๑๘. ศีล สามารถยังให้โพธิ (ความรู้แจ้ง) เดิมแท้วัฒนา
 การศึกษา คือ การบำเพ็ญวิริยะในกุศลภูมิ
 การประพฤติจรรยาในศีลและศึกษาอยู่เนื่องนิจ
 บรรดาพระตถาคตเจ้าจักรทรงโมทนา
- ๑๙. หากศรัทธาในพระพุทธเจ้าทั้งปวง
 จึงจักยินดีในการถวายมหาสักการะ^{๙๖}

^{๙๖} การปฏิบัติบูชา การบูชาอย่างประณีต ยิ่งใหญ่ ในที่นี้มีได้หมายถึงอามิสบูชาสถานเดียว การบูชาที่ยิ่งใหญ่ในแง่ของการปฏิบัติบูชา คือการอ้าวมั่นในการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาอย่างถึงพร้อม รวมทั้งการมีเมตตากรุณา และประกาศโพธิจิต เพื่อมุ่งต่อการตรัสรู้

- หากถวายมหาสักการะแล้วยินดี
บุคคลนั้นย่อมศรัทธาในพระพุทธเจ้าด้วยจิตอธิษฐาน^{๖๓}
๒๐. หากศรัทธาในพระธรรม
จึงจักสดับพระพุทธธรรมด้วยความมีเป้าหมาย
หากมีเป้าหมายในการสดับพระพุทธธรรม
บุคคลนั้นย่อมศรัทธาในพระธรรมเจ้าด้วยจิตอธิษฐาน
๒๑. หากศรัทธาในพระสงฆ์
จึงจักถึงศรัทธาจิตที่มีเสื่อมถอย
หากมีเสื่อมถอยในศรัทธาจิต
บุคคลนั้น ย่อมมีศรัทธาในพระสงฆ์เจ้า
อันที่มิอาจทำให้หวั่นไหวได้
๒๒. หากได้ลุถึงศรัทธาผลอันมิอาจทำให้หวั่นไหวได้
จึงจักถึงความวิสุทธิผ่องใสแห่งอินทรีย์ทั้งปวง
หากอินทรีย์ทั้งปวง ลุถึงความวิสุทธิผ่องใส
ก็ย่อมจักไกลห่างจากมิตรชั่ว
๒๓. หากสามารถไกลห่างจากมิตรชั่ว
ก็สามารถใกล้ชิดกัลยาณมิตร
หากแนบได้ใกล้ชิดกัลยาณมิตร
ก็จักสามารถบำเพ็ญมหากุศลอันมหาศาล
๒๔. หากสามารถบำเพ็ญมหากุศลอันมหาศาล
บุคคลนั้นย่อมสำเร็จในผละกำลังแห่งเหตุอันยิ่งใหญ่^{๖๔}

^{๖๓} นัยยะว่า ย่อมจักศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างยิ่งใหญ่ ลึกซึ้งและจริงใจที่สุด จนผู้อื่นมิอาจคาดคิดได้ถึง ในกรณีของพระธรรม และพระสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน

^{๖๔} เหตุอันยิ่งใหญ่คือ เหตุแห่งพระโพธิญาณ หรือเหตุอันเกิดแต่โพธิจิตที่ยิ่งใหญ่และน่านับถือขึ้นชม ซึ่งจะทำได้ผลอันยิ่งใหญ่ คือพระโพธิญาณ

- หากบุคคลได้สำเร็จในผละแห่งมหาเหตุ
ก็จักบรรลุซึ่งความแน่นอนอันประเสริฐสุด^{๖๕}
๒๕. หากถึงความแน่นอนอันประเสริฐ
ก็ย่อมได้รับการปกปักรักษาและระลึกถึงจากปวงพระพุทธเจ้า
หากปวงพระพุทธเจ้าให้การปกปักรักษาและระลึกถึง
จึงอาจบังเกิดมีโพธิจิต
๒๖. หากโพธิจิตสามารถบังเกิดมีได้
ก็จักเพียรบำเพ็ญในพระพุทธกุศล
หากแนบสามารถบำเพ็ญเพียรในพระพุทธกุศล
ก็จักได้อุบัติ ฌ เคาหาสน์แห่งพระตถาคต
๒๗. หากสามารถอุบัติ ฌ เคาหาสน์
ก็จักบำเพ็ญกุศลจรียาอันชอบด้วยอุบายะ
หากสามารถบำเพ็ญในอุบายะโกศลจรียา
ก็จักเข้าถึงปิติแห่งศรัทธาจิตอันบริสุทธิ์
๒๘. หากเข้าถึงจิตปิติแห่งศรัทธาบริสุทธิ์
ย่อมจักถึงความวัฒนาวิเศษแห่งจิต
หากได้ลุถึงจิตอันวัฒนาวิเศษ
ก็จักศึกษาบำเพ็ญในปารมิตา
๒๙. หากศึกษาบำเพ็ญในปารมิตาโดยเนื่องนิจ
ก็อาจจักสมบุรณ์ในยานอันใหญ่โต
หากสามารถสมบุรณ์ในมหายาน
ก็จักถวายสักการะพระพุทธองค์ได้โดยธรรม
๓๐. หากสามารถถวายสักการะพระพุทธองค์ได้โดยธรรม
ก็จักมีจิตระลึกถึงพระพุทธเจ้าโดยมิหวั่นไหว

^{๖๕} คือ พระนิรวาณ คือ ความเที่ยงแท้ มีเสื่อมโทรม เปลี่ยนแปลง ถือเป็นอิสรภาพขั้นสูงสุด

หากสามารถมีพุทธานุสติโดยจิตมิหวั่นไหว
 ย่อมจักประสบพระพุทธรเจ้าจำนวนประมาณอยู่เสมอ

๓๑. หากได้พบพระพุทธรเจ้าจำนวนประมาณอยู่เสมอก็จักได้เห็นการสถิตย์อยู่ของกายพระตถาคต หากเมื่อได้พบพระตถาคตกายสถิตย์อยู่ ก็อาจทราบว่พระสังฆธรรมจักคงอยู่มีดีับสูญ

๓๒. หากแม้สามารถรับรู้ได้ว่าพระสังฆธรรมย่อมมีดีับสูญ ก็จักบรรลู่ในปฏิภาณอันไร้อุปสรรค เมื่อได้บรรลู่ถึงความไร้อุปสรรคในปฏิภาณโกศล จึงย่อมกล่าวแสดงพระธรรมโดยไร้ขอบเขตประมาณ

๓๓. หากสามารถกล่าวแสดงอัปมัญญาธรรม ก็จักสามารถโปรดสรรพสัตว์ด้วยเมตตาอารี หากสามารถเมตตาอารีในการโปรดสรรพสัตว์ ก็ย่อมมีมหากรุณาจิตที่แกร่งกล้า

๓๔. หากลู่ถึงความแกร่งกล้าแห่งจิตอันมหากรุณา ก็จักรักใคร่อย่างลึกซึ้งในพระสังฆธรรม หากเมื่อมีความรักในพระสังฆธรรมอย่างลึกซึ้ง ก็ย่อมจักอุเบกขาแลไกลห่างจากการปรุงแต่งทั้งมวล

๓๕. หากในสังสกฤตธรรมทั้งมวล สามารถอุเบกขาแลไกลห่างได้ จึงจักไกลจากมทหะความเมาเมา มานะความถือตัว และปล่อยวางความผิดพลาด หากมทหะ และมานะได้ไกลห่าง อีกความพลาดผิด ได้ปล่อยวางแล้วไซร้ ย่อมจักสามารถยังประโยชน์แก่มหาชน

๓๖. หากสามารถยังประโยชน์แก่มุขันทังปวง ในชาติแลมรณะก็จักมีเบื้องหน้าย่ออ่อนล้า^{๑๐๐} หากมีเบื้องหน้าย่ออ่อนล้าในสังสารวัฏ ก็จักแกร่งกล้า ไร้ผู้ขำนะเทียบเทียม (พระโพธิสัตว์นั้น) ได้

๓๗. หากแกร่งกล้า ไร้ผู้ใดอาจขำนะเทียบเทียมได้แล้วไซร้ ก็ยังสามารถมหาอภิญญาฤทธิ์ให้เกิดมีขึ้น แลหากเมื่อสามารถยังมหาอภิญญาฤทธิ์ให้เกิดมีขึ้นแล้วไซร้ ย่อมจักลวงรู้ในจริยาความเป็นไปของสรรพสัตว์ทั้งปวง

๓๘. หากลวงรู้ได้ในจริยาของสรรพสัตว์ทั้งปวง ก็จักสำเร็จสิทธิในมวลสรรพชีวิต^{๑๐๑} หากสามารถสำเร็จสิทธิในสรรพชีวิตทั้งมวลแล้วไซร้ ก็ย่อมลู่ถึงปัญญาญาณของสรรพสัตว์

๓๙. หากลู่ถึงปัญญาความรู้ของสรรพสัตว์ ก็ย่อมสำเร็จในสังคหัตถุ ๔^{๑๐๒} หากสามารถสำเร็จในสังคหัตถุ ๔ ก็จักยังคุณแก่สรรพสัตว์ได้อย่างไร้ขีดคั่นจำกัด

๔๐. หากเมื่อยังคุณได้อย่างมีจำกัดแก่สรรพสัตว์ ก็จักสมบูรณยอดเยี่ยมในอุปายปัญญา

^{๑๐๐} พระโพธิสัตว์ไม่มีความเบื้องหน้าย่ออ่อนล้าในการเวียนว่ายตายเกิด เพราะมีปณิธาน จะกลับมาเกิดเพื่อโปรดสรรพสัตว์ กล่าวได้ว่าการเวียนว่ายในชาติและมรณะเป็นที่ บันเทิงของเหล่าพระโพธิสัตว์ เพราะพระโพธิสัตว์มิได้มาเกิดเพื่อขอใช้กรรมประการ เดียว แต่มาเกิดเพื่อสร้างสมบารมีด้วย

^{๑๐๑} นัยยะถึง ความรู้เหตุปัจจัยแห่งความเป็นไปของชีวิตทั้งหลาย คือรู้กิเลส กรรม วิบาก ของแต่ละชีวิต

^{๑๐๒} สังคหัตถุ ๔ มี ๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานน่ารัก ๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๔) สมานัตตา ความเป็นคนวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

แลหากเมื่อได้อุปายปัญญาอันยอดเยี่ยม
 ก็จักสถิต ณ พระอนุตรมรรคอย่างองอาจ

๔๑. หากได้สถิตอย่างองอาจ ณ พระอนุตรมรรค
 ก็จักสามารถหักหาญพละกำลังแห่งมาร
 แลเมื่อสามารถหักหาญพละแห่งมารแล้วไซ้
 ก็ย่อมก้าวล่วงออกจากเขตแดนของจตุรมาร^{๑๐๓} ได้

๔๒. หากสามารถก้าวพ้นเขตแดนของมารทั้งสิ้น
 จึงจักลุลู่วินิวัตรตนิยัมมิ^{๑๐๔}
 หากลุลูถึงภูมิอันมิย้อนกลับนี้
 ก็ย่อมจักถึง อนุตปตติก ธรรม กษานติ^{๑๐๕}

๔๓. หากลุลูถึงความอดทนในความปลงใจเชื่อใจที่ไม่เกิดอีกต่อไป
 ก็ย่อมจักได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทั้งปวง
 แลหากเมื่อพระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงพยากรณ์แล้ว
 ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทั้งปวง ย่อมจักทรงปรากฏอยู่เบื้องหน้า

๔๔. หากเบื้องหน้า มีพระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงปรากฏ
 ก็จักใช้คุหอยภิญญาฤทธิ์ได้อย่างชำของ
 หากมีความชำของในอภิญญาฤทธิ์อันลึกลับ
 ก็จักเป็นที่ระลึกถึงในพระพุทธเจ้าทั้งปวง

^{๑๐๓} จตตมาโร มาร ๔ มี ๑) ขันธมาร มาร คือเบญจขันธ์ ๒) กิเลสมาร มาร คือกิเลส ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองเร้าร้อน ๓) มัจจุมาร มารคือความตาย ๔) เทวบุตตมาร มาร คือเทวบุตร

^{๑๐๔} ภูมิอันมิย้อนกลับ คือ ภูมิที่มุ่งสู่พระนิรวาณสถานเดียว ไม่หวนกลับสู่ภูมิเบื้องต่ำอีก

^{๑๐๕} ติสสร: กษานตย: ความอดทน ๓ มี ๑) โฆษานุกต-ธรรม-กษานติ ความอดทนต่อเสียงดังต่างๆ โดยพิจารณาว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ถาวร ๒) อนุโลมิที-ธรรม-กษานติ ความอดทนที่จะปฏิบัติอนุโลมตามมรรค ๓) อนุตปตติก-ธรรม-กษานติ ความอดทนปลงใจเชื่อในธรรมที่ไม่เกิดอีกต่อไป

๔๕. หากเมื่อพระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงระลึกถึง
 พระพุทธคุณในตนย่อมจักอสังการ
 หากพระพุทธคุณในตนอสังการ
 ก็จักได้เสวยในกายอันศุภลักษณะ วิเศษ อสังการ

๔๖. หากได้เสวยในความวิเศษและอสังการแห่งกายา
 ก็จักมีกายที่โรจนาประกาศตั้งสุพรรณคีรี
 หากกายรุ่งเรืองโรจนาดังสุพรรณคีรี
 ก็ย่อมมีลักษณะที่อสังการ ๓๒ ประการ

๔๗. หากมีอสังการทั้ง ๓๒ เป็นลักษณะ
 ก็จักบริบูรณ์ในอนุพยัญชนะ^{๑๐๖} ตั้งเครื่องวิภูษณะ
 หากบริบูรณ์ในเครื่องประดับคือ อนุพยัญชนะ
 ก็ย่อมมีกายที่ไวโรจน์ไร้ขอบเขต

๔๘. หากกายไร้ขอบเขตจำกัดด้วยรัศมีพื้นประมาณ
 ก็จักมีอาจคาดคิดในประกาลังการได้
 หากประกาลังการนั้นเป็นอจินไตย
 ในประกาสรังสีนั้น ย่อมอุบัติมวลหมู่ปุณฺทริกมาศ

๔๙. หากมีมวลหมู่ปุณฺทริกอุบัติขึ้น ในประกาสรังสีนั้น
 ก็จักมีพระพุทธเจ้าจำนวนอประมาเย
 ประทับนั่งเหนือปุณฺทริกมาศ
 ซึ่งในทิศจักมิได้สำแดงปรากฏไปทั่วก็หาไม่
 อันล้วนแต่สามารถบาราบบรมเหล่าสรรพสัตว์ได้

๕๐. หากสามารถบาราบสรรพสัตว์ได้เช่นนี้
 ก็ย่อมสำแดงอภิญญาพละอันมีอาจประมาณ

^{๑๐๖} ประกอบด้วยลักษณะมงคลต่างๆ อีก ๔๐ ประการ

- ๕๑. หากสำแดงพละอันมีมีประมาณแห่งอภิญา
ก็จักอาศัยอยู่ ณ ดินแดนต่างๆ อันอินโดย
อีกจักกล่าวแสดงพระธรรมอันอินโดย
แลยังความปิติปราโมทย์อันอินโดยทั้งปวงให้เกิดขึ้นได้
- ๕๒. หากสามารถกล่าวแสดงธรรมอันอินโดย
แลยังความปิติปราโมทย์อันอินโดยแล้วไซ้
ด้วยพละแห่งปัญญาและปฏิภาณ
ก็จักอนุโลมตามจิตของสรรพสัตว์ได้อย่างละเอียดอ่อน
- ๕๓. หากด้วยปัญญาพละและปฏิภาณพละ
ได้อนุโลมตามจิตของสรรพสัตว์อย่างละเอียดอ่อนแล้วไซ้
ย่อมจักมีปัญญาและปฏิภาณเป็นปุเรจาริก
กายกรรม วชิกรรม มโนกรรมย่อมมีผิตพลาตนิจกาล
- ๕๔. หากมีปัญญาและปฏิภาณเป็นสิ่งที่นำประการแรก
แลเมื่อกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ก็มีผิตพลาตแล้วไซ้
ปนิธานพละนั้น ย่อมลู่ถึงความอิสระ
จึงปรากฏกายทั่วทุกแห่งหน
- ๕๕. หากลู่ถึงความเป็นอิสระแห่งปนิธาน
และทุกแห่งหนมีกายปรากฏอยู่แล้วไซ้
ฉะนั้นในเพลลาที่แสดงธรรมต่อมหาชน
สรรพสำเนียงย่อมหลากหลาย ยากแก่การตรึกคิดได้
- ๕๖. หากคราที่แสดงธรรมต่อมหาชน
สรรพสำเนียงมีความหลากหลาย ยากแก่การตรึกคิดแล้วไซ้
ฉะนั้นในจิตของสรรพสัตว์ทั้งปวง
ด้วยการระลึกเพียงครู่ ก็จักล่วงรู้ได้โดยไร้ขอบเขต
- ๕๗. หากในดวงจิตของสรรพสัตว์ทั้งปวง
อาจล่วงรู้ได้โดยไร้ขอบเขต ด้วยการระลึกเพียงครู่แล้วไซ้

- ก็จักทราบถึงการมิให้กิเลสเศร้าหมองเกิดขึ้น
จักมิต้องถูกพัดจมนในห้วงโอมสงสาร
- ๕๘. หากทราบถึงการมิให้กิเลสเกิดขึ้นด้วยอุปายะ
แลมิต้องถูกโอมสงสารพัดพาให้จมแล้วไซ้
ก็ย่อมได้เสวยในกุศลแห่งธรรมธาตุกาย
ยังให้ธรรมพละอันทรงมหิทธิปรากฏขึ้นในโลก
- ๕๙. หากได้เสวยในกุศลแห่งธรรมธาตุกาย
แลยังให้ในโลกมีธรรมพละอันทรงมหิทธิปรากฏขึ้นแล้วไซ้
ก็ย่อมจักเสวยในทศภูมิและทศคติตา^{๑๐๗}
บำเพ็ญจริยาในสรรพปารมิตาอันยอดเยี่ยม จนลู่ถึงวิมุตติ
- ๖๐. หากได้เสวยในทศภูมิและทศคติตา
ได้บำเพ็ญจริยาในคุณชาติอันยังให้ถึงฝั่งทั้งปวง
จนลู่แก่วิมุตติแล้วไซ้
ก็จักได้รับอภิเชกในมหาอภิญา
ดำรงอยู่ในสมาธิอันยอดเยี่ยมทั้งปวง
- ๖๑. หากได้รับมหาอภิญาเป็นสิ่งอภิเชก
แลดำรงอยู่ในสมาธิอันยอดเยี่ยมทั้งปวงแล้วไซ้
ฉะนั้น ต่อบรรดาพระพุทเจ้าในทศทิศ
บังควรยั้งนั้ในการได้รับอภิเชกและแต่งตั้งสถาปนา
- ๖๒. หากต่อบรรดาพระพุทเจ้าในทศทิศ
บังควรได้รับอภิเชกและแต่งตั้งสถาปนาเป็นที่ยั้งแล้วไซ้
ฉะนั้น ย่อมได้รับอภิเชกจากพระพุทเจ้าในทศทิศ

^{๑๐๗} ทศคติตาของพระโพธิสัตว์ คือความอิสระหรือความขำนะของพระโพธิสัตว์ ๑๐ ประการมี ๑) อายุราวคติตา ๒) จิตตคติตา ๓) ปรัชการวคติตา ๔) กรรมวคติตา ๕) อุปบัตติวคติตา ๖) อธิมุกตวคติตา ๗) ธรรมวคติตา ๘) ประณิธานวคติตา ๙) ฤทธิวคติตา ๑๐) ขญาณวคติตา

ด้วยหัตถ์ทรงอมฤตวารีที่เคียรเกล้าของผู้นั้น

๖๓. หากได้พบพระพุทธเจ้าทั้งปวงในทิศทิศ
 ทรงอภิเษกยังเคียรเกล้าด้วยพระหัตถ์ทรงอมฤตวารี
 จึงยังให้กายเต็มเปี่ยมดุจอากาศ
 สงบมิหวั่นไหวในทิศทิศ

๖๔. หากกายสมบุรณ์ดุจอากาศ
 ในทิศทิศมีความสงบมิหวั่นไหว
 จริยาทั้งปวงนั้นจักมีสิ่งเสมอเหมือนได้
 เทาะและมนุษย์ก็มีอาจล่วงรู้

๖๕. พระโพธิสัตว์วิริยะบำเพ็ญในมหากรุณาจริยา
 ตั้งปณิธานจักโปรดสรรพสัตว์ให้ได้สำเร็จผล
 เมื่อได้พบ สดับ แลได้รับการสักการะ
 จะมิยังให้(สรรพสัตว์นั้น) ได้รับศานตีสุขก็หาไม่

๖๖. ด้วยพลาณภาพแห่งพระมหาสัตว์^{๑๐๔} เหล่านั้น
 ในธรรมจักขุล้วนมีบกพร่อง
 จริยาแห่งทศกุศลบถและมรรคาทั้งปวง
 พร้อมทั้งพระอนุตรอันยอดเยี่ยมล้ำค่าก็ยังไม่ปรากฏได้

๖๗. ครุวนาวัชรมหาสาคร
 ย่อมมีอาณภาพก่อเกิดรัตนะทั้งปวง
 มีพร่อง มิเพิ่ม แลมีสิ้นไป
 มวลหมู่กุศลของพระโพธิสัตว์ก็ดุจฉะนี้

๖๘. ลางว่ามีดินแดนที่ปราศจากพระพุทธองค์
 (พระโพธิสัตว์นั้น) ก็จักไปตรัสรู้ยังพระสัมโพธิญาณให้ปรากฏ
 ฤาจะมีดินแดนที่ไร้พระสังฆธรรม

^{๑๐๔} ผู้เป็นสัตว์ที่ยิ่งใหญ่กว่าสัตว์ทั้งปวง, พระโพธิสัตว์

(พระโพธิสัตว์นั้น) ก็จักกล่าวแสดงธรรมปฏิภาณอันอัศจรรย์

๖๙. มิแบ่งแยก ไร้ซึ่งอประโยชน์
 ด้วยการระลึกครุ่นหนึ่งก็จักรู้แจ้งตลอดในทิศทิศ
 ดุจรัศมีแห่งจันทร์ที่จักสำแดงภาพได้มีทั่วก็หาไม่
 โดยใช้อุบายะอันอประไมยสอนสั่งเหล่าเวไนยนิกร

๗๐. ณ ท่ามกลางโลกธาตุในทิศทิศนั้น
 ทุกๆ วาระจิตย่อมมีการสำแดงว่าสำเร็จในพระพุทธญาณ
 ทั้งการเคลื่อนหมุนพระสังฆธรรมจักร
 แลการเข้าสู่พระมหาปรินิรวาณ
 จนถึงการที่พระบรมสารีริกธาตุได้แจกจ่าย
 แบ่งไปอย่างกว้างขวาง

๗๑. ฤาปรากฏว่า(ดำรงตน)อยู่ในสาวกมรรค บัณฑิตมรรค
 ฤาปรากฏว่าสำเร็จพุทธภูมิอันล้วนอลังการ
 เยี่ยงฉะนี้แล จึงได้สั่งสอนแจกแจงเป็นตรียาน^{๑๐๕}
 เพื่อโปรดสรรพสัตว์อย่างไพบุลย์ในกัลป์อันมีประมาณ

๗๒. ฤาได้ปรากฏเป็นรูปลักษณะของกุลบุตร กุลธิดา
 เทวดา นาคา และอสุรา
 จนถึงกายแห่งมหะเศว
 ตามแต่ความพึงใจจะได้ยล

๗๓. ลักษณะการของสรรพสัตว์ล้วนต่างกัน
 จริยา กรรม แลสำเนียงล้วนมากมายมีอาจประมาณได้
 ดังเช่นสิ่งทั้งปวงเหล่านี้ที่สามารถสำแดงให้ปรากฏ

^{๑๐๕} ตามนัยยะแห่งอรรถธรรมประการนี้ ทำให้ทราบว่ายานทั้ง ๓ คือ สาวกยาน บัณฑิต-
 ยาน โพธิสัตว์ยาน (พุทธยาน) ล้วนคือยานเดียวกัน แต่เพื่อการโปรดสรรพสัตว์ที่มี
 จริตต่างกัน พระพุทธองค์จึงทรงสั่งสอนแบ่งเป็นยาน ๓ ชนิด เพื่อช่วยเหลือให้สรรพ-
 สัตว์พ้นทุกข์ได้มากที่สุด

อันเป็นสัญลักษณ์แห่งสมาธิที่ทรงอนุภาพ
 ๗๔. ได้ชำระเกษตรอันอจินไตย
 สักการะในพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
 ฉายประกาสสมาธิที่มีไปอย่างไรชอบเขต
 แลโปรดสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นได้อย่างไรขึ้นจำกัดเช่นกัน
 ๗๕. นี่คือความคิดในสรรพสิ่งทั้งปวง
 ด้วยพุทธคณทวยุทธสมาธิพละ^{๑๐๐}
 ซึ่งการเข้าสมาธิประการนี้เพียงเสี้ยวอณู^{๑๐๑} หนึ่ง
 ก็ยังให้สำเร็จในทุกอณูของสมาธิทั้งปวง^{๑๐๒}
 ๗๖. อีกทั้งเสี้ยวอณูนั้นก็จักมีพูนเพิ่มทวีอีก
 อันจักปรากฏโดยสมันตะในเกษตรอันอจินไตยนั้น
 ๗๗. โดยภายในอณูนั้นก็มิเกษตรอยู่มากมาย
 บ้างว่ามีพระพุทธรองค์ ฤๅปราศจากพระพุทธรองค์
 บ้างว่ามีทุรภัย ฤๅบริสุทธิ
 บ้างมีความไพบุลย์ ฤๅคับแคบ
 ๗๘. บ้างมีความสำเร็จ ฤๅกษิตนาเสื่อมสิ้น
 บ้างมีสัมมาทิจิ ฤๅมิจฉาทิจิ
 ฤๅตั้งว่าอัคคีในคราที่เผาผลาญพนาวัลย์
 ฤๅตั้งว่าอินทขาละ^{๑๐๓} บนเทวพิภพ

^{๑๐๐} หมายถึงพระสูตรนี้ ซึ่งแสดงว่าสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนเป็นปัจจัยการแก่กัน
^{๑๐๑} ตามศัพท์แปลว่า อณูภาคที่ละเอียดเล็กที่สุด
^{๑๐๒} นี่คือความหมายของทุกสรรพสิ่งคือหนึ่ง หนึ่งคือสรรพสิ่ง
^{๑๐๓} เป็นอุปมา ขาละ คือ แห ว่าเหมือนข่าของพระอินทร์ ซึ่งถักร้อยด้วยแก้วมณีจำนวนมหาศาล ซึ่งแต่ละเมล็ดก็จะสะท้อนให้เห็นแสงกันและกัน เป็นการโยงทางปัจจัยการหรืออิทัปปัจจยตาของสรรพสิ่งในจักรวาล ซึ่งอยู่ในเครือข่ายของพระอินทร์

๗๙. เช่นภายในอณูหนึ่งๆ ก็สำแดงเป็นเช่นนี้
 แลในเสี้ยวอณูทั้งปวงก็ล้วนดุจกัน
 ๘๐. มหานามนี้สรรเสริญในเหล่าอริยบุคคล
 ด้วยพลาณภาพอันเป็นวิมุตติแห่งสมาธิ
 หากปรารถนาถวายเป็นวิมุตติแห่งสมาธิ
 ก็พึงเข้าสู่สมาธินี้ จักบังเกิดอิทธิปาฏิหาริย์ได้แล
 ๘๑. สามารถใช้หัตถ์เดียวนี้ไปทั่วตรีสหัส (โลกธาตุ)
 เพื่อให้ถวายเป็นวิมุตติแห่งสมาธิต่อพระตถาคตเจ้าทั้งปวงได้อย่างทั่วถึง
 ๘๒. ประดาหมู่มาลีอันวิเศษยอดเยี่ยมในทิศทิศ
 น้ำหอม ผงหอม และอศทรัตนะ
 เหล่านี้ล้วนอุบัติขึ้นแต่หัตถ์นี้
 เพื่อถวายเป็นสักการะในโพธิพฤกษ์ และสิ่งประเสริฐสุดทั้งปวง
 ๘๓. อศทรัตนะ อภรณ์และเครื่องสัณฐานชาตินานา
 รัตนธวัช รัตนฉัตร ล้วนแต่ไพจิตราลังการ
 สุปรรณบริสุทธิรังสรรค์เป็นมาลี รัตนะประดิษฐ์เป็นม่านวิสูตร
 ซึ่งจะมีอุบัติขึ้นแต่ท่ามกลางฝ่าหัตถ์ดุจสายพรรณชกก็หาไม่
 ๘๔. สรรพสิ่งอันประณีตบรรดามีในทิศทิศ
 บังควรถวายเป็นบรรณาการแด่พระอนุตรเจ้า
 กลางฝ่าหัตถ์อ้อมมืออยู่บริบูรณ์มากมายดุจสายพรรณชก
 ในการถวายเป็นสักการะพระพุทธรองค์ เบื้องหน้าโพธิบัลลังก์
 ๘๕. บรรดาเครื่องสังคีต ดีดสีสารพันในทิศทิศ
 มีมณเฑาะ^{๑๐๔} เกรี่ วิณาเครื่องสาย^{๑๐๕} ล้วนมิใช่จำพวกเดียวกัน
 แต่ก็บรรเลงประสานเป็นสำเนียงอันไพเราะจับใจ

^{๑๐๔} กระดิ่ง, ระฆัง
^{๑๐๕} ตามศัพท์แปลว่า เป็นชื่อเครื่องสายโบราณของจีนชนิดหนึ่ง เดิมมี ๕๐ สาย ต่อมาเหลือ ๒๕ สาย

- ซึ่งจะมีได้อุบัติขึ้นแต่ท่ามกลางฝ่าหัตถ์ก็หาไม่
๘๖. การสรรเสริญสุดดีบรรดามีในทศทิศ
 ล้วนแต่สรรเสริญในกุศลอันบริสุทธิ์ของพระตถาคตเจ้า
 ด้วยวจีอันประณีตบรรจง ไพเราะนานาดังนี้
 ก็ล้วนสำแดงแต่ฝ่าหัตถ์ทั้งสิ้น
๘๗. ทักขินาหัตถ์ของพระโพธิสัตว์ประภาสรัศมีอันวิสุทธิ
 ท่ามกลางรัศมีมีสุคันธวาริเกิดขึ้นตั้งสายพรรณ
 โปรงปรายไปทั่วพุทธเกษตรทั้งหลายในทศทิศ
 ถวายสักการะในพระผู้เป็นดวงประทีปส่องโลกทั้งปวง
๘๘. ประภาสรัศมีอันวิเศษอลังการ
 ก่อกำเนิดเป็นรัตนปुณทริกมาศจำนวนอนเนกอนันต์
 แลรูปลักษณะแห่งปुณทริกนั้นก็ล้วนแต่เป็นทิพย์แลอัศจรรย์
 โดยถวาย(ปुณทริก) นี้เป็นเครื่องสักการะ
 แต่พระพุทธเจ้าทั้งปวง
๘๙. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยบุปผชาติ
 บรรดาทิพยบุปผานั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จ
 เป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๐. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยสุคนธา
 บรรดาทิพยสุคนธานั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จ
 เป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๑. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยพัสดราภรณ์
 บรรดาทิพยพัสดราภรณ์นั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จ

- เป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๒. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยรัตนะ
 บรรดาทิพยรัตนนั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จเป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๓. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยปทุมมา
 บรรดาทิพยปทุมมานั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จ
 เป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๔. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยเกยूरสังวาลย
 บรรดาทิพยเกยूरอันไพสิฐุนั้น ล้วนประกอบกันสำเร็จ
 เป็นวิสูตรทางกัน
 แผ่ข่านไปในโลกธาตุทั้งปวงทั่วทิศ
 เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าทั้งปวง
๙๕. ประภาสรัศมีอันอลังการด้วยธวัช
 บรรดาทิพยธวัชนั้น มีลวดลายวิจิตรโดดเด่น
 แลพริ้งพร้อมหลากหลาย
 สิ่งต่างๆ อันมีอาจประมาณนั้นล้วนแต่วิเศษอัศจรรย์
 ด้วยถือเป็นวิภูษณอลังการแห่งพุทธเกษตรทั้งปวง
๙๖. บรรดาร์ตนะนานาพรรณได้ประดับแกฉัตรอย่างอลังการ
 ประดับด้วยมวลมมาลี ธงปตัก^{๑๑๖} แพรไหมอันวิจิตร

^{๑๑๖} ธงแผ่นผ้า

กระดิ่ง รัตนมณี (มีสำเนียง) สำแดงเป็นพุทธโฆษ
จับถือเพื่อสักการะต่อพระตถาคตทั้งปวง

๙๗. อันว่าหัตถ์บังเกิดมีเครื่องสักการะเป็นอจินไตย

ดูจตุการบูชาองค์ครูผู้ชี้นำ
ในพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ล้วนเป็นเช่นนี้

เป็นฤทธาานุภาพแห่งสมาธิของผู้มหาบุรุษ

๙๘. พระโพธิสัตว์ผู้สถิตอยู่ท่ามกลางสมาธิประการนี้

ย่อมบำรุงสงเคราะห์สรรพสัตว์ได้โดยอิสระนานา

เป็นผู้รู้แจ้งในกุศลธรรมแห่งปวงจรียา

แลอบรมสั่งสอนด้วยอุบายโกศลอันมีประมาณ

๙๙. บ้างด้วยวิธีแห่งการสักการะพระตถาคต

บ้างด้วยวิธีแห่งการบริจาคทานอันอจินไตย (เกินกว่าจะ
คาดคิดได้ถึง)

บ้างด้วยวิธีแห่งการถือธุดงค์วัตร

บ้างด้วยอจลวิธี^{๑๐๗} แห่งขันติ

๑๐๐. บ้างด้วยวิริยวิธีในทุกรกิริยา

บ้างด้วยศานติวิธีแห่งฌานสมาธิ

บ้างด้วยปัญญาญาณวิธีแห่งความรู้แจ้ง

บ้างด้วยอุบายโกศลวิธีในจรียาทั้งปวง

๑๐๑. บ้างด้วยวิมลวิธีแห่งอภิญา

บ้างด้วยคุณาวิธีแห่งจตุราธิฐาน^{๑๐๘}

บ้างด้วยอสังการวิธีแห่งวาสนาและปัญญา

บ้างด้วยวิมุตติวิธีแห่งเหตุและปัจจัย

๑๐๒. บ้างด้วยอินทรีย์พลังะวิธีของสัมมามรรค

บ้างด้วยวิโมกข์วิธีแห่งสาวก

บ้างด้วยบริสุทธวิธีแห่งปัจเจกโพธิ

บ้างด้วยวคิตาวิธีแห่งมหายาน

๑๐๓. บ้างด้วยอนิจจังวิธีแห่งสรรพทุกข

บ้างด้วยอนาตมณวิถีนัยยาว

บ้างด้วยอศุภวิธี เพื่อวิราคะไกลจากความใคร่

บ้างด้วยนิโรธสมาธิวิธีณะนี้แล

๑๐๔. เพื่ออนุโลมตามโรคาของหมู่สรรพสัตว์ที่มีดูกัน

โดยล้วนใช้ธรรมโอสถเป็นเครื่องรักษา

เพื่ออนุโลมตามความพึงใจของเหล่าสรรพสัตว์

โดยล้วนใช้อุบายโกศลที่สมบูรณ์

๑๐๕. เพื่ออนุโลมตามจรียาของสรรพสัตว์ที่ต่างกัน

โดยล้วนใช้อุบายโกศล จึงยังให้สำเร็จสิทธิ

ด้วยอภิญาสมาธิลักษณะณะนี้แล

เหล่าเทวดา มนุษย์จึงมีอาจคะเนหยั่งถึงได้

๑๐๖. มีสมาธิวิเศษนามว่า “อนุโลมรติ”^{๑๐๙}

พระโพธิสัตว์ด้วยดำรงอยู่ในวิปศยนูปการนี้

จึงอนุโลมและสำแดงการโปรดสรรพสัตว์ได้อย่างเหมาะสม

ซึ่งล้วนจะยังจิตยินดีให้เกิดแต่ธรรมนี้

^{๑๐๗} ความไม่ไหวหวั่น

^{๑๐๘} มี ๑) สัจจาธิฐาน ความจริงใจคือประพุดติสิ่งใดก็ให้ได้จริง ๒) จาคาธิฐาน สละ
สิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ ๓) อุปสมาธิฐาน สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความ
สงบ ๔) ปัญญาธิฐาน รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

^{๑๐๙} แปลว่า การคล้อยตามความพึงใจ

- ๑๐๗. ในท่ามกลางกัลป์สมัยแห่งทุภิกขภัยและวิบัติภัย
(พระโพธิสัตว์) จักบรรทุกสิ่งซึ่งบันเทิง^{๑๒๐} นานาของจักรวาล
ที่อนุโลมได้ตามความปรารถนานั้นๆ อย่างบริบูรณ์
อันล้วนแต่ยังประโยชน์เพื่อสรรพสัตว์ทั้งสิ้น
- ๑๐๘. ฤๅว่าด้วยเครื่องบริโภคนั้นดีแลเลิศรส
รตนะ อภรณ์พรรณ แลสิ่งของอันเป็นทิพย์ทั้งปวง
จนถึงราชศักดิ์ (พระโพธิสัตว์) ก็สามารถสละได้
ยังให้ทานปติที่ประเสริฐอุปถัมภ์
- ๑๐๙. ฤๅด้วยรูปลักษณะอันดีงาม และกายอันอลังการ
ได้สวมใส่ทิพย์อภรณ์ รัตนเกยูร
มีกุสมมาลาเป็นเครื่องวิภูษณะ มีเครื่องสुकนธฺ์ลูบไล้กายา
เพียบพร้อมด้วยความสง่างามในการโปรดสรรพสัตว์
- ๑๑๐. บรรดาความนิยมขึ้นชอบอันดีงามทั้งปวงของจักรวาล
รูปพรรณ ลักษณะวงพัคฺตรและอภรณ์
(พระโพธิสัตว์) จักอนุโลมปรากฏตามความปลาบปลื้ม
แห่งจิตนั้น
อันรูปลักษณะแห่งความยินดีนั้นล้วนเกิดแต่มรรคทั้งสิ้น
- ๑๑๑. สำเนียงอันไพเราะของปักษาคารเวก^{๑๒๑}
แลทิพย์เสียงอันวิเศษทั้งปวง
ล้วนแต่บริบูรณ์ในพรหมโมฆ^{๑๒๒}
(อันพระโพธิสัตว์ใช้) แสดงธรรมที่อนุโลมตามปติแห่งจิตนั้นๆ

^{๑๒๐} เครื่องดนตรีที่กว่า หรือบ่งนัยยะว่าเป็นวิธีสู่ความรู้แจ้งหรือความสุขที่แท้ คือ พระธรรม ก็ได้

^{๑๒๑} ในตำนานว่าเป็นนชนิดหนึ่ง อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีเสียงไพเราะ สัตว์ทั้งหลาย ไดยินต่างพากันหยุดชะงักทันที

^{๑๒๒} เสียงอันบริสุทธิ์ มีคุณประดุจเสียงพรหม

- ๑๑๒. ธรรมทวารทั้งแปดหมื่นสี่พัน
บรรดาพระพุทธรเจ้าทรงใช้ธรรมนี้โปรดสรรพสัตว์
ซึ่งภายในธรรมทวารนั้นก็ยังมีธรรมที่แตกต่างกัน
อันอนุโลมอนุเคราะห์ตามสมควรแก่โลก
- ๑๑๓. บรรดาทุกข์ สุข ความอัปรีดิ์ต่างๆ
การกระทำต่างๆ ในจักรวาลทั้งปวง
(พระโพธิสัตว์) ล้วนสามารถสำแดงได้อย่างเหมาะสม
ด้วยประการฉะนี้ จึงโปรดเหล่าสรรพสัตว์ได้โดยทั่วไป
- ๑๑๔. บรรดาสรรพทุกข์ในจักรวาลทั้งปวง
มีความกว้างขวางยิ่งนัก ไร้ซึ่งปากฝั่ง
ประดุจห้วงมหามหรรณพสาคร
ด้วยสามารถขันตีในเรื่องราวทั้งหลายเหล่านั้น
จึงจักยังประโยชน์ให้ลุถึงความเกษมศานติได้
- ๑๑๕. หาก (สรรพสัตว์) ไร้ซึ่งความเข้าใจและไร้ซึ่งการรับรู้
ในเนกขัมมธรรม
มิต้องการหลุดพ้นแลไกลห่างจากความวุ่นวายโง่เขลา
พระโพธิสัตว์จักสำแดงตนว่าสละทิ้งเคหสถาน
และธนสารสมบัติ
แล้วปติยินดีในการบรรพชา^{๑๒๓} อยู่เป็นนิจ
จนจิตได้ลุแก่ความสงบ
- ๑๑๖. เรือน คือ สถานที่แห่งสังโยชน์ คือ กฏลี^{๑๒๔}
ด้วยปรารถนาให้สรรพสัตว์ได้งดเสียแลไกลห่างแล้วไซ้

^{๑๒๓} ตามศัพท์ แปลว่า การออกจากครัวเรือน หรือ แปลว่าบรรพชา คือ ออกบวชแล้ว งดเว้นแล้ว สละโลกแล้ว

^{๑๒๔} ความอยาก ความทะเยอทะยาน เป็นอีกชื่อหนึ่งของตัณหา

เหตุฉะนี้ จึงสำแดงตนว่าได้ออกจากเรือน

แล้วบรรลุลถึงความเป็นที่สุด^{๑๒๕}

โดยมิต้องเสวยในกามสุขทั้งปวง

๑๑๗. พระโพธิสัตว์สำแดงจริยาเป็นทศจริยา

แลดำเนนจริยาในมหาบุรุษธรรมทั้งมวล

ในฤาษีมุณีจริยาให้ล้วนดับสิ้นไม่มีเหลือ^{๑๒๖}

ด้วยเหตุที่ปรารถนายังหิตประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง

๑๑๘. หากมีสรรพสัตว์ที่อายุขัยยืนยาวประมาณมิได้

บริบูรณ์ในกิเลสอันประณีต ละเอียดอ่อน

พระโพธิสัตว์ย่อมดำรงอยู่ได้โดยอิสระ

แลสำแดงตนว่าได้เสวยซึ่งขรา โรคา มรณา

และโทษภัยทั้งปวง^{๑๒๗}

๑๑๙. ฤว่ามิโลภะ ตัณหา โทสะ โมหะ

คือกิเลสที่ดุจเพลิงอันเผาไหม้ ไชติช่วงร้อนแรงอยู่เป็นนิจ

พระโพธิสัตว์จักปรากฏว่าได้ขรภาพ โรคาพาธแลมรณา

ยังให้สรรพสัตว์นั้นได้รับการบาราบอบรม (สั่งสอน)

๑๒๐. ทศพละแห่งพระตถาคตเจ้าอันมีตีนกล้วยหวาดหัวัน

อีกด้วย อชฎาทศเวณิกา พุทธธรรม^{๑๒๘}

^{๑๒๕} ตามศัพท์ว่า อัปวัตค แปลว่า ความเป็นที่สุด, ความหลุดพ้น

^{๑๒๖} พระโพธิสัตว์มีบำเพ็ญในจริยาของฤาษีที่ถือการปลีกวิเวกอยู่ป่าเป็นวัตร แต่จะดำเนนจริยาตามภูมิทั้ง ๑๐ ของพระโพธิสัตว์ ในโลกก็ยสังคมาเพื่อไกลชิด และชักจูงสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์และทำความดี

^{๑๒๗} คล้ายกับ ครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสวยราชสุขในปราสาทจนไม่รู้จักความทุกข์ จนได้พบกับเทวทูตทั้ง ๔ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทำให้เห็นภัยของวัฏสงสาร เร่งบำเพ็ญเพียรด้วยความไม่ประมาท จนได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐในที่สุด

^{๑๒๘} อาเวณิกพุทธรธรรม ๑๘ มี ๑) นาสติ ตถาคตสย สขลิตม ความผิดพลาดหรือบกพร่องของพระตถาคตไม่มี โดยเฉพาะสมบุรณ์ด้วย มหาปฐิสลักษณ์ ๓๒ ประการ ๒) นาสติ

และกุศลอันมีมีประมาณทั้งหลาย

(พระโพธิสัตว์) จักยังให้ปรากฏขึ้น เพื่อโปรดสรรพสัตว์

๑๒๑. อาเทศนา อนุศาสนีและอิทธิปาฏิหาริย์^{๑๒๙}

ล้วนคือประโยชน์อันอิสระของพระตถาคต

ที่พระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้น สำแดงให้ปรากฏได้

สามารถยังให้สรรพสัตว์ได้รับการบาราบอบอย่างถึงที่สุด

๑๒๒. วิถีแห่งอุบายอันเหมาะสมนานาของพระโพธิสัตว์

ที่อนุโลมตามโลกธรรมเพื่อโปรดสรรพสัตว์นั้น

ครุณา ปุณทริกมาศที่มีตองด้วยวาริ

ตังนี้ จึงยังศรัทธาอันลึกซึ้งแก่โลก

รวิตม พระวาจาสมบุรณ์ ๓) นาสติ มุชิตสมฤติตา พระสติสมบุรณ์ ๔) นาสติ อสมหาหิตจิตตม พระสมาธิสมบุรณ์ ๕) นาสติ นานาตวลัญญา ทรงมีพระหฤทัยไม่ลำเอียงคือไม่ทรงแบ่งแยกเป็นพวกเขาพวกเรา ๖) นาสติ อปรตีสงขยาโยปะกษา ทรงมีพระหฤทัยสงบระงับอย่างยิ่ง ๗) นาสติ ฉนทสย ทานิ ทรงไม่ทอดลอยในการโปรดสัตว์ ๘) นาสติ วีรยสท ทานิ ทรงมีความเพียรไม่ทอดลอย ๙) นาสติ สมฤเต ทานิ ทรงมีพระสติไม่เสื่อมถอย ๑๐) นาสติ สมาเธ ทานิ ทรงมีสมาธิไม่เสื่อมถอย ๑๑) นาสติ-ปฐญญา ทานิ ทรงมีพระปัญญาไม่เสื่อมถอย ๑๒) นาสติ วิมุกเต ทานิ ทรงมีความหลุดพ้นไม่เสื่อมถอย ๑๓) สรวากยกรม ขญยานปุรวงคัม ขญยานานุปริวริตติ ทรงเปิดเผยพระปัญญาในกายกรรมอันสมบุรณ์ ๑๔) สรวากกรม ขญยานปุรวงคัม ขญยานานุปริวริตติ ทรงเปิดเผยพระปัญญาอันสมบุรณ์ในวจีกรรม ๑๕) สรวมนสกรม ขญยานปุรวงคัม ขญยานานุปริวริตติ ทรงเปิดเผยพระปัญญาอันสมบุรณ์ในมโนกรรม ๑๖) อติเตธวณยสงคัมปริตติหัต ขญยานทรศนั ปฐวตเต ทรงมีพระญาณทรศณะอันยอดเยี่ยมและไม่ติดขัด (ในเหตุการณั) ในอดีต ๑๗) อนาคเต ธวณยสงคัมปริตติหัต ขญยานทรศนั ปฐวตเต ทรงมีพระญาณทรศณะอันยอดเยี่ยมและไม่ติดขัด (ในเหตุการณั) ในอนาคต ๑๘) ปฐตยุดปฐเร ธวณยสงคัมปริตติหัต ขญยานทรศนั ปฐวตเต ทรงมีพระญาณทรศณะอันยอดเยี่ยมและไม่ติดขัด (ในเหตุการณั) ในปัจจุบัน ^{๑๒๙} ตรีณี ปฐติหารยาณี หรือ ปาฏิหาริย์ ๓ มี ๑) อาเทศนา ปฎิหาริย์ คือ ดักใจเป็นอัศจรรย์ ๒) อนุศาสนี ปฎิหาริย์ คือ คำสอนเป็นอัศจรรย์ ๓) อิทธิ ปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์

๑๒๓. มีตำรึล้าเลิศ มีปฏิภาณดุจห้วงมหรณพ (เสมือน)
ราชาแห่งปราชญ์
(รังสรรค) บทคีตา การเรึงระบำ การเจรจา การเอื้อนเอ่ย
และสิ่งอันอภิรมย์ทั้งปวง
ทั้งศิลปกรรมต่างๆ ในจักรวาลทั้งปวง
ประหนึ่งมายาจารย์ที่มีมีสิ่งใดที่มีปรากฏขณะนั้น
๑๒๔. บ้างเป็นคหบดี นายอำเภอ
บ้างเป็นผู้นำของพ่อค้าวานิชอาคั่นตุกะ
บ้างเป็นราชาและมหาเสวกามาตย์
บ้างเป็นนายแพทย์ที่ประเสริฐ มีทฤษฎียอดเยี่ยม
๑๒๕. บ้างเป็นดั่งพฤษโยใหญ่ในไพรสณท
บ้างเป็นโอสถวิเศษ และคลังแห่งรัตนสมบัติทั้งปวง
บ้างเป็นจินตามณีสารพัดนึก
บ้างใช้สัมมามรรคแสดงแก่สรรพสัตว์
๑๒๖. หากพบโลกธาตุที่เพ็งก่อบุบัติขึ้น
สรรพสัตว์ยังไรซึ่งเครื่องใช้สอย
ในครานั้นพระโพธิสัตว์จักเป็นช่างฝีมือ
สำแดงว่าได้ประกอบกิจกรรมงานต่างๆ
๑๒๗. จักมีสรรพสร้างสิ่งอันบีบคั้น ขัดเคืองแก่สรรพสัตว์
แต่จักกล่าวสุนทรวจีอันเป็นประโยชน์แก่จักรวาล
มิว่าอาคม สมนไพรและทฤษฎีทั้งมวล
โดยทั้งหมดนี้ล้วนแต่สามารถกล่าวแสดงได้
๑๒๘. จரியอันวิเศษของมนุษย์มีทั้งหลาย
มนุษย์ เทวดา และโคตรพันธุ์นาหาที่มีความเชื่อเดียวกัน
ดั่งเช่นทฤทธิยาธรรมอันกระทำไดยาก
พระโพธิสัตว์ล้วนสามารถกระทำตามไดย่างเหมาะสม

๑๒๙. บ้างกระทำตนเป็นพวกอัญญาเดียรถีย์ปริพาชก
บ้างว่าตนเองไดยกระทำความเพียรในทฤทธิยา
ณ ศิริพนาวัน
บ้างว่าเป็นนิครนถ์กายาเปลือยเปล่า ไร้อาภรณ์^{๑๓๐}
อีก (พระโพธิสัตว์) ยังเป็นถึงครูแห่งคณะเหล่านั้น
๑๓๐. บ้างปรากฏเป็นมิจจาจரியานาหา
โดยจักยอดเยี่ยม จัดเจนในอธรรมจรยาอังก
บ้างปรากฏเป็นพราหมณที่ประกอบด้วยความสง่า
องอาจทั้งปวง
โดย (พระโพธิสัตว์) จักเป็นผู้นำอยู่ท่ามกลางหมู่ชนเหล่านั้น
๑๓๑. บ้างรับเอาความรอนท้ำประการของดวงอาทิตย์
ที่ผันแปรในช่วงวัน^{๑๓๑}
บ้างยึดถือบูชาโค สุนัขและเนื้อทราย^{๑๓๒}
บ้างสวมใส่พัสดรรากธชาติวินกระทำอัคคิบูชา^{๑๓๓}
ด้วยสำแดงเช่นนี้ เพื่อเป็นผู้ชี้ในสรรพสัตว์เหล่านั้น
๑๓๒. บ้างมีการสำแดงว่าเข้าเยี่ยมเยือนเทวมณเฑียรทั้งปวง
บ้างยังสำแดงว่าเข้าสู่กระแสดวงคาชล
บริโภคธากผลไม้ ด้วยการสำแดงซึ่งจரியาทังสิ้นนี้
เพราะว่าสรรพสัตว์เหล่านั้นตรึกคิดแล้วว่านี้คือวิษยธรรม

^{๑๓๐} นิครนถ์ นักบวชนอกพระพุทธศาสนา คือ ผู้ปราศจากเครื่องผูกหรือเครื่องร้อยรัดทั้งมวล บางแห่งเรียก ขีเปลือย หรือเรียกว่า ทิมมพร, อเจละ (ผู้เปลือย ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม)

^{๑๓๑} คือ นิครนถ์บางพวก ที่นิยมการทรมานตนเพื่อโมกษะ ความหลุดพ้น

^{๑๓๒} วัตรปฏิบัติที่เลียนแบบโค เรียก โควัตร เลียนแบบสุนัขเรียก กุกุวัตร

^{๑๓๓} คือขมูล (ผู้ไฉ่ผม ฤษีผู้มีมวณเหมือนขมูล) หรือปริพาชก (ผู้นุ่งผ้าขาววัน) บางพวก

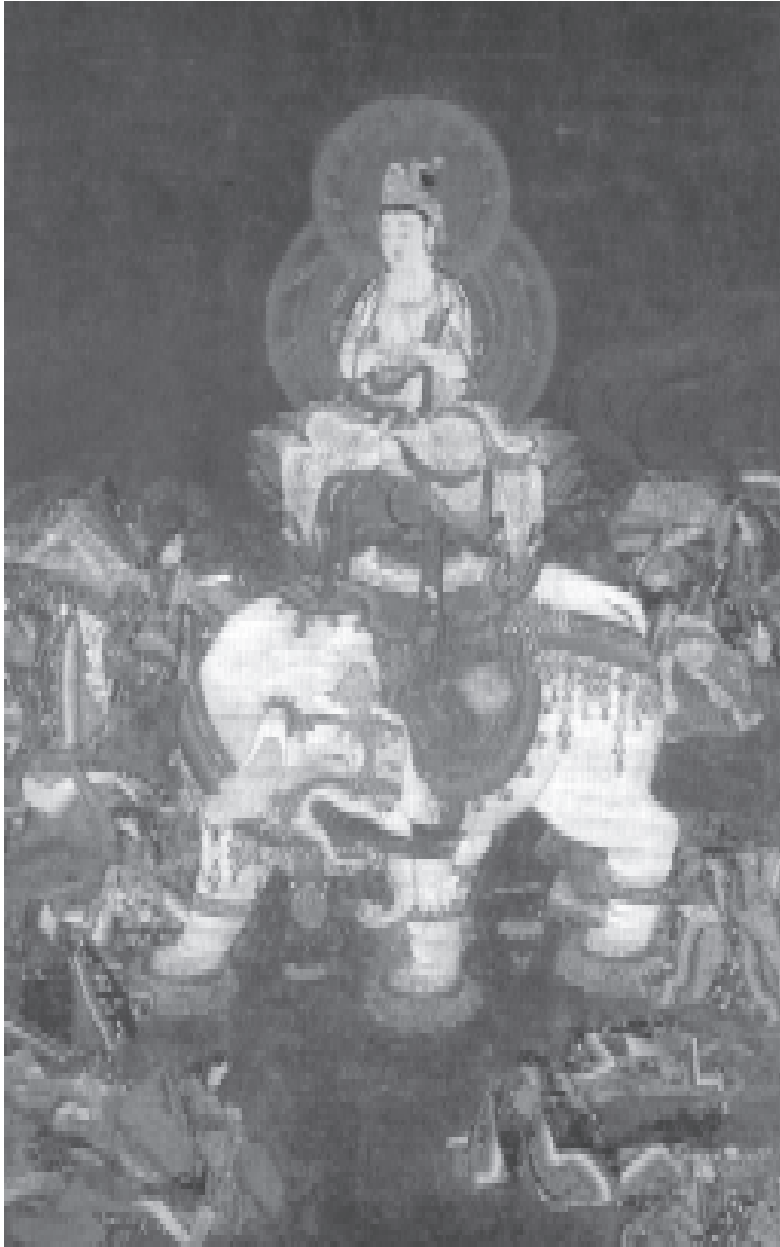
- ๑๓๓. บ้างสำแดงว่านั่งกระโหย่ง^{๑๓๔} ฤายืนเขย่งเท้า
 บ้างเอนกายบนหญ้าหนามและผงเถ่า
 บ้างว่าเอนกายบนเข็มหลาวด้วยมุ่งมาดจะหลุดพ้น
 อีกทั้ง (พระโพธิสัตว์) ยังกระทำซึ่งความเป็นยอดครู
 แห่งสรรพสัตว์เหล่านั้น
- ๑๓๔. ดังเช่น เหล่านกริตจำพวกต่างๆ นี้
 เมื่อพิจารณาภายในหทัยอันวิภาค
 อีกทั้งกิจกรรมอันดุจกันนั้นแล้ว
 ซึ่งล้วนแต่สำแดงเป็นทุกรกิริยาอันโลกมีอาจทานทนได้
 ยังให้ผู้ที่ได้พบแล้วต่างก็สยบเสียสิ้น
- ๑๓๕. สรรพสัตว์ที่ลุ่มหลงในมิจฉาศาสตร์
 ดำรงในมิจฉาทิฐิ ได้เสวยในสรรพทุกข์
 เพื่อการกล่าวแสดงพระสัทธรรมอันชอบด้วยอุบายะนั้น
 (พระโพธิสัตว์) ย่อมแจกแจงใน **ปรมัตถสัจย**^{๑๓๕}
- ๑๓๖. บ้างใช้มนตราภาษา กล่าวในจตุราริยสัจ
 บ้างใช้มธุรภาษา กล่าวในจตุราริยสัจ
 บ้างใช้สัตยภาษา กล่าวในจตุราริยสัจ
 บ้างใช้ทิพยภาษา กล่าวในจตุราริยสัจ
- ๑๓๗. ใช้อักษรวิภาคภาษา กล่าวในจตุราริยสัจ
 ใช้อรรถอันชี้ขาด กล่าวในจตุราริยสัจ
 ใช้คำกล่าวเฉลยความโดยกุศล กล่าวในจตุราริยสัจ
 แลนอกจากนี้ก็มีห้วงไหว ในการกล่าวจตุราริยสัจ

^{๑๓๔} ตามศัพท์แปลว่า อุตถุฎฐิก แปลว่า นั่งกระโหย่ง หรือนั่งยองๆ
^{๑๓๕} ประโยชน์อย่างยิ่ง ความจริงอันสูงสุด จุดมุ่งหมายอันยอดเยี่ยม ความหมายขั้นสูงสุด ความหมายที่จริงแท้

- ๑๓๘. บ้างใช้ภาษาแห่งอัษฎกตติ กล่าวในจตุราริยสัจ
 บ้างใช้สรรพภาษาทั้งปวง กล่าวในจตุราริยสัจ
 อันอนุโลมตามเสียงที่ผู้้นั้นจักเข้าใจได้
 โดยจะกล่าวในจตุราริยสัจ เพื่อยังให้หลุดพ้น
- ๑๓๙. สรรพพุทธธรรมบรรดามี
 ล้วนเป็นดังเช่นนี้ อันจะกล่าวให้อวสานมิได้
 ให้ล่วงรู้ในภาษาวิสัย ว่าเป็นอจินไตย
 นี้แลจึงได้ชื่อว่า **“การแสดงพระสัทธรรมด้วยพลาณูปภาพ
 แห่งสมาธิ”**

จบ...ภัทศรีวรรคแต่เพียงเท่านี้

พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์

梵行品
พรหมจรรย์วรรค

ว่าด้วยการปฏิเสณามบัญญัติ
ที่สมมุติขึ้นทั้งปวง
อันมี ไตรทวาร ไตรกรรม ไตรรัตน์
และศีล เป็นต้น
เพื่อมุ่งให้ผู้สนใจศึกษาได้เข้าใจ
ในความเป็นหนึ่งเดียวและความแตกต่าง
ของนามบัญญัติ ว่าตรงกันข้าม
และตรงกันเช่นไร

๘ พรหมจรรย์วรรค

(ปกรณที่ ๑๗ จุลวรรคที่ ๑๖)

ครั้งสมัยนั้นแล สัมมาสติเทวบุตร ปุจฉาพระธรรม-
ปรัชญาโพธิสัตว์ว่า ข้าแต่พุทธบุตร ผู้เจริญ คณะพระโพธิสัตว์ทั้ง
หลายในโลกธาตุทั้งปวง ที่ยึดถือเอาพระอนุศาสน์แห่งพระตถาคต
เจ้าไว้เป็นสรณะ แลบรรดา (พระโพธิสัตว์) ที่ครองผ้ากษายะออก
บวช เช่นใด ถึงจักได้บรรลุในพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ ตามแกโพธิ-
สัตว์ฐานะที่จักได้สำเร็จในพระอนุตรอกัสัมโพธิญาณหนอ

พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ จึงได้วิสัชนาว่า...

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อคราที่บำเพ็ญซึ่ง
พรหมจรรย์ พึงต้องมีปัจจัยด้วยทศธรรมนี้ พึงกระทำจิตได้
พิจารณาดังนี้ว่า ด้วยกาย กายกรรม วจี วจีกรรม มโน มโนกรรม
พระพุทฺธะ พระธรรม พระสงฆ์ แลด้วยศีล พึงจักพิจารณาเช่นนี้

อันว่า กาย คือ พรหมจรรย์ฤๅ จนถึงศีลก็คือพรหมจรรย์ฤๅ
หากว่า กาย คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พึงทราบว่าเป็นพรหมจรรย์ ก็คือ
สิ่งอันมิใช่กุศล สิ่งอันมิใช่ธรรม สิ่งอันขุ่นมัว สิ่งอันเหม็นร้ายแรง สิ่ง
อันมิบริสุทธิ์ สิ่งอันน่ารังเกียจ สิ่งอันขัดแย้ง สิ่งอันเคลือบข้อม สิ่ง

อันตายแล้ว แลคือสิ่งอันเป็นเชื้อโรค

หากว่า กายกรรม คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พรหมจรรย์ก็คือ
อิริยาบถเดิน ยืน นั่ง นอน คือการเหยี้ยวซ้ายขวา แลการขด ยืด ก้ม
เงยซึ่งกาย

หากว่า วจีพจน์ คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พรหมจรรย์ก็คือ
เสียงของพระพายที่สงบ คือผีโอบุญ ชิวหาและช่องคอ การแลบ หุบ
บิบ ปล่อยซึ่งชิวหา แลสำเนียงสูง ต่ำ ไส่ ขุ่น

หากว่า วจีกรรม คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พรหมจรรย์ก็คือ
การเจรจาโต้ถาม การกล่าวโดยสังเขป กล่าวขยายความ กล่าว
อุปมา กล่าวตามจริง กล่าวสรรเสริญ กล่าวครหา กล่าวยืงกราน
กล่าวตามธรรมเนียม แลการกล่าวที่เปิดเผย

หากว่า มโน คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พรหมจรรย์ก็คือ การ
รู้สึก การพิจารณา การวิภาค การวิภาคต่างๆ การระลึกรัดจำ การ
ระลึกรัดจำต่างๆ คือจินตนาการ จินตนาการต่างๆ คือมายากล แล
การนิทรหลับแล้วฝันไป

หากว่า มโนกรรม คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ พึงทราบว่าเป็น
พรหมจรรย์ก็คือ จินตสัญญา หมายรู้ว่าเย็นร้อน หิวแลกระหาย ทุกข์
แลสุข โศกาแลยินดี

หากว่า พระพุทฺธะ คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ อันว่า รูปคือ
พุทฺธะฤๅ สัญญาคือพุทฺธะฤๅ สังขารคือพุทฺธะฤๅ วิญญาณคือพุทฺธะฤๅ
อันว่ารูปลักษณะคือพุทฺธะฤๅ ความพึงใจคือพุทฺธะฤๅ ฤๅธาตคือพุทฺธะ
ฤๅ กรรมจรियाคือพุทฺธะฤๅ แลวิบากผลที่สนองก็คือพุทฺธะฤๅหนอ

หากว่า พระธรรม คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ อันว่า การนิโรธ
ดับสิ้นก็คือเป็นธรรมฤๅ พระนิรวาณถือเป็นธรรมฤๅ ความมิเกิดถือ
เป็นธรรมฤๅ ความมิก่อขึ้นถือเป็นธรรมฤๅ ความมิอาจกล่าวได้ถือ
เป็นธรรมฤๅ ความมิแบ่งแยกถือเป็นธรรมฤๅ ความมิดำเนินไปถือ

เป็นธรรมฤๅ แลความมิประชุมกันก็ถือเป็นธรรมฤๅหนอ^{๑๓๖}

หากว่า พระสงฆ์ คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ อันว่า โสดาปฏิบัติคือสงฆ์ฤๅ โสดาปัตติผลคือสงฆ์ฤๅ สกทาคามีปฏิบัติคือสงฆ์ฤๅ สกทาคามีปัตติผลคือสงฆ์ฤๅ อนาคามีปฏิบัติคือสงฆ์ฤๅ อนาคามีปัตติผลคือสงฆ์ฤๅ อรหันตปฏิบัติคือสงฆ์ฤๅ อรหันตปัตติผลคือสงฆ์ฤๅ วิชชา ๓^{๑๓๗} คือสงฆ์ฤๅ แลอภิญญา ๖^{๑๓๘} ก็คือสงฆ์ฤๅหนอ^{๑๓๙}

หากว่า คีล คือ พรหมจรรย์แล้วไซ้ อันว่า มณฑลที่จำกัดไว้คือคิลฤๅ ขอบุณว่าความบริสุทธิ์คือคิลฤๅ การอนุศาสนาสอนสั่งอิริยาบถก็คือคิลฤๅ การประกาศกรรมสามคัมภีร์คือคิลฤๅ^{๑๔๐} การอุปชฌาย์คือคิลฤๅ อาจารย์ผู้สอนสั่งคือคิลฤๅ การกัณฑ์เทศาคือคิลฤๅ การครองผ้ากษายะคือคิลฤๅ การฉันทคือคิลฤๅ แลการเลี้ยงชีพชอบก็คือคิลฤๅหนอ

เมื่อพิจารณาดังนี้ ว่าแม้กายนี้ก็จักหายึดมั่นไว้มิได้ ว่าจักบำเพ็ญด้วยความข้องเกี่ยว ความผูกมัดมิได้ ว่าด้วยธรรมที่จักหาที่

^{๑๓๖} ในย่อหน้านี้คือ กล่าวปฏิเสธการมี การเป็น และการไม่มี ไม่เป็นทั้งปวง ว่าสิ่งใดอยู่ในกฎนี้ย่อมไม่ใช่พระธรรม

^{๑๓๗} วิชชา ๓ ประการ มี ๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เป็นเครื่องหยั่งรู้ถึงการระลึกชาติปางก่อน ๒) จุตูปปาตญาณ เป็นเครื่องหยั่งรู้ถึงการจุติและเกิดขึ้นของสัตว์อื่นได้ ๓) อาสวักขยญาณ เป็นเครื่องทำอาสวะให้หมดไป

^{๑๓๘} ฤทธิ์ ๖ อย่าง มี ๑) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ ๒) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ ๓) ทิพโสต หูทิพย์ ๔) เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดใจของผู้อื่น ๕) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ ๖) อาสวักขยญาณ รู้การทำอาสวะให้สิ้น

^{๑๓๙} กล่าวว่าการเรียกชื่อมรรคผลหรือคุณวิเศษต่างๆ คือ การสมมุติลำดับขั้นว่าเช่นนั้น เช่นนี้ เท่านั้นเอง

^{๑๔๐} การประกาศคำสั่งสอนในการอุปสมบทกุลบุตร เรียกว่าสวดกรรม กิษุที่สวดเรียกว่ากรรมวาจาจารย์

ตั้งอยู่มิได้ ว่าอดีตนั้นได้ลึกลงแล้ว อนาคตนั้นยังมีมาถึง แลปัจจุบันก็ว่างเปล่า (จากแก่นสาร) ไร้ซึ่งผู้กระทำกิจกรรม ไร้ซึ่งผู้รับสนองผล ด้วยว่าโลกแห่งนี้มิได้โยกย้าย และโลกแห่งนั้นก็มิได้แปรเปลี่ยนท่ามกลาง (โลกแห่งนี้และแห่งนั้น) ยังมีธรรมอันใดฤๅที่เป็นพรหมจรรย์อีกเล่า^{๑๔๑} พรหมจรรย์แต่ที่ไรมา ผู้ใดหนอถึงมีพร้อม แล้วสังขารนี้เล่าคือผู้ใดหนอ แล้วแลผู้ใดกันเป็นผู้ก่อขึ้น

ด้วยความมีฤๅความไร้ ด้วยรูปฤๅมิใช่รูป ด้วยเวทนาฤๅมิใช่เวทนา ด้วยสัญญาฤๅมิใช่สัญญา ด้วยสังขารฤๅมิใช่สังขาร ด้วยวิญญาณฤๅมิใช่วิญญาณ เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้มีอาจบรรลุในธรรมแห่งพรหมจรรย์^{๑๔๒} เป็นเหตุให้ธรรมทั้งตรีภาคสูญเปล่าเสียสิ้น^{๑๔๓} เป็นเหตุให้มโนมียึดมั่นด้วยสิ่งผูกมัด เป็นเหตุให้จิตปราศจากอุปสรรคกีดกัน^{๑๔๔} เป็นเหตุให้จริยาอัน

^{๑๔๑} เป็นการกล่าวว่าในเมื่อตริกาล และโลกต่างๆ ก็ยังคงสภาพเดิมที่บริสุทธิ์อยู่ มิมีอะไรเปลี่ยนแปลง แล้วจะเอาอะไรมากล่าวว่าธรรมนี้คือพรหมจรรย์ (ความบริสุทธิ์) หรือมิใช่พรหมจรรย์ (ความสกปรก) และสภาพเช่นใดถึงจะเรียกว่าบริสุทธิ์มากกว่าหรือน้อยกว่า เพราะว่าธรรม (ความบริสุทธิ์เดิมแท้) นี้ก็อยู่คงเดิม แต่เราเองต่างหากที่วิภาคว่า เป็นพรหมจรรย์ หรือ อพรหมจรรย์

^{๑๔๒} เป็นการปฏิเสธ การมี/เข้าถึงธรรมแห่งพรหมจรรย์ ในเมื่อไม่มี/ไม่เข้าถึงธรรมดังกล่าวแล้ว ก็จะไม่มี/ไม่เข้าถึงธรรมอันมิใช่พรหมจรรย์อีกด้านหนึ่งด้วย ในกรณีนี้ในเมื่อมีอาจบรรลุธรรมแห่งพรหมจรรย์ได้แล้ว ธรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ก็มิอาจบรรลุได้เช่นกัน เพราะธรรมทั้งปวงถือเป็นสังขตธรรม คือธรรมที่มีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้นหรือธรรมที่ต้องมีคู่ทั้งสิ้น เช่น ดี-ชั่ว ดำ-ขาว ถูก-ผิด ความว่าง-ไม่ว่าง เป็นต้น เมื่อไม่แบ่งแยกความขาวแล้วก็หาความดำไม่มี

^{๑๔๓} เมื่อทำลายสังขตธรรมลง ก็จะได้ อสังขตธรรม คือธรรมอันไม่เป็นคู่ คือพระนิรวาณ (ศูนย์ตา) เป็นเหตุให้กรรม(การกระทำ)ในอดีตดับสิ้น ในปัจจุบันก็ว่างเปล่า ในอนาคตก็พลอยไม่มีไปด้วย

^{๑๔๔} เมื่อมีมโน (ความนึกคิด) ที่ไม่ยึดมั่นกับกฎเกณฑ์ภายนอกและภายในแล้ว จึงสามารถเป็นอิสระจากสิ่งผูกมัดทั้งปวง

ดำเนินทั้งปวงมิเป็นสอง^{๑๔๕} เป็นเหตุให้มีอิสระสะดวกสบาย^{๑๔๖} เป็นเหตุให้ได้รับรู้อนิमितธรรม^{๑๔๗} เป็นเหตุให้พิจารณาในอนิमितธรรม เป็นเหตุให้เข้าใจถึงความเสมอภาคแห่งพระพุทธธรรม เป็นเหตุให้สมบูรณ์ในสรรพพุทธธรรม^{๑๔๘} ฉะนั้นแลจึงจักเรียกว่า “วิสุทธิพรหมจรรย์” โดยแท้

อีกพึงภาวนาในทศธรรมต่อไปนี้ด้วย ทศธรรมคือธรรมทั้งสิบได้แก่ ฐานาฐานญาณ กรรมวิปากญาณ ฌานาทีสังกิเลสญาณ อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ นานาธิมุตติญาณ นานาธาตุญาณ สัพพัตถคามินีปฏิบัติทาญาณ จุตูปปาทญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ อาสวักขยญาณ^{๑๔๙} ด้วยพระตถาคตพละทั้ง ๑๐ ประการนี้ เมื่อพิจารณาในประการหนึ่งๆ ในพละหนึ่งๆ ย่อมจักมีสารัตถะเป็นอนเอกประการ ทั้งหมดล้วนพึงได้อภิปรายแก่กัน แลเมื่อได้สดับแล้ว พึงยังมหาเมตตากฤณาจิตให้เกิดขึ้นในตน พินิจสรรพสัตว์ด้วยความมีละทิ้งเพิกเฉย ใคร่ครวญสรรพธรรมโดยมิหุตุพัก ดำเนินกิจกรรมอันเป็นอนุตระโดยมิหวังผลตอบแทน เข้าใจสิ้นในวิสัยว่าประดุจมาयाการ (เกิดแต่ความวิปลาสกกลวง) ประดุจ

^{๑๔๕} หมายถึงดำเนินจรียาในทางสายเอก เป็นหนึ่ง หรือแนวแน่ทางเดียว ไม่สับสน และเมื่อเราทำลายซึ่งความยึดมั่น ถือมั่น และความแบ่งแยกใดๆ ที่เป็นสองฝ่ายแล้ว ทุกสิ่งย่อมคือสิ่งเดียวกัน คือหยิ่งเห็นเอกภาพในสรรพสิ่ง

^{๑๔๖} หมายความว่าเมื่อสิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งเดียวกันแล้ว จึงไม่มีสิ่งใดเป็นอุปสรรค ไม่กีดขวางแก่กัน

^{๑๔๗} ธรรมที่ทำนิमितได้มิได้ คือไม่ยึดเครื่องหมายใดๆ ก็คือศูนยตาธรรม

^{๑๔๘} เมื่อได้รับรู้ในธรรม แล้วพิจารณาในธรรม จึงจะเข้าใจได้ว่าธรรมทั้งปวงมีสภาวะเสมอกันทั้งหมดคือ เป็นศูนยตาสภาวะ เพียงแต่มีการแสดงออก ชื่อเรียกที่ต่างกัน เมื่อเข้าใจตามนี้แล้วก็จะสมบูรณ์ในพระพุทธธรรมทุกประการ โดยการพิจารณาและปฏิบัติธรรมทั้งปวง ด้วยการไม่ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงจนเข้าถึงศูนยตาภาวะ

^{๑๔๙} ดูความหมายเชิงอรรถที่ ๖๖-๗๕

ความฝัน (ไม่เป็นสิ่งจริงเกิดเพราะความหลงผิดให้เห็นไป) ประดุจภาพแห่งเงา (ที่ผันแปรตามสิ่งกระทบหรือจากกรรมสมุฏฐาน) ประดุจเสียงสะท้อน (ที่เกิดจากการประชุมแห่งปัจจัยปรุงแต่ง) แล ประดุจนิमितหมาย (ที่แปรเปลี่ยนได้เสมอ)

หากบรรดาพระโพธิสัตว์สามารถพิจารณาด้วยโยคะ^{๑๕๐} เช่นนี้ ในสรรพธรรมทั้งปวงย่อมมิวิภาคเห็นเป็นสอง สรรพพุทธธรรมย่อมมาสำเร็จอยู่เบื้องหน้าเฉพาะตนโดยพลัน เมื่อคราที่เริ่มบังเกิด (โพธิจิต) ก็จักได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณทันที เข้าใจในสรรพธรรมว่าเป็นหทัยธาตุแห่งตน ได้สำเร็จซึ่งปัญญา กายอันมิได้รู้แจ้งโดยผู้อื่นผู้ใด ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ...พรหมจรรย์วรรคแต่เพียงเท่านี้

^{๑๕๐} โยคะ คือ การประกอบ, การใช้, ความเพียร

พระศากยมุณีพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระมัณฑุศรี และพระสมันตภัทร

初發心功德品 ปฐมโพธิจิตรกุศลวรรค

ว่าด้วยกุศลแห่งการเกิดขึ้นของโพธิจิต
อันมุ่งตรัสรู้เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์
ว่าประเสริฐแลเลิศล้ำกว่ากุศลใดๆ
ด้วยโพธิจิตยังให้ตถาคตพ้นธุมิขาดสิ้น
เป็นเหตุแห่งความรู้แจ้งสรรพสิ่งทั้งปวง
และเป็นเหตุแห่งการสำเร็จพระพุทโธญาณ

ปฐมโพธิจิตรกุศลวรรค

(ปกรณที่ ๑๗ จุลวรรคที่ ๑๗)

ครั้งนั้นแล ท้าวเทวราชสักกรินทร์ ตรัสต่อพระธรรม-
 ปรินญาโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตรผู้เจริญ อันพระโพธิสัตว์ผู้เริ่ม
 บังเกิดมีพระบรมโพธิจิตขึ้นนั้น กุศลที่พึงจักถึงได้นั้นมีปริมาณเท่าไร
 หนอ

พระธรรมปรินญาโพธิสัตว์ วิสขนาว่า ด้วยอรรถดั่งว่านี้
 คัมภีรภาพยั้งแล้ว อันจักกล่าวได้ยาก ล่วงรู้ได้ยาก วิภาคได้ยาก
 เชื้อถือได้ยาก ยืนยันได้ยาก ประพฤติได้ยาก แทงตลอดได้ยาก
 จินตนาการได้ยาก ดวงวัดได้ยาก เข้าสู่ได้ยาก แม้นกระนั้น อาตมา
 จักแสดงแก่ท่านด้วยอาศัยพระพุทธพลาติคัยเป็นที่พึ่ง ดูก่อนพุทธ-
 บุตร สมมุติว่ามีบุคคลผู้ซึ่งนำเอาเครื่องดนตรี^{๑๕๐} ทั้งหมด บำรุงแก่
 สรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุเบื้องบูรพาทิศจำนวนนับด้วยสองไชย
 เมื่อกาลล่วงไปหนึ่งกัลป์ จากนั้นแลยังได้สอนสั่งให้สมาทานเบญจศีล
 บริสุทธี อีกในทิศาเบื้องทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดทั่วจตุรทิศ ทั้ง

อุปริมทิศ เหฏฐิมทิศก็ดูจนี้ ดูก่อนพุทธบุตร ตามมติของท่านแล้วมี
 ความเป็นไฉน อันกุศลของบุคคลนี้มีความมากน้อยเช่นไรฤา

เทวราชตรัสว่า ท่านพุทธบุตร อันกุศลของบุคคลนี้ มีเพียง
 พระพุทธองค์เท่านั้นที่อาจทราบ นอกนั้นในสรรพสัตว์ทั้งปวงมีอาจ
 จักคาดประมาณได้เลย

พระธรรมปรินญาโพธิสัตว์ ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันกุศล
 ของบุคคลนี้เมื่อเทียบกับกุศลของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดโพธิจิต
 แล้วนั้น เทียบมิได้แม้หนึ่งในร้อยส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในพันส่วน
 เทียบมิได้แม้หนึ่งในแสนส่วน ดั่งนี้ แม้ว่าโกฏิส่วน ร้อยโกฏิส่วน
 พันโกฏิส่วน แสนโกฏิส่วน นยุตโกฏิส่วน ร้อยนยุตโกฏิส่วน พันนยุต-
 โกฏิส่วน แสนนยุตโกฏิส่วน ด้วยส่วนของการคำนวณ ด้วยส่วนของ
 กลา^{๑๕๒} ด้วยส่วนของการนับ ด้วยส่วนของการอุปมา ด้วยส่วน
 ของอุปนิษิต^{๑๕๓} ก็ยังมีอาจเทียบได้แม้เพียงหนึ่ง

ดูก่อนพุทธบุตร ตั้งอุปมาดั่งนี้ว่า สมมุติมีบุคคลใช้เครื่อง
 ดนตรีทั้งปวง บำรุงแก่สรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุในทิศทิศจำนวน
 นับด้วยสิบสองไชย เมื่อกาลล่วงไปร้อยกัลป์ จากนั้นแลยังได้สอนสั่ง
 ให้ประพฤติในทศกุศลกรรมบถ ด้วยการเลี้ยงดูเช่นนี้ ล่วงไปอีกพัน
 กัลป์ ได้สอนสั่งให้สรรพสัตว์ดำรงในจตุรฌาน ล่วงไปอีกแสนกัลป์
 ได้สั่งสอนให้ดำรงในจตุรพรหมวิหารจิต ล่วงไปอีกโกฏิกัลป์ ได้สั่ง
 สอนให้ดำรงในจตุรอรุปรสมาธิ^{๑๕๔} ล่วงไปอีกร้อยโกฏิกัลป์ ได้สั่งสอน

^{๑๕๐} ตามศัพท์อาจแปลว่า สิ่งอันยังให้อยินดี หรือมีนัยยะถึงการบำเพ็ญบุญบารมี เพราะบุญ
 คือเครื่องยังความยินดีให้ปรากฏเช่นกัน หรืออาจรวมไปถึงพระธรรม

^{๑๕๒} ตามศัพท์ว่า ส่วนหนึ่งเสี้ยวหนึ่งของเวลา ส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนของดวงจันทร์ ส่วน
 แบ่งของเวลา

^{๑๕๓} ตามศัพท์ว่า อุปนิษิต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เวทานต-ที่สุดแห่งพระเวท คัมภีร์ที่
 แต่งด้วยหลักศาสนาหรือหลักธรรมหลังยุคพระเวทมีทั้งหมด ๑๐๘ คัมภีร์ คัมภีร์เหล่านี้
 นี้แต่งเป็นทำนองแนะนำให้เกิดญาณทัศนะ มากกว่าจะให้หลักตรรกวิทยาเข้าไปพิสูจน์

^{๑๕๔} หมายถึง อรูปฌานทั้ง ๔ คือ อากาสานัญจายตนะ วิทยุญาณัญจายตนะ อากิญจัญ-
 ญายตนะ และเนวสัณญานาสัณญายตนะ

ให้ดำรงในโสตาปัตติผล ล่วงไปอีกพันโกฏิกัลป์ ได้สั่งสอนให้ดำรงในสภิกาคามิปัตติผล ล่วงไปอีกแสนโกฏิกัลป์ ได้สั่งสอนให้ดำรงในอนาคามิปัตติผล ล่วงไปอีกกนยุตโกฏิกัลป์ ได้สั่งสอนให้ดำรงในอรหัตตปัตติผล ล่วงไปอีกแสนกนยุตโกฏิกัลป์ ได้สั่งสอนให้ดำรงในปัจจุบันพุทธมรรค

ดูก่อนพุทธบุตร ตามมติของท่านแล้วมีความเป็นไฉน อันกุศลของบุคคลนี้มีความมากมายเช่นไรฤ

เทวราชตรัสว่า ท่านพุทธบุตร อันกุศลของบุคคลนี้ มีเพียงพระพุทธองค์เท่านั้นที่อาจทราบได้

พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันกุศลของบุคคลนี้เมื่อเทียบกับกุศลของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดโพธิจิตแล้วนั้น เทียบมิได้แม้หนึ่งในร้อยส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในพันส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในแสนส่วน จนถึงด้วยส่วนของการอุปนิษิต ก็ยังมีอาจเทียบได้แม้เพียงหนึ่ง ด้วยเหตุไฉนฤ พุทธบุตร เมื่อคราที่บรรดาพระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงเริ่มบังเกิดโพธิจิต มิเพียงแต่เหตุด้วยอาศัยเครื่องดนตรีสังคีตทั้งปวงในการบำรุงสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั้งทิศทิศจำนวนนับด้วยสิบลองไทย มิว่ากาลจักล่วงไปร้อยกัลป์ จนถึงแสนกนยุตโกฏิกัลป์ แล้วจึงบังเกิดโพธิจิต

มิแต่ด้วยอาศัยเพียงการสอนสั่งบรรดาสรรพสัตว์ให้บำเพ็ญในเบญจศีล ทศกุกุลกรมมรรค (หรือทศกุกุลกรมมถ) สอนสั่งให้ดำรงในจตุรฌาน จตุรพรหมวิหารจิต จตุรอรุปรสมาธิ สอนสั่งให้บรรลุถึงโสตาปัตติผล สภิกาคามิปัตติผล อนาคามิปัตติผล อรหัตตปัตติผล ปัจจุบันพุทธมรรค แล้วจึงบังเกิดโพธิจิต

แต่ด้วยเหตุที่ยังให้ตถาคตพันธุมีขาดช่วง เหตุให้ขจรขยายไปในสรรพโลกธาตุ เหตุให้สัตว์ในสรรพโลกธาตุได้รับการโปรดจนหลุดพ้น เหตุให้ล่วงรู้ถึงการสำเร็จและดับสูญของสรรพโลกธาตุ

เหตุให้ล่วงรู้ถึงมลทินและบริสุทธิ์ของสัตว์ในสรรพโลกธาตุ เหตุให้ล่วงรู้ถึงความสะอาดใสแห่งอตตภาวะของสรรพโลกธาตุ เหตุให้ล่วงรู้นิสัยแห่งความเกษมและความทุกข์ของจิตสรรพสัตว์ทั้งปวง เหตุให้ล่วงรู้ถึงมรณะและกำเนิดของสรรพสัตว์ทั้งปวง เหตุให้ล่วงรู้ในอุปายอินทรีย์ทั้งปวงของสรรพสัตว์ เหตุให้ล่วงรู้ความเป็นไปแห่งจิตของสรรพสัตว์ทั้งปวง เหตุให้ล่วงรู้ในตรีกาลปัญญาของสรรพสัตว์ทั้งปวง เหตุให้ล่วงรู้ว่าพระพุทธวิสัยทั้งปวงมีความสมภาพเสมอกัน แล้วจึงบังเกิดพระอนุตรสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในขณะหนึ่ง สามารถก้าวล่วงโลกธาตุจำนวนองสขยเบื่องบูรพาทิศได้ ด้วยทุกขณะจิตได้ระลึกลูกอยู่เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งองสขยกัลป์ อันโลกธาตุทั้งปวงนี้ จึงมีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตนั้นได้

อีกทั้งบุคคลที่สอง ในขณะหนึ่งก็สามารถก้าวล่วงโลกธาตุกว่าบุคคลก่อนหน้าไปจำนวนองสขยกัลป์ เช่นนี้ตลอดสิ้นทั้งองสขยกัลป์ อันจักพูนทวีเป็นลำดับ トラบถึงอันดับที่สิบ ทั้งทิศาเบื่องทักษิณ ประจิม อุดร ตลอดทั่วจตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เหมภูมิทิศก็ดูจนี้ พุทธบุตร ณ ท่ามกลางทิศทิศนี้ ล้วนมีร้อยบุคคล แต่ละบุคคลหนึ่งก็ก้าวล่วงสรรพโลกธาตุเช่นนี้ อันโลกธาตุทั้งปวงยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤ พุทธบุตร พระโพธิสัตว์ไรซึ่งขอบเขตขีดคั่น แต่เหตุเพื่อการรู้แจ้งในความเป็นไปของโลกรธาตุ จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุเพื่อรู้แจ้งในโลกธาตุทั่วทิศทิศ จึงบังเกิดโพธิจิต อันมีความปรารถนา รู้แจ้งว่าโลกธาตุอันประณีตก็คือโลกธาตุอันหยาบแลโลกธาตุอันหยาบก็คือโลกธาตุอันประณีต โลกรธาตุที่หงายอยู่ก็

คือโลกธาตุที่คว่ำ แลโลกธาตุที่คว่ำก็คือโลกธาตุที่หงาย จุลโลกธาตุ ก็คือมหาโลกธาตุ แลมหาโลกธาตุก็คือจุลโลกธาตุ โลกธาตุอัน ไพบูลย์ก็คือโลกธาตุอันคับแคบ แลโลกธาตุอันคับแคบก็คือโลกธาตุ อันไพบูลย์ เอกโลกธาตุก็คือโลกธาตุอันมีอาจกล่าวถึงได้^{๖๔๔} แลโลก ธาตุอันมีอาจกล่าวก็คือเอกโลกธาตุ โลกธาตุอันมีอาจกล่าวเข้าสู่ เอกโลกธาตุ แลเอกโลกธาตุก็เข้าสู่โลกธาตุอันที่มีอาจกล่าว โลกธาตุ อันโสภณคือโลกธาตุอันบริสุทธี อีกโลกธาตุอันบริสุทธีก็คือโลกธาตุ อันโสภณ

ปรารณาจักรทราบว่าเป็นปลายโลมาชาติหนึ่ง ก็คือภาวะ แตกต่างของโลกธาตุทั้งปวง ในท่ามกลางโลกธาตุทั้งปวง ก็คือ สังขารภาวะเดียวกับโลมาชาติหนึ่ง

ปรารณาจักรทราบว่าเป็นเอกโลกธาตุก่อนกำเนิดสรรพโลกธาตุ ปรารณาจักรทราบว่าเป็นสรรพโลกธาตุหนึ่งไรซึ่งสังขารสภาวะ ปรารณา ให้เมื่อสิ้นขณะจิตหนึ่งแล้วได้ล่วงรู้ในโลกธาตุอันไพบูลย์ทั้งปวงโดย ไรซึ่งอุปสรรค แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอัน สุตประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งใน ช่วงขณะหนึ่ง สามารถคำนวณรู้ความสำเร็จขึ้นและเสื่อมสลายลง แห่งกลับในโลกธาตุจำนวนอสงไขยเบื้องบูรพาทิศได้ แลทุกขณะจิต ได้ระลึกอยู่เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกลับ อันการคำนวณในกลับ ทั้งหลาย จึงมีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตนั้นได้

มีบุคคลที่สอง ด้วยในขณะหนึ่งก็สามารถล่วงรู้จำนวนโลก- ธาตุกว่าบุคคลก่อนหน้าไปจำนวนอสงไขยกลับ ด้วยวิภาษาเช่นนี้ ตราบถึงอันดับที่สิบ ทั้งทิศาเบื้องทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดทั่ว

^{๖๔๔} หมายถึง โลกธาตุจำนวนมากมายมหาศาล หาค่าเปรียบมิได้

จตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เหมภูมิทิศก็ดูจนี้ พุทธบุตร อันการสามารถ คำนวณรู้ความสำเร็จขึ้นและเสื่อมสลายลงแห่งกลับในโลกธาตุทั่ว ทศทิศจำนวนอสงไขยนี้ ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่ทุกศลมูล บรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไรซึ่งขอบเขตขิดคั่น แต่เหตุเพื่อล่วงรู้ความสำเร็จขึ้นและเสื่อมสลายลงแห่งกลับในโลก- ธาตุทั้งปวง แล้วจึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต เหตุเพื่อล่วงรู้ ความสำเร็จขึ้นและเสื่อมสลายลงแห่งกลับในโลกธาตุทั้งปวงหมด ทั้งสิ้นอันไรขอบเขตประมาณ แล้วจึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัม- โพธิจิต อันมี การรู้ว่ากลับอันยาวนานคือกลับอันสั้นคือมีความเสมอ กัน กลับอันสั้นก็คือกลับอันยาวนานมีความเสมอกัน เอกกลับและ อสงไขยกลับเสมอกัน แลอสงไขยกลับและเอกกลับก็เสมอภาคกัน พุทธกลับและอพุทธกลับเสมอเท่าเทียมกัน แลอพุทธกลับและพุทธ กลับก็เสมอกัน ในพุทธกลับหนึ่งมีพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงจำนวน มิได้ แลกลับแห่งพระพุทธเจ้าที่จักกล่าวถึงจำนวนมิได้นั้นก็มีเอก- พุทธะหนึ่งเดียว อันปริมาณกลับและอปริมาณกลับก็เสมอภาคกัน แลอปริมาณกลับและปริมาณกลับก็เสมอกัน อวสานกลับและ ออวสานกลับก็เสมอกัน แลอวสานกลับและอวสานกลับก็เสมอ ภาคกัน กลับอันมีอาจกล่าวและขณะจิตหนึ่งนั้นเสมอกัน แลขณะ จิตหนึ่งและกลับอันมีอาจกล่าวก็เสมอกัน สรรพกลับเข้าสู่สรวทกลับ และอกลับก็เข้าสู่สรวทกลับ

ด้วยปรารณาว่าในขณะจิตหนึ่งได้สามารถล่วงรู้ในขอบเขต เบื้องต้น เบื้องหลัง และเบื้องปัจจุบันในการสำเร็จขึ้นและสิ้นไปของ กลับในโลกธาตุทั้งปวง แล้วจึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต อัน ได้สมญาว่า “อภิญญาญาณแห่งมหาปณิธานอันยิ่งของพระโพธิ-

สัตว์ผู้เริ่มบังเกิดโพธิจิต อันรู้แจ้งในสรรพกาลทั้งปวง”

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในช่วงขณะหนึ่ง สามารถรู้วิภาคความแตกต่างนานาประการของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุจำนวนอสงไขยเบื้องบูรพาทิศได้ แลทุกขณะจิตได้ระลึกรู้เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์ อันการคำนวณในกัลป์ทั้งหลาย จึงมีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตนั้นได้

มีบุคคลที่สอง ด้วยในขณะหนึ่งก็สามารถรู้วิภาคความแตกต่างนานาประการของสรรพสัตว์บรรดามียิ่งกว่าบุคคลก่อนหน้าไปจำนวนอสงไขยกัลป์ เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์ อันจักพูนทวีเป็นลำดับ ตราบถึงอันดับที่สิบ ทั้งทศชาติเบื้องทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดทั่วจตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เหนือจิมทิศก็ดังนี้ พุทธบุตร อันการวิภาคความแตกต่างนานาประการของสรรพสัตว์ในทิศทิศนี้ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พุทธบุตร พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไรซึ่งขอบเขตขีดค้น แต่เหตุเพื่อรู้วิภาคสรรพสัตว์ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต เหตุเพื่อรู้วิภาคความแตกต่างนานาประการของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั้งปวง จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต อันมีความปรารถนาใคร่รู้วิภาคความแตกต่างทั้งปวงอย่างไรขอบเขตวิภาคในเอกสรรพสัตว์และอสงไขยสรรพสัตว์ว่าสมภาพดูจกัณปรารถนาบรรลุการวิภาคความแตกต่างทั้งปวงที่จักพึงกล่าวมิได้ อันคืออุปายโกศลปัญญาอันเรื่องโรจน์ ปรารถนารู้วิภาคความแตกต่างสารพันของสรรพสัตว์สาครให้หมดสิ้นทั้งขอบเขต ปรารถนารู้วิภาคในกุศลแลอกุศลประเภทต่างๆ จำนวนอนันต์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตกาล ปรารถนารู้วิภาคลักษณะที่คล้ายและมิคล้ายกัน

ปรารถนารู้ว่าสรรพวิภาคก็คือเอกวิภาค แลเอกวิภาคก็คือ

สรรพวิภาค ปรารถนาบรรลุถึงวิภาคผลแห่งพระตถาคต ปรารถนา รู้การวิภาคอันสูง การวิภาคอันสูงสุด การวิภาคอันมีเหลือเชื่อ การวิภาคอันมีมีเหลือเชื่อ การวิภาคอันเท่าเทียมและมีเท่าเทียมซึ่งล้วนแตกต่างกัน

ปรารถนารู้การวิภาคที่อ้างอิงได้ การวิภาคที่อ้างอิงมิได้ การวิภาคที่ร่วมกัน การวิภาคที่มีร่วมกัน การวิภาคที่มีขอบเขต การวิภาคที่ไร้ขอบเขต การวิภาคที่แตกต่างกัน การวิภาคที่มีแตกต่างกัน การวิภาคอันกุศล การวิภาคอันอกุศล การวิภาคอันเป็นโลกียะ การวิภาคอันเป็นโลกุตระซึ่งล้วนแตกต่างกัน

ปรารถนาด้วยการวิภาคอันวิเศษทั้งปวง การวิภาคที่ยิ่งใหญ่ การวิภาคที่ประมาณมิได้ การวิภาคที่ตั้งไว้ถูกต้องดีแล้วแลบรรลุถึงการวิภาคของพระตถาคตจนได้หลุดพ้น มีปัญญาอันไรซึ่งสิ่งขวางกั้น ปรารถนาด้วยอุปายโกศลจำนวนอนเนกอนันต์ให้ล่วงรู้สัตว์ธาตุทั้งปวงในทิศทิศ ให้รู้การวิภาคที่บริสุทธิ์ การวิภาคที่แปดเปื้อน การวิภาคอย่างกว้างขวาง การวิภาคโดยสังเขป การวิภาคอย่างละเอียด การวิภาคอย่างหายาบๆ หมดสิ้นทั้งการวิภาคโดยมีมีเหลือในแต่ละสรรพสัตว์หนึ่งๆ

ปรารถนาล่วงรู้คฤหวิภาคอันลึกกลับซับซ้อน อุปายโกศลวิภาคอันชาญฉลาด การจำแนกการวิภาคต่างๆ การวิภาคโดยปกติธรรมดา การวิภาคที่เกิดแต่เหตุ การวิภาคที่เกิดแต่ปัจจัย แลเหตุที่รู้แจ้งวิภาคขาละทั้งปวงทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในช่วงขณะหนึ่ง สามารถรู้ความแตกต่างแห่งอินทรีย์ของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงจำนวนอสงไขยเบื้องบูรพาทิศได้ แลทุกขณะจิตได้ระลึกรู้เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์

มีบุคคลที่สอง ด้วยในขณะที่หนึ่งก็สามารถรู้ความแตกต่างแห่งอินทรีย์ของสรรพสัตว์ทั้งปวงยิ่งกว่าบุคคลก่อนหน้าไปจำนวนอสงไขยกัลป์ ด้วยการวิภาษาเช่นนี้ トラバถึงอันดับที่สิบ ทั้งทศกาเบียงทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดท้าวจตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เภฏฐิมทิศก็ดูจนี้ พุทธบุตร อันความแตกต่างแห่งอินทรีย์ของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั่วทิศนี้ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขตขีดคั่น แต่เหตุเพื่อการรู้แจ้งอินทรีย์ของสรรพสัตว์ในโลกธาตุ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต แล้วด้วยเหตุเพื่อจกักรู้แจ้งให้หมดสิ้นในอินทรีย์ที่แตกต่างสารพันของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวง แม้นกล่าววิภาษา ไปจนถึงเหตุที่ปรารภนารู้งแจ้งในอินทรีย์ชาละทั้งปวงทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง สามารถล่วงรู้ปิตินันท์ทุกขณะจิตของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงจำนวนอสงไขยเบียงบูรพาทิศได้ ครั้นระลึกอยู่เช่นนี้ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์ ด้วยการวิภาษาเป็นลำดับ トラバถึงอันดับที่สิบ ทั้งทศกาเบียงทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดท้าวจตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เภฏฐิมทิศก็ดูจนี้ อันปิตินันท์บรรดามีของสรรพสัตว์ทั่วทิศนี้ ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พุทธบุตร พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขตขีดคั่น แต่ด้วยเหตุที่จกักรู้แจ้งในความปิตินันท์ของบรรดาสรรพสัตว์ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต เพื่อจกักรู้แจ้งปิตินันท์นานา

ประการของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั้งปวงให้หมดสิ้น แม้นด้วยการวิภาษา ไปจนถึงเหตุแห่งการปรารภนารู้งแจ้งในปิตินันท์ชาละทั้งปวง แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง สามารถล่วงรู้อุปายโกศลสารพันของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงจำนวนอสงไขยเบียงบูรพาทิศได้ แล้วด้วยการวิภาษาเช่นนี้ トラバถึงอันดับที่สิบ ทั้งทศกาเบียงทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดท้าวจตุรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เภฏฐิมทิศก็ดูจนี้ อันอุปายโกศลสารพันของสรรพสัตว์ทั่วทิศนี้ ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พุทธบุตร พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขตขีดคั่น ด้วยเหตุที่จกักรู้แจ้งในอุปายโกศลสารพันของบรรดาสรรพสัตว์ในโลกธาตุ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต เพื่อจกักรู้แจ้งในอุปายะของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงให้หมดสิ้น แม้นด้วยการวิภาษาจนถึงเหตุแห่งการปรารภนารู้งแจ้งในอุปายชาละทั้งปวง แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง สามารถรู้ความแตกต่างสารพันแห่งจิตของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงจำนวนอสงไขยเบียงบูรพาทิศได้ ด้วยการวิภาษาจนถึงที่สุด ว่าอันความแตกต่างสารพันแห่งจิตของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั่วทิศนี้ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พุทธบุตร พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขต

ขีตคั่น แต่เหตุเพื่อการรู้แจ้งจิตของสรรพสัตว์ในโลกธาตุ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต แลด้วยเหตุเพื่อจกักรู้แจ้งให้หมดสิ้นในจิตนานาของสรรพสัตว์ในธรรมธาตุ อากาศธาตุอันไร้ขอบเขต แม้จนถึงเหตุที่ปรารณารู้แจ้งในจิตขาละทั้งปวงทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง สามารถรู้ความแตกต่างแห่งกรรมของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวงจำนวนอสงไขยเบื้องบูรพาทิศได้ ด้วยการวิภาษาจนที่สุด ว่าอันความแตกต่างแห่งกรรมของสรรพสัตว์ทั่วทิศนี้ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขตขีตคั่น แต่เหตุเพื่อการรู้แจ้งกรรมของสรรพสัตว์ จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต แลด้วยเหตุเพื่อจกักรู้แจ้งในกรรมของสรรพสัตว์ทั้งปวงในตรีกาล จนถึงเหตุที่ปรารณารู้แจ้งในกรรมขาละทั้งปวงทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุดประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง สามารถล่วงรู้กิเลสเครื่องเศร้าหมองของสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุจำนวนอสงไขยเบื้องบูรพาทิศได้ แลทุกขณะจิตได้ระลึกรู้เช่นนี้ ตลอดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์ อันกิเลสทั้งปวงนี้ที่แตกต่างกันนานา ย่อมมีอาจทราบถึงขอบเขตนั้นได้

มีบุคคลที่สอง ด้วยในขณะหนึ่งก็สามารถรู้กิเลสต่างๆ ของสรรพสัตว์ทั้งปวงยิ่งกว่าบุคคลก่อนหน้าไปจำนวนอสงไขยกัลป์ ดังนี้จนหมดสิ้นทั้งอสงไขยกัลป์ ด้วยการวิภาษาเป็นลำดับ ทราบถึงอันดับที่ลึบ ทั้งทิสยาเบื้องทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดทั่วจตุรทิศ ทั้ง

อุปริมทิศ เหนือภูมิทิศก็ดูจนี้ พุทธบุตร อันความแตกต่างแห่งกิเลสของสรรพสัตว์ในทิศทิศนี้ยังสามารถล่วงรู้ถึงขอบเขตได้ แต่กุศลมูลบรรดามีของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตนั้น มีอาจล่วงรู้ถึงขอบเขตได้

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขตขีตคั่น แต่เหตุเพื่อการรู้แจ้งในกิเลสสาละที่ต่างกันของสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั้งปวง จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต อันมี เหตุที่ปรารณารู้แจ้งในครูกิเลสที่บางเบา ลหุกิเลสที่สาหัส อนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอุปัติกิเลสที่ตื้นขึ้นทั้งหมดทั้งสิ้น ในสรรพสัตว์หนึ่งๆ นั้นมีกิเลสอันวิภาคได้สารพัน มีทัศนะรับรู้ได้สารพันอันจักหาประมาณมิได้ ด้วยเหตุที่จะชำระมลทินแปดเปื้อนทั้งปวง ด้วยปรารณาจักล่วงรู้ถึงที่อาศัยแห่งอวิชากิเลส ตัณหากิเลส ด้วยเหตุจักปหารบ่วงแห่งกิเลส เศร้าหมองคือภพทั้งปวง ปรารณารู้แจ้งในราคะกิเลส โทสะกิเลส โมหะกิเลส และกิเลสโดยทั่วไป ด้วยเหตุจักปหารกิเลสสาละสมุฏฐานทั้งปวง ปรารณารู้แจ้งในอัตตาทกิเลส มมังการกิเลส อัสมิมานะกิเลส ด้วยเหตุจกักรู้แจ้งเห็นจริงในการยังให้สรรพกิเลสสาละดับสิ้นมิเหลือเชื้อ ปรารณารู้แจ้งในความวิปลาสพลิกผันที่คอยแบ่งแยกให้เป็นมูลฐานกิเลส อนุโลมกิเลส แลสักกายทิฐิความเห็นเป็นเหตุให้ถือตัวตนให้เกิดเป็นมิจฉาทิฐิหกสิบสองประการ^{๑๔๖} ด้วยเหตุจักบาราบสรรพกิเลสสาละ จึงปรารณาจักรู้แจ้งในวิตานกิเลสคือกิเลสอันปกคลุม อุปสรรคกิเลสคือกิเลสอันกีดขวางแก่พระโพธิญาณ แล้วจึงบังเกิดมหากุณาจิตปกป้องรักษาสรรพสัตว์ ด้วยเหตุเพื่อจักปหารสรรพกิเลสขาละให้ขาดสิ้น แลยังให้ภาวะแห่งปัญญาญาณ

^{๑๔๖} มีระบุในพระมหาลาสูตร จากที่.ส. ๙/๑-๑๔๔/๑-๔๕ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ทั้งปวงวิมลใส แล้วจึงค่อยบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิตอันสุด
ประเสริฐนั้นแล

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลผู้ซึ่งใน
ชั่วขณะหนึ่ง ได้นำเอาโภชนาหารเลิศรส มาลีหอมหวาน ไตรจีวร ธง-
ผ้าปटाก ร่มฉัตร แลสังฆาราม วิหารมณฑลเศียรอันวิจิตร รัตนวิสูตร
ขาลมаланานาชนิด อีกทั้งสิ่งหอาสน์ที่อลังการนานาและรัตนอัน
เป็นทิพย์ทั้งปวง น้อมถวายสักการะแด่บรรดาพระพุทธเจ้าจำนวน
อสงไขยเบื้องบูรพาทิศและสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุจำนวน
อสงไขย ด้วยการคารวะนอบน้อมอภิวาทสดุดี น้อมกายลงศิโรราบ
ด้วยลักษณะการเช่นนี้มิได้ขาดช่วง ผ่านล่องไปนับได้อสงไขยกลับ
อีกยังให้สรรพสัตว์นั้นได้ถวายสักการะพระพุทธเจ้าเช่นนี้ด้วย ตราบ
จนภายหลังพระพุทธปรินิรวาณ ต่างก็สร้างพระสถูปของตนขึ้น อัน
พระสถูปนั้นก็มีความสูงยิ่งนัก ซึ่งสำเร็จด้วยสรรพรัตนบรรดามีใน
โลกธาตุจำนวนอสงไขยมาประกอบกันเป็นความอลังการนานัปการ
ภายในแต่ละพระสถูปหนึ่งๆ นั้นล้วนมีพระปฏิมาของพระตถาคตเจ้า
จำนวนอสงไขยประดิษฐานอยู่ อันมีประภาสรังสีสว่างไสวไปทั่ว
โลกธาตุจำนวนอสงไขย แลผ่านล่องไปนับได้อสงไขยกลับ ทั้งทิศา
เบื้องทักษิณ ประจิม อุตฺร ตลอดทั่วจักรทิศ ทั้งอุปริมทิศ เหนือภูมิทิศ
ก็ดูจนี้ พุทธบุตร ตามมติของท่านแล้วมีความเป็นไฉน อันกุศลของ
บุคคลนี้มีความมากน้อยเช่นไรฤฯ

เทวราชตรัส อันกุศลแห่งบุคคลนี้ มีเพียงพระพุทธองค์ที่
จักทราบได้ นอกนั้นมีผู้ใดอาจหยั่งได้เลย

พระธรรมปรีชาญาณโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันกุศลของ
บุคคลนี้เมื่อเทียบกับกุศลของพระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดโพธิจิตแล้วนั้น
เทียบมิได้แม้หนึ่งในร้อยส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในพันส่วน เทียบมิได้
แม้หนึ่งในแสนส่วน จนถึงด้วยส่วนของการอุปนิษัฯ ก็ยังมีอาจเทียบ

ได้แม้เพียงหนึ่ง

ดูก่อนพุทธบุตร จักตั้งอุปมาดังนี้ว่า สมมุติมีบุคคลที่สอง
ผู้ซึ่งในชั่วขณะหนึ่งสามารถเลี้ยงดูสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุ
จำนวนอสงไขยตลอดเวลาอสงไขยกลับกว่าบุคคลก่อน ด้วยทุกขณะ
จิตได้ระลึกอยู่เช่นนี้ แลได้นำเอาเครื่องสักการะจำนวนประมาณ
น้อมถวายแด่พระพุทธตถาคตจำนวนประมาณ และเลี้ยงดูสรรพ-
สัตว์บรรดามีในโลกธาตุอันประมาณ ล่วงเลยกลับไปจำนวน
ประมาณ แม้ในบุคคลอันดับที่สอง จนถึงบุคคลอันดับที่สิบก็ล้วน
ดูจนะนี้ ด้วยอาศัยในขณะหนึ่งสามารถกระทำการสักการะทั้งปวง
ได้ยิ่งกว่าบุคคลแรกๆ นั้น ด้วยทุกขณะจิตได้ระลึกอยู่เช่นนี้ โดยนำ
เอาเครื่องสักการะจำนวนอันมีมิชอบเขต มีอาจเทียบเคียง มีอาจ
คำนวณนับ มีอาจพรรณนา มีอาจจินตนา มีอาจกะประมาณ มีอาจ
กล่าว น้อมถวายอย่างมีมิชอบเขตแต่บรรดาพระพุทธเจ้าอันจัก
กล่าวถึงจำนวนมิได้ และสรรพสัตว์บรรดามีในโลกธาตุเหล่านั้นโดย
ทั่วถึง ผ่านกาลเวลาล่วงเลยไปอย่างมีมิชอบเขตในห้วงกลับอันมิ
อาจกล่าวถึงได้ ตราบเมื่อพระพุทธมหาปรินิรวาณแล้วในภายหลัง
ต่างก็สร้างพระสถูปของตนขึ้น อันพระสถูปนั้นก็มีความสูงยิ่งนัก
ตลอดกลับอันเป็นที่อยู่มีมนุษย์เกิดขึ้น^{๑๔๑} ก็ดูจนะนี้

ดูก่อนพุทธบุตร อันกุศลของบุคคลนี้เมื่อเทียบกับกุศลของ
พระโพธิสัตว์ที่เริ่มบังเกิดโพธิจิตแล้วนั้น เทียบมิได้แม้หนึ่งในร้อย
ส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในพันส่วน เทียบมิได้แม้หนึ่งในแสนส่วน จน
ถึงด้วยส่วนของการอุปนิษัฯ ก็ยังมีอาจเทียบได้แม้เพียงหนึ่ง

^{๑๔๑} กลับแบ่งเป็น ๔ ประเภท มี ๑) กลับที่เจริญ คือโลกถูกสร้างขึ้น ๒) กลับที่เป็นที่อยู่
คือ มีมนุษย์เกิดขึ้น มีพระอาทิตย์และพระจันทร์ปรากฏ ๓) กลับที่เสื่อมหรือกลับที่
ทำลายธาตุไฟ น้ำ และลม ทำลายทุกสิ่งยกเว้นพระมณฑานทีสี ๔) กลับที่ว่างเปล่า อัน
เป็นผลมาจากการทำลายกลับที่สาม

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้ไร้ซึ่งขอบเขต ขีดค้น แต่เหตุเพื่อจักถวายสักการะพระพุทธเจ้าเหล่านั้น จึงบังเกิด พระอนุตรสัมมาสัมโพธิจิต เหตุเพื่อจักถวายสักการะพระพุทธเจ้า บรรดามีหมดสิ้นทั้งธรรมธาตุ อากาธาตุดันจักกล่าวถึงมิได้ใน ทศทิศทั้งอดีต อนาคตแลปัจจุบัน จึงบังเกิดพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ- จิต แลเมื่อบังเกิดจิตนี้แล้ว จึงสามารถล่วงรู้การเป็นไประหว่างการ เพิ่งสำเร็จพระสัมโพธิและการปริณิรวาณของบรรดาพระพุทธเจ้า ทั้งปวง สามารถศรัทธาต่อกุศลมูลบรรดามีของพระพุทธเจ้าทั้งปวง สามารถล่วงรู้ถึงปัญญาญาณบรรดามีของพระพุทธเจ้าทั้งปวงใน ปัจจุบันกาล และกุศลบรรดามีของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น อันพระ โพธิสัตว์นี้สามารถศรัทธา สามารถน้อมรับ สามารถประพตติ สามารถเข้าถึง สามารถล่วงรู้ สามารถบรรลุ สามารถสำเร็จ สามารถ มีสมภาพภาวะเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ด้วยเหตุไฉนฤฯ พระโพธิสัตว์นี้ด้วยเหตุจักยังให้สรรพ- ตถาคตพันธุมีชาติสิ้น จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ขจรขยายไปในสรรพ- โลกธาตุ จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้สัตว์ในสรรพโลกธาตุได้รับการ ไปรดจนหลุดพ้น จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ถึงการสำเร็จและดับ สุนฺญของสรรพโลกธาตุ จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ถึงมลทินและ บริสุทธิของสัตว์ในสรรพโลกธาตุ จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ถึง ความวิมลใสแห่งภพสามของสรรพโลกธาตุ^{๑๔๔} จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ถึงสัสยแห่งความเกษมและความเทวษของจิตสรรพสัตว์ ทั้งปวง จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ถึงมรณะและกำเนิดของสรรพ- สัตว์ทั้งปวง จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ในอุปายอินทรีย์ทั้งปวง

^{๑๔๔} ตโย ภาว หรือ ภพ ๓ มี ๑) กามภพ คือ ภพที่เป็นกามาวจร ๒) รูปภพ คือ ภพที่เป็น รูปาวจร ๓) อรูปภพ คือ ภพที่เป็นอรูปาจร

ของสรรพสัตว์ จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ความเป็นไปแห่งจิต ของสรรพสัตว์ทั้งปวง จึงบังเกิดโพธิจิต เหตุให้ล่วงรู้ในตรีกาล ปัญญาของสรรพสัตว์ทั้งปวง จึงบังเกิดโพธิจิต

เหตุที่บังเกิดจิตนี้ ปวงพระพุทธเจ้าในตรีกาลทั่วทิศจะ คอยระลึกถึงอยู่เป็นนิจ จักได้บรรลุถึงพระอนุตรสัมโพธิของพระ พุทธเจ้าในตรีกาลทั่วทิศ อันมีพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าใน ตรีกาลทั่วทิศนั้น มีสังขารภาวะที่สมภาพเฉกเช่นพระพุทธเจ้าใน ตรีกาลทั่วทิศ แลเมื่อบำเพ็ญในธรรมแห่งมรรคของพระพุทธเจ้า ในตรีกาลทั่วทิศแล้ว ก็จักสำเร็จในผลแห่งพระพุทธเจ้าใน ตรีกาลทั่วทิศโดยมิเกรงกริ่งด้วยประการทั้งปวง จักอสังการใน อาเวณิกพุทธธรรมทั้งสิบแปดประการ^{๑๔๕} แห่งพระพุทธเจ้าใน ตรีกาลทั่วทิศ ย่อมจักบรรลุในธรรมปัญญาญาณแห่งพระพุทธเจ้า ในตรีกาลทั่วทิศในธรรมธาตุ

ด้วยเหตุไฉนฤฯ อันการบังเกิดจิตเช่นนี้ เป็นเหตุยังให้ บรรลุความเป็นพระพุทฺธะ สมควรรับทราบไว้ว่าบุคคลผู้นี้มีความ เสมอเหมือนปวงพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐในตรีกาลทุกประการ ย่อม มีความสมภาพกับพระตถาคตวิสัยแห่งปวงพระพุทธเจ้าในตรีกาล ย่อมมีความสมภาพกับพระตถาคตกุศลแห่งปวงพระพุทธเจ้าในตรีกาล บรรลุในพระตถาคตเอกกาย แลอนันตกาย ทั้งมีความสมภาพเท่า เทียมในสัตยปัญญาญาณเป็นที่สุด เมื่อเพลาทีเพ็งบังเกิดโพธิจิต บรรดาพระพุทธเจ้าในตรีกาลทั่วทิศย่อมจักทรงสรรเสริญสดุดี จักสามารถแสดงพระธรรมบรรยายเพื่ออนุศาสน์สั่งสอนอบรมสรรพ- สัตว์บรรดามีในโลกธาตุทั้งปวง จักสามารถยังให้โลกธาตุทั้งปวง กัมปนาทหวั่นไหว สามารถฉายฉานรัศมีประกายไปสู่โลกธาตุทั้งปวง

^{๑๔๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑๒๔

สามารถยังให้ทุกข์จากบรรดาอบายมรรคในโลกธาตุทั้งปวงได้ถึงแก่ การหยุดพักและดับสิ้น สามารถชำระโลกธาตุทั้งปวงให้วิสุทธิและ อลังการ สามารถสำแดงว่าสำเร็จซึ่งพระพุทธญาณท่ามกลางโลก- ธาตุทั้งปวง สามารถยังให้สรรพสัตว์ทั้งปวงได้บรรลุในความยินดี ปริธา สามารถเข้าสู่ธรรมธาตุภาวะทั้งปวง สามารถยึดมั่นในโคตร- พันธุ์แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง แลย่อมสามารถบรรลุในความเรื่อง โรจนโฆตนาแห่งพระปัญญาญาณของพระพุทธเจ้าทั้งปวง

อันพระโพธิสัตว์ผู้เริ่มบังเกิดพระบรมโพธิจิตอันสุดประเสริฐ นี้ ไซ้ว่าในไตรกาลจะหาพบได้เพียงน้อยนิดไม่ อันมี แม้นว่าพระพุทธ- เจ้าทั้งปวงฤาพระพุทธธรรมทั้งปวง พระโพธิสัตว์ฤาพระโพธิสัตว- ธรรม พระปัจเจกโพธิฤาปัจเจกโพธิธรรม พระสาวกฤาสาวกธรรม โลกียะฤาโลกียธรรม โลกุตระฤาโลกุตระธรรม สรรพสัตว์ฤาสรรพ- สัตวธรรม ก็เพียงแต่ปรารถนาในความเป็นสัพพัญญู ดังนั้นสำหรับ ธรรมธาตุทั้งปวงแล้วไซ้ จิตมิพึงยึดมั่นด้วยประการทั้งปวงแล

เมื่อกาลสมัยนั้น ด้วยเหตุแห่งพระพุทธานุภาพ ตลอดทั่ว ทั้งทิศทิศอันล้วนแต่มีพุทธเกษตรจำนวนหนึ่งหมื่นแลโลกธาตุอีก จำนวนอันคณนานับได้เท่ากับละอองธุลีได้กัมปนาทสะท้านสะเทือน หลักษณะ^{๖๐} อันมีสันไหว ยกขึ้น กระเพื่อม สะเทือนกึกก้อง ดัง สั่นหวั่นไหว กระทบกัน แลมีบุปผาทิพย์ สุนทรทิพย์ ผงหอมทิพย์ กุสุมมาลาทิพย์ พัสตราภรณ์ทิพย์ รัตนะทิพย์ อิกทิพย์ภัณฑนานา

^{๖๐} ๖๓ ภูมิภมปิการา แผ่นดินไหว ๖ ลักษณะ มี ๑. ทิศตะวันออกจมทิศตะวันตกนูน ๒. ทิศตะวันตกจมทิศตะวันออกนูน ๓. ทิศใต้จมทิศเหนือนูน ๔. ทิศเหนือจมทิศใต้นูน ๕. รอบๆจม กลางนูน ๖. กลางจม รอบๆนูน (เหตุที่ทำให้แผ่นดินไหวอย่างรุนแรงมี ๘ อย่าง คือ ๑. เหตุตามธรรมชาติ เมื่อลมพายุพัดแรง ทำให้น้ำกระเพื่อมและแผ่นดินไหว (ความเชื่อของคนยุคนั้นคือ ดินอยู่บนน้ำ น้ำอยู่บนลม ลมอยู่บนอากาศ) ๒. ผู้มีฤทธิ์ เจริญญาโปลัญญาจนประมาณมิได้ ๓. พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ๔. พระ

ที่อลังการยิ่ง ต่างไปรยปรายประดุจสายฝน เครื่องดุริยางค์สังคีต อันเป็นทิพย์เปล่งแสงโอภาสสว่างไสวและบรรเลงเสียงสำเนียงแห่ง สวรรค์อันไพเราะขึ้นเองอย่างน่าอัศจรรย์

เพลา นั้น ผ่านพุทธเกษตรจำนวนสิบแห่งในทิศทิศแลโลก- ธาตุอีกจำนวนอันคณนานับได้เท่ากับละอองธุลีออกไป มีดินแดน พุทธเกษตรจำนวนหนึ่งหมื่น มีพระพุทธเจ้าจำนวนเท่ากับละอองธุลี อันล้วนแต่มีพระนามว่า “ธรรมปรัชญา” ต่างปรากฏพระวรกาย ขึ้นเบื้องหน้าพระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์แลตรัสว่า สาธุ สาธุ ธรรม- ปรัชญา ด้วยในวาระนี้เธอสามารถแสดงธรรมกถา นี้ เราตถาคตอัน มีจำนวนเท่ากับละอองธุลีที่ในหมื่นพุทธเกษตร ก็ได้แสดงซึ่งธรรม- กถา นี้ และสรรพพุทธเจ้าทั้งปวงก็ทรงแสดงเช่นนี้ เมื่อเพลาที่เธอ แสดงธรรมกถา นี้มีพระโพธิสัตว์จำนวนมหาศาลอันคณนานาคำนวณได้ เท่ากับละอองธุลีในพุทธเกษตรทั้งหมื่นแห่งได้บังเกิดโพธิจิต ซึ่งเรา ตถาคตทั้งหลายได้พยากรณ์แล้วทั้งสิ้น แลในอนาคตกาลที่จะถึง ผ่านอสงไขยก็กลับอันมิอาจกล่าวได้ หาขอบเขตมิได้จำนวนหนึ่งพัน ในท่ามกลางหนึ่งกัลป์เดียวกันนั้นจักได้กระทำซึ่งความเป็นพระพุทธะ จักได้ยังประโยชน์แกโลก อันล้วนแต่มีพระนามว่า “วิสุทธิจิตตถา- คต” ซึ่งจักสถิตในโลกที่มีความแตกต่างกันานา เราตถาคตทั้งหลาย

โพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ ๕. พระโพธิสัตว์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๖. พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระธรรมจักร ๗. พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร ๘. พระพุทธเจ้าปรินิพพาน (ดู ปรินิพพานสูตร, ทิมนิกาย มหารวรรค, พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐) แผ่นดินไหวตามพระสูตรนี้ อาจเกิดจากข้อ ๖ แม้ผู้ประกาศหลักธรรมจะ เป็นพระโพธิสัตว์ชั้นสูง แต่โดยอาศัยพลจิตแบบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ สัมโภคภายในคัมภีร์มหายานบางเล่ม มีความหมายเกินกว่าพระโพธิสัตว์ ในแบบที่ เถรวาทเข้าใจ เพราะพระโพธิสัตว์สัมโภคกายเหล่านั้นเกิดจากพลังแห่งพระมหา กรุณาคุณของพระพุทธเจ้านั่นเอง จึงประกาศพระธรรมจักรที่ลึกซึ้งได้เฉกเช่นเดียวกับพระพุทธองค์

จักตามคัมภรองดูแลซึ่งธรรมกถานี้ อีกยังให้พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย
 ในโลกแห่งอนาคต ที่โสตมิเคยได้สดับให้ได้สดับยนิถึง ครุวณว่า
 กำลังแสดงธรรมกถาอยู่เบื้องบนสุเมรุราชแห่งจตุรทวีปในสหาโลก-
 ธาตุเช่นนี้ ยังให้เหล่าสรรพสัตว์เมื่อสดับฟังแล้วได้น้อมรับ ดังเช่น
 โลกธาตุทั่วทั้งทศทิศจำนวนพันโกฏิญตอสงไขยอันคำนวณมิได้
 ประมาณมิได้ หาขอบเขตมิได้ หาที่เสมอมิได้ ที่มีอาจคณนา มีอาจ
 พรรณนา มีอาจคาดคิดจินตนา มีอาจกะเกณฑ์ มีอาจกล่าว หมด
 ลั้นทั้งธรรมธาตุแลอากาศธาตุ ว่าที่ในท่ามกลางโลกธาตุทั้งปวงนั้น
 ก็ได้บารอบบรมสรรพสัตว์ด้วยการบรรยายซึ่งธรรมกถานี้ด้วย อัน
 ผู้ที่กล่าวแสดงซึ่งธรรมกถานี้ ล้วนมีนามดุจกันว่า “**ธรรมปรัชญา**”
 เหตุด้วยอาศัยพระพุทธานุภาพ เหตุแห่งมูลปณิธานพละของพระ
 โลกนาถเจ้า เหตุที่ปรารถนาจักแสดงพระพุทธรธรรมให้ปรากฏแจ่ม
 ชัด เหตุด้วยความรุ่งโรจน์แห่งปัญญาที่ฉายส่องไปทั่ว เหตุที่
 ปรารถนาจักอรรถาธิบายในสัตยอรรถให้กระจ่าง เหตุจะยังให้
 สำเร็จถึงธรรมภาวะ เหตุเพื่อจักยังให้ที่ประชุมชนทั้งปวงได้เกษม
 ยินดี เหตุเพื่อปรารถนาแสดงเหตุแห่งพระพุทธรธรรม เหตุเพื่อเข้าถึง
 ความสมภาพแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง และเหตุเพื่อรู้แจ้งธรรมธาตุ
 ว่ามีมีความเป็นสอง แล้วจึงแสดงธรรมบรรยายนี้แล

ครั้งนั้นเมื่อ พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ได้พิจารณาบรรดา
 สรรพสัตว์ในโลกธาตุทั่วทศทิศที่มีอยู่ตลอดสิ้นทั้งอากาศธาตุแล้ว
 ด้วยเหตุที่ปรารถนาให้สำเร็จผลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง เหตุที่ปรารถนา
 ชำระในผลแลวิบากแห่งกรรมให้บริสุทธิ์ เหตุที่ปรารถนาจักสำแดง
 ธรรมธาตุนิยมลใสให้ปรากฏ เหตุที่ปรารถนากำจัดมลทินอันแปด
 เปื่อนในมูลอินทรีย์ เหตุที่ปรารถนายังใหม่หาอิมุกติศรัทธาวัฒนา
 ไพบูลย์ยิ่งขึ้น เหตุที่ปรารถนา รู้แจ้งในสรรพสัตว์อินทรีย์อันมีมีประ-
 มาณ เหตุที่ปรารถนา รู้แจ้งในตริกาลธรรมว่าสมภาพเสมอกัน เหตุ

ที่ปรารถนาพิจารณานิรวาณธาตุด้วยปัญญา เหตุที่ปรารถนาให้
 กุศลมูลอันบริสุทธิ์แห่งตนเจริญวัฒนา แลด้วยยึดเอาพระพุท
 พลาติคัยเป็นที่พึ่งแล้ว จึงเอื้อนโอบอุ้มด้วยโคลกว่าดังนี้...

ด้วยเพื่อยังประโยชน์แก่โลกจึงบังเกิดมหาจิต

อันจิตนั้นครอบคลุมทั่วในทศทิศ

ทั้งสรรพสัตว์ โลกธาตุ ตริกาลธรรม

อันเป็นวิษยสาครอันวิเศษสุดแห่งพระพุทธรและพระโพธิสัตว์ทั้งปวง

เป็นที่สุดแห่งอากาศแลธรรมธาตุ

และสรรพจักรวาลบรรดามีทั้งปวง

ประดุจสรรพพุทธรธรรมที่ล้วนได้เคยพบพานแล้ว

จึงได้บังเกิดจิตอันมีเสื่อมถอยปานฉะนี้

เมตตาระลึกถึงสรรพสัตว์โดยมิเพิกเฉย

ไกลห่างจากโทษภัยเศร้าหมองทั้งปวง แลยังหิตประโยชน์ได้โดยทั่วถึง

ฉายประกาสรังสีเพื่อเป็นที่พึ่งพิงแก่โลก

แลกเปลี่ยนรักษาด้วยทศพละอันยากแก่การจินตนา

โลกธาตุแดนดินทั่วทศทิศล้วนเข้าสู่

บรรดาราูปลักษณทั้งปวงต่างสำแดง

ประดุจพระพุทธรุทกุศลญาณอันไพศาลไร้ขอบเขต

ซึ่งอนุโลมตามเหตุแลมิได้ผูกมัดด้วยประการทั้งปวง

มีโลกธาตุที่หงายตั้งถว่าคาบิ

ทั้งมีความกระด้าง ประณีต ไพศาล และชนิดต่างๆ มีมีประมาณ

พระโพธิสัตว์เพียงด้วยบังเกิดอุตตรจิตหนึ่งอันยั้งนี้
ย่อมสามารถไปมาหาสู่อย่างไรอุปสรรค

วิขยจริยาอันประเสริฐสุดของพระโพธิสัตว์มีอาจกล่าวได้สิ้น
อันล้วนแต่วิริยะบำเพ็ญเพียรในอนิจธรรม
ได้พบพระพุทธเจ้าทั้งปวงแลปีติเกษมอยู่เป็นนิจ
จึงได้เข้าสู่ธรรมสาครอันคัมภีรภาพนั้น

เวทนาสงสารสำคัญในเบญจคติ^{๑๖๖}
ยังมลินทาสวะได้รับการชำระให้วิสุทธิโสโดยรอบทั่ว
ซึ่งสืบทอดพระพุทธโคตรให้มิขาดช่วง
แลภินทนาทักหาญมารมณเทียรให้สิ้นมิเหลือเชื้อ

เมื่อดำรงในธาตุคือตถาคตสมภาพแล้ว
ย่อมบำเพ็ญในอุบายะของกุศลมรรคอันคัมภีรภาพอย่างชำนาญการ
เมื่อบังเกิดศรัทธาจิตในพระพุทธรวิสัย
ย่อมได้รับพระพุทธรอภิเชกในจิตไร่ซึ่งสังโยชน์ผูกพัน

ระลึกจักสนองพระคุณแห่งพระผู้ประเสริฐสุดในหมู่สัตว์วิบาท
มีหทัยประดุจวัชระอันมิเสื่อมสลายพังกินท์
อันพระพุทธรจริยาทั้งมวลก็ให้สามารถเห็นแจ้ง
แลปฏิบัติบำเพ็ญในโพธิจริยาได้โดยอัตโนมัติ

ในสรรพโลกทั้งปวงมีความแตกต่างและมีความนึกคิดพันประมาณ
ผลกรรมและหทัยจะเป็นหนึ่งเดียวกันก็หาไม่
ตราบถึงอินทรีธำตุที่ผิดแผกพิลึกนานา
เพียงบังเกิดมหาจิตเดี่ยวนี้ย่อมเห็นแจ้งในสรรพสิ่งทั้งปวง

ในหทัยมีความไพบูลย์เพียงธรรมธาตุ
มิพักพึง แลมิผันแปรดุจอัมพรอากาศ
ได้มุ่งสู่พระพุทธรปัญญาญาณด้วยความมียึดมั่น
จึงแจ้งในพระอริยสัจจ์ แลสัตยวิสัยอันไกลห่างจากการวิภาคทั้งปวง

ล่วงรู้จิตแห่งสรรพสัตว์ด้วยมิเกิดสัญญาหมายมั่น
อีกเห็นแจ้งในสรรพธรรมว่าไร้ซึ่งธรรมสัญญา
แม้จักได้วิภาคโดยสมันตะฤาณีได้วิภาคก็ตาม
ในโกฏินยุตโลกธาตุ (ย่อมไปมาหาสู่ได้ทั่วแล)

พระสังฆกรรมครุภัณฑ์อันพิเศษแห่งพระพุทธเจ้าจำนวนมิมีประมาณนั้น
เมื่อพิจารณาอนุโลมด้วยปัญญาแล้วล้วนแต่สามารถเข้าสู่ได้
สัตว์พีชะ แลสัตวจริยาจะมีล่วงรู้ก็หาไม่
ย่อมจักถึงฐานะปานฉะนี้ ประดุจพระโลกวิทูรผู้ประเสริฐสุดนั้นเที่ยว

ด้วยประพฤติโยคะในมหาปเนธานันบริสุทธีเป็นนิธีย์
เกษมยินดีในการสักการะพระตถาคตอย่างมิเสื่อมถอย
อันบรรดามนุษย์ เทพยดาผู้ได้ประสบแล้วย่อมมิรังเกียจเด็ดฉันท
แลจักได้รับการอภิบาลจากพระพุทธเจ้าทั้งปวงโดยนิจศีล

^{๑๖๖} มี ๑) นรกคติ ๒) เปรตคติ ๓) เดรัจฉานคติ ๔) มนุษยคติ ๕) เทวคติ

หทัยนั้นบริสุทธิ์อันหาความยึดมั่นมิได้
 แม้นจักพิจารณาในคัมภีรภาพธรรมแต่กลับมิได้ถือมั่น
 ด้วยเช่นนี้มโนจิตจึงไปทั่วในอนันต์ก็มีอาจประมาณ
 ทั้งในไตรกาลก็มีได้ผู้กมัตยิตติตแล

หทัยนั้นแกร่งกล้านคงยากแก่การเสื่อมสลายผูกพัน
 ยินดีในพระพุทธโพธิญาณอันปราศจากอุปสรรคกีดขวาง
 ปราศนามรรควิเศษด้วยความมุ่งมั่น กำจัดซึ่งความโง่เขลา มีตบอด
 ให้จาริกไปทั่วในธรรมธาตุโดยมีรู้จักเหน็ดเหนื่อย

ทั้งรู้แจ้งในบัญญัติแห่งวงษาว่าล้วนนิโรธสูญเปล่า
 แต่กลับเข้าสู่กุตตดา^{๑๖๒} อันกล่าววิภาคได้อย่างพิศดารโดยมิขาดตอน
 พระพุทธวิสัยทั้งปวงล้วนน้อมพิจารณาเห็นแจ้งได้
 อีกเข้าใจในไตรกาลด้วยหทัยที่ปราศจากความสงสัยเคลือบแคลง

พระโพธิสัตว์ผู้เพ็งบังเกิดมหาโพลยจิต
 ย่อมสามารถไปสู่โลกธาตุโดยทั่วในทศทิศ
 อันธรรมวิถีที่มีอาจประมาณ แลมีอาจกล่าวแสดงได้สิ้น
 จึงประกาศแสงแห่งปัญญาญาณฉายฉานไปทั่ว
 ยังให้เห็นแจ้งได้ในสิ่งทั้งปวง

^{๑๖๒} ตดตา กุตตดา ยถาตดา สัตยลักษณะ ธรรมลักษณะ ความหมายว่า “อันมีอยู่ดัง
 ฉนั้น” หรือ “ปรากฏการณ์ย่อมมีลักษณะที่แท้จริงดังที่เป็นอยู่ฉนั้น” หรือ “ความ
 เป็นธรรมชาติในตัวของตัวเอง” โดยถือว่าทุกสิ่งมีความเป็นตดตา คือมีความเป็นเช่น
 นั้นๆอยู่แล้วในตัวเอง และด้วยทุกสรรพสิ่งมีความเป็นตดตาเช่นเดียวกัน แต่ว่าตดตา
 อันเกิดจากปัญญาต้องเป็นการปฏิเสธธรรมทั้งปวงด้วยคุณยาเท่านั้น อันมิใช่ตดตาที่
 เป็นปัจจัยการ เพราะพระพุทธองค์มิได้ทรงค้นพบสาระแท้แห่งปรัชญาหรือกฎแห่ง
 ธรรมชาติ เช่น เมื่อมีปรากฏการณ์หนึ่ง ย่อมเกิดตดตาของปรากฏการณ์นั้น สรรพ-

ด้วยมหากรุณาอนุเคราะห์หุดช่วยไปอย่างไพศาลหาที่เปรียบมิได้
 เมตตาคิดก็ปกแผ่ไปทั่วประดุจอากาศ
 อีกทั้งมิได้แบ่งแยกในสรรพสัตว์
 ด้วยความบริสุทธิ์เช่นนี้แลจึงได้ท่องเที่ยวไปในโลกียธาตุ

สรรพสัตว์ในทศทิศต่างได้รับการลอบโยน
 สรรพสิ่งบรรดาที่กระทำล้วนแต่ปรมัตถ์จริงแท้
 มีความเป็นนิตยะในจิตที่บริสุทธิ์ แลมีกล่าววาจาดีเตียน
 ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงร่วมปกปักรักษาอยู่เป็นนิจศีล

(สรรพสิ่ง) บรรดามีในอดีตล้วนระลึกรู้
 สรรพสิ่งในอนาคตล้วนวิภาคแจ้ง
 อันโลกธาตุทั้งทศทิศยอมเข้าสู่ได้โดยทั่ว
 เพื่อโปรดสรรพสัตว์ให้สู่เนกขัมมธรรม (ออกจากกาม)

สิ่งก็เกิดเป็นตดตาต่างๆ ของสรรพสิ่ง แต่พระองค์ทรงแจ้งว่าจะหลุดพ้นได้อย่างไร
 โดยใช้พระอริยสังขยอนไปพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อดับที่เหตุ (ทุกข์ สมุทัย) หรือใช้
 พระอริยสังขยอนพิจารณาการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยด้วยปัญญาก็จะเห็นแจ้งในผลคือ
 อุดมการ (นิโรธ มรรค) หรือกล่าวคือพระอริยสังขย ๔ แยกจากกันมิได้ แต่ในด้านการ
 ศึกษาอยู่ที่ว่าจะเน้นในทางใด ซึ่งให้ถือว่าตดตาทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนแต่ถูกสร้างขึ้น
 ด้วยจิตของเรา ฉะนั้นจึงถือว่าตดตาทั้งปวงเป็นตดตาของจิต สรรพสิ่ง และสรรพธรรม
 ทั้งปวงก็เกิดแต่จิต และเป็นภาวะอันจริงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง (สัตยลักษณะ) เช่น สังสาร-
 วัฏฏ์มีกฎเกณฑ์ที่แท้จริงอยู่ เป็นต้น จิตเป็นความสมบูรณ์อย่างยิ่งดังมีคำกล่าวที่ว่า “เอกจิต
 เท่านั้น จึงได้ชื่อว่าตดตา” จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจได้ด้วยความเข้าใจของสามัญชน
 โดยแบ่งตดตา (ความเป็นเช่นนั้น) เป็น ๑๐ ประเภท คือ ๑. ลักษณะปรากฏเช่นนั้น (รูป)
 ๒. ธรรมชาติเช่นนั้น (นาม) ๓. ตัวตนเช่นนั้น ๔. พลังเช่นนั้น ๕. อิทธิพลเช่นนั้น
 ๖. เหตุภายในเช่นนั้น ๗. ปัจจัยสัมพันธ์เช่นนั้น ๘. ผลแฝงเร้นเช่นนั้น ๙. ผลเด่นชัด
 เช่นนั้น ๑๐. ความสอดคล้องกันจากต้นขณปลายเช่นนั้น หรือเรียกทั้งหมดนี้ว่า
 “ทศตดตา”

พระโพธิสัตว์เป็นผู้ถึงพร้อมในความเจิดจรัสแห่งปัญญาวิเศษ
 รู้แจ้งข้าของในเหตุปัจจัยโดยปราศจากวิจิกิจฉาเคลือบแคลง
 อันความลุ่มหลงทั้งปวงล้วนกำจัดถอดถอนได้สิ้น
 ด้วยองค์คุณเช่นนี้แลจึงได้ท่องเที่ยวทั่วไปในธรรมธาตุ

มาราธิราชมณเฑียรก็หึกโค้นทำลายจนพินาศสิ้น
 สิ่งอันครอบงำสรรพสัตว์ก็กำจัดจนสิ้นสูญ
 ให้ไกลห่างจากวิภาคทั้งปวง ด้วยในหทัยที่มีวันไหวสั่นคลอน
 จึงได้รู้แจ้งดีในวิสัยแห่งพระตถาคตเจ้าผู้ประเสริฐ

วิจิกิจฉาขาละแห่งตรีกาลล้วนกำจัดสิ้นแล้ว
 ต่อเบื้องพระพักตร์แห่งพระตถาคตให้เกิดมีศรัทธาอันบริสุทธิ์
 แลด้วยศรัทธานี้ยังให้สำเร็จในอจลปัญญาญาณอันมีไหวหวั่น
 อีกด้วยเหตุแห่งปัญญาญาณอันวิมลใสนี้ ยังได้จำแนกแจกแจงในปรมัตถ์

เพื่อยังสรรพสัตว์ให้ลุแก่เนกขัมมะ
 เพื่อยังคุณานุประโยชน์โดยถ้วนทั่วทั้งหมดทั้งสิ้น
 ในกาลอันยาวนานได้วิริยะพากเพียรแสนเข็ญ ด้วยหทัยมีหน้ายแห่ง
 ตราบมั่นในนिरยภูมิก็ให้สำแดงว่าเสวยในสุขศานติ

วาสนาปัญญาอันอเนกอนันต์ล้วนแล้วบริบูรณ์
 สรรพสัตว์อินทรีย์ก็ปรารถนาจรรู้แจ้งให้หมดสิ้น
 โดยจริยาแลกรรมทั้งปวงจักมิได้ล่วงรู้ก็หาไม่
 ด้วยความเกษมยินดีเช่นนั้นแล จึงสำแดงซึ่งพระสัทธรรม

รู้แจ้งโดยทั่วในสรรพสิ่ง ศูนย์ตา แลอนัตตา
 ระลึกถึงสรรพสัตว์ด้วยเมตตาอันมิเพิกเฉยตลอดอนัตตนิรันดร
 ด้วยเพียงสำเนียงไพเราะอ่อนโยนแห่งมหากรุณาอันยิ่งใหญ่หนึ่งนี้
 ล้วนประจักษ์แก่จักรวาล ว่าได้สำแดงธรรม

ประกาศสมหารัตมึนนานัปการ
 ฉายฉานต้องสรรพสัตว์ ยังให้ความมีดีมณูกำจัดสิ้น
 แลท่ามกลางแสงประกายให้ (ปรากฏ) เป็นพระโพธิสัตว์-
 ประทับเหนือปทุมมาลัย
 เพื่อเผยแผ่สรรพเสริญวิสุทธิธรรมแก่ปวงชน

เบื้องปลายโลมาชาติหนึ่งๆ ให้ปรากฏบรรดาโลกธาตุ
 มีเหล่าพระมหาโพธิสัตว์อยู่เปรียบพร้อมบริบูรณ์
 อันมหาชนล้วนมีปัญญาญาณมิเหมือนกัน
 (พระโพธิสัตว์) ก็ยังสามารถเห็นแจ้งทั่วในจิตแห่งสัตว์ทั้งปวง

ในโลกธาตุทั่วทิศอันมิอาจกล่าวได้หมดสิ้น
 เพียงมโนระลึกชั่วครู่จะดำเนินไปมิทั่วสิ้นก็หาไม่
 เพื่อยังहितประโยชน์แก่สรรพสัตว์และถวายพระพุทธบูชา
 แลปูจฉาอรรถธรรมอันคัมภีรภาพยังเบื้องพระพักตร์-
 แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ด้วยปวงพระตถาคตเจ้าทรงประดุจผู้บิดา
 เพื่อทรงยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ จึงทรงประพฤติโพธิจริยา
 (พร้อมด้วย)ปัญญาญาณ อุบายโกศล แลรู้แจ้งในพระธรรมปิฎก
 ทรงเข้าถึงปัญญาที่ลึกซึ้ง อันมิผูกมัดด้วยประการทั้งปวง

ด้วยอนุโลมตามความตรีกคิดจินตนา จึงกล่าวแสดงในธรรมชาตุ
ผ่าน (กาลเวลานับ) อนันตกัลป์อันไร้ที่สิ้นสุด
แม้จะมีปัญญาเข้าถึงซึ่งอนาตยสถานโดยดีแล้ว
ก็มีได้หน้ายแห่ง แลมิได้ผูกมัดด้วยประการทั้งปวง

ย่อมถืออุบัติท่ามกลางเคหาสน์แห่งปวงพระพุทธเจ้าในตรีกาล
แลได้บรรลุถึงธรรมกายวิเศษแห่งพระตถาคตเจ้า
แล้วแลสำแดงสรรพูปานาแก่เวไนย
ครูวณามาयाจารย์ ที่มีมีสิ่งใดมีอาจกระทำ

ฤๅสำแดงว่าเพิ่งเริ่มประพฤติในวิชยจรียอันประเสริฐ
ฤๅสำแดงว่าได้อุบัติขึ้นแลออกบวช
ฤๅสำแดงว่าสำเร็จซึ่งพระบรมโพธิญาณได้ร่มพฤษ
ฤๅเพื่อสรรพสัตว์แล้วจึงสำแดงว่าเสด็จสู่ห้วงอมตนิรวาณ

พระโพธิสัตว์ล้วนอ้างในธรรมที่หาได้ยากยิ่ง (ดุจดอกอูทุมพร)^{๑๖๓}
เช่นมีเพียงพระพุทธวิสัยเท่านั้นที่มีโชทวิยาน
กายสัญญา วจีสัญญา มโนสัญญา ล้วนกำจัดสิ้นแล้ว
การอนุโลมตามนานาจึงล้วนอาจยังให้ปรากฏได้

^{๑๖๓} ตามศัพท์อุปมาว่าหาได้ยากยิ่ง เช่นดอกของต้นอูทุมพร โดยว่า ต้นอูทุมพร หรือต้นมะเดื่อ เป็นชื่อต้นไม้ในนิยายซึ่งกล่าวกันว่าออกผลแต่ไม่ผลิดอก ต่อมา ๓,๐๐๐ ปีล่วงแล้วจึงจะออกดอกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีปรากฏในนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงสิ่งที่หายาก นานาครั้งจึงจะเกิดขึ้น และเปรียบความหมายกับการปรากฏขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ว่ายากยิ่งนัก

พระโพธิสัตว์ล้วนบรรลุในสรรพพุทธธรรม
ปวงสรรพสัตว์เมื่อตรีกคิดจินตนาแล้วย่อมให้วิปลาสิทธิลจริต^{๑๖๔}
(พระโพธิสัตว์) มีปัญญาเข้าถึงความสัตย์แท้
ในหทัยไร้ซึ่งอุปสรรคกีดกัน
ล้วนจักสำแดงซึ่งอิสราณภาพแห่งพระตถาคต

ในจักรวาลนี้จักหาผู้ใดเสมออีกเห็นบ่มี
ประสาอันใดที่ (พระโพธิสัตว์) จักยังวัฒนาในวิชยจรียา-
อันเลิศ (อื่นๆ) อีกเล่า
แม้ยังมีบริบูรณ์ซึ่งปัญญาญาณทั้งปวง^{๑๖๕}
แต่ย่อมเสวยในอิสราณภาพแห่งพระตถาคตแล้ว

ได้อ้างมั่นในเอกยานมรรคอันเป็นที่สุดแล้ว^{๑๖๖}
แลเข้าถึงคัมภีรภาพธรรมอันยอดเยี่ยมโดยลึกซึ้ง
รู้แจ้งกาละ อกาละแห่งสรรพสัตว์อย่างเชี่ยวชาญ
เพื่อการยังประโยชน์แล้ว จึงสำแดงซึ่งอภิญาภาฤชดา

^{๑๖๔} มีนัยยะว่า สรรพพุทธธรรม มีความลึกซึ้งแยกย่อยอยู่ พันวิสัยของปวงชนทั่วไปที่จะรับรู้เข้าใจได้ หากสัตว์ผู้รับปัญญาพิจารณาตรีกตรองแล้ว ก็จะทำให้สับสนงุนงง (ไม่เข้าใจ)

^{๑๖๕} ตามศัพท์คือ ความเป็นพระสัพพัญญู มีปัญญาแจ้งในสิ่งทั้งปวง มีนัยยะคือยังมีได้สำเร็จพระพุทธานุญาณ

^{๑๖๖} เอกยานมรรค คือยานเดียว หรือพระพุทธยาน ซึ่งมีการแบ่งในยานมหายานไว้ ๓ ยาน คือ ๑) สาวกยาน ๒) ปัจเจกโพธิยาน ๓) โพธิสัตว์ยาน กล่าววาททั้งสามยานเป็นเพียงพระบุคคลุบายของพระพุทธเจ้าที่ทรงโปรดแก่ผู้ที่มีอุปนิสัยต่างกัน ซึ่งที่แท้แล้วมีเพียงยานเดียว คือเอกพุทธยานเท่านั้น

นิรมาณกายถ้วนทั่วบริบูรณ์ในสรรพโลกธาตุ
 ฉายฉานวิสุทธิประกากำจัดซึ่งความมืดมนอนธกาลแห่งโลก
 เพียงดั่งพญานาคราชผงาดจากมหาเมฆมา
 โปรยหลังที่พยพรชนำขึ้นทั่วกัน

(พระโพธิสัตว์) พินิจสรรพสัตว์ประดุจมายาและความฝัน
 แล้วอาศัยกำลังแห่งกรรมเป็นเหตุให้ว่ายเวียนอยู่นิจศีล^{๖๖๗}
 ด้วยมหากฤณาสงสารจึงโปรดอนุเคราะห์ช่วยเหลือ
 เพื่อเทศนาในอสังขตวิสุทธิธรรมธาตุ

อันว่าพระพุทธผลเป็นอนอกอนันต์ปานเช่นนี้
 ครุวนาอากาศที่ไร้ซึ่งขอบเขต
 เพื่อยังสรรพสัตว์ใหญ่แก่วิมุตติ
 ในโกฏีกัลป์อันยาวนาน จึงได้เพียรบำเพ็ญอย่างมิเอือมระอา

ในมโนจินตนาเวลานั้นคือกุศลอันดีงาม
 แลประพุดิในพระอนุตระ อันเป็นกรรมยอดเยี่ยมชั้นเอก^{๖๖๘}
 ในวิษยจริยาทั้งปวงก็มีได้นิ่งเฉย
 มีระลึกมุ่งมั่นให้สำเร็จซึ่งสรรพปัญญาญาณ

^{๖๖๗} มีนัยยะว่า พระโพธิสัตว์ ยังมีทรงตัดกรรมให้สมุจเฉทสิ้นไปเสียทีเดียว แต่อาศัยอำนาจแห่งกรรมให้มาเวียนว่ายในสังสารวัฏอีก เพื่อจะได้อยู่ร่วมกับสรรพสัตว์ และโปรดอนุเคราะห์ด้วยมหากฤณา จึงถือเป็นมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง
^{๖๖๘} บังถึงเอกพุทธมรรค คือ กรรมหรือการกระทำเพื่อบำเพ็ญเพื่อการสำเร็จพระโพธิญาณ ถือว่าเป็นการกระทำ (กรรม) ที่ยอดเยี่ยมที่สุด

เอกกายสำแดงเป็นอนันตกาย
 ในสรรพโลกธาตุล้วนแจ่มทั่ว
 ในทหัยนั้นบริสุทธิ ไร้ซึ่งการวิภาคแบ่งแยก^{๖๖๙}
 ด้วยกำลังอันคาดคิดได้ยาก แห่งการระลึกเพียงครู่ ก็ดูจจะนี้

ด้วยมิได้วิภาคในจักรวาลทั้งปวง
 แลมิอวดอุตตริในสรรพธรรม
 หากมั่นพิจารณาสรรพธรรมด้วยมิได้ยึดติดถือมั่นแล้วไซ้ไร
 จึงจักได้อนุเคราะห์สรรพสัตว์จำนวนมิอาจคาดคะเน

สรรพจักรวาลนั้นเพียงด้วยสัญญาความจำได้หมายรู้
 แลภายในนั้นก็มีความแตกต่างกันานา
 เมื่อรู้แจ้งในสัญญาวิสัยว่ามีอันตรายซับซ้อนแผงเร้น
 จึงสำแดงอภิญา เพื่อช่วยให้หลุดพ้น

ครุวนามายาจารย์ที่พร้อมด้วยกำลังอิสราณภาพ
 อิทธิฤทธิ์ของพระโพธิสัตว์ก็ดูจจะนี้
 มีกายอยู่ทั่วไปในธรรมธาตุและอากาศ
 อนุโลมตามจิตของสรรพสัตว์ ที่จักมิได้ประสบก็หาไม่

สามารถจำแนกแจกแจงซึ่งสิ่งอันสุดโต่งทั้งสอง
 ทั้งมลทินอาสวะ ฤคความบริสุทธิ์ก็มิได้ยึดถือติดมั่น

^{๖๖๙} การไม่แบ่งแยก แสดงถึงความสมภาพเท่าเทียมกันของสรรพสิ่ง ที่มีอาจแยกแยะได้ตามความหมายของสัตยธรรม เมื่อไม่แบ่งแยกและเข้าใจถึงความสมภาพเสมอกันแล้ว จึงเข้าใจได้ว่าส่วนย่อยได้สะท้อนให้เห็นส่วนใหญ่ เมื่อแจ้งในกายเดียวหรือโลกธาตุแห่งเดียว ก็เสมือนแจ้งในอนันตกายหรือสรรพโลกธาตุ

หากผูกมัดฤๅถอดถอน ปัญญาล้วนมิได้หมายจดจำ
แต่ทว่ามิปณิธานเพื่อความสุภะเกษมแห่งสรรพสัตว์ทั่วไป

สรรพจักรวาลล้วนด้วย (อาศัย) พลังแห่งสัญญาคือความกำหนดรู้
แต่ด้วยปัญญารู้แจ้งจึงเข้าสู่ (สรรพจักรวาล) ด้วยหทัยมิหวาดกลัว
อันการตริกตรองซึ่งสรรพธรรมก็ดูจละนี้
แลการไล่เสียดในตริกกาลย่อมจักหาได้^{๑๗๐}

สามารถเข้าสู่ระหว่างที่สุดแห่งอดีตแลอนาคต
แลสามารถเข้าสู่ระหว่างที่สุดแห่งอนาคตแลอดีต
อีกสามารถเข้าสู่สรรพสถานแห่งกาลปัจจุบัน
ทั้งเพียรพินิจในสภาวะที่ปราศจากการมีอยู่

อนุโลมในนิรวาณนิโรธธรรม
อ้างในอวิวาทความมิขัดแย้ง แลความมิยึดมั่น
ในหทัยประดุจสิ่งอันลัตยะจริงแท้หาสิ่งเสมอมิได้
มีความมุ่งมั่นในความเป็นพระโพธิสัตว์อย่างมิเสื่อมถอยนิจันรันดร

บำเพ็ญในบรรดาจริยาวิเศษโดยมิเสื่อมถอยย่อท้อ
อ้างในความเป็นพระโพธิสัตว์ด้วยความมิไหวคลอน

^{๑๗๐} ความหมายของการมีอาจไล่เสียดในตริกกาลคือ เมื่อรู้แจ้งว่าสรรพธรรมล้วนแต่อาศัยอำนาจแห่งสัญญา (ความกำหนดรู้) เท่านั้น ในช่วงเวลาทั้ง ๓ คือ อดีต ปัจจุบันและอนาคต ก็ย่อมไม่เข้าไปด้วย เพราะมิมีสิ่งใดมากำหนดความเป็นอดีตเพราะได้สิ้นสุดไปแล้ว ปัจจุบันก็ไม่มั่นคงเที่ยงแท้ อนาคตก็ยังไม่ถึง ทั้ง ๓ ประการนี้จึงเป็นสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นมิได้ ไ้เสียดลำดับมิได้

พระพุทธร และพระโพธิสัตว์พร้อมทั้งจักรวาล
หมดสิ้นทั้งธรรมชาติ (พระโพธิสัตว์) ล้วนรู้แจ้งดี

ปรารถนาบรรลุในอุตรวิเศษเอกมรรค
เพื่อความเป็นพระสัมพััญญวิมุตติราช
พึงต้องรีบเร่งบังเกิดพระบรมโพธิจิต
ต้องยังสรรพอาสวะให้สิ้นเพื่อประโยชน์แก่เวไนย

มุ่งมั่นสู่พระโพธิญาณด้วยวิศุทธิจิต
ให้บังเกิดมีกุศลไพศาลมิอาจกล่าวได้
เพื่อจักยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ จึงเป็นเหตุให้พรรณนากุศลสุดดี
เธอดูเป็นปราชญ์เมธีทั้งหลาย พึงน้อมรับสดับฟัง

อนันตโลกธาตุมิอาจประมาณได้สิ้นสูญปานธุลีละออง
แลภายในแต่ละธุลีนั้น ให้มีอนันตเกษตรไม่มีประมาณ
อีกภายในเกษตรเหล่านั้น ล้วนมีบรรดาพระพุทธรจำนวนประมาณมิได้
ซึ่งล้วนสามารถเห็นแจ้งได้ ด้วยความมิถือมั่นแล

รู้แจ้งข้าของในสรรพสัตว์ ด้วยมิเกิดสัญญาตริกจำหมายรู้ในชีวิต
รู้แจ้งขำนาญในวัจนะภาษาศาสตร์ ด้วยไร้ซึ่งวัจนสัญญา^{๑๗๑}
ด้วยโลกธาตุทั้งปวงนั้น หทัยไร้ซึ่งอุปสรรค
จึงรู้แจ้งถ้วนทั่วโดยมิยึดมั่นเคลือบข้อม

^{๑๗๑} มีนัยยะว่า ภาษาทั้งปวงในโลกนี้ ล้วนมีภาษาสากลคือ ภาษาจิต เมื่อปราศจากความยึดมั่นในกฎเกณฑ์ของภาษาแล้ว ก็ย่อมถือว่าได้รู้แจ้งในภาษาสากล อันสามารถสื่อสารได้ทั่วในจักรวาล ประดุจพระโพธิสัตว์ที่สามารถเข้าใจภาษา คำวิงวอนของสรรพสัตว์ทุกชนชาติ มิเว้นแต่เดรัจฉาน สัตว์นรก หรือเทวดาก็ตาม

ในหทัยนั้นโฆลยฺศุจจาภาศ
 กิจกรรมในตรีกาลล้วนแจ่มทั่ว
 สรรพวิกิจจณา ได้ถูกกำจัดเสียสิ้น
 พินิจพุทธธรรมด้วยสัมมา แลมิได้ถือมั่นแล

อนันตโลกธาตุในทศทิศ
 ด้วยมโนระลึกคราเดียวย่อมไปสู่ได้ทั่ว ด้วยหทัยที่มีเคลือบย้อม
 รู้แจ้งปวงทุกขธรรมของจักรวาล
 ให้ได้ดำรงในสัจธรรมอันมิเกิดอีก

ที่ประทับแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวงอันจักประมาณมิได้
 แลยากแก่การคิดคำนึง
 ย่อมไปเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระพุทธานุภาพยังที่ประทับนั้นได้
 จักได้เป็นผู้นำเอกในการเฝ้าบูชาต่อพระตถาคต
 อันเป็นการบำเพ็ญในปณิธานและจริยาทั้งปวงของพระโพธิสัตว์

ในหทัยน้อมระลึกต่อพระพุทธรูปในทศทิศโดยเนื่องนิจ
 ด้วยมิได้ยึดมั่นแลถือมั่นไว้
 ทั้งเพียรให้สรรพสัตว์ได้วัฒนาในกุศลมูลอยู่เป็นนิตย์
 เพื่อเป็นเครื่องอลังการประดับแกโลกธาตุ ให้บริสุทธิ์ใสวิมล

บรรดาสรรพสัตว์ในภพสาม
 ด้วยดวงเนตรที่ไร้อุปสรรค ย่อมพินิจสอดส่องได้ทั่ว
 บรรดาธาตุภาวะ และการแบ่งแยกซึ่งพิชะทั้งปวง
 อันมิอาจประมาณ มิอาจกำหนดขอบเขตได้นั้นก็ล้วนเห็นได้แจ้งแล

อันจิตเกษมแห่งปวงสัตว์ก็เข้าใจแจ่มแจ้ง
 เช่นนี้ จึงแสดงธรรมด้วยอนุโลมคล้อยตาม^{๑๗๒}
 ด้วยมลทินและวิสุทธิตั้งปวงก็รู้แจ้งตลอดโดยสิ้น
 ยังให้ (สรรพสัตว์) นั้นเพียรตนสู่มรรคา

อีกบรรดาสมาธิจำนวนประมาณมิได้ แลคำนวณนับมิได้
 พระโพธิสัตว์ด้วยมีระลึกเพียงวาระเดียวย่อมสามารถเข้าสู่
 ด้วยปัญญาญาณแลปัจจัยเช่นนี้
 ย่อมรู้แจ้งข้าของบรรลุถึงอิสรภาพ

พระโพธิสัตว์เมื่อครองในโฆลยปัญญาญาณนี้
 ย่อมมุ่งสู่พระโพธิญาณอย่างรวดเร็ว ไร้ซึ่งอุปสรรคทั้งมวล
 เพื่อปรารถนายังหิตประโยชน์แก่เวไนยแล้ว
 ในทุกสถานย่อมกล่าวบรรยายในมหาบุรุษธรรม

รอบรู้ในกัลป์ที่สิ้นและยาวของจักรวาล
 เอกมาศแลอศมาศ ฤทธิวาแลราตรี
 ประเทศแลแดนดินที่แตกต่างนั้น ล้วนมีสภาวะเดิมแท้ที่สมภาพกัน
 ด้วยเพียรพิจารณาด้วยความมิประมาทโดยนิจศีล ฉะนั้นแล

แม้ไปสู่สรรพโลกธาตุในทศทิศ
 แต่ทว่า มิได้ยึดติดถือมั่นในสถานนั้นๆ

^{๑๗๒} มีนัยยะว่า การแสดงธรรมของพระโพธิสัตว์นั้นไม่จำเป็นต้องกล่าวด้วยวาจาอย่าง
 เดียวเท่านั้น อาจจะใช้กุตโลบายให้แจ้งธรรมโดยวิธีต่างกันไป ตามความเหมาะสม
 แต่ละบุคคล กาลเทศะ และตามความพึงพอใจของสรรพสัตว์นั้นๆ ที่ต่างกัน

ได้ชำระโลกธาตุให้วิสุทธิมิเหลือเชื้อ
อีกมิเคยเกิดการวิภาคแบ่งในความวิสุทธินั้น

อายตนะหรือมิใช่อายตนะของสรรพสัตว์
สรรพกรรมที่สนองวิบากผลทั้งปวงล้วนต่างกัน
(พระโพธิสัตว์) ด้วยอนุโลมตามมโนจิต จึงได้เข้าสู่พระพุทธรูป
ให้ในสรรพสิ่งเหล่านี้ล้วนเข้าใจรู้อย่าง

สรรพสภาวะธาตุในจักรวาลทั้งปวง
บรรดาจริยาที่ดำรงอยู่ในภพสาม
ด้วยพีชะชั้นเลิศแลด้วยพีชะชั้นกลางฤๅต่ำ
ย่อมจักพิจารณาได้ในสรรพสิ่งทั้งปวง

การวิภาคนานาในความบริสุทธิ์ฤๅมิบริสุทธิ์
ความเยี่ยมยอด เลวทราม แลปานกลางต่างเห็นแจ้ง
สรรพสัตว์ทั้งปวงเมื่อลูแก่การบำเพ็ญจริยาเช่นนี้แล้ว
การสืบเนื่องกันของภพสามย่อมสามารถกล่าวแสดงได้

สมาธิมานอัน (นำไปสู่) วิมุตติทั้งปวง
เหตุแห่งมลทินและบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นล้วนมีดุจกัน
ความพิศดารแห่งทุกข์แลสุขของบุพชาติครั้งเก่าก่อน
ด้วยการบำเพ็ญอย่างบริสุทธิ์ในพระพุทธรูปย่อมสามารถรู้เห็นได้

โมหะกรรมของสรรพสัตว์ที่ยังภูมิคติทั้งปวงให้สืบเนื่อง
(พระโพธิสัตว์) จักปหารขาดสิ้นจากภูมิคติต่างๆ นั้น-
แล้วได้บรรลุในความสงบระงับ

บรรดาอาสวธรรมนานาจักมีบังเกิดขึ้น
โดยเมื่อผสานกับการบำเพ็ญ (ของพระโพธิสัตว์) นั้น จึงจักรู้แจ้งได้

กิเลสของพระตถาคตเจ้านั้นล้วนสูญสิ้น
ทรงประกาศรัศมีแห่งมหาปัญญาฉายต้องแกโลก
พระโพธิสัตว์ด้วยดำรงในพระพุทธรูป
แม้ยังมีบรรลุด แต่ก็ไร้ซึ่งอุปสรรค

ด้วยโลมาชาติหนึ่งนี้ของพระโพธิสัตว์
ให้ปรากฏมีอนันตโลกธาตุในทิศทิศ
แม้มีมลทิน ฤๅแม้บริสุทธิ์
อันกิจกรรมนานานั้นก็สามารถกระทำ

ในละอองธุลีหนึ่งมีอนันตเกษตร
มีพระพุทธรูปและพุทธรูปจำนวนอนันต์
อันเกษตรทั้งปวงนั้นล้วนแตกต่างกัน แต่ไร้ซึ่งความวุ่นวาย
ตั้งเช่นการเห็นแจ้งในแต่ละสิ่ง ของสรรพสิ่งทั้งปวง

ด้วยโลมาชาติหนึ่งให้เห็นในทิศทิศ
หมดสิ้นในอากาศธาตุของจักรวาลทั้งปวง
ว่ามีมีแม้แห่งเดียวที่ว่างเปล่าไร้พระพุทธรูป
ประดุจแดนพุทธเกษตรที่ล้วนสะอาดนิรมล

ด้วยโลมาชาติภายในย่อมเห็นพุทธเกษตร
อีกแลเห็นสรรพสัตว์ทั้งปวง
ในกาลสาม และภูมิทุกล้วนมีดุจกัน

ย่อมมีฝูง มีคลาญอยู่ทั้งทิวา ราตรีกาล

ตั้งเช่นบรรดาพระโพธิสัตว์ผู้ยิ่งด้วยมหาปัญญา
มุ่งมั่นสู่การเป็นพระธรรมราชาเจ้า
ด้วยใฝ่คำนึงเมื่อคราอยู่ยั้งที่ประทับของพระพุทธองค์
ให้ได้รับมหาเกษมยินดีอันไร้ขอบเขต

พระโพธิสัตว์นิรมานกายเป็นอนันตโกฏิ
เพื่อไปถวายสักการะแด่พระตถาคตเจ้าทั้งปวง
ด้วยอภิญาที่สำแดงได้ยอดเยี่ยมมีอาจเทียบทัน
(ผู้ที่ปฏิบัติ) ในจริยาแห่งพระพุทธรูปทั้งปวงย่อมสามารถกระทำได้

จักได้กล่าวสรรเสริญต่อเบื้องพระพักตร์แห่งพระพุทธเจ้าจำนวนอนันต์
แลดื่มด่ำในพระธรรมปิฎกบรรดามี
เมื่อประสบพระพุทธรูปและสดับพระธรรมแล้ว ให้เพียรบำเพ็ญจริยา
ประดุจได้ดื่มอมฤตวารียังจิตให้ปรีดีเปรม

เมื่อได้รับสมาธิอันวิเศษของพระตถาคตแล้ว
จึงเข้าสู่สรวรรณ มีปัญญารุ่งเรืองวัฒนา
มีศรัทธาจิตมั่นคงมีไหวหวั่นตั้งพระสุเมรุ
ได้กระทำตนเป็นกุศลครรรักษ์แก่วะไนยทั้งมวล

เมตตาจิตไพบูลย์ทั่วในสรรพสัตว์
ให้ปณิธานสำเร็จเป็นพระสัพพัญญูรู้แจ้งสรรพสิ่งโดยพลัน
อีกทั้งมิได้เคลือบข้อมแลยึดมั่นอยู่เป็นนิตย์
ได้ไกลห่างจากกิเลส ได้บรรลุในความเป็นอิสระแห่งตน

เวทนาสงสารสรรพสัตว์ด้วยปัญญาอันไพบูลย์
สงเคราะห์สรรพสัตว์ให้เสมอกันโดยถ้วนทั่วแล้ว
จึงให้รู้แจ้งในศูนยตา อลัษณา และอัสตยา
แต่ทว่ายังบำเพ็ญจิตนั้นด้วยความมิเสื่อมถอยในความละอาย^{๑๗๓}

อันปริมาณกุศลของพระโพธิสัตว์ผู้บังเกิดพระบรมโพธิจิต
ในโกฏีกัลป์ก็มีอาจสรรเสริญพรรณนาได้หมดสิ้น
ด้วยเหตุยังให้ความผาสุกเกษมของพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
และปัจเจกโพธิ สาวกอุบัติขึ้น

สรรพสัตว์ในโลกธาตุทั่วทิศที่คั่น
หากจักบริจาคทานให้อยู่เป็นสุขได้ตลอดอนันตกัลป์
ยังให้พากเพียรชำระเบญจศีลและทศกุศล
จตุรฌาน จตุรผลแลสมาธิทั้งปวง

อีกด้วยในกัลป์อันมากหลายนั้นได้ประทานสุขศานติ
ยังให้ขาดสิ้นซึ่งความหลงผิด สำเร็จในความเป็นพระอรหันต์
อันบรรดากุศลทั้งหลายนั้น แม้นจักหาปริมาณมิได้
ก็ยังมีอาจเทียบด้วยกุศลแห่งการบังเกิดพระบรมโพธิจิตเลย

^{๑๗๓} มีนัยยะว่า ในกรณีได้รู้แจ้งในศูนยตาความว่างเปล่าแห่งสังขตธรรม อลัษณาความ
มิใช่ลักษณะของสังขตธรรม และอัสตยาความมิจริงแท้ของสังขตธรรมแล้ว ถึงกระนั้น
ก็ยังให้ละอายต่อบาปหรือการกระทำที่จะบีบคั้นหรือเป็นทุกข์ต่อผู้อื่นอย่างยิ่ง ฯลฯ

กล่าวสอนสั่งมหาชนจำนวนโกฏิให้สำเร็จซึ่งความเป็นปัจเจกโพธิ
 เสวยในอริยาทจริยา ซึ่งเป็นนริตติคัยมรรค
 ด้วย (กุศล) นั้น เมื่อเทียบกับพระบรมโพธิจิตแล้ว
 การคณาคำนวณ อุปมาอุปไมยก็ยังมีอาจเทียบเท่าแล

อดีต อนาคตแลปัจจุบัน
 บรรดากลับที่คณานหาปริมาณแห่งขอบเขตมิได้นั้น
 อันสรรพกลับเหล่านี้ เมื่อคำนวณแล้วยังอาจทราบได้
 (แต่ที่ว่า) กุศลแห่งการเกิดพระบรมโพธิจิต มีอาจหยั่งวัดได้เลย

ด้วยพระบรมโพธิจิตแผ่ไปทั่วในทิศทิศ
 บรรดาการวิภาคทั้งปวง จะมิล่วงรู้ได้ก็หาไม่
 ด้วยการระลึกเพียงครู่ ก็ย่อมรู้แจ้งตลอดในตรีกาล
 ด้วยเหตุจักยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์มีมีประมาณ

บรรดาสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั่วทิศทิศนั้น
 มีความปรารถนา การวิภาค อุปายะและความเป็นไปแห่งจิต
 และด้วยขอบเขตแห่งอากาศนั้นยังอาจหยั่งวัดได้
 (แต่ที่ว่า) กุศลแห่งการบังเกิดมีพระบรมโพธิจิต-
 ยากที่จักทราบถึงปริมาณ

พระโพธิสัตว์ประกาศปณิธานทั่วในทิศทิศ
 เมตตาจิตเอิบอาบแก่เวไนยโดยถ้วนทั่ว
 ยังให้ไต่บำเพ็ญในพระพุทธกุศล
 เหตุฉะนี้แล พละกำลังนั้นจึงไรซึ่งขอบเขตประมาณ

ความปรารถนา การวิภาค ความยินดีของสรรพสัตว์
 อินทรีย์ทั้งมวลและกุศโลบายล้วนมีจริยาต่างกัน
 ด้วยในโนระลิกหนึ่งล้วนรู้แจ้ง
 อันลัทธิปัญญาญาณ แลจิตก็ดุจกันฉะนี้
 การกระทำอันประกอบด้วยโมหะทั้งปวงของสรรพสัตว์
 ยังให้ภพทั้งสาม สืบเนื่องกันอยู่มิขาดช่วง
 อันขอบเขตต่างๆ นี้ยังอาจทราบได้
 (แต่ที่ว่า) กุศลของการบังเกิดพระบรมโพธิจิตนั้น ยากแก่การจินตนา

ผู้บังเกิดพระบรมโพธิจิต-
 สามารถไกลห่างจากกรรมและเครื่องเศร้าหมอง
 จักได้ถวายสักการะต่อพระตถาคตเจ้าทั้งปวง
 ได้ไกลห่างจากความลุ่มหลง ยังให้ความสืบเนื่องต่อกันขาดสิ้นลง
 ยังให้ (สัตว์ใน) ตรีกาลได้บรรลุถึงพระวิมุตติโดยทั่วกัน

ด้วยการระลึกเพียงครู่-
 ก็ได้ถวายสักการะต่อพระพุทธเจ้าอย่างไร้ขอบเขต
 อีกเลี้ยงดูบรรดาสรรพสัตว์จำนวนอสงไขย
 ด้วยสุคนธา มาลีและพวงมาลา
 รัตนธวัช รัตนนัฏฐ และแพรพรรณชั้นเลิศทั้งปวง

โภชนาหารอันเลิศรส มณีเสนาสนะและทางดำเนิน
 ปราสาทมณเฑียรนานาล้วนอสังการ
 (ประดับด้วย) แก้วไวยโรจนรัตนาวีวิจิตร
 จินตามณีก็ระยับแสงแพรวพราว

ด้วยระลึกว่าจักถวายสักการะอยู่เช่นนี้
 ผ่านไปอนันตกาลป์มีอาจประมาณ แลมีอาจกล่าว
 กุศลบารมีผู้นั้น แม้นจักพูนทวี
 (แต่ทว่า) มีอาจยิ่งใหญ่เทียมเท่าผู้บังเกิดพระบรมโพธิจิตแล

บรรดาอุปมาสารพันประการ
 จักหาอุปมาใดอาจเทียบทันพระบรมโพธิจิตหาไม่
 ด้วยบรรดาพระผู้ประเสริฐแห่งหมู่มนุษย์ในตรีกาล
 ล้วนทรงอุบัติขึ้นจากการเกิดจิตประการนี้

ผู้บังเกิดพระบรมโพธิจิตไรซึ่งสิ่งขวางกั้นแลขอบเขต
 หากปรารถนาดวงวัดในปริมาณนั้นย่อมมีอาจกระทำ
 ในพระสัพพัญญุตญาณ ได้ปฏิญาณว่าจักสำเร็จให้จงได้
 ดั่งนั้นแล สรรพสัตว์บรรดามี (พระโพธิสัตว์) จึงลดช่วยอยู่นิจศีล

เมื่อบังเกิดพระบรมโพธิจิต อันไพบูลยภาพดุจอากาศ
 จึงบังเกิดสรรพบุคคลตั้งามดุจธรรมธาตุ
 บรรดาจริยาอื่นๆ ก็มีต่างกัน ดุจฉะนั้น
 ที่นิราศห่างไกลจากการเคลือบย้อมทั้งปวง ดุจพระพุทธสมภาพ

สรรพธรรมทวารล้วนเข้าสู่ได้
 สรรพโลกธาตุต่างสามารถอาศัยอยู่
 สรรพปัญญาวิสัยให้รู้แจ้งชัด
 สรรพกุศลล้วนสำเร็จถึงพร้อม

ทรงไว้ซึ่งสมาธิมานอันคัมภีรภาพอยู่เป็นนิตย์
 ประกอบด้วยปัญญาญาณและการประกอบกิจอันไพศาล
 นี้แลคือวิษณุภูมิอันประเสริฐสุดของพระโพธิสัตว์
 ให้บังเกิดมรรคแห่งพระสมันตภัทธานันปการ

บรรดาพระตถาคตเจ้าทั้งปวงในตรีกาล
 จะมิได้ทรงปกปักรผู้เริ่มบังเกิดพระบรมโพธิจิตก็หาไม่
 ล้วนทรงใช้สมาธิ ธารณี
 อภิญญาบันดาลดลยให้ล่องการ

บรรดาสรรพสัตว์ในทศทิศไม่มีประมาณ
 ทั้งอากาศแห่งโลกธาตุก็ดูจฉะนั้น
 (แต่ทว่า) ผู้บังเกิดพระบรมโพธิจิตเป็นอนันตภาวะยิ่งกว่านั้น
 ด้วยเหตุฉะนั้นแลจึงยังให้บังเกิดพระพุทธรูทระทั้งปวง

โพธิสัตว์จิตมีศพละเป็นสมุฏฐาน
 อิกเวสารัชชธรรม ๔^{๑๗๔} อันมิหวั่นเกรงเป็นปฐม
 อาเวณิกธรรมทั้ง ๑๘^{๑๗๕} ประการก็ดูจฉะนั้น
 อันจักมีเกิดจากการบังเกิดพระบรมโพธิจิตก็หามิได้^{๑๗๖}

^{๑๗๔} ความมหิหวาดหวั่นของพระตถาคตเจ้า ๔ ประการ มี ๑) ประกาศความเป็นพระพุทธเจ้า ๒) ประกาศธรรมที่ทำให้สิ้นอาสวะ ๓) ประกาศธรรมที่เป็นอันตราย ๔) ประกาศธรรมที่เป็นประโยชน์ในการหลุดพ้นจากทุกข์

^{๑๗๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑๒๘

^{๑๗๖} ธรรมโศลกนี้ แสดงให้เห็นถึงการบังเกิดพระบรมโพธิจิต ย่อมยังให้ได้สำเร็จธรรมแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าเช่น พละ ๑๐ เวสารัชชธรรม ๕ อาเวณิกธรรม ๑๘ เป็นต้น

รูปลักษณะพระวรกายที่อลังการของบรรดาพระพุทธรูป
ต่างอาศัยสมภาพธรรมกายที่วิเศษ^{๑๗๗}
พร้อมด้วยปัญญาญาณที่มีเคลือบย้อม
ซึ่งล้วนแต่ผู้มีพระบรมโพธิจิตเท่านั้นที่จักมีได้

บรรดาปัจเจกโพธิยานและสาวกยานทั้งปวง
ความปิติแห่งสมาธิมานทั้งปวงในรูปภพ
แลบรรดาสมาธิในอรูปภพ
ต่างด้วยอาศัยพระบรมโพธิจิตเป็นมูลฐานของสิ่งเหล่านั้น

สุขอันเป็นอิสระแห่งมนุษย์และเทวดาทั้งปวง
และอีกบรรดาความสุขจากความพึงใจนานา
วิริยพืชผละ สมาธิพืชผละ และความเกษมต่างๆ
ล้วนจักมีมีเหตุแต่การเพ็งบังเกิดพระบรมโพธิจิตก็หาไม่

อาศัยเหตุนี้ยังให้เกิดไพบูลยจิตอันกว้างขวาง
ให้สามารถบำเพ็ญจริยาในปารมิตาทั้ง ๖
มุ่งมั่นให้สรรพสัตว์ได้ดำเนินในสัมมาจริยา
ยังให้ตรีภูมิ^{๑๗๘} ได้เสวยซึ่งผาสุกสวัสดี

ดำรงในสัตยญาณอันไร้สิ่งกีดขวางของพระพุทธรูป
กรรมที่วิเศษบรรดามีทั้งหมดนั้นสามารถอธิบายได้

^{๑๗๗} สมภาพธรรมกาย หมายความว่า กายแห่งธรรมนั้นหาได้วิเศษเลิศเลอด้วยประการใด ๆ แต่พิเศษด้วยความสมภาพเสมอกับสรรพสิ่งทั้งปวง โดยมีแบ่งแยกสภาวะว่าสูง กว่า หรือต่ำกว่า ไร้ซึ่งอัตตาวานี้คือกายแห่งธรรม หรือนี้มีใจกายแห่งธรรม

^{๑๗๘} มี กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ

สามารถยังให้เหล่าสรรพสัตว์ไม่มีประมาณ
ได้บารซึ่งการกระทำที่ลุ่มหลง แล้วมุ่งสู่พระนิพพานได้ทั้งสิ้น

ประการังสีแห่งปัญญาญาณประดุจดวงสุรียาที่บริสุทธิ์
(ไร้เมฆหมอก)

ความบริบูรณ์แห่งบรรดาจริยาปานดวงจันทร์อาทิ
ความเต็มเปี่ยมของกุศลครุณาแห่งมหาสมุทร
ความไร้ซึ่งมลทินและไร้สิ่งขวางกั้นเสมือนอากาศ

ประกาศความตึงามแห่งปณิธานไปทั่วโดยไร้ขอบเขต
ล้วนแต่ยังความยินดีพึงใจแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง
(เป็นผู้) ดำรงมั่นในปณิธานแลจริยาจนถึงความสิ้นสุดแห่งอนาคต
ทั้งพากเพียรในการโปรดสรรพสัตว์อยู่นิจศีล

มหาปณิธานอันเป็นอนันตภาวะนั้นยากแก่การคิดคำนึง
หมายมุ่งให้สรรพสัตว์ทั้งปวงได้บริสุทธิ์
ในศุขนิมิตตา อนิมิตตา อปรณิหิต^{๑๗๙} และอานายตนะอันพึงพึงมีได้
ด้วยปณิธานพละเป็นเหตุ ยังให้สำแดงเป็นความประกาศเรื่องรอง

รู้แจ้งในอัตตภาวะแห่งธรรมว่าประดุจอากาศ
สรรพสิ่งดับสูญลงด้วยความสมภาพเสมอกัน
ธรรมทวารจำนวนอสงไขยมิอาจลำดับได้
(ทั้งหมดก็) เพื่อกล่าวแสดงความมียึดมั่นอาลัยแก่สรรพสัตว์

^{๑๗๙} ดูเชิงอรรถที่ ๖๕

พระตถาคตเจ้าทั้งหลายในทศทิศโลกธาตุ
 ล้วนทรงสรรเสริญสดุดีต่อผู้พึงบังเกิดพระบรมโพธิจิต
 ด้วยสรรพางค์กายนี้ อลังการไปด้วยคุณธรรมอนกอนันต์
 สามารถลุถึงปากฝั่งกระโน้น^{๑๕๐} ได้ตั้งพระพุทธะ

ประดุจจำนวนของสรรพสัตว์ที่อาจคณนานับได้ถ้วนในกัลป์หนึ่ง
 แต่การกล่าวแสดงถึงกุศล (แห่งโพธิจิต) นั้นมีอาจถึงกาลอวสาน
 ด้วยสถิติในเคหาสน์อันไพบุลย์ของพระตถาคตเจ้า
 กฎเกณฑ์ทั้งปวงในตรีภูมิจึงมีอาจยกอุปมา

แม้หากปรารถนา รู้แจ้งในสรรพพุทธธรรม
 พึงบังเกิดพระบรมโพธิจิตให้โดยเร็ว
 ด้วยกุศลของจิตประการนี้ ประเสริฐเป็นที่สุด
 ย่อมจักยังให้บรรลุถึงพระตถาคตปัญญาญาณอันไร้อุปสรรคได้

อันความเป็นไปแห่งจิตของสรรพสัตว์ ยังอาจคำนวณล่วงรู้ได้
 ละอองธุลีในโลกธาตุก็เช่นเดียวกัน
 แลความเป็นที่ สุดแห่งอากาศธาตุยังอาจประมาณ
 แต่กุศลแห่งการบังเกิดพระบรมโพธิจิตมีอาจหยั่งวัดแล

^{๑๕๐} มีความหมายโดยนัยยะว่า ปากฝั่งของพระนิพพาน ที่อยู่คนละฝั่งกับปากฝั่งของโลกียะ
 ที่มีทะเลแห่งสังสารวัฏที่เว้งว่างคั่นกลางอยู่ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ล่องเรือแห่ง
 เมตตากรุณาธรรม ไปทั่วทะเลทุกขนี้ เพื่ออุทิศช่วยสรรพสัตว์ที่ยังว่ายเวียนให้ถึงฝั่ง
 พระนิรวาณ

จักบังเกิดเป็นบรรดาพระพุทธเจ้าในตรีกาล
 ได้สำเร็จพร้อมซึ่งความสุขทั้งปวงของจักรวาล
 แลได้พัฒนาเพิ่มพูนในสรรพกุศลอันวิเศษ
 พึงต้องปหารวิจิทจินดาความเคลือบแคลงสงสัยทั้งปวง

กล่าวแสดงซึ่งสรรพวิสัยอันวิเศษ
 กำจัดสรรพอุปสรรคสิ่งกีดกันเสียสิ้น
 สำเร็จในสรรพวิสุทธิเกษมทรทั้งปวง
 ให้บังเกิดมีสรรพตถาคตปัญญาญาณ

เมื่อปรารถนา ประสบพระพุทธเจ้าตลอดตรีกาลในทศทิศ
 ปรารถนาบริจาคนันตกุศลครม^{๑๕๑} ที่มีรู้จักหมดสิ้น
 ปรารถนาดับทุกขเวทนาทั้งปวงของสรรพสัตว์แล้วไซ้
 ก็สมควรรับบังเกิดพระบรมโพธิจิตแต่โดยเร็วเกิด.

จบ...ปฐมโพธิจิตตรุศลวรรคแต่เพียงเท่านี้

^{๑๕๑} มีความหมายว่า ผู้บังเกิดโพธิจิตเป็นผู้มีครมแห่งกุศล หรือเป็นผู้เก็บไว้ หรือทรงไว้
 ซึ่งกุศลอันสามารถนำออกมาบริจาคนันตกุศลได้ มีรู้จักหมดสิ้น

พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์

明法品

วิथाธรรมวารรค

กล่าวแสดงถึงการบำเพ็ญที่บริสุทธิ์ของพระโพธิสัตว์
และธรรมอันเป็นเครื่องยังให้
พระตถาคตเจ้าทั้งปวงทรงเกษมยินดี
ให้ทราบถึงคุณวิเศษแห่งการบำเพ็ญทศบารมี
ของพระโพธิสัตว์
และอุปายะวิเศษในการยังให้พระรัตนตรัยมีขาดสูญ

วิยาธรรมวรรค

(ปกรณที่ ๑๘ จุลวรรคที่ ๑๘)

กาลบัดนั้น พระวริยปรัชญาโพธิสัตว์ได้ปุจฉาต่อพระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร อันพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้เพ่งบังเกิดมีความปรารถนาในสัพพัญญูจิต แลเมื่อได้สำเร็จซึ่งกุศลอันเป็นอเนกอนันต์เช่นนี้ ได้สมบุรณ์ในมหาอสังการ ได้ทะยานขึ้นสู่สัพพัญญุตญาณ ได้ลุถึงการสถาปนาในโพธิสัตว์ฐานะ อุเบกขาในสรรพจักรวาลธรรม ได้บรรลุในธรรมของพระพุทธะที่ทรงอุบัติขึ้นในโลก ได้รับโพธิพยากรณ์จากบรรดาพระพุทธเจ้าในบรรพอดีตปางปัจจุบัน แลอนาคตสมัย แลเป็นที่แน่นอนว่าจะได้บรรลุซึ่งพระอนุตรสัมโพธิสถานในที่สุด

อันพระโพธิสัตว์เหล่านั้น จักบำเพ็ญภาวนาอยู่ในพระศาสนาแห่งพระผู้มีพระภาคด้วยประการเช่นใด ที่จะยังให้บรรดาพระตถาคตเจ้าทรงเกษมยินดี แล้วเสด็จสู่ที่พำนักแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ทรงยังให้สรรพมหาจริยาทั้งปวงได้ถึงแก่ภาวะบริสุทธิ มหาปณิธาน บรรดามีได้ถึงพร้อมบริบูรณ์ จักทรงปกปักไวปุลยครุภักแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ทรงอนุศาสนสั่งสอนด้วยทรงอนุโลมตามสมควร ทั้ง (พระโพธิสัตว์นั้น) จักมีเพิกเฉยซึ่งปารมิตาจริยาเป็นนิจศีล คอย

ระลึกว่าจักยังให้สรรพสัตว์ได้รับการโปรดจนหมดสิ้น สืบพงษาแห่งพระรัตนตรัยมิให้ขาดสิ้น และมีอุปายโกศลที่มีมูลฐานแห่งความดีอันมิไปปดลวงหลอกหนอ^{๑๘๒}

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์เหล่านั้นด้วยอาศัยอุปายะเช่นใดฤฯ ที่จักสามารถยังให้ธรรม (เบื้องต้น) นี้ได้สมบุรณ์แล้ว ขอพระคุณท่านโปรดเมตตาสงสาร กล่าวแสดงแก่เราเถิด แลบรรดามหาชนทั้งปวงนี้ มิมีผู้ใดเลยที่มียินดีในการสดับฟัง

อีกประการหนึ่ง ดังที่บรรดาพระโพธิสัตว์มหาสัตว์มุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรภาวนา กำจัดความมืดมนแห่งอวิชชาทั้งปวง บำราบหม่อมารร้าย สยบเตียรถียนอกพระศาสนา ขำระสรรพกิเลสซึ่งเป็นมลทินแห่งจิตอยู่โดยนิจศีล อันเป็นสิ่งสามารถยังให้สำเร็จในกุศลมูลประการทั้งปวง ได้ออกจากสรรพภยันตรายของอบายภูมิทั้งปวง บริหารมหาปัญญาวิสัยทั้งปวงได้อย่างบริสุทธิ ทั้งได้สำเร็จในภูมิของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง สำเร็จในสรรพปารมิตา ทรงไว้ซึ่งสมาธิ อภิญญา ๖ วิชชา ๓ และเวสาร์ชธรรม^{๑๘๓} ยังให้บรรดาพุทธเกษตรทั้งปวงอสังการและยังให้บรรดาสิริลักษณะทั้งปวง อันมีการดำเนินแห่งกาย วาจาแลจิตได้สำเร็จสมบุรณ์ ได้ล่วงรู้ในความมหาวาดหวนของผละกำลังแห่งบรรดาพระพุทธตถาคตเจ้าทั้งหลาย เป็นอย่างดี รวมทั้งอาเวณิกพุทธธรรม^{๑๘๔} และจริยาวิสัยแห่งสัพพัญญุตญาณ เพื่อปรารถนาอบรมสรรพสัตว์ทั้งปวง ตามดังความพึงใจของจิตนั้นๆ อีกทั้งการใช้พุทธเกษตร บ้างก็อนุโลมตามอินทริย

^{๑๘๒} ธรรมของพระโพธิสัตว์ประการนี้ถือเป็นข้อสำคัญ เพราะการมีอุปายที่ชาญฉลาดจำต้องกระทำอยู่บนความตั้งงามที่สุจริต มิได้มีอกุศลหรือความชั่วแอบแฝง

^{๑๘๓} ดูเชิงอรรถที่ ๑๗๔

^{๑๘๔} ดูเชิงอรรถที่ ๑๒๘

อนุโลมตามกาละ อย่างสมควรแล้วจึงแสดงธรรม อันสิ่งทั้งปวงนั้น มีจำนวนอยู่เนืองอนันต์ ที่จักกระทำพุททกิจให้ไพลยยิ่งใหญ่ และ บรรดาสรรพคุณธรรมอันมีมีประมาณที่เหลืออยู่อีกนั้น รวมถึงทั้ง สรรพจริยา สรรพมรรคและสรรพวิสัยล้วนแต่ครบถ้วนบริบูรณ์ ให้พร้อมด้วยกุศลสมภาพแห่งพระตถาคตเจ้า ล้วนสามารถดำรงรักษา ไว้และกล่าวแสดงซึ่งธรรมปิฎกทั้งปวงของบรรดาพระตถาคตเจ้า พระผู้สมควรแก่การนอบน้อมวันทนาและบูชา พระผู้ทรงตรัสรู้ได้ โดยชอบที่ทรงสั่งสมไว้ก่อนแล้ว ในสมัยที่ทรงบำเพ็ญโพธิสัตว์จริยา เมื่อร้อยพันอสงไขยกัลป์ ให้บรรดามารเดียรถีนอกพระศาสนา มิอาจทำให้เสื่อมเสียได้ ให้บำรุงรักษาพระสัทธรรมไว้มิให้หมดสิ้น

แลเมื่อคราที่แสดงพระธรรมเทศนาแก่บรรดาสรรพโลกธาตุนั้น เทวราช นาคราช ยักษ์ราช ครุฑราช อสูรราช คนธรรพราช กิณนรราช มโหรรราช มนุษยราช พรหมราช พระตถาคตธรรมราชก็ล้วนแต่ให้การพิทักษ์รักษา จักกรวาลทั้งปวงให้การคารวะ และบูชา ล้วนแต่ร่วมกันอภิเษกยังเคียรของท่านนั้น เป็นผู้ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากพระพุทธเจ้าทั้งปวง แลเป็นที่เอ็นดูของบรรดาพระโพธิสัตว์ ได้บรรลุซึ่งพลังแห่งกุศลมูล เจริญในธรรมฝ่ายฆราวาสกล่าวอรรถาธิบายในพระธรรมปิฎกอันคัมภีรภาพของพระตถาคตเจ้า แลได้ทรงไว้ซึ่งพระสัทธรรมเป็นเครื่องอสังการแห่งตน อันลำดับขั้นแห่งจริยาของพระโพธิสัตว์ทั้งปวงนั้น ขอให้พระคุณท่านโปรดได้กล่าวแสดงด้วยเถิด

เพลานั้น พระวิริยปรัชญาโพธิสัตว์ปรารถนาจักกล่าวขำ ในอรรถนั้นอีกคราจึงเอื้อนโอษฐ์เป็นโคลกว่า...

มหานามสรรเสริญแต่ท่านผู้สามารถกล่าวแสดงได้โดยขำนาฏการ พระโพธิสัตว์ผู้สำเร็จในกุศลธรรมทั้งหลาย ได้เข้าสู่ไพลยจริยาอันไร้ขอบเขตอย่างคัมภีรภาพ ได้สมบูรณพร้อมในวิสุทธิปัญญาญาณที่ปราศจากครุ^{๑๕๕}

หากมีพระโพธิสัตว์ที่เพ็งบังเกิดพระบรมโพธิจิต ได้สำเร็จซึ่งยานแห่งกุศลวาสนาและปัญญาญาณ เข้าสู่ฐานะของผู้ไกลจากการเกิดแลก้าวล่วงซึ่งจักกรวาล ได้เสวยซึ่งสัมมาโพธิธรรมแล้วนั้น

แลเช่นไรฤๅคือการดำรงในพระพุทธศาสนา ได้มั่นคงพากเพียรบำเพ็ญจนวิเศษวัฒนา ยังให้พระตถาคตเจ้าทั้งปวงทรงเกษมยินดี แล้วลู่ที่ประทับทั้งปวงของพระพุทธเจ้าได้อย่างรวดเร็ว^{๑๖๖}

ในบารมีประการต่างๆ ของพระโพธิสัตว์ ได้ดำเนินจริยาไปอย่างชำของมิบกพร่อง เพื่อความระลึกที่มีแต่การโปรดอนุเคราะห์สรรพสัตว์ และสืบพุทธโคตรให้มีขาดสายนิรันดร

เพื่อความมั่นคงมีระอาแห่งหนายต่อการกระทำทั้งปวง ให้สรรพกิจทั้งปวงสำเร็จถึงถึงการไกลห่างจากกาม

^{๑๕๕} หมายถึง มีปัญญาญาณรู้แจ้งด้วยตนเอง โดยปราศจากอาจารย์ผู้สอนสั่ง
^{๑๖๖} ความหมายโดยนัยยะว่า สามารถได้เข้าเฝ้าฯ หรือประสบพระพุทธเจ้าได้ทุกสถานที่ หรือเป็นปริศนาธรรมว่าหากได้บำเพ็ญเพียรจนวิเศษวัฒนาแล้ว จิตบริสุทธิ์แล้วทุกสถานก็คือที่ประทับของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้านั้นประทับอยู่ในจิตที่บริสุทธิ์

ประดุจการบำเพ็ญจริยาของผู้ประเสริฐทั้งหลาย
ขอให้ท่านโปรดกล่าวแสดงซึ่งวิศุทธิมรรคนั้น^{๑๘๗}

แลเพื่อทำลายบรรดาอวิชชาความมืดบอดโดยนิตยนิรันดร
บารบสรรพมารและเดียรถียนอกกริต
ให้มลทินอาสวะบรรดามีได้ถูกชำระกำจัดสิ้นไป
แลได้ลุถึงการขัดไกล้มหาปัญญาญาณของพระตถาคตเจ้า

เพื่อไกลห่างจากภยันตรายของอบายภูมิเป็นนิรันดร
ได้ชำระมหาปัญญาวิสัยอันวิเศษพิศดาร
ได้รับพระแห่งมรรควิเศษแล้วใกล้ชิดกับพระผู้สูงสุด
ให้ล้วนสำเร็จในสรรพทุกสทั้งปวง

ให้บรรลุซึ่งพระตถาคตวิชัยปัญญาอันยอดยิ่ง
ได้ดำรงในอนันตโลกธาตุทั้งปวง
แล้วได้กล่าวแสดงธรรมอนุโลมตามจิตของสรรพสัตว์
และได้กระทำบรรดาพุทธกิจอันยิ่งใหญ่ทั้งปวงหนอ

เช่นไรฤาที่ว่าได้บรรลุในวิเศษมรรคทั้งปวง
ได้กล่าวแสดงซึ่งพระตถาคตสัมมาธรรมปิฎก
ได้สามารถน้อมรับยึดถือต่อพระพุทธธรรมทั้งปวง
โดยมีอาจมีผู้ใดประเสริฐไปยิ่งกว่า อันมีอาจเทียบเสมอได้หนอ

^{๑๘๗} ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญมรรคที่บริสุทธิที่บรรดาพระโพธิสัตว์สมควรกระทำ เพื่อได้สำเร็จเป็นพระพุทธะ

เช่นไรเล่าคือความมหิหวาดหวั่นอันประดุจราชสีห์
คือจริยาทั้งปวงล้วนบริสุทธิ์เช่นจันทร์เพ็ญ
แลเช่นไรคือการปฏิบัติภาวนาในพระพุททกุศล
อันครุวนาด้วยปทุมมालย์มีต้องวารีย์

ครั้งนั้น พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ จึงกล่าวกับพระวิริยะ-
ปรัชญาโพธิสัตว์ ความว่า ประเสริฐยิ่งนัก พุทธบุตร ด้วยท่าน
ปรารถนาจักยังประโยชน์สุขเป็นอันมาก ความผาสุกเป็นอันมาก
ความเอื้อเพื่อเป็นอันมาก เมตตาสงสารต่อบรรดาเทวดาและมนุษย์
ทั้งปวงในจักรวาล จึงได้เปล่งวิสัยนาถึงการบำเพ็ญอันบริสุทธิ์ของ
พระโพธิสัตว์เช่นนี้

ดูก่อนพุทธบุตร อันท่านนั้นได้สถิตในสัตถธรรม เป็นผู้มีมหา
วิริยภาพอันยิ่ง มีความมุ่งมั่นารุ่งเรืองมิเสื่อมถอย เป็นผู้บรรลุใน
พระวิมุตติแล้ว จึงสามารถกระทำวิสัยนาอันเสมือนกับพระตถาคต
เจ้าประการนี้ได้ ขอท่านจงได้สดับแล้วพิจารณาตามเถิดๆ เราจัก
อาศัยพระพุทธานุภาพ ในการกล่าวแสดงแก่ท่านโดยสังเขป

พุทธบุตร อันพระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อได้บังเกิดมีสัพพัญญู
จิตแล้ว พึงต้องไกลห่างจากสิ่งอวิชชาลุ่มหลง วิริยะพากเพียรแล
อํารงรักษา (ซึ่งสัพพัญญูจิตนั้นไว้) อย่าได้ประมาท พุทธบุตร พระ
โพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้สถิตอยู่ในทศธรรมที่ชื่อว่า “อปปมาท”^{๑๘๘}
อันธรรมทั้ง ๑๐ นั้นมี ๑. การอํารงไว้ซึ่งศีลทั้งปวง ๒. การไกลห่าง
จากโมหะลุ่มหลง ชำระซึ่งโพธิจิต ๓. การมีจิตธาตุตั้งมั่นอยู่ด้วยความ
ความปิติ ไกลห่างจากมายาความเป็นคนเจ้าเล่ห์และสาถะยยะ
ความเป็นคนโอ้อวด ๔. การพากเพียรในกุศลมูลอย่างมิเสื่อมถอย

^{๑๘๘} ความไม่ประมาท

๕. การมีดำริดี อันเกิดแต่ตนเองโดยนิจศีล ๖. การมียินดีในการ
 สมาคมชิดใกล้กับผู้ครองเรือน หรือผู้สละเรือนทั้งปวงที่เป็นปฤชชน
 ๗. การบำเพ็ญกุศลกรรมทั้งปวง โดยมีปรารถนาต้องการในโลกียผล
 ๘. การห่างจากทวิยาน^{๑๘๙} โดยนิจ แล้วมาดำเนินในโพธิสัตตมรรค
 ๙. การยินดีบำเพ็ญในสรรพกุศล โดยมีให้ขาดช่วง ๑๐. การพิจารณา
 ในการศึกษาของตนเป็นนิจ^{๑๙๐}

**พุทธบุตร หากพระโพธิสัตตว์ดำเนินในทศธรรมวิหารนี้ ย่อม
 ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท**

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตตว์มหาสัตตว์เมื่อดำรงในความไม่
 ประมาทแล้ว ย่อมได้บรรลุใน “ทศวิศุทธิ์”^{๑๙๐} อันมี ๑. การกระทำ
 ดังที่พูด ๒. การสำเร็จในสติปัญญา ๓. การสถิตในคัมภีรสมาธิ มิถึง
 จมและมีฟูลอย ๔. การฝึกฝนพระพุทธรธรรมมีเกียจคร้าน ๕. การ
 อนุโลมตามธรรมทั้งปวงที่ได้สดับ เช่นว่า ได้พิจารณาแจ่มแจ้งใน
 หลักทฤษฎี ก่อกำเนิดอุปายโกศลอันเกิดแต่ปัญญาญาณได้อย่าง
 สมบูรณ์ ๖. การได้บรรลุในพระพุทธรอกิปัญญา เมื่อเจริญคัมภีรสมาธิ
 ภาวนา ๗. การมีสมภาพจิต ไร้ซึ่งความสูงแลต่ำ ๘. การที่จิตไร้
 อุปสรรคกีดกันต่อบรรดาสรรพสัตตว์ประเภทสูง กลางและต่ำ ครุณา
 มหาปฐพีที่ยังประโยชน์^{๑๙๑} ๙. การที่หากแมนได้พบสรรพสัตตว์จน
 ถึงผู้ที่ยังเกิดมีพระบรมโพธิจิตเพียงครั้ง ก็ให้ความนอบน้อมประดุจ
 ภิกษุ ๑๐. การสมทานศีลต่อภิกษุและอาจารย์ ต่อพระโพธิสัตตว์ทั้ง

^{๑๘๙} ในกรณีนี้ทวิยานหมายถึงสาวกยาน และปัจเจกพุทธยาน
^{๑๙๐} หมายความว่า พระโพธิสัตตว์ควรหมั่นพิจารณาภูมิธรรม หรือขั้นการศึกษาของตนให้
 มาก ด้วยความวิริยะมุ่งมั่น มีโอวาทและอหังการ
^{๑๙๑} ความบริสุทธิ์ ๑๐ ประการ
^{๑๙๒} หมายความว่า พระโพธิสัตตว์ไม่ควรแยกแยะประเภทหรือเชื้อชาติ สายพันธุ์ของสรรพ-
 สัตตว์ ให้พิจารณาว่าเสมอภาคเท่าเทียมกัน ประดุจแผ่นดินที่รองรับสรรพสิ่งได้โดยไม่
 แบ่งแยก

ปวง ต่อเหล่ากัลยาณมิตร หรือต่อพระธรรมอาจารย์ก็ให้เกิดจิต
 คารวะแล้วถวายเครื่องบูชา

พุทธบุตร นี้แลชื่อว่า “วิศุทธิธรรม ๑๐ ประการของพระ-
 โพธิสัตตว์ที่สถิตในความไม่ประมาท” พุทธบุตร พระโพธิสัตตว์มหา
 สัตตว์ผู้ไม่ประมาท ย่อมมีมหาวิริยภาพพากเพียรเป็นที่ยิ่ง ด้วยอาศัย
 สัมมาสติยังให้เกิดความปรารถนาในปิตริสอันวิเศษ แล้วดำเนิน
 จริยาทั้งปวงโดยมีลุ่มลึก แลในสรรพธรรมจิตก็มีได้ยึดมั่นไว้ ใน
 คัมภีรธรรมก็สามารถเพียรบำเพ็ญจนได้เข้าสู่วิเวทวาร^{๑๙๓} มี
 มหาจิตแผ่ไพศาล แลในพระพุทธรธรรมที่อนันตะไรขอบเขตก็ให้
 สามารถรู้แจ้งยังให้พระตถาคตเจ้าทั้งปวงล้วนทรงยินดีปรีดา

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตตว์มหาสัตตว์ยังมีธรรมอีก ๑๐
 ประการ ที่สามารถยังให้พระพุทเจ้าทั้งหลายทรงยินดีปรีดา อัน
 ทศธรรมนั้นมี ๑. การมีวิริยะมีท้อถอย ๒. การมีเสียดายในชีพ
 สังขาร (เพื่อการบำเพ็ญธรรม) ๓. การมีไม่หาลากลักการะทั้งปวง
 ๔. การรู้แจ้งว่าสรรพธรรมล้วนประดุจอากาศ ๕. การสามารถ
 พิจารณาธรรมธาตุทั้งปวงอย่างถ่องแท้ ๖. การรู้ว่าสัญลักษณ์ของ
 สรรพธรรมนั้นจิตมีอาจพึงพึงยึดมั่นได้ ๗. การประกาศมหาปณิธาน
 โดยนิจศีล ๘. การสำเร็จซึ่งวิศุทธิกษานติญาณอันเรืองโรจน์^{๑๙๔}
 ๙. การพิจารณาคุณธรรมในตน ในจิตมีพึงเพิ่มขึ้นแลลดลง ๑๐. การ
 ยึดถือในอกตธรรมทวาร^{๑๙๕} บำเพ็ญในวิศุทธิจริยาทั้งปวง

^{๑๙๓} คือความหมายโดยนัยยะว่า การได้เข้าสู่ทวาร (วิถี) ที่ไม่ต้องวิเวท (ได้เสียดาย) เพื่อ
 ค้นหาความจริง เพราะตนได้รู้แจ้งเฉพาะตน บ้างก็ว่า อรณทวาร
^{๑๙๔} หมายถึงการได้สำเร็จในปัญญาแห่งขันติที่บริสุทธิ์ และรุ่งเรืองประดุจแสงสว่าง
^{๑๙๕} อกตธรรม ตามศัพท์ว่า ธรรมที่มีกระทำ (ให้เกิดขึ้น) หรือก็คือศูนยตาธรรม ในธรรม
 ข้อที่ ๑๐ นี้คือ เมื่อพระโพธิสัตตว์ดำเนินจริยาใดๆ ตามอกตธรรมหรือศูนยตาธรรมนี้ ก็
 จักถือได้ว่าเป็นการดำเนินในวิศุทธิจริยา หรือพรหมจริยา หรือคือการดำเนินที่
 สะอาดบริสุทธิ์ไร้มลทิน จิตเป็นอิสระจากความผูกต้องและความพลาตผิตทั้งปวง

พุทธบุตร **นี่คือทศธรรมวิหารที่พระโพธิสัตว์เมื่อได้ดำรงแล้ว จักสามารถยังให้พระตถาคตเจ้าทั้งปวงทรงยินดีปรีดา**

ดูก่อนพุทธบุตร ยังมีธรรมอีก ๑๐ ประการ ที่สามารถยังให้พระพุทธรเจ้าทั้งปวงทรงเกษมสราญ อันทศธรรมนั้นมี ๑. การดำรงในอัปปมาท ๒. การดำรงในอนุตปตติก ธรรม กษานติ^{๑๙๖} ๓. การดำรงในมหาเมตตา ๔. การดำรงในมหากรุณา ๕. การดำรงในความสมบูรณ์ซึ่งสรรพบารมี ๖. การดำรงในสรรพจริยา ๗. การดำรงในมหาปณิธาน ๘. การดำรงในอุบายกุศลอันชาญฉลาด ๙. การดำรงในวิริยภาพ ๑๐. การดำรงในปัญญาญาณ เพ่งพิศสรรพธรรมว่าล้วนมีอาจอ้างมั่นครุณาอากาศ

พุทธบุตร หากบรรดาพระโพธิสัตว์ได้ดำรงซึ่งทศธรรมวิหารนี้ สามารถยังให้สรรพพุทธรองค์ทรงเกษมสราญ

ดูก่อนพุทธบุตร มีธรรม ๑๐ ประการ ที่ยังให้บรรดาพระโพธิสัตว์ได้ลุถึงสรรพภูมิอย่างรวดเร็ว อันทศธรรมนั้นมี ๑. การมีอุบายโกศลที่พร้อมบริบูรณ์ด้วยกุศลความดีและถึงพร้อมซึ่งปัญญา ๒ ประการ^{๑๙๗} ๒. การสามารถยังปารมีตามรรคให้มหาลังการ ๓. การมีปัญญาญาณแจ่มตลอด มีอนุโลมคล้อยตามวาจาผู้อื่น ๔. การรับสืบกิจการงานของกัลยาณมิตรอย่างมีนิจคุณตาย ๕. การมีวิริยะอยู่เนื่องนิจ ไร้ซึ่งความเกียจคร้าน ๖. การสามารถดำรงอยู่ในตถาคตฤทธาผลอย่างข้าของ ๗. การบำเพ็ญสรรพกุศลมูลอย่างมีหน่ายแห่ง ๘. การมีจิตใจลึกซึ้งมีปัญญาที่ให้คุณ อาศัยมหายานธรรมยังตนให้อลังการ^{๑๙๘} ๙. การอาศัยภูมิธรรมทวารแห่งภูมิ ด้วย

^{๑๙๖} ดูเชิงอรรถที่ ๑๐๕

^{๑๙๗} แบ่งเป็นปัญญาทางธรรม และปัญญาทางโลก

^{๑๙๘} ก็คือการดำเนินตามโพธิสัตว์จริยา พึงต้องทำตนให้กว้างใหญ่อลังการเพื่อโอบอ้อมและแบกรับสรรพผลดีจำนวนมากได้ มิใช่การทำตนให้อิ่งใหญ่เพื่อข่มเหงหรือดูแคลนสรรพสัตว์

จิตที่มีอำนาจไว้มัน^{๑๙๙} ๑๐. การมีกุศลมูลและอุบายโกศลของพระพุทธรเจ้าในตรีกาล เสมือนหนึ่งว่ามีสิ่งขารภาวะเดียวกัน^{๒๐๐}

พุทธบุตร **อันทศธรรมนี้แล ที่ยังให้บรรดาพระโพธิสัตว์เข้าสู่สรรพภูมิได้อย่างรวดเร็ว**

ดูก่อนพุทธบุตร บรรดาพระโพธิสัตว์เมื่อคราที่เพ่งดำรงในภูมินั้น พึงได้พิจารณาโดยกุศล ถึงการอนุโลมตามสรรพธรรมทวารบรรดามีนัน อนุโลมตามปัญญาญาณอันคัมภีรภาพบรรดามีนัน อนุโลมตามการกระทำซึ่งเหตุทั้งปวง อนุโลมตามการบรรลุซึ่งผลทั้งปวง อนุโลมตามวิสัยนั้น อนุโลมตามกำลังความสามารถนั้น อนุโลมตามการปรากฏที่สำแดงนั้น อนุโลมตามการวิภาคนั้น อนุโลมตามการบรรลุถึงทั้งปวง ซึ่งล้วนพึงได้พิจารณาโดยกุศล รู้แจ้งว่าสรรพธรรมล้วนคืออดีตจิตแห่งตน อันจักยึดมั่นไว้มิได้ แลเมื่อรู้แจ้งเช่นนี้ จึงเข้าสู่โพธิสัตว์ภูมิโดยสามารถดำรงอยู่ได้เป็นอย่างดี

ดูก่อนพุทธบุตร อันพระโพธิสัตว์เหล่านั้นจักกระทำมนสิการเช่นนี้ว่า “เราทั้งหลายสมควรเข้าสู่สรรพภูมิต่างๆ โดยเร็ว ด้วยเหตุไฉนฤฯ ก็เพราะว่าหากเราทั้งหลายดำรงอยู่ในภูมินั้นๆ ก็จักได้สำเร็จซึ่งมหากุศลอันไพศาลเช่นนี้ แลเมื่อสมบูรณ์ในกุศลแล้ว จึงค่อยๆ เข้าสู่พุทธภูมิ แลเมื่อดำรงในพุทธภูมิแล้ว ย่อมสามารถกระทำพุทธกิจได้อย่างไพศาลไร้อุปเขตประมาณ ด้วยเหตุฉะนี้

^{๑๙๙} ความหมายคือ การที่พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในภูมิธรรมของโพธิสัตว์ภูมิระดับใดก็ตาม หากยังยึดติดถือมั่นอยู่กับภูมินั้นๆ ก็จักทำให้พระโพธิสัตว์มิสามารถข้ามล่วงไปสู่ภูมิอื่นๆ ที่สูงขึ้นไปได้ จึงสมควรยึดมั่นในภูมิตั้งปวง

^{๒๐๐} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์มีกุศลมูลและอุบายโกศล (กุศลโอบาย) ของพระพุทธรเจ้าในตรีกาลอย่างถึงพร้อม ประหนึ่งว่าพระโพธิสัตว์นั้นมีคุณธรรมประการนี้แลแก่พระพุทธรเจ้าเหล่านั้น หรือเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีบารมีพร้อมบริบูรณ์

แหละจึงสมควรยิ่งนักในการพากเพียรภาวนาบำเพ็ญ อย่างมิหยุด
ยังยุติ มิหนำแหยงระอา โดยจักอาศัยมหากุศลนี้พร้อมด้วยความ
อสังการแห่งตนมุ่งสู่โพธิสัตตวภูมิ”

ดูก่อนพุทธบุตร มีธรรมอยู่ ๑๐ ประการ ที่จักยังให้บรรดา
จริยาของพระโพธิสัตตวทั้งหลายบริสุทธิ อันทศธรรมนั้นคือ ๑. การ
อุเบกขาวางเฉยในทรัพย์ธนสาร (ออกบริจาคเป็นทาน) ยังให้สรรพ
สัตตว้อมเอมใจ ๒. การดำรงศีลให้บริสุทธิ ไร้ซึ่งการละเมิดเสื่อมเสีย
๓. การโอบอ้อมอารีแลขันตอดทนมีมีที่สิ้นสุด ๔. การวิริยะเพียร
บำเพ็ญในสรรพจริยาอย่างมิเสื่อมถอย ๕. การมีสัมมาสติผละ ยังให้
จิตมีลุ่มหลงซัดซ่าย ๖. การจำแนกรู้แจ้งสรรพธรรมจำนวนอนันตะ
๗. การบำเพ็ญในสรรพจริยาและบรรดาที่มีใช้ ๘. การที่ในจิตนั้นมี
หวั่นไหวครุวนาคิริราช ๙. การโปรดสรรพสัตตวอย่างไพบุลย์ประดุจ
สะพาน (ให้สรรพสัตตวได้ข้ามไปสู่ฝั่งพระนิรวาณ) ๑๐. การรู้แจ้งว่า
เหล่าสรรพสัตตวและพระตถาคตเจ้าทั้งปวงเสมอนหนึ่งมีสังขาร
ภาวะเดียวกัน

**พุทธบุตร นี้แลคือทศธรรมวิหารที่ยังให้พระโพธิสัตตวทั้ง
ปวงได้ดำเนินไปด้วยความบริสุทธิ**

พระโพธิสัตตวมั่นใจว่าจักมีจริยาบริสุทธิสะอาดแล้ว ยังจักได้
เสวยซึ่งวิชยธรรม ๑๐ ประการด้วย อันมี ๑. การที่บรรดาพระพุท
เจ้าในทิศอื่นๆ ล้วนแต่ทรงให้ความระลึกถึงและปกป้อง ๒. การมี
กุศลมูลที่พัฒนาและวิเศษไปกว่าบรรดากุศลประเภทเดียวกัน ^{๒๐๐}
๓. การสามารถน้อมรับจิตมุ่งมั่นแห่งพระพุทเจ้าได้เป็นอย่างดี
๔. การมีกุศลบุคคล (คนดี) เป็นผู้อุปถัมภ์โดยสมำเสมอ ๕. การดำรง

^{๒๐๐} เพราะว่าจิตที่มียึดมั่นถือมั่นในกุศล หรือผลแห่งกรรมดีที่กระทำชนิดเดียวกัน ทำให้
พระโพธิสัตตวได้รับกุศลที่วิเศษยิ่งกว่าผู้ที่ทำกรรมดีชนิดเดียวกัน

ในวิริยาภาพพากเพียรมีประมาทอยู่เนื่องนิจ ๖. การรู้แจ้งสรรพธรรม
ว่าเสมอภาคมีต่างกัน ๗. การที่จิตดำรงมั่นอยู่ในอนุตรมหากรุณา
๘. การพิจารณาธรรมด้วยสัตตยตถตา ^{๒๐๑} ให้บังเกิดเป็นปัญญาวิเศษ
พิศดาร ๙. การสามารถบำเพ็ญในอุบายโกศลที่ตังามและแยบคาย
๑๐. การสามารถรู้แจ้งในอุบายโกศลผละของพระตถาคตเจ้า

**พุทธบุตร นี้คือทศวิชยธรรมอันวิเศษของพระโพธิสัตตวที่
จักได้พัฒนาเพิ่มพูน**

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตตวมีวิศุทธิปณิธาน ๑๐ ประการ
อันมี ๑. การบาราบอบบรมสรรพสัตตวอย่างมิหนำแหยงเอือมระอา
๒. การสมบูรณพร้อมในจริยาและสรรพกุศล เพื่อชำระโลกธาตุทั้ง
ปวง ๓. เมื่อน้อมรับกิจแห่งพระตถาคตเจ้า (การถือบวชบำเพ็ญ
และเผยแผ่ธรรม) ให้เกิดคารวะจิตโดยเนื่องนิจ ๔. การดำรงรักษา
พระสัทธรรมอย่างมิตระหนี่ในชีพสังขาร ๕. ด้วยการพิจารณาด้วย
ปัญญาให้ได้เข้าสู่พุทธเกษตรทั้งปวง ๖. การมีสังขารภาวะเอกเช่น
เดียวกับพระโพธิสัตตวทั้งปวง ๗. การได้เข้าสู่ตถาคตทวารเห็นแจ้ง
ในสรรพธรรม ๘. การให้ผู้ที่ได้พบแล้วเกิดศรัทธาแลจักมิได้รับ
ประโยชน์ก็หาไม่ ๙. การใช้ฤทธานภาพดำรงอยู่ในโลกจนสิ้นอนาค
ตกาลป์ ๑๐. การสมบูรณพร้อมในสมันตภัทธรจริยา ชำระซึ่งปัญญา
ทวารทั้งปวงให้บริสุทธิ

พุทธบุตร นี้คือโพธิสัตตวศวิศุทธิปณิธาน

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตตวเมื่อดำรงในธรรม ๑๐ ประการ
จักยังให้มหาปณิธานทั้งปวงได้บริบูรณพร้อม อันมี ๑. การที่หทัยมิ
ระย่อแห่งหนำ ๒. การถึงพร้อมในมหาอสังการ (ความสำรวม)
๓. การระลึกอยู่ในปณิธานผละอันวิเศษของพระโพธิสัตตวทั้งปวง

^{๒๐๑} ดูเชิงอรรถที่ ๑๖๒

๔. การที่ได้สดับถึงพุทธภาษตฺรทั้งปวงแล้วให้เกิดความปรารถนาที่จะไปอุบัติ ๕. การมีคัมภีรจิตตังยีนยาวนานจนลึนขนาดตักลับ ๖. การปรารถนาให้ผลดีงามสำเร็จแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง ๗. การดำรงในสรรพกัลป์ด้วยมิเหนื่อยล้า ๘. การรับทุกข์ทั้งปวงโดยมิเกิดความรังเกียจระย่อ ๙. การมิเกิดจิตละโมบเคลือบย้อมซึ่งความสุขทั้งปวง ๑๐. การเพียรปกป้องในอนุดรธรรมทวารโดยนิจศีล

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์เมื่อเพลลาที่บริบูรณพร้อมซึ่งปณิธานเช่นนี้ ย่อมจักบรรลุนอนันตครรภ ๑๐ ประการ อันมี ๑. ได้พบพระพุทธเจ้าทั้งปวงอย่างมิลินที่สุด ๒. ได้ทรงไว้ซึ่งความไม่ไปบัดมิลินที่สุด ๓. ได้แน่แท้ในสรรพธรรมมิลินที่สุด ๔. มีมหากรุณาช่วยเหลือปกป้องสรรพสัตว์มิลินที่สุด ๕. ได้สมาธินานับการมิลินที่สุด ๖. ได้บริบูรณในบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ในจิตของสรรพสัตว์มิลินที่สุด ๗. กล่าวแสดงสรรพธรรมด้วยคัมภีรปัญญาญาณที่ลึกซึ้งมิลินที่สุด ๘. ได้รับอภิญาญฤทธิ์มิลินที่สุด ๙. ได้ดำรงอยู่ในอนันตกัลป์มิลินที่สุด ๑๐. ได้เข้าสู่นันตโลกธาตุดันไรขอบเขตมิลินที่สุด

พุทธบุตร นี้คือพระโพธิสัตว์ทศอนันตครรภ

พระโพธิสัตว์เมื่อบรรลุนซึ่งทศครรภนี้แล้ว บุญญาธิการย่อมเพียบพร้อมสมบูรณ ปัญญาญาณย่อมจักวิศุทธิ ต่อบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นแล้ว (พระโพธิสัตว์) ย่อมจะแสดงธรรมอนุโลมตามแก่ผู้ที่สมควร พุทธบุตร อันว่าพระโพธิสัตว์นั้นแลเอนจึงได้ชื่อว่า ต่อบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นแล้ว (พระโพธิสัตว์) ย่อมจะแสดงธรรมอนุโลมคล้อยตามแก่ผู้ที่สมควรเล่า อันมี การล่องรู้ในการกระทำทั้งปวง (ของสรรพสัตว์) เหล่านั้น การล่องรู้ในเหตุปัจจัยของสรรพสัตว์เหล่านั้น การล่องรู้ต่อความเป็นไปแห่งจิต (ของสรรพสัตว์) เหล่านั้น การล่องรู้ความปรารถนายินดี (ของสรรพสัตว์) เหล่านั้น

สำหรับผู้ที่ละโมบในราคะ^{๒๐๓} เป็นอันมาก (พระโพธิสัตว์) จักกล่าวถึงวิศุทธิคือธรรมที่แสดงถึงความมิบริสุทธิ ผู้ที่โทสะโกรธเคือง^{๒๐๔} เป็นอันมาก จักกล่าวถึงมหาเมตตา ผู้ที่โหมทะลุ่มหลงเป็นอันมาก จักสั่งสอนถึงความเพียรพยายามต่อการพิจารณา(ธรรม)

อันผู้ที่มากด้วยพิษร้ายทั้ง ๓ (พระโพธิสัตว์) จักกล่าวถึงธรรมวิถีแห่งการสำเร็จวิชัยปัญญาอันวิเศษ สำหรับผู้ที่ยินดีในการเวียนว่ายเกิดดับ จักกล่าวถึงความเป็นทุกข์ ๓ ประการ^{๒๐๕} หากยึดมั่นในอายตนะ จักกล่าวถึงสภาพว่างเปล่าของอายตนะ สำหรับผู้ที่จิตเกียจคร้าน จักกล่าวถึงมหาวิริยะ ผู้ที่จิตแฝงไว้ซึ่งอัสสมิมานะถือตัว จักกล่าวถึงธรรมที่สมภาพเสมอกัน ผู้ที่มีมายาเจ้าเล่ห์และสาถะยะโถ้อวดเป็นอันมาก ก็จักกล่าวถึงความ เป็นพระโพธิสัตว์ แลเมื่อในหทัยนั้นมีความตั้งมั่นซื่อตรงโดยแท้แล้ว ยินดีในความสงบถือพรตปฏิบัติ ก็จักกล่าวแสดงธรรมโปรดอย่างไพบุลย์ ยังให้บุคคลนั้นได้สำเร็จมรรคผล

พระโพธิสัตว์เป็นผู้อนุโลมตาม (สรรพสัตว์) นั้นแล้วจึงแสดงธรรมโปรดตามแต่สมควรเช่นนี้ แลเมื่อเพลลาที่แสดงธรรมนั้น ให้มีพยัญชนะที่สัมพันธ์คล้องจองกัน มีอรรถะไรซึ่งความข้องขัดสับสนคลาดเคลื่อนนุสา เพ่งพิศพระธรรมทั้งก่อนหลังด้วยใช้ปัญญาเป็นเครื่องจำแนกต่อสิ่งอันมิอาจวินิจฉัยได้แน่ชัด โดยมีละเมิดหรือทำให้ธรรมคือวินัยกฎเกณฑ์เสียหาย ดังนี้แล้วจึงตั้งมั่นวัฒนาในวิถีแห่งธรรมจริยาจำนวนอนันตไม่มีประมาณตามลำดับ ยังให้สรรพ

^{๒๐๓} หรือตามศัพท์อาจแปลว่า กามฉันทะ

^{๒๐๔} หรือตามศัพท์อาจแปลว่า พยาบาท

^{๒๐๕} ความเป็นทุกข์ ๓ ประการ มี ๑) ทุกขทุกข์ตา คือความเป็นทุกข์เพราะทุกข์กาย ๒) สังขารทุกข์ตา คือความเป็นทุกข์เพราะสังขาร ๓) วิปริณามทุกข์ตา คือความเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวน

สัตว์ขาดสิ้นจากวิจิกิจฉาความลั้งเลงสยทั้งปวง ได้ล่วงรู้ถึงสรรพ-
 อินทรีย์ (แก่อ่อนของสรรพสัตว์ทั้งหลาย) ได้เป็นอย่างดี แล้วจึงเข้าสู่
 พระศาสนาแห่งองค์ตถาคตเจ้า ได้บรรลุซึ่งฟากฝั่งแห่งสัตยะ รู้แจ้ง
 ในธรรมว่าล้วนเสมอภาคเท่าเทียมกัน ปหารสิ้นใน**ธรรมัตถหา**^{๒๐๖}
 กำจัดบรรดาความยึดมั่น ให้มีมโนระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
 ทั้งปวงอยู่โดยสม่ำเสมอ ด้วยหทัยที่มีเพิกเฉย (ในพุทธธานุสสติ) แม้น
 เพียงครู่^{๒๐๗} รู้แจ้งในเสียงสำเนียงต่างๆ ว่ามีสังขารภาวะที่เสมอภาค
 กัน^{๒๐๘} แลบรรดาพจนารถวจีทั้งปวงก็มีได้ผู้กมดข้อขัดอยู่ ทั้งยังมี
 อุปายโกศลอันชาญฉลาดกล่าวแสดงด้วยการอุปมาและอุปไมยด้วย
 ความมิขัดแย้งแก่กัน ซึ่งล้วนแต่ยังให้บรรลุถึงการรับรู้ในสมภาพ
 ปัญญาภายในที่เสมอภาคของบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่ทรงอนุโลม
 ตาม (สรรพสัตว์) ด้วยการปรากฏสำแดงโดยสมันตะถ้วนทั่วตาม
 สมควรแล

พระโพธิสัตว์เมื่อกล่าวแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงด้วย
 ประการเช่นนี้ ตนเองนั้นย่อมบำเพ็ญภาวนา วัฒนา รุ่งเรืองด้วย
 ประโยชน์แห่งอรรถะ มิเพิกเฉยในสรรพบารมี ทั้งสมบูรณในปาร-
 มิตามรรคอย่างอลังการ

^{๒๐๖} ธรรมัตถหา คือตัดหาความทะยานอยากที่เกิดขึ้นเพราะยึดธรรมเป็นอารมณ์
^{๒๐๗} ความหมายในพระสูตรคือ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ตลอดเวลาประดุจ
 ลมหายใจเข้าออก แม้นขณะประกอบกิจกรรมทั้งปวง
^{๒๐๘} ในกรณีนี้ หมายถึง แก่นแท้หรือรากฐานของภาษาที่มีจุดประสงค์เพื่อการสื่อสาร ไม่
 ว่าเป็นภาษาระดับใด หรือเป็นภาษาชนชาติไหน หรืออาจกล่าวได้ว่าภาษาเป็น
 เพียงเครื่องมือให้เข้าใจในอรรถะเท่านั้น เช่นนี้แล้วพระโพธิสัตว์จึงไม่ระย่อหรือหน่าย
 แหนงในภาษาโลกต่างๆ รวมถึงภาษาธรรมที่ลึกซึ้ง ทำให้พระโพธิสัตว์เป็นผู้แตกฉาน
 ในสรรพภาษาทั้งปวงในจักรวาล

ในเวลานี้แล ด้วยเหตุที่พระโพธิสัตว์จักยังให้จิตของสรรพ-
 สัตว์ได้ยินดีปรีดา จึงให้ละวางได้ทั้งภายในและภายนอก^{๒๐๙} โดยมีถูก
 ผู้กมดข้อขัดอยู่ ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธียิ่งใน**ทานบารมี**

จึงอ้างซึ่งศิลาจารย์อย่างสมบูรณโดยมีถูกผู้กมดข้อขัดอยู่
 ไกลห่างเสียได้จากอัสสัมมานะ ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธียิ่ง
 ใน**ศีลบารมี**

ทั้งยังสามารถอดทนต่อการประสบกับบรรดาอบายมุขความ
 ชั่วร้ายทั้งปวง ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในหทัยนั้นก็มีความเสมอภาค
 เสมอกัน มิได้สิ้นคลอนโอนเอน ประหนึ่งแผ่นผืนมหาเมทนีดลที่
 สามารถทรงไว้ซึ่งสรรพสิ่ง ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธียิ่งใน
ขันติบารมี

สามารถกระทำสรรพกิจทั้งปวงโดยถ้วนทั่ว อีกบำเพ็ญด้วย
 ความมิเกียจคร้านอยู่เนื่องนิจ อันบรรดากิจกรรมทั้งปวงนั้นล้วนจัก
 มิเสื่อมถอยตกต่ำ เป็นผู้มึ่วิริยภาพแก่กล้าก่อปรด้วยเดชาพละ
 เป็นที่ยิ่ง ซึ่งมีผู้ใดจักบีบบังคับ (ผู้เป็นพระโพธิสัตว์นั้น) ได้ ใน
 บรรดาทุกสทั้งปวงก็มีได้ยึดมั่นแลมิได้เพิกเฉย อีกทั้งสามารถยังให้
 วิถีแห่งสรรพปัญญาญาณสมบูรณได้ ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้
 บริสุทธียิ่งใน**วิริยะบารมี**

ในวิสัยแห่งเบญจกามคุณก็มีได้ละโมภแลถูกพันผูกไว้ บรรดา
 ลำดับขั้นต่างๆ ของสมาธิให้ล้วนสามารถสำเร็จได้ เป็นผู้มึ่วิสมมา
 ระลึกอยู่เสมอสม่ำเสมอ มิตั้งอยู่และมีหลุดออก ทั้งสามารถละลายสรรพ-
 กิเลสให้ดับสิ้นไปได้^{๒๑๐} แล้วให้บังเกิดบรรดาสมาธิจำนวนอนเนก สำเร็จ

^{๒๐๙} ภายใน หมายความว่าในจิตใจ ภายนอก คือร่างกาย หรือพระโพธิสัตว์เป็นผู้มีจิตใจดี
 สละทุกสิ่งเป็นทานได้ รวมถึงร่างกายทั้งหมด
^{๒๑๐} ตามศัพท์เข้าใจว่าละลาย ซึ่งมีความหมายเดียวกับการสิ้นสูญ เพิกถอน โดยมีนัยยะว่า
 กิเลสหนาแน่นและแข็งประดุจเหล็กที่ต้องละลายด้วยไฟ คือพระธรรม

ในมหาอภิญญาจำนวนอนันต์ ทั้งสามารถเข้าสมาธิทั้งปวงได้โดย ปฏิโลมและอนุโลมตามลำดับ ด้วยในเอกสมาธิทวารให้สามารถเข้า สู่อนันตสมาธิทวาร ให้ล่วงรู้สมาธิวิสัยทั้งปวง พร้อมทั้งบรรดา ปัญญาญาณของสมาธิแลสมาบัติทั้งปวงอันมีขัดแย้งแก่กัน สามารถ เข้าสู่สรรพปัญญาภูมิทั้งปวงได้อย่างรวดเร็ว ฉะนั้นแลย่อมสามารถ เป็นผู้บริสุทธียิ่งในฌานบารมี

น้อมรับปฏิบัติต่อบรรดาพระพุทธเจ้าและพระธรรมที่ได้ สดับทั้งปวง อยู่ชดใกล้กลัฏยาณมิตรที่ดีพึงพึงอยู่ด้วยมิเพ้อหน่ายแก่ กัน นิยมยินดีการสดับฟังพระธรรมอยู่เนื่องนิจ ในหทัยก็มีระอา ย่อท้อ ทั้งน้อมรับไปปฏิบัติตามที่ได้สดับมา ดุจใจความที่ตนระลึก จดจำมาได้ จักเข้าสู่สมาธิที่บริสุทธิตั้งจริง ไกลจากทิวจิตความเห็นที่ ลับเร้นทั้งปวง ได้พิจารณาสรรพธรรมโดยกุศล แล้วบรรลุถึง ลักษณะแห่งความสัตย์จริง รู้แจ้งว่าพระตถาคตเจ้าทรงปราศจาก คุณประโยชน์ใดๆ^{๒๐๐} แล้วจึงอาศัยพาหนะคือสมันตทวารปัญญาคือ ปัญญาอันเป็นวิถีทางที่สำแดงปรากฏอยู่ทั่วไป^{๒๐๑} เข้าสู่ทวารแห่ง

^{๒๐๐} มีความหมายว่า พระตถาคตเจ้าหรือแปลตามศัพท์ว่าพระผู้เสด็จไปแล้วอย่างนั้น มิได้ ทรงยังประโยชน์ใดๆ เพราะพระองค์เสด็จไปแล้วอย่างนั้น อันถือเป็นกฎ ของ “ตตตา” หรือความเป็นอยู่อย่างนั้นของสรรพสิ่งเอง (ดูเชิงอรรถที่ ๑๖๒ เพิ่มเติม) มิได้มีสิ่งใดพิเศษแตกต่างสำหรับการมีหรือการไป หากเราพิจารณาพระตถาคตเจ้า ด้วยธรรมและปัญญาแล้วย่อมจักมียึดติดในรูปลักษณะหรือความเป็นพระตถาคต ทำ ให้จิตมีถูกผูกมัดอยู่ด้วยสิ่งทั้งปวง แล้วจึงค่อยอาศัยสมันตทวารปัญญานำพาไปสู่ ความสัพพัญญุตญาณหรือพระปริชาโรบรูสรพสิ่งของพระพุทธเจ้า เพราะถ้าเรายัง ยึดติดอยู่ในความเป็นพุทธะสมมติโดยไม่รู้จักปล่อยวาง ก็เสมือนโดนความเป็นพุทธะ สมมติผูกมัดอยู่ แต่เมื่อเราทำลายความเป็นพุทธะสมมติได้แล้วจึงจักได้บรรลุความ เป็นพุทธะที่แท้จริง เพราะพุทธภาวะที่แท้นั้นหาสภาพที่จักยึดติดมิได้ เช่นนี้ถึงจะเรียก ได้ว่าเข้าถึงพระพุทธะและได้รับประโยชน์จากพระพุทธะอย่างแท้จริง ซึ่งมีได้กล่าว รายหรือดูแคลนพระตถาคตแต่ประการใด

^{๒๐๑} คือปัญญาที่แลมองสรรพสิ่งว่า ล้วนสามารถนำพาให้บรรลุได้

ความเป็นพระสัพพัญญู ให้บรรลุถึงความหยุดพักเป็นนิรันดร ฉะนั้น แลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธียิ่งในปัญญาบารมี

ได้สำแดงว่ากระทำกิจกรรมอยู่ในจักรวาลทั้งปวง แลสั่ง สอนสรรพสัตว์อยู่ด้วยความมีระอาหน่ายแห่ง แล้วจึงสำแดงกาย อนุโลมตามปิติแห่งจิต (ของสรรพสัตว์) นั้นๆ สรรพจริยาทั้งปวง ล้วนมีต้องด้วยมลทินแปดเปื้อน อีกยังปรากฏสำแดงเป็นจริยาทั้ง ปวง โดยบางคราก็สำแดงว่าดำเนินตามแบบของโลกียชน บางครา ก็สำแดงว่าดำเนินตามแบบอริยชน บ้างสำแดงว่าได้ปฏิบัติและมรณะ บ้างก็สำแดงว่าได้เข้าสู่พระนิรวาณ ซึ่งสามารถพิจารณาการกระทำ ทั้งปวงได้อย่างชำของชำนาญการ ทั้งยังสำแดงกิจกรรมอันอสัง- การได้นานัปการโดยมิได้ละโมภฤกษณ์ผูกไว้ (ด้วยการกระทำนั้น ของตนเอง) อีกยังเข้าสู่ภูมิคติทั้งปวงเพื่อโปรดอนุเคราะห์สรรพสัตว์ ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธียิ่งในอุบายบารมี

ขอให้ผลอันดีจงสำเร็จแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงหมดทั้งสิ้น ขอ ให้สรรพโลกธาตุจงอสังการทั้งสิ้น ได้ถวายสักการะแด่พระพุทธเจ้า ทั้งปวง ให้รู้แจ้งแทงตลอดในพระธรรมอย่างไรอุปสรรคขวางกั้นทั้ง สิ้น ขอได้บำเพ็ญตามจริยาทั้งปวงของธรรมธาตุทั้งสิ้น ให้กายา ยืนยงดำรงมั่นอยู่จนสิ้นปัญญาญาณ (ที่จะเกิดมี) ในอนาคตกาล^{๒๐๒} ให้ล่วงรู้ในความระลึกแห่งบรรดาจิตทั้งสิ้น ให้รับรู้การเวียนว่าย เกิดดับทั้งสิ้น ให้สำแดงซึ่งสรรพโลกธาตุทั้งสิ้น ขอให้บรรลุในพระ ตถาคตปัญญาญาณทั้งหมดทั้งสิ้น ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้ บริสุทธียิ่งในปณิธานบารมี (อธิษฐานบารมี)

^{๒๐๒} มีนัยยะว่ากายานี้จะยืนยงอยู่ตราบจนถึงการที่บรรลุพระพุทธญาณในอนาคต กล่าว คือเมื่อได้สำเร็จซึ่งพระพุทธญาณแล้ว ก็ไม่มีปัญญาใดที่จะต้องบรรลุเข้าถึงอีก ฉะนั้น กายของพระโพธิสัตว์นั้นจึงจะคงอยู่เป็นชาติสุดท้ายนั่นเอง

เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งจิตที่คัมภีรภาพ เป็นเหตุให้ไร้ซึ่ง
 อาสวะมลทิน เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งศรัทธาที่คัมภีรภาพ เป็นเหตุ
 ให้(ผู้อื่นหรือสิ่งใด)มีอาจหักห้ามบาราบได้ เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่ง
 มหากรุณา เป็นเหตุให้มิเกิดความระอาหน่ายแห่ง เมื่อสมบุรณ์
 ในพละแห่งมหาเมตตา เป็นเหตุให้บรรดาจริยาสมภาพเสมอกัน^{๒๐๔}
 เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งธารณี เป็นเหตุให้สามารถอ้างไว้ซึ่งอรรถ
 ทั้งปวงด้วยความสะดวก^{๒๐๕} เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งปฏิภาณ เป็น
 เหตุให้สามารถยังให้สรรพสัตว์ทั้งปวงเอิบอิมในความเกษมยินดี^{๒๐๖}
 เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งบารมี เป็นเหตุให้สามารถลั้งการในมหา
 ยาน^{๒๐๗} เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งมหาปนิธาน เป็นเหตุให้มิขาดช่วง
 ลั้นไป^{๒๐๘} เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งอภิญาญฤทธิ์ เป็นเหตุให้อุบัติขึ้น

^{๒๐๔} ในพระสูตรนี้จะกล่าวถึงความสมภาพ หรือเสมอภาคอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นธรรมสมภาพ
 จริยาสมภาพ พุทธสมภาพ ฯลฯ นั้นมีความหมายว่า สรรพสิ่งทั้งปวงล้วนแต่มีสถานะ
 เดิมเช่นเดียวกัน เพียงแต่การสำแดงให้เรารับรู้นั้นต่างกัน แต่ที่เราเห็นว่าต่างกันไป
 เป็นรูปแบบต่างๆ นั้นเป็นเพราะใจเราริภาคหรือแบ่งแยกไปเอง ซึ่งถ้าหากเราพิจารณา
 สรรพสิ่งด้วยความเมตตาและอุเบกขาแล้ว จึงจะเข้าใจหลักการ “สมภาพ” นี้ ซึ่งเป็น
 การมองโดยสภาวะจริงแท้ หรือ “ตถตา” ของสรรพสิ่ง ดังนั้นทุกๆ สิ่งย่อมสมภาพ
 เสมอกัน

^{๒๐๕} ธารณี แปลว่าการทรงไว้ ดังนั้นธารณี หรือมนตร์ของมหายาน (วัชรยาน) จึงเป็นการ
 ทรงไว้ซึ่งอรรถธรรม หรือเป็นหัวใจของพระธรรมบทต่างๆ

^{๒๐๖} พระโพธิสัตว์เมื่อมีปฏิภาณมาก ย่อมมีความฉลาดในการใช้อุบายหรือกุโลบายเป็น
 อันมาก ในพระสูตรนี้มักใช้คำว่า “อุบายโกศล” และเมื่อมีอุบายอันดีงามและเฉลียว
 ฉลาดมากก็ย่อมมีวิธีการต่างๆ ในการอนุโลมคล้อยตามและบันดลสิ่งทีสรรพสัตว์
 ต้องการและพึงพอใจได้โดยธรรม จากนั้นเมื่อสรรพสัตว์เกิดศรัทธาในมตามและยินดี
 แล้วจึงค่อยแสดงธรรมโปรดอีกครั้ง

^{๒๐๗} มีความหมายโดยนัยยะว่า เมื่อสมบุรณ์ในมหาบารมีแล้ว ย่อมสำเร็จซึ่งความ
 ยานใหญ่ที่ลั้งการ กล่าวคือสามารถนำพาสรรพสัตว์ให้โดยสหายอันใหญ่นั้น ข้าม
 ไปถึงพักพระนิรวาณได้จำนวนมหาศาล

^{๒๐๘} ความหมายคือ เมื่อพระโพธิสัตว์มีปนิธานที่ยิ่งใหญ่แล้ว ย่อมมีพันธสัญญาในจิต
 ระหว่างตนกับสรรพสัตว์ ยังให้ต้องหวนมาเกิดนับจำนวนชาติมิได้เพื่อโปรดสรรพ
 สัตว์และยังให้มหาปนิธานของตนนั้นสำเร็จ

ได้เป็นจำนวนอนเนกอนันต์^{๒๐๙} เมื่อสมบุรณ์ในพละแห่งการอธิชฐาน
 ตั้งใจมั่น เป็นเหตุยังให้อภิมุกติศรัทธายังน้อมรับไว้^{๒๑๐} ฉะนั้นแลย่อม
 สามารถเป็นผู้บริสุทธิ์ยิ่งในพละบารมี

ลวงรู้ในจริยาความเป็นไปของผู้ละโมบในตณหา ลวงรู้ใน
 จริยาความเป็นไปของผู้โทสะเคืองโกรธ ลวงรู้ในจริยาความเป็นไป
 ของผู้โมหะลุ่มหลง ลวงรู้ในจริยาความเป็นไปของบุคคลประเภท
 ต่างๆ ลวงรู้ในจริยาความเป็นไปของผู้ศึกษาบำเพ็ญในภูมิธรรม
 (ต่างๆ) ในชั่วระลึกาลเดียวยอมให้ลวงรู้ถึงความเป็นไปของสรรพ
 สัตว์ประมาณจำนวนมิได้ ลวงรู้จิตของสรรพสัตว์ประมาณจำนวน
 มิได้ ลวงรู้ความสัตยะจริงแท้แห่งสรรพธรรมทั้งปวง ลวงรู้พละแห่ง
 พระตถาคตเจ้าทั้งปวง ให้รับรู้ได้ซึ่งทวารแห่งธรรมธาตุโดยสมันตะ
 ฉะนั้นแลย่อมสามารถเป็นผู้บริสุทธิ์ยิ่งในญาณบารมี

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์เมื่อสมัยที่บริสุทธิ์ในบรรดา
 บารมีทั้งปวง เมื่อสมัยที่สมบุรณ์ในบารมีทั้งปวง เมื่อสมัยที่มีได้เพิก
 เฉยในบารมีทั้งปวงแล้วนั้น จักได้สถิตยังพาหนะอันมหาอลังการ
 ของพระโพธิสัตว์ จักอนุโลมตามความระลึก (ของสรรพสัตว์) นั้นๆ
 แล้วแลจึงได้กล่าวแสดงพระสัทธรรมแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง ยังให้
 วิศุทธิกรรมวัฒนาเพิ่มพูนแล้วโปรดจนหลุดพ้น สำหรับผู้ตกสู่อบาย
 มรรค จึงสอนแนะให้บังเกิด (โพธิจิต)^{๒๑๐} ผู้ที่อยู่ท่ามกลางอันตราย

^{๒๐๙} ความหมายคือ เมื่อพระโพธิสัตว์ประกอบด้วยกำลังแห่งอภิญาญเป็นอันมากแล้ว ย่อม
 นิรมาณายได้จำนวนมากมายมหาศาล เพื่อแบ่งภาคไปในโลกธาตุทั้งปวงในการ
 โปรดสรรพสัตว์อย่างทั่วถึง

^{๒๑๐} ความหมายคือ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้อธิชฐานจิตประการใดแล้ว ก็ย่อมเกิดจากความ
 ศรัทธาอย่างยิ่งยวดในสิ่งนั้นเป็นปฐม เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์เคารพในสิ่งที่ตนกระทำ
 และเป็นผู้รักษาสัตย์

^{๒๑๐} ความหมายคือ การบังเกิดมีโพธิจิตสามารถยังให้พ้นจากอบายมรรคได้ เนื่องจากผู้ที่
 มีโพธิจิตย่อมมุ่งมั่นทำความดีช่วยเหลือสรรพสัตว์ และได้บรรลุพุทธญาณในที่สุด ซึ่ง
 ถือเป็นการหลุดพ้นจากอบายมรรคเป็นนิจันรันดร

จักยังให้วิริยะพากเพียร^{๒๒๒} สรรพสัตว์ที่ละโมบเป็นอันมาก ก็จักแสดงโอโลกธรรม สรรพสัตว์ที่เคื่องโกรธเป็นอันมาก ก็จักยังให้ดำเนินในความเสมอภาค สรรพสัตว์ที่มีทิวเคลือบย้อมผูกมัด ก็จักกล่าวถึงความเกิดขึ้นของปัจจัย สำหรับสรรพสัตว์ในกามภูมิ ก็สั่งสอนให้ไกลห่างจากจากราคะ พยาบาท อบายและอกุศลธรรม สรรพสัตว์ในรูปภูมิ ก็กล่าวแสดงธรรมว่าด้วยวิัสสนาการพิจารณาไตรลักษณ์แก่เขาเหล่านั้น เพื่อสรรพสัตว์ในรูปภูมิ จักกล่าวแสดงในปัญญาญาณอันคัมภีรภาพแยกคาย สำหรับบุคคลในทวิยาน^{๒๒๓} ก็จักสั่งสอนในมุนินทรจริยา ในผู้ที่ยินดีต่อมหายาน ก็จักกล่าวทศพละอันไพบลยอลังการ ดังเช่นเมื่อคราที่พระโพธิสัตว์นั้นเคยได้บังเกิดพระบรมโพธิจิตเมื่อเริ่มต้น แล้วได้ประสบกับสรรพสัตว์จำนวนไม่มีประมาณที่ต้องตกสู่อบายมรรคต่างๆ ครั้นแล้วจึงบันลือสุรสิงหนาทว่า “เราจักอาศัยธรรมทวารนานาประการ เพื่ออนุโลมตามสรรพสัตว์ที่สมควรแก่การโปรดและจะโปรดอนุเคราะห์ (ให้สรรพสัตว์) นั้นหลุดพ้นจากความทุกข์”

พระโพธิสัตว์เมื่อสมบุรณ์พร้อมในปัญญาญาณเช่นนี้แล้ว จึงสามารถโปรดบรรดาสรรพสัตว์ทั้งปวงให้หลุดพ้นได้อย่างกว้างขวางไพบลย

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์เมื่อสมบุรณ์พร้อมซึ่งปัญญาญาณประการนี้แล้ว จักยังให้เชื้อสายของพระรัตนตรัยมิขาดสูญ ข้อนั้นเป็นไฉนฤ เพราะพระโพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้สั่งสอนให้บรรดาสรรพสัตว์บังเกิดพระบรมโพธิจิต เหตุฉะนั้นแลจึงสามารถยัง

^{๒๒๒} ความหมายของอันตรรายคือ การเวียนว่ายเกิดดับในสังสารวัฏมิจบสิ้น ถือเป็นอันตรรายอย่างยิ่งยวดสำหรับผู้ไม่ประมาท วิริยธรรมความเพียรจึงเป็นเครื่องช่วยให้พ้นอันตรรายนี้ได้

^{๒๒๓} ทวิยาน ในที่นี้หมายถึง สวากยานและปัจเจกโพธิยาน

ให้พระพุทธโคตรมิขาดสูญ เป็นผู้แสดงอรรถาธิบายธรรมปิฎกแก่มวลสรรพสัตว์ เหตุฉะนั้นแลจึงสามารถยังให้พระธรรมโคตรมิขาดสูญ เป็นผู้ทรงไว้และสั่งสอนธรรมได้อย่างซ้ำของโดยมิตัดขาด เหตุฉะนั้นแลจึงสามารถยังให้พระสังฆโคตรมิขาดสูญ

อีกประการหนึ่ง การสามารถสรรเสริญสุดดีในมหาปณิธานทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ก็สามารถยังให้พระพุทธโคตรมิขาดสูญ การวิภาคแสดงถึงวิถีแห่งเหตุแลปัจจัย ด้วยเหตุนี้ก็สามารถยังให้พระธรรมโคตรมิขาดสูญ แลการเพียรบำเพ็ญภาวนาในสามัคคีธรรม ๗ ประการ ก็เป็นเหตุยังให้พระสังฆโคตรมิขาดสูญด้วยเหตุนี้เช่นกัน

อีกประการหนึ่ง การเพาะปลูกเมล็ดแห่งพระพุทธะบนผืนเกษตรคือสรรพสัตว์ ก็สามารถยังให้พระพุทธโคตรมิขาดสูญได้ด้วยเหตุนี้ การอำนวยการรักษาไว้ซึ่งพระสัทธรรม อย่างมิเสียด้ายชีพสังขาร ก็สามารถยังให้พระธรรมโคตรมิขาดสูญได้ด้วยเหตุนี้ การสืบสานพระพุทธอนุศาสน์คำสอนแด่มหาชนอย่างมิระอาแห่งหนาย ก็สามารถยังให้พระสังฆโคตรมิขาดสูญได้ด้วยเหตุนี้แล

อีกประการหนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าในอดีต อนาคตและปัจจุบัน ได้ตรัสแสดงธรรมทั้งปวง ทรงบัญญัติศีลทั้งปวง อันการที่ได้น้อมรับปฏิบัติทั้งสิ้น ในจิตมิเพิกเฉยออกห่าง ด้วยเหตุประการเช่นนี้แลที่สามารถยังให้พระพุทธโคตร พระธรรมโคตร และพระสังฆโคตรมิขาดสิ้นไปด้วย พระโพธิสัตว์เป็นผู้สืบต่อพระรัตนตรัยเช่นนี้ สรรพจริยาทั้งปวงจึงไร้ซึ่งความพลาดผิด อันการกระทำบรรดามีทั้งปวงนั้นล้วนแต่อุทิศเพื่อการมีปัญญาญาณรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง ด้วยเหตุนี้กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมล้วนมีบกพร่องต่างพร้อย แลด้วยเหตุที่มีได้บกพร่องต่างพร้อย การกระทำทั้งปวงจึงล้วนคือกุศลความดีนนานา ได้ดำเนินในจริยาทั้งปวง แล้วสั่งสอนสรรพสัตว์โดยกล่าวแสดงธรรมตามสมควร ตราบแมนการระลึกขั่ว

ขณะเดียวกันก็ไร้ซึ่งมีจฉาลวงล่อ ล้วนแต่ประกอบไปด้วยอุปายปัญญา-
 ญาณที่สอดคล้องต่อกัน ที่มุ่งสู่สัพพัญญุตญาณ อันมิได้ศุนย์เปล่า
 พระโพธิสัตว์เมื่อบำเพ็ญภาวนาในกุศลธรรมเช่นนี้ ทุกวาระ
 จิตย่อมระลึกอยู่ด้วยความมอถลักการทั้ง ๑๐ ประการอย่างสมบูรณ์
 อันมี ๑. กายอลังการ คือเหตุที่อนุโลมตามสรรพสัตว์ทั้งปวงที่สมควร
 ได้รับการอบรมสั่งสอนแล้วจึงแสดงกายตามนั้น ๒. วาจาอลังการ
 คือเหตุที่ตัดขาดสิ้นจากความเคลือบแคลงสงสัยทั้งปวงแล้ว จึงยัง
 ให้เกิดความยินดีปรีดา (ด้วยการกล่าวธรรม) ๓. จิตอลังการ คือ
 เหตุที่ในขณะที่จิตหนึ่งได้เข้าสู่บรรดาสมาธิทั้งปวง ๔. พุทธเกษตร
 อลังการ คือเหตุที่สรรพสิ่งทั้งมวลบริสุทธิ ไกลห่างจากปวงกิเลส
 เครื่องเศร้าหมอง ๕. ปรภาอลังการ คือเหตุที่เปล่งรัศมีไปอย่างไร
 ขอบเขตฉายต้องแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง ๖. สโมสรรอลังการ คือเหตุที่
 สงเคราะห์รวบรวมไว้ซึ่งที่ประชุมของคณะทั้งปวง อันยังให้เกิดปิติ
 ยินดีไปถ้วนทั่ว ๗. อภิญาอลังการ คือเหตุที่อนุโลมคล้อยตามจิต
 แห่งสรรพสัตว์แล้ว จึงสำแดงฤทธิ์ได้อย่างอิสระ ๘. สัมมาศาสน
 อลังการ คือเหตุที่สามารถสงเคราะห์รวมไว้ซึ่งปัญญาชนทั้งปวง
 ๙. นิรวาณภูมิอลังการ คือเหตุที่ได้สำเร็จมรรคยงที่หนึ่ง แต่
 (คุณแห่งพระธรรม) แผ่ขยายไปทั่วในทศทิศมีมีเหลือแม้แห่งใด
 ๑๐. อุปายพจน์อลังการ คือเหตุที่อนุโลมตามเทศะ อนุโลมตามกาละ
 และอนุโลมตามอินทรีย์ (อันเป็นเครื่องรองรับธรรม) แล้วจึงแสดง
 ธรรมตามนั้น

พระโพธิสัตว์สำเร็จซึ่งอลังการเช่นนี้ ในทุกวาระจิตมีกาย-
 กรรม วจกรรมและมโนกรรมที่มีศุนย์เปล่า (ซึ่งคุณประโยชน์) อัน
 ล้วนแต่อุทิศเพื่อปัญญาญาณที่รู้แจ้งสรรพสิ่ง หากมีสรรพสัตว์ที่ได้
 ประสบกับพระโพธิสัตว์นี้ ฟังทราบเถิดว่า (สรรพสัตว์นั้น) ก็ได้
 ศุนย์เปล่าด้วยเช่นกัน จักเป็นเหตุให้สำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ

หากมั่นได้สดับถึงพระนาม หรือมั่นถวายสักการบูชา มั่นได้อยู่
 ร่วมกัน มั่นมีจิตระลึกถึง มั่นออกบวชตาม มั่นได้สดับฟังธรรม
 (จากพระโพธิสัตว์นี้) มั่นได้อนุโมทนาทุกกุศลมูล (ของพระโพธิ-
 สัตว์นี้) มั่นกำเนิดอยู่ไกลกันแต่มีจิตเคารพนอบน้อม (ต่อพระโพธิ-
 สัตว์นี้) ตราบถึงการได้สรรเสริญสุดดีต่อพระนาม (ของพระโพธิ-
 สัตว์นี้) ซึ่งล้วนแต่ยังให้บรรลุถึงพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ พุทธบุตร
 ครุวนการมีโอสถ นามว่า “กุศลทิจิ” เมื่อสรรพสัตว์ที่ได้พบ สรรพ-
 พิชย่อมถูกกำจัดสิ้นไป

พระโพธิสัตว์ด้วยสำเร็จซึ่งธรรมประการเช่นนี้ สรรพสัตว์
 หากได้พบ (กับพระโพธิสัตว์นี้) แล้วไซ้ บรรดาภิเลสพิชทั้งมวลจัก
 ถึงการเสื่อมสิ้นไป แลกุศลธรรมตึงามจักเพิ่มพูนวัฒนา

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ที่ได้ดำรงในธรรม
 ประการนี้ ย่อมพากเพียรบำเพ็ญภาวนา ด้วยความแจ้งในปัญญา-
 ญาณจักยังให้ความมีมถนอการแห่งอวิชาทั้งปวงสิ้นไป ด้วย
 พลังแห่งเมตตาและกรุณาจักบาราบกองทัพมาร ด้วยมหาปัญญา
 และพลังแห่งบุญญาธิการคุณธรรมจักปราบปรามซึ่งเดียรถีนอกจิต
 ทั้งปวง ด้วยวัชรสมาธิอันแกร่งกล้าจักกำจัดซึ่งมลทินเศร้าหมอง
 แห่งจิตทั้งปวง ด้วยพลังแห่งวิริยะพากเพียรจักยังให้ประชุมไว้ซึ่ง
 กุศลมูลทั้งปวง ด้วยพลังแห่งกุศลมูลทั้งหลายในการชำระพุทธเกษตร
 จักยังให้ไกลห่างจากภยันตรายต่างๆ ของอบายภูมิทั้งปวง ด้วยพลัง
 แห่งความมีผูกมัดยึดติดด้วยสังโยชน์จักชำระญาณวิสัยให้บริสุทธิ์
 ด้วยพลังแห่งปัญญาญาณที่ประกอบด้วยอุปายะจักก่อกำเนิดเป็น
 สรรพภูมิ สรรพบารมีแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวงและในบรรดาสมาธิ
 อภิญา ๖ วิชา ๓^{๒๒๔} เวสารัชชธรรม ๔^{๒๒๕} ซึ่งล้วนจักบริสุทธิ์

^{๒๒๔} ดิสโส วิชา หรือวิทยา ๓ มี ๑) มีวิชาคือญาณเป็นเครื่องหยั่งรู้ถึงการระลึกชาติ

หมดจด ด้วยพลังแห่งสรรพคุณธรรมจักยังให้สำเร็จสมบูรณ์ซึ่งแดนวิศุทธิ์แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง สมบูรณ์ในมงคลลักษณะแห่งกาย วาจาและจิตที่ไร้ขอบเขตประมาณอย่างอลังการ ด้วยพลังแห่งญาณที่เป็นอิสรภาพในการพิจารณายังให้ล่วงรู้ในพลังทั้งปวง ความมีวันเกรงทั้งปวง **อาเวณิกพุทธธรรม ๑๘**^{๒๒๖} ของพระตถาคตเจ้า อันล้วนแต่สมภาพเสมอกัน ด้วยพลังแห่งโพลยปัญญาญาณอันกว้างขวาง ให้รู้แจ้งในสัพพัญญุตาวิสัย ด้วยพลังแห่งปัญญาแลปณิธานที่เคยมีในอดีตยังให้อนุโลมสั่งสอน (สรรพสัตว์) ตามแต่ความสมควร สำแดงเป็นพุทธโลกธาตุ แล้วหมุนเคลื่อนกงล้อมหาธรรมจักร โปรดดูช่วยสรรพสัตว์จำนวนอนันตและอนันตให้ได้หลุดพ้น

ก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อพากเพียรบำเพ็ญในธรรมประการนี้ ย่อมจักสำเร็จซึ่งบรรดาโพธิสัตว์จรियाทั้งปวง ตามลำดับ จนถึงได้บรรลุสมภาพภาวะแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง ในอนันตโลกธาตุอันปราศจากขอบเขตย่อมได้เป็นมหาธรรมาจารย์ ปกป้องธำรงไว้ซึ่งพระสัทธรรม บรรดาพระพุทธเจ้าล้วนจักทรงคุ้มครองอยู่ ให้ความรักษาและน้อมรับยึดถือไว้ซึ่งโพลยธรรมปิฎกอันไพบลูย์ ได้เสวยในปฏิภาณไหวพริบที่ไร้อุปสรรคกีดกัน เข้าสู่ธรรมทวารได้อย่างลึกซึ้ง แลในท่ามกลางมหาชนในอนันตโลกธาตุที่ไร้ขอบเขต ย่อมจักอนุโลมตามโคตรพันธุ์ที่มีคล้ายกันได้ ทั้งยังปรากฏสำแดงกายนั้นไปโดยทั่ว อันประกอบด้วยรูปลักษณะที่สมบูรณ์พร้อม มีความวิเศษยอดเยี่ยมเป็นที่สุดหาสิ่งใดมาเปรียบมิได้ ด้วยอาศัย

ปางก่อนได้ ๒) มีวิชาคือญาณเป็นเครื่องหยั่งรู้ถึงการจุดและเกิดขึ้นของสัตว์อื่นๆ ได้ ๓) มีวิชาเป็นเครื่องกระทำอาสวะให้หมดไป
^{๒๒๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑๗๔
^{๒๒๖} ดูเชิงอรรถที่ ๑๒๔

ปฏิภาณและอุปายะอันไร้สิ่งขวางกั้นกล่าวแสดงคัมภีร์ธรรมอันแยบยล ด้วยเหตุที่สรรพสำเนียงนั้นสมบูรณ์พร้อมด้วยการจำแนกในอุปายโกศล จึงสามารถยังให้ผู้ที่ได้สดับลยินได้เข้าถึงปัญญาญาณ ทวารอันมีสิ้นสุด^{๒๒๗} ให้ล่วงรู้กิเลสเครื่องเศร้าหมองแห่งความเป็นไปของจิตแล้วจึงกล่าวแสดงธรรม^{๒๒๘} ด้วยเหตุที่เสียงแห่งคำกล่าวที่เปล่งทั้งปวงนั้นมีความสมบูรณ์และบริสุทธิ์หมดจด ในเสียงหนึ่งที่ยั่งยืนสามารถยังให้สรรพสัตว์ทั้งปวงเกิดความเกษมยินดี ด้วยเหตุที่รูปกายนั้นสิริลักษณะงดงามประกอบด้วยพลังแห่งเดชาบุภาพในสมาคมสโมสรทั้งปวงมีอาจมีผู้ใดดงามไปยิ่งกว่า^{๒๒๙} ด้วยเหตุที่เข้าใจสภาวะจิตทั้งปวงเป็นอย่างดี ยังให้สามารถสำแดงกายไปถ้วนทั่ว ด้วยเหตุที่แสดงธรรมด้วยอุปายโกศลอันชาญฉลาดยังให้เสียงสำเนียงไร้อุปสรรคกั้นขวาง ด้วยเหตุที่ได้บรรลุถึงอิสรภาพแห่งจิต จึงกล่าวมหาธรรมด้วยอุปายะ สิ่งใดๆ มีอาจทำให้เสื่อมสลายทลายลงได้ ด้วยเหตุที่บรรลุในความมีวันเกรงทั้งปวงในหทัยจึงมิขยาดหย่อนอ่อนแอ ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในธรรมจึงมิมีผู้ใดสามารถก้าวล่วงไปยิ่งกว่า (พระโพธิสัตว์นี้) ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในญาณจึงมิมีผู้ใดประเสริฐวิเศษไปยิ่งกว่า (พระโพธิสัตว์นี้) ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในปัญญาปารมิตา บรรดาธรรมลักษณะที่กล่าวแสดงย่อมมีขัดแย้ง

^{๒๒๗} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์เปล่งวจีที่สมบูรณ์พร้อมด้วยกุศลโบายที่จะช่วยให้สรรพสัตว์ได้เข้าใจในพระธรรมต่างๆ จึงทำให้ผู้ที่ฟังธรรมจากพระโพธิสัตว์ได้รู้แจ้งในปัญญาญาณทั้งปวง
^{๒๒๘} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์จำต้องล่วงรู้และเข้าใจถึงความพอใจและไม่พอใจของสรรพสัตว์ที่แตกต่างกันไป จากนั้นจึงใช้กุศลโบายที่เหมาะสมด้วยกลวิธีต่างๆ ที่แตกต่างกันไป เหมือนกับแพทย์ที่เยียวยาคนไข้ต้องรู้อาการและให้ยาที่ถูกต้องกับโรค ไม่แสดงกับโรคนั้นๆ จึงจะได้ผลดี
^{๒๒๙} มีนัยยะว่า นอกจากพระโพธิสัตว์จะงามพร้อมด้วยสิริลักษณะภายนอกแล้ว ภายในพระโพธิสัตว์ยังงามด้วยวิทยา จริยาและคุณธรรม ยิ่งกว่ามหาชนในที่ชุมนุมทั้งปวง

ต่อกัน^{๒๓๐} ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในปฏิภาณจึงอนุโลมกล่าวแสดงพระธรรมด้วยความยินดี^{๒๓๑} มีความสืบนี้อีกกันมิขาดตอน ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในธารณีจึงเป็นที่แน่นอนว่าจักกล่าวแสดงในธรรมสัตยลักษณะทั้งปวง^{๒๓๒} ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในปฏิภาณจึงกล่าวแสดงตามความอนุโลมต่างๆ ได้ ให้สามารถเปิดออกซึ่งทวารวิถีแห่งการอุปมาและอุปไมยนานา^{๒๓๓} ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในมหากรุณา จึงพากเพียรสอนสั่งสรรพสัตว์ด้วยหทัยที่ปราศจากความเกียจคร้าน ฤๅลุ่มเล็ก ด้วยเหตุที่เป็นอิสระในมหาเมตตาจึงประกาศสร้างสื่อนประดุจข่ายแห (ครอบครัว) ไปยังกมลแห่งปวงชนให้ชุ่มชื้น

พระโพธิสัตว์ด้วยสถานเช่นนี้แล จึงจักได้ประทับบนสิงหบัลลังก์อันสูงใหญ่ แล้วกล่าวแสดงพระมหาธรรม นอกเสียจากพระตถาคตเจ้าและบรรดาพระมหาโพธิสัตว์ที่มีปณิธานและญาณอันวิเศษนිරิตติคัยแล้ว เหล่าสรรพสัตว์อื่นๆ ที่เหลือนั้นมีอาจขำนะได้ มีอาจแลเห็นศิรเศียร (ของพระโพธิสัตว์นั้น) ได้ มีอาจมีแสงประกายกระทบนัยนเตร (ของพระโพธิสัตว์นั้น) ได้เป็นแน่แท้อย่างยิ่งที่สุด

^{๒๓๐} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์เมื่อยิ่งใหญ่ในปัญญาบารมี ย่อมกล่าวแสดงธรรมลักษณะหรือลักษณะแห่งธรรม ได้อย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพราะเหตุที่ตนเองเข้าใจแจ่มแจ้งถ่องแท้ จึงกล่าวได้โดยไม่ติดขัดและขัดแย้ง

^{๒๓๑} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์เมื่อยิ่งในปฏิภาณแล้ว จึงสามารถแสดงธรรมคล้อยตามความยินดีของผู้อื่นได้ กล่าวคือเมื่อสรรพสัตว์ยินดีในธรรมประการใด พระโพธิสัตว์ก็สามารถแสดงธรรมประการนั้นด้วยความยินดีเช่นกัน ซึ่งหากพระโพธิสัตว์ไร้ซึ่งปฏิภาณก็จะกล่าวแสดงธรรมด้วยความไม่ยินดี เพราะตนเองไร้ปฏิภาณในการแสดงธรรม อันจะส่งผลให้สรรพสัตว์ไม่อาจยินดีในธรรมด้วย

^{๒๓๒} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์เมื่อยิ่งในธารณี หรือคือการทรงไว้ซึ่งหัวใจของพระธรรมแล้ว ก็ยังให้กล่าวพระธรรมด้วยลักษณะที่ถูกต้องแท้จริง

^{๒๓๓} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์เมื่อยิ่งในปฏิภาณแล้ว จึงสามารถกล่าวพระธรรมให้คล้อยตามสรรพสิ่งทั้งปวงได้ ด้วยการใช่วิธีอุปมาและอุปไมยในกรณีนี้เปรียบเทียบว่าเป็นการเปิดออกของประตู

หากจักอาศัยการบูชาประการที่ยากยิ่งเพื่อหมายยั้งให้ (พระโพธิสัตว์นั้น) ย่อมจำนนแล้วไซ้ร้ ย่อมจักเป็นไปมิได้ในสถานการณ์นี้แล

ดูก่อนพุทธบุตร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อได้บรรลุในกำลังแห่งอิสราณภาพณะนี้แล้ว สมมุติว่ามีโลกธาตุที่มีปริมาณกว้างใหญ่ไพศาล มากจนมิอาจกล่าวพรรณนาได้เป็นมหามณฑลใหญ่ ซึ่งอุดมไปด้วยสรรพสัตว์และในสรรพสัตว์หนึ่งๆ ก็มีรูปพรรณสง่างามน่าเกรงขามทั้งสิ้น ล้วนแต่ปานประหนึ่งผู้เป็นนาถแห่งตรีศัทสมหาสัทโลกธาตุฉะนั้น พระโพธิสัตว์เมื่อได้สถิตยังโลกธาตุนี้ ก็เมื่อคราที่ได้สำแดงกายขึ้น ย่อมเจตจรัสไปยังกว่ามหาชนเหล่านั้นทั้งหมดแล้วด้วยความเมตตาการุญอันยิ่งใหญ่อังให้ผู้ที่ยาดยาเกรงเหล่านั้นสงบ (จากความตื่นตระหนก) ลงได้ ด้วยอาศัยปัญญาญาณอันคัมภีรภาพพิจารณาความปรารถนาและความยินดีของสรรพสัตว์เหล่านั้น ด้วยอาศัยปฏิภาณอันมีหวั่นเกรงกล่าวแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์เหล่านั้น สามารถยังให้สรรพสัตว์ทั้งหมดเกิดความเกษมโสมนัสได้ ด้วยเหตุไฉนฤๅ ดูก่อนพุทธบุตร ด้วยเหตุที่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ได้สำเร็จในอนันตปัญญาญาณจักร คือการได้หมุนเคลื่อนจักรคือปัญญาญาณที่ไม่มีประมาณ เหตุที่สำเร็จในอนันตอุปายวิภาค คือการรู้จำแนกธรรม (และสิ่งทั้งปวง) ด้วยอุปายะที่ไม่มีประมาณ เหตุที่สำเร็จในโพลยสัมมาสติพละ คือพลังแห่งความระลึกขอบอันไพศาล เหตุที่สำเร็จในอสมابัตต^{๒๓๔} อุปายโกศลปัญญา คือมีปัญญาที่ยิ่งด้วยกุศลบายอันชาญฉลาดไม่มีที่สิ้นสุด เหตุที่สำเร็จในสรรพธรรมสัตยลักษณะธารณี คือความแน่นอนของการทรงไว้ซึ่งลักษณะอันจริงแท้ของธรรมทั้งปวง เหตุที่สำเร็จในอนันตเขตโพธิจิต คือโพธิจิตที่กว้างขวางปราศจากขอบเขต เหตุที่

^{๒๓๔} ตามศัพท์ อสมาบัตต แปลว่า ไม่มีที่สิ้นสุด

สำเร็จในคัมภีรภาพภูฎาน คือไหวพริบที่แยบคายมีผิดพลาด เหตุ
 ที่สำเร็จในสรรพพุทธอธิษฐานคัมภีรอกัมภกติ คือการบรรลุในพระ
 ศรัทธามั่นของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เหตุที่สำเร็จในสมันตพุทธตรี-
 กาลมณฑลปัญญาญาณพละ คือการเข้าสู่พลังแห่งปัญญาญาณ
 ของสโมสรแห่งพระพุทธเจ้าในกาลทั้ง ๓ โดยทั่ว เหตุที่สำเร็จใน
 พุทธตรีกาลเอกสังขารธาตุวิสุทธิจิต คือการรู้แจ้งว่าพระพุทธเจ้า
 ทั้งตรีกาลล้วนมีสังขารภาวะและจิตที่บริสุทธิ์ดุจกัน เหตุที่สำเร็จใน
 ตรีกาลสรรพตถาคตญาณ คือพระญาณของพระตถาคตเจ้าทั้ง
 หลายในกาลทั้ง ๓ และสรรพโพธิสัตว์มหาปนิธานญาณ คือญาณ
 แห่งปนิธานอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง สามารถเป็นพระ
 มหาธรรมอาจารย์แสดงอรรถาธิบายในพระสัมมาธรรมปิฎกของ
 พระพุทธเจ้าทั้งปวงและสามารถอํารงรักษาไว้ได้แล

ในกาลสมัยครั้งนั้น พระธรรมปรัชญาโพธิสัตว์ปรารถนา
 จักกล่าวข่าซึ่งอรรถเหล่านั้นอีกครา จึงอาศัยพระพุทธานุภาพเป็นที่
 พึ่งแล้วกล่าวเป็นโคลงว่า...

ในทหัยเมื่อสถิตยงโพธิย้อมประชุมไว้ซึ่งกุศลทั้งปวง
 มีประมาทและคงมันในปัญญาเป็นนิจศีล
 ในจิตนั้นมีความระลึกอันชอบแลมิไปดออยู่เป็นนิตย์แล้ว
 พระตถาคตเจ้าทั้งปวงในทศทิศล้วนทรงเกษมยินดี

มีระลึกปรารถนาคงมัน ตนนั้นก็พากเพียรพยายาม
 ไรซึ่งการยึดถือแลไรซึ่งการขยาดหย่อนต่อโลก
 ดำรงในอวิวาทจริยาแล้วเข้าสู่คัมภีรธรรมแล้ว
 พระตถาคตเจ้าทั้งปวงในทศทิศล้วนทรงเกษมยินดี

พระพุทธองค์ทรงยินดีแล้วให้แก่งกกล้าในวิริยะ
 บำเพ็ญจริยาในบุญกุศลและปัญญาอันเกื้อหนุนแก่มรรคธรรม
 เข้าสู่สรรพภูมิแล้วชำระสรรพจริยาให้หมดจด
 จึงบริบูรณ์พร้อมในปนิธานที่พระตถาคตเจ้าตรัสแล้วทั้งปวง

ด้วยประการเช่นนี้แล จึงน้อมบำเพ็ญในพระสัทธรรมวิเศษ
 แม้นจักบรรลุซึ่งธรรมแล้วก็ยังสงเคราะห์แก่เวไนย
 ซึ่งอนุโลมตามความยินดีแห่งจิตและมูลภาวะ (ของสรรพสัตว์) นั้น
 อันล้วนคล้อยตามความเหมาะสมนั้นๆ เพื่อแสดงธรรม

พระโพธิสัตว์เพื่อการกล่าวแสดงธรรมต่อผู้อื่นแล้ว
 จึงมิเพิกเฉยละวางซึ่งการบำเพ็ญบารมีทั้งปวงที่ในตนเอง
 อันบารมีมรรคแม้นจักสำเร็จแล้ว
 ก็ยังโปรดอนุเคราะห์เหล่าเวไนยในภวสาคร^{๒๓๔}

ตลอดทั้งทิพาและราตรีพากเพียรบำเพ็ญอย่างมิเกียจคร้านย่อท้อ
 ยังให้เชื้อสายของพระรัตนตรัยมีขาดช่วง
 บรรดาจริยาทั้งปวงล้วนคือบริสุทธิ์ธรรมฝ่ายขาว
 ซึ่งล้วนแต่อุทิศเพื่อพระตถาคตภูมิ

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญกุศลจริยาดังงามทั้งปวง
 เพื่อยังผลให้สำเร็จแก่เหล่าเวไนย

^{๒๓๔} ความหมายคือ พระโพธิสัตว์โปรดสรรพสัตว์ใน “ความมี (ภว ภาพ)” ซึ่งทางศาสนา
 เปรียบให้ว่าเป็นดังห้วงมหาสาครที่ลึกล้ำสุดจะหยั่งคะเนได้ ทั้งไรซึ่งขอบเขตพากฝั่ง
 ลึนสุด ถึงแม้ว่าพระโพธิสัตว์จักเป็นผู้บรรลุถึง “ความไม่มี ความมีได้ยึดถือไว้
 (ศูนยตา)” แล้วก็ตาม

ยังให้เวไนยเหล่านั้นทำลายความมืดบอด-
 และดับสลายกิเลสลงได้
 จนสยบกองทัพมารให้ราบคาบแล้วจึงสำเร็จพระสัมโพธิญาณ

การบำเพ็ญจริยาเช่นนี้ จึงบรรลุถึงพระพุทธานุได้
 ให้เข้าสู่สัมมาธรรมปิฎกของพระตถาคต
 แลเป็นพระมหาธรรมาจารย์กล่าวแสดงพระคัมภีร์ธรรมอันแยบยล
 ประหนึ่งอมฤตวารีที่โปรยปรายชุ่มชื้น

ด้วยความเมตตากรุณา เวทนาสงสารในสรรพชีวิตทั้งปวง
 ความเป็นไปแห่งจิตของสรรพสัตว์จะมีลวงรู้ก็หาไม่
 ตั้ง (ได้ลวงรู้) ถึงความยินดีของสรรพสัตว์นั้นแล้ว-
 จึงแสดงอรรถาธิบาย

ในพระพุทธธรรมทั้งปวงอันเป็นอมิตะและอนันตะ

ด้วยการย่างบาทที่เชิงช้าแต่มั่นคงดังหัตถ์ศิราชา
 วีรภาพแก้วกล้ามีหวั่นเกรงปานเจ้าราชสีห์
 มีไหวคลอนเพียงประหนึ่งคิริ มีปัญญาญาณลุ่มลึกดุจห้วงมหาสมุทร
 ครุฑนามหาพรรษที่กำจัดความรุ่มร้อนทั้งปวงแล.

เมื่อพิสิฐสมัยครั้งนั้น ที่พระธรรมปรีชาญาณโพธิสัตว์กล่าว
 แสดงธรรมโคลกนี้จบลง พระตถาคตเจ้าทรงพอพระทัยยังนัก
 บรรดาฆาตกรต่างน้อมรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมเพื่อนำไปปฏิบัติสืบไป
 ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ...วิทยาธรรมวรรคแต่เพียงเท่านั้น

พระศากยมุนีพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระโพธิสัตว์

พระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร มูลฐานแห่ง นิกายอวตังสกะ

โดย... อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ

ประวัติของนิกาย

นิกายนี้มีรากฐานอยู่ที่พุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร ซึ่งเรียกย่อว่า อวตังสกะสูตรฯ เป็นพระสูตรซึ่งฝ่ายมหายานถือว่า พระองค์เทศนาแก่ปวงพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ชั้นสูงมีพระมัญชุศรี พระสมันตภัทร ฯลฯ เป็นต้น เมื่อตอนทรงตรัสรู้ใหม่ๆ พระอัครโฆษได้เขียนหลักธรรมในพระสูตรนี้ ออกเผยแผ่ในนามคัมภีร์มหายาน ศรัทธาโศตปาทศาสตร์ สืบมาอีกครุณาการชุน ได้ไปเมืองพญานาค ศึกษาพระสูตรนี้ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในนาคมณฑลเศียร ครุณาการชุนได้ท่องพระสูตรนั้นจนจำได้คล่องแคล่ว จึงได้กลับขึ้นมาয়มนุษย์โลก แล้วจารพระสูตรนี้ลงสู่คัมภีร์ อวตังสกะสูตรจึงได้แพร่หลายในมนุษย์โลก ราวพุทธศตวรรษที่ ๙ พระพุทธภักทรได้แปลพระสูตรนี้ออกสู่พากย์จีน ต่อมาในแผ่นดินถัง พระศึกษานันทะได้แปลอีกฉบับหนึ่งถือกันว่าเป็นฉบับสมบูรณ์

ตั้งแต่พระสูตรนี้ถูกแปลออกเป็นจีนพากย์ก็ถูกอุปนิสัยของชาวจีนมาก มีผู้ศึกษากันแพร่หลายในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ คณาจารย์จีนชื่อโต่วสูง ได้เขียนนิพนธ์เรื่อง “*ฮวงก่าจี้กวง*” (ธรรม-

ธาตวิปัสสนา) และ “*โหลงก่าจี้กวง*” (ปัญญาศาสตร์สมถวิปัสสนา) สถาปนารากฐานของนิกายฮั่วเจี๋ยมฉิน ต่อมาสีคณาจารย์ฮวบจิ่ง หรือเฮียงซิวได้เขียนอรรถกถาหลักธรรมในอวตังสกะสูตร นิกายฮั่วเจี๋ยมฉินเจริญรุ่งเรือง บางที่นิกายนี้ก็ชื่อเฮียงซิวจง ตามนามของคณาจารย์เฮียงซิว นิกายนี้มีอิทธิพลคู่เคียงกับนิกายเทียนไท่มาตลอด (นิกายสังฆธรรมปฎนทริก)

ตรีกาลศาสน์

นิกายฮั่วเจี๋ยมได้จัดแบ่งการแสดงธรรมของพระพุทธองค์เป็น ๓ กาละ คือ

๑. **ปฐมกาล** พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วทรงแสดงพระพุทธาวตังสกะ มหาไวปุลยสูตร อันมีอรรถกถาซึ่งสุขุมยิ่งนัก โปรดผู้มีอินทรีย์เป็นมหายานส่วนเดียว ยุคนี้อุปมาเหมือนพระอาทิตย์ที่เริ่มขึ้นในอรุณสมัยยอมส่องแสงเงินแสงทองต้องยอดเขาหลวง

๒. **มัธยมกาล** พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้มีอินทรีย์ทั้ง ๓ ยาน เพื่อให้บรรลุถึงพุทธภูมิโดยลำดับ คือ ทรงแสดงพระสูตรต่างๆ ของฝ่ายสาวกยาน (และ) ไวปุลยะปรัชญา ปารมิตา อันเป็นของฝ่ายมหายานเป็นต้น (เปรียบเสมือนพระอาทิตย์ สาดแสงสว่างที่สุด)

๓. **ปัจฉิมกาล** พระพุทธองค์ทรงสรุปหลักธรรมทั้ง ๓ ยาน เป็นยานเดียว จึงทรงแสดงสังฆธรรมปฎนทริกสูตร มหาปรินิรวาณสูตร (เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง) อุปมาเหมือนอาทิตย์อัสดงคต ย่อมสาดแสงเงินแสงทองต้องยอดเขาหลวงอีกหนหนึ่ง

เอกสัตยธรรมธาตุ (เจ็กจิงฮวบกาย)

นิกายฮั่วเจี๊ยมก็เป็นเหมือนนิกายมหายานฝ่ายจิตตอมตวาทอื่นๆ ที่กล่าวว่าสรรพสัตว์มีพุทธภาวะเป็นเอกภาพเรียกว่า “เอกสัตยธรรมธาตุ” หรือ “เจ็กจิงฮวบกาย” หรือ “เอกจิตตธรรมธาตุ” (เจ็กชิมฮวบกาย) ก็เรียก ในอวตังสกุสูตร มีพุทธพจน์ตอนหนึ่งเป็นพุทธอุทานว่า “นำอัศจรรย์หนอๆ ที่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เหตุไฉนจึงบริบูรณ์ด้วยญาณปัญญาของพระตถาคตอยู่แล้ว แต่ด้วยความโง่หลงของตนจึงมีรูมิเห็น เราจักแสดง (ธรรมคือ) อริยมรรค ยัง (สรรพสัตว์) ให้หลุดพ้นจากความหลงผิดอุปาทาน เพื่อให้ (สรรพสัตว์) เห็นแจ้งถึงญาณปัญญาอันไพบูรณ์ของพระตถาคตในตัวของตนเอง ซึ่งมีภาวะไม่ต่างจากภาวะของพระพุทธะเลย...”

จตุรธรรมธาตุ (สี่ฮวบกาย)

ในเอกสัตยธรรมธาตุ ประกอบด้วยจตุรธรรมธาตุ คือ

๑. ชื่อฮวบกาย ได้แก่ปรากฏการณ์ต่างๆ อันเกิดจากเอกจิตต์นั้น อุปมาเอกจิตต์นั้นเป็นธาตุทอง ปรากฏการณ์ต่างๆ เหมือนรูปพรรณของทอง มีสร้อยทอง กำไลทอง แหวนทองเป็นต้น มากมายหาเหมือนกันไม่

๒. ลีฮวบกาย ได้แก่ตัวเอกสัตยธรรมธาตุ หรือกุตตถตา ซึ่งเป็นรากฐานของปรากฏการณ์เหล่านั้น อุปมาด้วยเนื้อทองนั่นเอง

๓. ลีชื่อมอ้งจ่ายฮวบกาย ได้แก่ปรากฏการณ์กับเอกจิตต์จะแบ่งแยกออกจากกันมิได้ เพราะอาศัยกุตตถตา ปรากฏการณ์จึงมีขึ้นได้ อุปมาดังทองกับกำไลทอง กำไลทองจะมีอยู่โดยปราศจากธาตุทองไม่ได้ แลธาตุทองนั้นเล่าก็ไซ้ว่าจะดำรงอยู่โดยปราศจากกำไลทอง ที่ใดเราเห็นกำไลทองที่นั่นย่อมมีธาตุทองอยู่ด้วย ดังนั้นสิ่งทั้งปวงก็คือกุตตถตาหรือเอกจิตต์ เอกสัตยธรรมธาตุจะขัดขวาง

กันมิได้

๔. ชื่อชื่อมอ้งจ่ายฮวบกาย ได้แก่ปรากฏการณ์ของสิ่งทั้งปวงซึ่งเราเห็นมีรูปพรรณลักษณะต่างๆ นั้นแท้จริงย่อมมีเอกภาพด้วยกัน เช่นเราเห็นกำไลทอง แหวนทอง สร้อยทอง ตุ่มหูทอง ฯลฯ รูปพรรณแม้จะต่างกัน แต่ธาตุทองย่อมไม่ต่างกัน

ฉะนั้นไม่ว่าเราจักยกธรรมสิ่งไหน ธรรมสิ่งนั้นก็ย่อมรวมธรรมทั้งหมดลงไปด้วย อุปมาด้วยอวัยวะต่างๆ ในตัวมนุษย์ เช่นอวัยวะของนาย ก. ไม่ว่าจะเป็นส่วนศีรษะ ร่างกาย แขน เท้า ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของตัวนาย ก. ซี่เอาศีรษะก็เป็นศีรษะของนาย ก. ไม่ว่าจะ เป็นธรรมส่วนเล็กส่วนใหญ่ เมื่อยกขึ้นธรรมหนึ่งแล้วก็ย่อมหมายความว่าสิ่งทั้งปวงก็ถูกยกในนั้นด้วย เป็นปัจจัยแก่กันตลอดไปหมดไม่ว่า เว้นขาดตกบกพร่อง แม้เพียงขนสักเส้น ทรายสักเม็ดหนึ่งก็รวมเอาสิ่งทั้งหลายอยู่ภายในด้วย จึงมีคำกล่าวว่า “อีกเนียบเจ็กเซียงก ลิ่งหนึ่งรวมเอาสิ่งทั้งหลาย” และ “เจ็กเซียงกเนียบอีก ลิ่งทั้งหลายรวมเอาสิ่งหนึ่ง” ยังมีทฤษฎี “จับเฮียงมั้ง” ซึ่งมีนัยสงเคราะห์อยู่ในจตุรธรรมธาตุ

ฉลักษณะ (ลักเซียง)

นิกายฮั่วเจี๊ยม ตั้งทฤษฎีฉลักษณะ หรือลักษณะทั้ง ๖ ขึ้นอธิบายคุณลักษณะของสิ่งทั้งปวงดังนี้

๑. จงเซียง หรือสาธารณลักษณ์ ได้แก่สภาพที่รวมแห่งสิ่งทั้งปวง อุปมาดังตัวนาย ก. อันเป็นที่รวมแห่งอวัยวะต่างๆ หรือตั้งเรือนอาศัยย่อมเป็นสิ่งรวมเครื่องไม้แต่งบ้านต่างๆ ที่สร้างขึ้น ฉะนั้นแม้ในเมล็ดทรายเมล็ดหนึ่งหรือปริมาณอันหนึ่งขุมขนขุมหนึ่ง ก็เก็บเอาสิ่งทั้งปวงอยู่ด้วย

๒. เปียกเซียง ได้แก่ภาวะที่มีคุณลักษณะต่างกัน อุปมา

ศีรชะก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัว แขนก็มีคุณลักษณะเฉพาะแขน เป็นต้น สิ่งทั้งหลายก็เช่นกัน

๓. **ตั้งเขียง** ได้แก่สิ่งทั้งปวง มาตรฐานจะแตกต่างกันโดยคุณลักษณะ แต่ก็ย่อมเหมือนกันโดยความเป็นเอกัตยธรรมธาตุ อุปมาตั้งความต่างกันแห่งอวัยวะ แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของตัวนาย ก. คนเดียวกัน

๔. **อี่เขียง** ได้แก่สิ่งทั้งปวง มาตรฐานีความเป็นหนึ่งรวมกัน แต่ก็ย่อมไม่ละคุณชาติแต่ละอย่างของตน อุปมาตั้งตาย่อมมีคุณชาติในการเห็น หูมีคุณชาติในการฟัง เป็นต้น

๕. **เซ่งเขียง** ได้แก่สิ่งทั้งปวง แม้แตกต่างกันโดยคุณชาติ แต่ก็ย่อมร่วมกันไม่ขัดขวางแก่กัน ประชุมสำเร็จเป็นสัดส่วนรูปร่างของ นาย ก. ขึ้น

๖. **ฮ่วยเขียง** ได้แก่สิ่งทั้งปวงมาประชุมร่วมกันอยู่ แต่คุณชาติภาวะของตนย่อมไม่ทำลาย เช่น หูทรงความเป็นหู ตาทรงความเป็นตา ฯลฯ ไม่ละคุณชาติของตน

ทั้ง ๖ ลักษณะนี้ ครอบงำสรรพสิ่งทั้งแสนโกฏิจักรวาลสิ้น ลักษณะข้อต้นกับข้อ ๒ หมายเอาการณะแห่งสิ่งทั้งปวง ลักษณะข้อ ๓ ข้อ ๔ หมายเอาลักษณะของสิ่งทั้งปวง แลลักษณะข้อ ๕ ข้อ ๖ หมายเอาการียคุณแห่งสิ่งทั้งปวง ทั้งหมดย่อมไม่ขัดขวางกัน แอบอิงอาศัยกันเป็นปัจจัยแก่กัน ครอบงำซึ่งกันและกัน และก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ เอกัตยธรรมธาตุ

ธรรมธาตุตรีวิปัสสนา (ฮวบกายซั่มกวง)

นิกายฮั่วเจี๊ยมได้แสดงข้อปฏิบัติไว้ว่า

๑. **จิงคกงวง** เพ่งสภาวะภูตตถตาอันเป็นสัตยธาตุ เห็นปรากฏการณแห่งสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นมายา และสิ่งทั้งหลายเหล่า

นั้นเป็นการณธาตุแท้ คือ ภูตตถตานั่นเอง

๒. **ลี้ซื่อมองจ้ายกวง** เพ่งถึงสภาวะความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายย่อมไม่ขัดขวางแก่กัน แม้ในปรมาณูหนึ่งก็มีภูตตถตา ภูตตถตาย่อมแผ่ครอบงำสิ่งทั้งปวง เป็นสิ่งทั้งปวง การณะกับการียะ (ลักษณะ) ย่อมไม่ห่างจากกัน อุปมาการณะด้วยน้ำในมหาสมุทร การียะเหมือนคลื่นในมหาสมุทร การียะซึ่งมีประการต่างๆ เราเพียงรู้แจ้งในการียะประการเดียว ก็ย่อมแทงทะลุถึงการณะทั้งหมด เหมือนเราเห็นคลื่นน้ำลูกเดียว ในคลื่นลูกเดียวนั้นก็ครอบงำเอาน้ำในมหาสมุทรไว้ เพราะคลื่นลูกนั้นแท้ก็คือธาตุน้ำในมหาสมุทรนั่นเอง มหาสมุทรจึงอยู่ในคลื่นลูกเดียวได้ คลื่นลูกเดียวเล่าก็อยู่ในมหาสมุทรนั้น

๓. **จิวบิงฮั่มย้งกวง** เพ่งเห็นสภาวะธรรมทั้งหลายว่ากลมกลืนกันแผ่ขานทั่วไปมีขอบเขต ว่าโดยการียะหรือลักษณะก็มีแตกต่างกัน แต่ก็ว่าโดยการณะแล้วก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เห็นแจ้งว่าการียะก็ไม่อื่นไปจากการณะ การณะก็ไม่อื่นจากการียะ เป็นเอกัตยธาตุด้วยประการฉะนี้.

กตเวทิตาประกาศ

กราบขอบพระคุณ พระธรรมกิตติวงศ์ ท่านเจ้าคุณ อาจารย์ของข้าพเจ้า และหลวงจีนธรรมนันท์จีนประพันธ์ (เย็นซิม) พระอาจารย์ทั้ง ๒ ได้เมตตาธารจนาสาธุการพจนินให้

ฯพณฯ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล ราชองครักษ์พิเศษ ประธาน อุปถัมภ์กิตติคุณสูงสุด ของคณะฯ หมื่นคุณธรรมสถาน ท่านเมตตา สั่งสอนและสนับสนุนกิจกรรมอันดีงามทั้งปวง ส่งผลให้กิจกรรมนี้ สมบูรณ์ด้วยดีทุกประการ

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตยสถานอันเป็นที่รักโดย ม.ร.ว.รมณีนิยฉัตร แก้วกิริยา รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ท่านมอบเครื่องคอมพิวเตอร์ สำหรับงานธรรมนี้ ทุนสนับสนุนในการจัดพิมพ์ ทุนการศึกษาและความเมตตา

รศ.ดร. สมบูรณ์วัลย์ สัตยารักษ์วิทย์ รองอธิการบดีฝ่าย วิชาการ และ ผ.ศ. กนกพร ปิมแปง เพราะความเมตตาของท่าน ทำให้ข้าพเจ้ามีแรงกำลังและความพร้อมในการเรียนและงานธรรมนี้

ผศ.ดร. ประทุม อังกูโรโรหิต อาจารย์ภาควิชาปรัชญา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์สุมาลี มหณรงค์ชัย อาจารย์ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหา-วิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เมตตาช่วยขยายความในอรรถธรรมนี้ให้ ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผศ. พิศศรี กมลเวชช ที่ปรึกษาอธิการบดี ท่านได้เมตตา ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาไทยและให้คำแนะนำที่มีค่า ทำให้ พระสูตรเล่มนี้สวยงามและอ่านสบายตายิ่งกว่าทุกครั้ง

อาจารย์ ม.ร.ว. อรรถฉัตร และอาจารย์ประยอม ของทอง ท่านให้ความเมตตาแก่ข้าพเจ้าและสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรม โดยการประพันธ์บทอาศิรวาทให้ทุกครั้งไป

คุณธำรง ปัทมภาส ได้ช่วยเหลือและให้การสนับสนุนใน การพิมพ์พระสูตรนี้และที่ผ่านมาอย่างดีโดยตลอด โดยเฉพาะ รูปภาพที่วิจิตร ล้ำค่า และคำบรรยายภาพในพระสูตรเล่มนี้

คุณสุกิจ แซ่ตั้ง ได้สละสมบัติส่วนตัวมาร่วมพิมพ์พระสูตร นี้ รวมไปถึงสาธุชนไทยและลาวที่เห็นประโยชน์อันยิ่ง ร่วมกันบอก บุญและบริจาคทรัพย์ทั้งที่เป็นเงิน กำลังใจ และกำลังปัญญา ขอให้ ถือว่าพระสูตรฉบับแปลไทยนี้คือผลงานของท่านทุกคน

รายนามผู้ให้การสนับสนุน การจัดพิมพ์หนังสือพระพุทธธรรม

ขออาราธนาอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสสงส์
ครั้งนี้ จงดลบันดาลให้ท่านและครอบครัวประสบแต่ความสุขและ
ความเจริญ มีพลาณามัยสมบูรณแข็งแรง สมปรารถนาในสิ่งหวังทุก
ประการ เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละยิ่งขึ้นไปเทอญ.

พระอาจารย์จันทรรามานุกร (เย็นอี)	วัดมหาลักษณ์
หลวงจันทรรามนันท์จันทประพันธ์ (เย็นซิม)	มูลนิธิฟ้าประทาน (ชลบุรี)
หลวงจันทรรามอินเฝียง	มูลนิธิพันดารา
หลวงจันทรรามน้อย	สำนักปฏิบัติธรรมพระกวนอิมมหาโพธิสัตว์ (เอียงเม็งแกง)
หลวงจันทรรามน้อย	บริษัท คัดตั้งเอจ(เอเชีย) จำกัด
หลวงจันทรรามน้อย	ตาวะติงสายพัทลุงโครงการสถาน และคณะศิษย์
พ่อปู่จันท์	บริษัท ดาวรรการทองเที่ยว
พล.อ.อ. หะริน หงสกุล	รศ.ดร.สมบูรณวัลย์ สัตยารักษ์วิทย์
พล.อ.ท. นันทวัธ บัวสุวรรณ	คุณชงฮี้ แซ่ลิ้ม
คุณชัยยะเกียรติ ธนาทรัพย์เจริญ	คุณบุญฤทธิ์ - คุณนริศา ตันยาภิรมย์
คุณถนอมทรัพย์ น้อยโสภา	และครอบครัว
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต	คุณโชติ งามสุจริตกุล
คุณถนอมทรัพย์ น้อยโสภา	คุณเสรี ประเทืองธรรม
คุณสุญาภาภรณ์ วัลย์กนก	คุณสมหมาย เจริญสุข
คุณอนุพงษ์ ประชาราชบุรีนิยม	คุณสว่าง - คุณอินถิต บุญโฉลก
คุณพรนิภา ประชาราชบุรีนิยม	และครอบครัว
คุณสาวิรัตน์ ดิลกรัตนตระกูล	คุณมลรัตน์ นิยมศิริวินิช และครอบครัว
คุณชูเกียรติ ดิลกรัตนตระกูล	คุณศุภชัย - คุณอรุณรัศ สภาอรุณรัตน์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต	และครอบครัว

คุณกิตติ แซ่ตั้ง	คุณชุมพร ลิ้มวัฒนา และครอบครัว
คุณดาวเรือง แซ่อึ้ง และครอบครัว	คุณสุรชัย ตียะมณีโรจน์ และครอบครัว
คุณรัตนา จึงศิริศิลป์	คุณธัญพร บุญอมรรัตน์
คุณพิศมัย - คุณนิภา เตชะปรีชาพาณิช	คุณพิชัย ตันติธนากร
คุณอภิรักษ์ เตชะปรีชาพาณิช	คุณสุวรรณี ตันติธนากร
คุณอภิชาติ เตชะปรีชาพาณิช	คุณนิวัฒน์ ตันติธนากร
คุณอภิศักดิ์ เตชะปรีชาพาณิช	คุณบุรินทร์ ตันติธนากร
คุณอภิชัย - คุณวรรณภา เตชะปรีชาพาณิช	คุณพงศกร ตันติธนากร
คุณอรุวรรณ - คุณอภิชาติ ดิลกวรรณ	เด็กหญิงอุษณีย์ ตันติธนากร
คุณกรรณิการ์	คุณสุพร ขวาลตันพิพัทธ์
คุณเงินเส้าหวิณ	คุณนันทิกร แสงโชติกุล
คุณอรุณี - คุณมาณฑา วชิระศรีสุนทรีย์	คุณชัยมงคล แซ่เตียว
คุณอนุรัตน์ - คุณวัชระ กาญจนรัตน์	คุณเสาร์แก้ว บัวนาม
เด็กหญิงอัญชิสสา เตชะปรีชาพาณิช	คุณลั้งซิม แซ่แบ้
เด็กชายอริชฐ์ เตชะปรีชาพาณิช	คุณห้วงเตียว แซ่ตั้ง
เด็กหญิงวิภาณี วชิระศรีสุนทรีย์	คุณฮุยเอง แซ่เล่า
เด็กชายธนบูรณ์ วชิระศรีสุนทรีย์	คุณหยูกวาง แซ่จ้าว
เด็กหญิงปานวาด กาญจนรัตน์	คุณฮุยเค้ง แซ่แบ้
เด็กชายภูริลาภ เตชะปรีชาพาณิช	คุณอานี แซ่ลี
คุณวิภา แซ่หล่อ	คุณฮุยเอง แซ่เหล่า
คุณประสาร ธนพาณิช และครอบครัว	คุณอั้งเอี้ยว แซ่จิ่ง
คุณนฤมล พิทักษ์สินพาณิชย์ และครอบครัว	คุณนั่ว แซ่จิว
คุณชินพร สุขสถิตย์	คุณรุ่งรัตน์ เจริญภูมิจัย
คุณสมศักดิ์ พลเยี่ยม	คุณสุรรัตน์ เลิศปิติ
คุณกัญญาภา เพียงไพศาลลิขิต	คุณสุทิศา สาครพิศาลกุล
คุณสุนทร สิงหา	คุณอัญชฎี ญาณะนิสกร
พ.ต.อ.นพ.สมชัย วุฒินรงค์ตระกูล	คุณสุนทร แซ่จิว
ภญ.สุภารัตน์ วุฒินรงค์ตระกูล	คุณนิรมล เตชะกาญจนพงศ์
	คุณจิตติมา งามเสาวรส

คุณเจียยฮวด แซ่ไซว และครอบครัว
 คุณสิทธิโชค คุรงค์รุ่งเรือง
 คุณอรุณี แซ่อ่อง
 คุณทัศพร ขวักควิทยา
 คุณยุวรินทร์ สิริจิราพัฒน์
 คุณหลิน
 คุณวารากรณ์ บุญเกิด
 คุณทิพย์พรรณ สดากกร
 คุณธนาภ สดากกร
 คุณอัญชลี พงศ์ธีรภาพ
 คุณสถาพร มั่นกตัญญู และครอบครัว
 คุณรามนิติ เงินแสนเหียร
 คุณสมจิตร เงินแสนเหียร
 คุณนิตยา เรื่องฤทธิ์วัฒนา
 คุณจตุพล - คุณวีระนุช นิลประทีป
 คุณช่วงจู่ แซ่เตี๋ย
 คุณภัทรกร การะพิมพ์
 คุณสุกิจ แซ่ตั้ง
 คุณปรียาภรณ์ เผือกม่วง
 คุณดวงสมร พุสุวรรณิกายะ
 คุณสุธรรม ว่องวีระ
 คุณวิกรม ชลลัมภี และครอบครัว
 คุณพจน์ ปัญจจิตติพร
 คุณสิริเพ็ญ ธรรมมุณีอนันต์ และครอบครัว
 คุณจรรยาพร ตติบรรจงลาภ
 ห้างเพชรทองเจริญไพบูลย์ (อยุธยา)
 คุณวินัย - คุณวาสนา อัครราชันย์
 คุณวิมล แก้วจุมพต
 คุณสมลี ภาวครคุณ

คุณพรพรรณ จักรพรหมทอง
 คุณสงัด เอ็นสบาย
 คุณกิมจ้อ ไคว่ศิริไพบูลย์
 บริษัทเจ้าพรหมค้าข้าว
 ร้านหมอพุ่ง
 คุณฉั่วชิงอ๋อ คุณโง้วจิงซวง
 คุณเยี่ยม กล่อมเกลี้ยง
 คุณมองศรี แซ่กั้ง
 คุณอ้อฮั่ว แซ่ไคว่ และครอบครัว
 อพาร์ทเมนท์ ล้อซุ่นเฮง
 ครอบครัวร้านทรัพย์ทวี
 คุณรสสุคนธ์ วัฒนเสรี
 ร้านดีจริงศึกษากันท์
 คุณไคว่เม้งเอ็ง และครอบครัว
 คุณธรรมบุญ บูรณะรุ่งเรืองกิจ
 คุณเพ็ญศรี บูรณะรุ่งเรืองกิจ
 คุณวีรพันธ์ ธาราประภา
 คุณปรียาภรณ์ นัยสดับ
 คุณกิตติศักดิ์ ธีระอรรรถเวช
 คุณสิรินพร ศรีวรวิทย์
 คุณบุญเกิด ศรีวรวิทย์
 คุณรังสรรค์ - คุณสุชาดา กฤตติกาณนท์
 และครอบครัว
 คุณจากรุวรรณ กิจวิเศษ
 คุณไทร - คุณพรพิมล ทิพัฒน์ธนสกุล
 ครอบครัวสุนทรจักร
 ร้านแม่ทองสุข
 ร้านสิรินทรเกลาษ์
 คุณศิริวัฒนา มุนินทร์นิมิตต์

ร้านแอ่ฮั่วอัน
 คุณนงเยาว์ มาลาเนียม
 ห.จ.ก.ทวีวงศ์
 คุณชาญชัย แซ่กั้ง
 คุณตั้งเสี่ยวเหลียง
 คุณสำเนียง กุลสุวรรณ
 คุณแสงสุวรรณ
 ห้างทองชัยมงคล
 คุณชุนหลี
 คุณมะลิวัลย์
 คุณสุนภา จันทร์ประเสริฐ และครอบครัว
 เด็กชายวีรภัทร วีรภัทรสกุลชัย
 เด็กหญิงจิตติกาณต์ อินทวงศ์
 คุณรวริสรา บุตรศรี
 คุณกมลทิพย์ แก้ววงศ์วัฒนา
 คุณพิชิตฐ์ - คุณจินตนา เตี้ยวงศ์สมบัติ
 คุณสมศักดิ์ ปัญญาวัฒนาคุณ
 คุณไคว่ฮั่วจวง และครอบครัวปัญญา
 วัฒนาคุณ
 คุณตั้งตั้งเอี่ยม - คุณลิ้มกเอี้ยง
 คุณสุรพล เอี่ยมสวัสดิ์
 คุณอัมรัตน์ จองกาญจนา
 คุณดรณี กวินไพโรจน์ และครอบครัว
 คุณสุรเดช อรรถพันธ์พจน์
 คุณปภาวดี ชัยตันติกุล
 คุณนฤมล อรรถพันธ์พจน์
 คุณจตุลิต ลิ้มปิยยากร
 คุณภาสพล กวินไพโรจน์
 คุณสุนิสา อัยกุล

คุณกิตติพงษ์ สกุลปัญญาเอก
 คุณอาทิตย์ มารุ่งสิริกุล
 คุณศักดิ์ชัย ฤทธิ์เลิศชัย
 คุณสุชีวะ แซ่เขี้ยว
 คุณเสกข์ ฤทธิ์เลิศชัย
 คุณบุญนุช สีลาศิริวรรณท์
 คุณวิศรุต สีลาศิริวรรณท์
 คุณแม่ทุเรียน แซ่เฮ้ง
 คุณชรัตน์ นิโรจน์ศิลป์ชัย
 คุณโกวิท - คุณศิริเพ็ญ อิทธิฤทธิ์
 และครอบครัว
 คุณวิริยะ - คุณปริศนา วิรุณรัตน์กิจ
 และครอบครัว
 คุณธีระศักดิ์ - คุณสมัย ทัศนานุกุลกิจ
 และครอบครัว
 คุณสุวรรณ รัตนโรจน์สกุล และครอบครัว
 คุณสุวิมล แซ่ไคว่และครอบครัว
 คุณแม่เอ็ง แซ่อึ้งและครอบครัว
 เด็กชายนิพันธ์ ธิราภรณ์
 คุณสนธิ ปัญญาสาธิตกิจ และครอบครัว
 คุณพิทยา ขาติวุฒิกุล
 คุณประไพ จันทร์ศรี
 พลตรี น.พ.ศุภวิทย์ มุตตามระ
 คุณสิริมาศ มุตตามระ
 คุณเจริญชัย - คุณสมพร เดชาคนิต
 และครอบครัว
 คุณวารณรัตน์ สุวัฒนนนท์
 คุณนัญญา สุวัฒนนนท์
 คุณจิราพร สุวัฒนนนท์

คุณวนิดา สุวัฒน์นนท์
 คุณขนิษฐา สุวัฒน์นนท์
 คุณสุรศักดิ์ สุวัฒน์นนท์
 คุณสราวุฒิ พนมสมบุรณ์
 คุณธีรพันธ์ โตเตชะวัฒนา
 คุณณเดช นิมิตรสวรรค์
 คุณสิงหา กิจดิกรณ์เทวิน
 คุณสรโชติ อัมพันวงศ์
 คุณพีรเขต สิริธาวรรกุล
 คุณสินสมุทร อนุพันธ์
 คุณวิมล (DZI)
 คุณชอฮึง แซ่ตั้ง
 ครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณสนชัย แซ่พัว
 คุณกุลเดช เกียรติชูสกุล
 คุณกฤษณา เกียรติชูสกุล
 คุณพรทิพา เกียรติชูสกุล
 คุณมลิตา ไทยงามศิลป์
 คุณปิยะพจน์ ไทยงามศิลป์
 คุณปฐม เกียรติชูสกุล
 คุณพรทิพย์ ศิริรัตนาคินทร์
 คุณนพรัตน์ ประธานชัยมงคล
 คุณจงเฒ่า แซ่ก้วย
 คุณภคมนตรี สรรค์วัฒนา
 คุณวรรณิ์ บัดพิลีน
 คุณพิทักษ์ วิเศษโกสิน
 คุณเอี้ยวฮุย แซ่เอ็ง
 คุณลักขมีวรรณ เสรีรักษ์จุฑารังษี
 คุณสมพิศ เกษมสุวรรณเกตุ

ตระกูลอำนวยการพรกุลกิจ
 Lee Wei Ming
 Lee Wei Loong
 คุณโชติกร อัครวรินทร์พิย
 คณะผู้ปฏิบัติงาน Ideal kid
 ครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 บริษัทกรูงไทยการไฟฟ้า จำกัด (มหาชนการ)
 คณะครูโรงเรียนพระฤทธิยนาทบุรี
 คุณเสกสิทธิ์ ถ้องพิพัฒน์
 คุณธนา ถ้องพิพัฒน์
 คุณบี ธรรมตั้งพิเชษฐ์
 คุณศิริมา อัครพานิชกุล
 คุณปวีริศา วัจนันท์
 คุณอมรศิริ ทองรัตนรักษา
 คุณมัสลิน ชินวัตร
 คุณสุวิมล ศรีวราเกียรติ
 คุณสุรณี เขียวสุตตระกูล
 คุณสมพงษ์ - คุณปราณี วชิราวุฒิชัย
 คุณสุวัฒน์ - คุณรุ่งรอง สุกมี
 คุณสุจิตร์ - คุณสมหมาย สุกมี
 คุณสุรัตน์ เบิ่งเรือง
 พ.อ.กวี - คุณจำเนียร สุวรรณกุล
 สิ.สุกัลยา ติวัฒนาสุข
 คุณกนกอร อัครเลิศกมล
 คุณจงรักษ์ หายปัญญา
 คุณสุบัญญัติ - คุณวัฒนา ธีรสว่างพร
 คุณประนอม ธีรญาประภา
 คุณสมชัย - คุณขนิษฐา วรจรรยวงค์
 คุณมนตรี ติวัฒนาสุข

คุณพรชัย - คุณเพ็ชรน้อย วรจรรยวงค์
 คุณอุไร พงศ์โมโนภาพ
 คุณวิบูลย์ เต็มรัชดาพงศา
 คุณสรราชย์ ฉัตรรัตติกรณ์
 คุณจรรยา ฉัตรรัตติกรณ์
 คุณวิฑูรย์ ฉัตรรัตติกรณ์
 คุณกุลปราณี จิตรราจูลนันท์
 คุณประเสริฐ ปานเพชร
 คุณสุภาพร เจียมรัตนกุล
 คุณเรือนคำ คิวะศิลป์
 คุณศิริวรรณ ปัญญาธร
 คุณศรีศุภร อนุพุก
 คุณตัน - คุณใจ
 คุณยิวตหง่อ แซ่กู่
 คุณองคอร สีสกุลสิทธิ์ และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณจริยา บัวประดิษฐ์
 คุณขุติมา ใจอมรารกรณ์
 คุณคล้ายณา ทับทิมใส
 เด็กหญิงธัญลักษณ์ ทับทิมใส
 จิวคณะสังคมาสงเคราะห์ศาสตร์ (มธ.)
 คุณอุบลศรี เสนาะรักษ์
 ท่านผู้หญิงกอบกุล อุบลเดชประชารักษ์
 คุณลำปาง - คุณนวิรัตน์ กันตศรี
 และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณเพ็ญภา บุษยีสุน
 คุณตาทิพย์ เจริญศิลป์
 คุณประจิม เจริญศิลป์
 Mr. Karl-Heinz Gubba
 คุณเผือกเอง แซ่ก้อ

คุณเจียวฮัว แซ่จ้ง
 คุณหลี่ฮุย แซ่ตั้ง
 คุณสมศักดิ์ พูลทรัพย์ และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณสุรพล พูลทรัพย์ และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 ร้านกระจากิจงามคล
 คุณเสาวนิตย์ ต้าเกาะ
 คุณพรพรรณ พูลทรัพย์ และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณฮุยฮวง แซ่ลี่
 คุณหงษ์ แซ่ฮวย
 คุณวิฑูรย์ วสุนธราธร
 คุณพรพรรณ วสุนธราธร
 คุณวิศรุต วสุนธราธร
 คุณวิลาส วสุนธราธร
 คุณชาติ มณีปัทมเกตุ
 คุณลลินทิพย์ มณีปัทมเกตุ
 คุณสุพรรณษา มณีปัทมเกตุ
 คุณรัชนก เฟื่องคง
 เด็กหญิงปทุมทริกา มณีปัทมเกตุ
 เด็กชายภทรพล มณีปัทมเกตุ
 คุณซังขอรสถักถึงยาท่าน อินปาน
 วัชชัยะพุม
 คุณเสี่ยวแง้ง - คุณสิริมณฑรา แซ่ซัง
 คุณแฉงฤทธิ์ - คุณอำ แล แสนวิเศษ
 และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณนงคาณ นนทะสัง และครอบครัวยุทธาศิลารักษ์
 คุณพัสดุทัย ดาลัย
 คุณบงกต งอบวง
 คุณสายเฮง ซังวัชระเดช
 คุณสายเล้ง ซังวัชระเดช

คุณหนุ่ม สำยยู ชังวัชระเดช
 คุณวงอทิต ชังวัชระเดช
 คุณเมี้ยวเงิน แซ่ลิ้ม และครอบครัว
 คุณสะสีทอง แซ่ลิ้ม
 คุณพุดทิสาน ชัยเจริญ
 คุณข้าวเจียน แซ่อั้ง
 คุณเพี้ยหัว แซ่เตี้ย
 คุณเจียถิทยา
 คุณข้าวเชียง แซ่กาง และครอบครัว
 คุณเพี้ยจิ้น แซ่ตั้ง
 คุณพูนิน ประภคแสงดาว
 คุณมณีวงศ์ สุดสงคราม
 คุณฮั่วเกียด แซ่ชู
 คุณฮ่าวทาว - คุณแป๋ สมจิตร แซ่ชู
 คุณพุดนาลี แสงคำยอง
 คุณลิตทิลล ลีทิเดช
 คุณนพดล บัวสาย และครอบครัว
 คุณแสงประเสริฐ หวัง พานิด
 และครอบครัว
 คุณลินเจี้ย แซ่ตั้ง และครอบครัว
 คุณบัวผัน ไชยะจัก และครอบครัว
 คุณมุ่ย หลิน ประเสริฐ และครอบครัว
 คุณพรทิพย์ และครอบครัว
 คุณแยะซิง แซ่ช่าย (เตี้ย)
 ครอบครัวตระกูลเหอะ
 คุณจื้อสง แซ่เหอะ
 คุณชนะทิส แซ่เหอะ
 คุณสุลิเดช เข้ามาลา
 คุณเยี่ยม

คุณแม่เฒ่าคำ
 คุณวิไลสอน
 ขณะนเรียน ม๔/๓ มส.สทว
 คุณบัวลอย แสงเรืองชมพู และครอบครัว
 คุณรานนรินทร์
 คุณเผื่อง
 คุณเพี้ยจิ้น แซ่ตั้ง และครอบครัว
 คุณย่านบุตสะลา คำ และครอบครัว
 คุณเลทิลัว
 คุณพูนัน - คุณวิไลพร วิชาเทพ
 คุณนะพา สีลาน และครอบครัว
 คุณซุ่นอี่ แซ่เตี้ย
 คุณคำประสง - คุณจันทอม เจ้าเขี้ยว
 คุณจันทมาลา พุทธวรรณ
 เด็กชายคูล - เด็กชายวู
 คุณพ่อหยั่งเชียง แซ่เล่า
 คุณยังเชียง แซ่เล่า
 คุณมณีสุข อุธิทิเดช
 คุณบุญมี - คุณมณีเวียง เชื่องคุณราช
 คุณเนวรัตน์ แต่งสอน
 คุณพ่อทอง ชัยชนะนี้
 คุณบัว - คุณน้อย ยูนยง
 คุณสมชาติ ชัยชนะนี้
 คุณนิภาพร - คุณบุญญาคว วงศ์วันดี
 คุณวัลลยา ดีเจริญ
 คุณวิวัฒน์ คำสวัสดิ์
 คุณจามจรี พุทธา
 คุณสมพร บ้องไคว้
 คุณวิชัย จันทร์พิพัฒน์ผล

คุณวิภา บุญยีน
 คุณอุรษา จันทรพิพัฒน์ผล
 คุณบังมา รอดสุดแรง
 คุณประทุม คมบาง
 คุณโลภา เข้า
 คุณเสน่ห์ คำจันทร์ และครอบครัว
 คุณNaser Al ENEZI
 คุณจตุรงค์ ขวัญยีน
 คุณกานดา มั่นเสาร
 คุณพรณา ดิษดั่ง
 คุณรัชณี แป้นไทย
 คุณทวีพร รัตนักดี
 คุณยุพิน เอนกศิลป์
 คุณนพรัตน์ โทสวนจิต
 คุณสุปราณี อินตะสงค์
 คุณภัทราวดี ชัยหัย
 คุณรัฐธรรมบุญ มุ่ยดา
 คุณศรายุทธ เกิดเอียง
 คุณศราวุฒิ ยศประสงค์
 คุณวิลัย ยศประสงค์
 คุณสุภาพร ยศประสงค์
 คุณธนาวรรณ ยศประสงค์
 คุณพูลศิริ มีพวง
 เด็กหญิงประวีณา ยศประสงค์
 คุณพิษณุ ยศประสงค์
 คุณทวี มูลคำ
 คุณกวี มีพวง
 คุณจิรา เกตุทองสุข
 คุณโย มูลคำ

คุณสามารถ เพลงมูล
 คุณสุวรรณ ศรีตา และครอบครัว
 คุณอรวรรณ ธงชัย และครอบครัว
 คุณกานดา มั่นเสาร
 คุณพลวัตร มั่นเสาร
 เด็กชายนคริน พ้อศรียา
 คุณสุศักดิ์ - คุณพวงเพ็ชร คงคามี
 คุณระวีวรรณ ธงชัย และครอบครัว
 คุณบัวเขียว มั่นเสาร
 คุณกานดา มั่นเสาร
 คุณสุปราณี โพธิ์ตก
 Mr.David Power
 คุณสุสันต์ นวลงาม
 เด็กชายวาทิต นวลงาม
 คุณสมเกียรติ บุญลาก
 คุณทูล วิวรรณกรกิจ
 คุณนฤตล ฐานทิพย์
 คุณกวาดล กาญจนวงศ์วุฒิ
 คุณอรัญ แสงจันทร์ฉาย
 คุณปาริชาติ สันติบุญเสมอ
 คุณสมยศ จิรปัญญาวงศ์
 คุณพงษ์พันธ์ วีระติกุล
 คุณอุไรวรรณ เชียงทอง
 คุณภาณุวัฒน์ ทิมงาม
 คุณกรรณา กิมเกษนอม
 คุณตรุณี วงศาโรจน์
 คุณวรพงศ์ วิเศษธร
 คุณธันยบุรณ์ ศุภาพร
 คุณเกวลี อินทรโชติ

คุณอนาวิล ตันโพธิ์ประสิทธิ์	คุณพรชัย จงเจริญศิริ
คุณวนิดา ธนาศรีสวัสดิ์	คุณธิดา จงเจริญศิริ
คุณปราณี สัมพันธ์รัตน์	เด็กชายอุเทน จงเจริญศิริ
คุณกฤษดา จันทระศักดิ์	เด็กชายสุสันต์ จงเจริญศิริ
คุณสุรัตน์ ทินกระโทก	คุณสมศักดิ์ ประเทืองสุขพงษ์
คุณกัฒนชย บุบศ	คุณเพลินจิตร เพชรแก้ว
เด็กหญิงฉัตรชนก กลประดิษฐ์	คุณกฤษณะ ประเทืองสุขพงษ์
คุณเบญจา ปุลววัน	คุณปราโมทย์ ปฐมวัฒน์กุล
คุณผาสุก ปุลววัน	คุณชีวัญ แซ่แต้
คุณมณิชา ปุลววัน	คุณสุยหก แซ่ตั้ง
คุณปวีณ ปุลววัน	คุณกัมเข็ง แซ่แต้
คุณชยพล สุนปัว	คุณอวยัญ แซ่เขี้ย
คุณอังคณา สวัสดิ์แดง	คุณไช้หงส์ แซ่ตั้ง
คุณสุพัฒนา บุญชนะวิวัฒน์	คุณถ้ามทก แซ่แต้
คุณธัญลักษณ์ อินแถลง	คุณณัฐสกล ยงเกียรติไพบูลย์
คุณจารุวัลย์ นิยมชาติ	คุณฮงบู แซ่ตั้ง
คุณสุชัย เจริญพันธุ์ศิริกุล	คุณป๋อคิม แซ่เจี้ย
คุณเสกสรรค์ จิตระวีวรรณ	คุณวิฑูร วสุนธราธร
คุณสวนีย์ ศรีโสภณ	คุณสุรัชย์ แซ่ตั้ง
คุณยุวรินทร์ สิริจิราพัฒน์	คุณแจ็กไน้ แซ่เอี้ย
คุณเสี้ยคิม แซ่ตั้ง	คุณคิม แซ่ตั้ง
คุณสุนันท์ กิจเลิศไพศาล	คุณซ่งท้อ แซ่ตั้ง
คุณประมวล - คุณเฉลียว กลัดไคร่บาง	คุณเล่าเปา แซ่ตั้ง
คุณประเสริฐ เตชะกมลสุข	คุณพิน วาสนา
คุณรุ่งฤดี เตชะกมลสุข	คุณยีน - คุณตาของ สมานรักษ์
คุณประภาส เตชะกมลสุข	แม่ส่ง่า บุญรอด
คุณธีรพร เตชะกมลสุข	พ่อผจญ มั่นเสาร์
คุณประกิต เตชะกมลสุข	และผู้ไม่ประสงค์ออกนามทุกท่าน
คุณประธาน เตชะกมลสุข	